

Zbornik radova sa Međunarodne konferencije:
"Euroregije i jugoistočna Evropa"

Izdavač:

Odjeljenje društvenih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine
Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka
Univerzitet u Sarajevu
Ekonomski institut Sarajevo

Pripremu i štampanje je finansirala Fondacija Friedrich Ebert

Za izdavača:
Dr. Boris Tihi
Dr. Mirko Pejanović
Dr. Anto Domazet

Urednici:
Dr. Jasmina Osmanković
Dr. Mirko Pejanović
Dr. Boris Tihi

Lektura:
Zinaida Lakić

Prijevod s engleskog:
Mr. Nermana Bičakčić

DTP:
Ismet Salkić

Korice:
Fikret Kekić

Štampa:
Kaligraf

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

332.14 (4) : 338.2 (4-12) (063)

MEĐUNARODNA konferencija Euroregije i jugoistočna Evropa (2007 ; Sarajevo)
Zbornik radova sa međunarodne konferencije
Euroregije i jugoistočna Europa / urednici Jasmina Osmanković, Mirko Pejanović, Boris Tihi;
[prijevod s engleskog Nermana Bičakčić]. –
Sarajevo: Fakultet političkih nauka: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine:
Ekonomski institut, 2008. – 247. : ilustr. ; 26 cm

Tekst na više jezika. – bibliografija uz tekst

ISBN 978-9958-598-11-1
1. Osmanković, Jasmina
COBISS. BH-ID 16281094

Odjeljenje društvenih nauka Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine
Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta
političkih nauka Univerziteta u Sarajevu
Ekonomski institut Sarajevo

EUROREGIJE I JUGOISTOČNA EVROPA

Urednici:
Dr. Jasmina Osmanković
Dr. Mirko Pejanović
Dr. Boris Tihí

Sarajevo, 2008.

SADRŽAJ

Predgovor.....	9
Dr. Boris Tihi: Ekonomска cijena postojeće regionalne podjele u BiH.....	13
Hugues Sachter: Euroregije i trendovi evropske podrške prekograničnoj saradnji.....	21
Dr. Stane Vlaj: Čezmejno sodelovanje lokalnih skupnosti v Sloveniji.....	29
Dr. Mirko Pejanović: Istorijsko oblikovanje regija i mogućnost uspostavljanja regionalne strukture BiH u postdejtonskom periodu.....	45
Dr. Jasmina Osmanković: Prekogranična suradnja i ekonomski razvoj.....	69
Dr. Ilija Rosić: Regionalno povezivanje – izazov i imperativ Srbije u budućnosti.....	91
Dr. Petar Veselinović: Uloga CEFTA sporazuma na dinamiziranje prekogranične regionalne saradnje u jugoistočnoj Evropi.....	111
Dr. Sofija Adžić: Modeliranje prekogranične saradnje u neuređenom institucionalnom okruženju i procena rizika u odlučivanju.....	121
Elmir Sadiković: Politika regionalnog razvoja EU i mogućnosti ekonomskog i socijalnog razvoja BiH.....	145
Dr. Miroslav Đorđević: Mesto Srbije u regionalnom razvoju zapadnog Balkana.....	157
Dr. Kadrija Hodžić: Potencijalni ekonomski efekti prekogranične saradnje u funkciji razvoja turizma. Slučaj Euroregija Dunav-Drava-Sava.....	169

Dr. Muharem Klapić: Prekogranična saradnja i evropske integracije.....	185
Amra Avdagić, Hatidža Jahić: Izučavanje regionalnog razvoja u Bosni i Hercegovini.....	201
Edo Mušikić: Kontinuitet bavljenja prekograničnim regionalnim razvojem Friedrich Ebert fondacije.....	209
Prilozi.....	213
Izvještaj o održanoj konferenciji.....	215
Akademija nauka i umjetnosti BiH.....	223
Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka.....	227
Ekonomski institut Sarajevo.....	233
Urednici.....	241

Predgovor

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu i Ekonomski institut Sarajevo organizirali su Međunarodnu naučnu konferenciju Euroregije i jugoistočna Evropa.

U procesu pristupanja Evropskoj uniji, njenim fondovima, programima i projektima, posebno IPA sredstvima, prekogranična suradnja ima posebno mjesto i značaj za Bosnu i Hercegovinu i druge zemlje jugoistočne Europe. Zemlje zapadnog Balkana kreću se različitim tempom prema Evropskoj uniji, imaju različite strategije i ostvaruju različite oblike suradnje kako prema Evropskoj uniji tako i međusobno. U akademskim, ali i ne samo u akademskim krugovima, prisutna je dilema da li euroregije kao forma prekogranične regionalne suradnje mogu odigrati relevantnu ulogu u profiliranju ovog područja kao ekonomski održive regije.

Konferencija je namijenjena svima koji se direktno ili indirektno bave tematikom prekogranične regionalne suradnje i regionalnog razvoja, od akademske zajednice, naučnih i stručnih institucija, do državne uprave.

opravdanost organiziranja Konferencije ogleda se u sljedećim polazištima:

Bosna i Hercegovina graniči sa tri države koje su u procesu pridruživanja Evropskoj uniji, odnosno koje su potencijalne korisnice IPA fonda za prekograničnu suradnju. Hrvatska je kandidat za člana Evropske unije. Crna Gora je ostvarila značajan progres u integracionim procesima. Srbija, kao i Bosna i Hercegovina, još nije potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju. Što se tiče drugih zemalja u regiji, Makedonija je kandidat, a Rumunija i Bugarska su članice Evropske unije.

Evropska unija preko fondova, programa i projekata za prekograničnu regionalnu suradnju, kojima mogu pristupiti sve zemlje bez obzira na trenutni status, podržava regionalno integriranje ovog prostora.

U tom kontekstu postavlja se pitanje da li je prekogranična regionalna suradnja nova perspektiva, nova mogućnost za sve zemlje ovog područja, pa i za Bosnu i Hercegovinu. Tu je i pitanje efekata, troškova, potencijala i mogućnosti prekogranične regionalne suradnje.

Jedno od značajnih pitanja je i pitanje optimalne regionalne strukture sa stanovišta integracionih procesa, ekonomskog razvoja, balansiranog razvoja, smanjivanja siromaštva.

Osnovni cilj Konferencije je sažimanje iskustva o postojećem stanju prekogranične regionalne suradnje zemalja jugoistočne Evrope, kao i ostvarenje konsenzusa o važnosti prekogranične suradnje u periodu od 2007. do 2013. godine. Tu je i dilema da li ovo područje može biti regija, odnosno da li euroregije kao forma prekogranične regionalne suradnje mogu osigurati integriranje ovog prostora u jednu specifičnu ekonomski održivu regionalnu strukturu.

Cilj Konferencije je prezentiranje svih dosadašnjih znanstvenih iskustava i saznanja o prekograničnoj suradnji zemalja jugoistočne Evrope, kao i prezentiranje novih saznanja i novih inicijativa. Nadalje, cilj Konferencije je postavljanje konkretnih modela rješavanja poteškoća i poboljšanja postojećeg stanja u prekograničnoj suradnji. I na kraju, jedan od ciljeva je elaboriranje postupaka i načina dolaženja do modela optimalne regionalne strukture država u integracionim procesima.

Na Konferenciji su elaborirane sljedeće teme:

Prekogranična suradnja - dosadašnja iskustva

Prekogranična suradnja - nove inicijative

Izgradnja regionalne strukture, sa osvrtom na statističku regionalizaciju zemalja jugoistočne Evrope

Friedrich Ebert fondacija je finansirala održavanje Konferencije, kao i troškove štampanja Zbornika radova.

Konferencija potvrđuje kontinuitet bavljenja regionalnim razvojem Odjeljenja društvenih nauka Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Centra za razvoj lokalne samouprave Fakulteta političkih nauka i Ekonomskog instituta Sarajevo.

Kao posebno vrijedan rezultat Konferencije može se istaći zainteresiranost studenata Ekonomskog fakulteta u Sarajevu za temu Prekogranična suradnja kao faktor ekonomskog razvoja, koju su profilirali kao međunarodni projekt i s kojim apliciraju za finansijsku podršku kantonalnih, državnih i međunarodnih organizacija i institucija. U projekt je uključen tim od deset studenata Ekonomskog fakulteta Sarajevo.

Akademik
Boris Tihi

Prof. dr. Boris Tihi*

EKONOMSKA CIJENA POSTOJEĆE REGIONALNE PODJELE U BIH

Uvod

Jasno je da je osnovni cilj svih regionalnih integracija, kao što su EU, NAFTA i druge, povezivanje geografije i ekonomije. Širenje tržišta u geografskom smislu donosi brojne prednosti.

Međuzavisnost užih regiona koji ulaze u šire integracije povećava se i dovodi do dodatnih ekonomskih efekata. U tim užim regionima smanjuju se tendencije ka autarhičnosti.

Cilj moga rada je da pomoći primjera dezintegracije bivše Jugoslavije i mogućnosti ekonomske reintegracije njenih dijelova potvrdim hipotezu o prednostima širenja tržišta, uz povećanje međuzavisnosti i smanjenje autarhičnosti užih regiona.

1. Različitost teoretskih pristupa regionalizaciji

Teoretski osnov kojim ću se poslužiti kao podrškom za potvrdu moje hipoteze predstavljaju različiti koncepti regionalizacije i njihov utjecaj na ekonomski razvoj. Postoje tri grupe koncepcija koje su prepoznatljive u tom smislu, a to su: negeografska, geografska i ekonomsko-geografska.

Negeografski koncepti regionalizacije u prvi plan stavlju administrativne, historijske, tehničke i druge slične kriterije regionalne organizacije prostora.

Geografski koncepti regionalizacije u prvi plan stavlju geografske kriterije, koji su veoma raznovrsni i teorijski konzistentno elaborirani.

Ekonomsko-geografski koncept regionalizacije podrazumijeva znatno kompleksniji pristup u izboru većeg broja raznovrsnih, kako ekonomskih tako i geografskih kriterija.

* Redovni profesor, Ekonomski fakultet u Sarajevu,
Trg oslobođenja 1, 71000
Sarajevo, Bosna i Hercegovina,
e-mail adresa: boris.tihi@efsa.
unsa.ba

Složenost, izražena dinamika i uvjetovanost suvremenih procesa društveno-ekonomskog razvoja objektivno ne može da artikulira jednostrane, pojednostavljene i necjelovite koncepte regionalnog razvoja. Zbog toga se i koncept nodalno-funkcionalne regionalizacije, kao najsloženiji i najcjelovitiji, najviše istražuje, modelira i u praksi aplicira.

Ovaj koncept regionalizacije, u odnosu na druge, najrealnije odražava svu složenost suvremenog svjetskog razvoja, koji, prije svega, karakterizira visoka uvjetovanost i međusobna zavisnost, bez obzira na državne granice, i skoro da se u današnje vrijeme javlja kao nezamjenjiv model u strukturiranju prostora na regionalnim osnovama.

Upravo je koncept nodalno-funkcionalne regionalizacije značajno poremećen u slučaju dezintegracije bivše Jugoslavije i vještačke političke podjele unutar sadašnje države Bosne i Hercegovine.

Prije dezintegracije Jugoslavije, ova zemlja je predstavljala region u kojem su geografija i ekonomija bile u skladu i u kome je međuzavisnost između užih regija bila izrazito velika.

Kolika je bila međuzavisnost između regija unutar Jugoslavije najbolje se vidi na primjeru Bosne i Hercegovine kao jedne od njениh šest užih regija (republika).

Razmjena GDP-a Bosne i Hercegovine s njenim okruženjem u 1990. godini (posljednja 'normalna' predratna godina u poslovnom smislu) vidi se u sljedećoj tabeli:

Tabela 1. Razmjena GDP-a Bosne i Hercegovine sa njenim okruženjem u 1990. godini

	Mlrd. USD	%	Ukupna razmjena
GDP	10,33	100,00	%
"Izvoz" u druge republike bivše Jugoslavije	5,62	57,33	80,1
Izvoz van bivše Jugoslavije	2,3	22,77	

U 1990. godini ostvaren je trgovački deficit u razmjeni sa inozemstvom van bivše Jugoslavije u iznosu od 0,5 milijardi USD, ili 4,8% GDP-a.

Razmjena 80% GDP-a sa ukupnim okruženjem, a 57% GDP-a s republikama bivše Jugoslavije, navodi na zaključak da je Bosna i Hercegovina visoko zavisna od izvoza i da se radi o izuzetno visokim procentima, koji su nedostižni u uvjetima dezintegracije.

2. Ekonomski posljedice dezintegracije regiona bivše Jugoslavije

Bivša Jugoslavija je kao cjelina do 1990. godine imala brojne ekonomski prednosti u odnosu na sve ostale zemlje komunističkog političkog sistema.

Konkretnе posljedice navedenih prednosti su bile znatno bolje ekonomski performanse bivše Jugoslavije u odnosu na sve ostale komunističke zemlje i viši nivo životnog standarda njenog stanovništva.

Nisu, međutim, samo navedene prednosti ekonomskog sistema bile uzrok tome, nego i veličina tržišta i komplementarnost njegovih užih regija, odnosno bivših republika.

Poznati ekonomist iz Hrvatske Branko Horvat, koji je jedan od prvih pristalica ekonomski integracije Istočne Evrope, također je u svojim radovima ubjedljivo dokazivao sve prednosti sistema i tržišta bivše Jugoslavije.

Iz navedenih razloga smatram da je realna prognoza kako će ovaj region i u budućnosti biti tržište s veoma intenzivnim ekonomskim odnosima z bog tradicije, jezičnih i kulturnih sličnosti i komplementarnosti resursa. Naravno, to neće biti prepreka širim integracijama.

Naprotiv, procesi ekonomski međuzavisnosti će na taj način jačati, a tendencije ka autarhiji će se smanjivati, zbog većih šansi na širem tržištu.

Prije dezintegracije Jugoslavije Bosna i Hercegovina je bila unutar svoje regija cjelina čiji su dijelovi bili komplementarni u ekonomskom smislu. Geografija i ekonomija su bile usklađene u ovom regionu.

Dejtonski sporazum je, uvažavajući prvenstveno etničke i vojno-političke kriterije, podijelio Bosnu i Hercegovinu na dva dijela, kidajući godinama uspostavljane hijerarhijsko-funkcionalne, infrastrukturno-privredne i sve druge odnose između velikih urbanih centara, centara nižeg ranga i njihovog zaleđa, od resursnih potencijala, proizvodnih i drugih sadržaja.

Područja su tako podijeljena da pojedini dijelovi jednog entiteta zahvaćaju najdinamičnije jezgro makroregije na drugoj strani, a u drugom entitetu ostaju dijelovi regije s najnepovoljnijim prostorno-strukturnim i infrastrukturnim sklopovima. Direktne posljedice ove fragmentacije su gubitak prostorno-interakcijskih potencijala, urbanih sadržaja, narušavanje urbane armature.

Zbir potencijala interakcijskih sprega sistema gradova u Bosni i Hercegovini 1991. iznosio je 282.597×10^4 interakcijska impulsa. Prekinute sprege između gradova uzrokovale su negativne posljedice.

Analizom funkciranja urbanog sistema od 12 gradova u sklopu Bosne i Hercegovine, i ako se odvoji po šest gradova u okviru dvaju entiteta (Federacija BiH – Sarajevo, Zenica, Tuzla, Mostar, Bihać, Bugojno; Republika Srpska – Banja Luka, Brčko, Bijeljina, Prijedor, Doboj, Trebinje), ukupni gubici bi iznosili 114.884×10 na četiri interakcijska impulsa, što u odnosu na interakcijski potencijal BiH od 282.597×10 na četiri iznosi 40,56%.

U tačnost naprijed navedenih konstatacija najbolje ćemo se uvjeriti ako uporedimo geografsku kartu Bosne i Hercegovine prema Dejtonskom sporazumu s ranjom podjelom na regije unutar kojih je postojala prirodna i ekonomska usklađenost.

Karta1. Geografska karta BiH prema Dejtonskom sporazumu

- Sjeverna Bosna**
 - Unaška Krajina
 - Donje vrbsko-donjebosanski
 - Sprečko-majevički
 - Bosanska posavina
- Dinarska Hercegovina i Bosna**
 - Visoka Hercegovina
 - Istočna Bosna
 - Srednja Bosna
 - Zapadna Bosna
- Srednje primorje**
 - Niska Hercegovina

Izlaskom iz Jugoslavije, u kojoj je bila dobro uklopljena u kompaktnu cjelinu, podjelom na dva dijela nazvana entitetima, kao i podjelama užih regija na neprirodan način, došlo je do pojave autarhičnih tendencijsa na svim nivoima. Bosna i Hercegovina kao država nastoji da supstituira resurse koje je dobivala u Jugoslaviji, oba entiteta žele da zaokruže svoje infrastrukturne i strateške resurse, a uži regioni koji su podijeljeni između dvaju entiteta duplicituju mnoge kapacitete.

Neki od bazičnih ekonomskeh indikatora za Bosnu i Hercegovinu kao cjelinu, i njena dva entiteta posebno, pokazuju da su poslijeratni

rezultati lošiji od većine zemalja u tranziciji, koje nisu imale vještačke podjele svojih regija.

Struktura stvaranja ukupnog domaćeg proizvoda i stopa njegovog rasta, između ostalog, determinirana je geografskim karakteristikama prostora.

Pored ostalih faktora, sigurno je da je i vještačka podjela države na dva entiteta utjecala na izrazito visoke stope nezaposlenosti. Mnogi su, naime, ostali bez posla zbog toga što su predratna velika preduzeća, koja su bila nosioci razvoja i zapošljavala najviše radnika, također vještački podijeljena. Zbog toga se desilo da uprava preduzeća ostane u jednom entitetu a fabrike u drugom.

Svi prezentirani pokazatelji za Bosnu i Hercegovinu i njena dva entiteta, pored toga što ilustriraju štetnost vještačkih podjela i autarhičnih tendencija unutar regionalnog područja, potvrđuju hipotezu o mogućim prednostima regionalnih integracija i širenja tržišta.

Moje lično mišljenje je da će buduća istraživanja pokazati kako su multiplicirane ekonomski štete zbog autarhičnih regionalnih tendencija u čitavom prostoru bivše Jugoslavije, a posebno u Bosni i Hercegovini, prevazišle štete uzrokovane ratom!

Tipičan primjer negativnih ekonomskih posljedica dezintegracije užih regionalnih entiteta u Bosni i Hercegovini nakon Daytonskog sporazuma je novoformirani Kanton Sarajevo. U ovaj kanton nisu ušli nerazvijena općina Pale i neki ruralni dijelovi drugih općina. Ti dijelovi, koji su vještački otcijepljeni od svoje ekonomski cjeline, urbanog i razvijenog Sarajeva, nemaju šansi za razvoj. Njihova međuzavisnost sa Sarajevom je cijena autarhičnosti ako se sadašnje stanje ne promijeni.

3. Šanse i opasnosti uključivanja BiH u šire regionalne integracije

Šanse Bosne i Hercegovine ulaskom u šire regionalne integracije su povećanje potencijalne tražnje, jačanje konkurenčnosti, koja dovodi do sniženja cijena i povećanja kvaliteta ponude, ostvarivanje efekta ekonomije obima, bolja poslovna saradnja između kompanija i druge.

Realnost ostvarenja ovih šansi u kraćem vremenskom roku je veća u užim regionima, počevši od bivše Jugoslavije, preko regionalnog jugoistočne Evrope do zemalja Evropske unije. Razlog je činjenica da se razlika u kvalitetu osnovnih ekonomskih indikatora istim redoslijedom povećava na štetu Bosne i Hercegovine.

Osnovne opasnosti uključivanja Bosne i Hercegovine u šire regionalne integracije su njena ekonomski razvijenost, loša

konkurentna pozicija kompanija i unutrašnja dezintegriranost. Opasnosti se povećavaju širenjem regiona, a najveća je prebrzi ulazak u Evropsku uniju.

Zaključci

Povezivanje geografije i ekonomije, koje se postiže regionalnim integracijama, donosi brojne prednosti povećanjem međuzavisnosti između užih regiona i smanjivanjem njihovih tendencija ka autarhičnosti.

Teoretski model nodalno-funkcionalne regionalizacije značajno je poremećen u slučaju dezintegracije bivše Jugoslavije, kao dijela regiona jugoistočne Evrope, a posebno unutar Bosne i Hercegovine kao subregiona.

Drastičan pad GDP-a najbolji je dokaz za ovakav zaključak, pošto to nije uzrokovano samo ratom, nego i vještačkim podjelama nekada konzistentnih regiona.

Bazični ekonomski indikatori za Bosnu i Hercegovinu, kao što su GDP per capita, stopa nezaposlenosti, struktura privrede, odnos uvoza i izvoza, i drugi, znatno su lošiji od većine zemalja u tranziciji uprkos značajnoj pomoći međunarodne zajednice, što je direktna posljedica političke podjele na dva entiteta i dezintegrirane četiri bivše makroregije.

Literatura

Krugman, R. P. with Robin Wells and Kathryn Graddy, (2007). Economics: European Edition.

Krugman, R. P. (2006). International Economics: Theory and Policy (7th Edition).

Krugman, R. P. et al. (1999). (The Spatial Economy - Cities, Regions and International Trade MIT press.

Krugman, R. P. (1997). Competitiveness.

Krugman, R. P. (1995). Development, Geography, and Economic Theory (Ohlin Lectures).

Krugman, R. P. (1991). Geography and Trade (Gaston Eyskens Lecture Series).

Isard, W. (1975). Introduction to Regional Science. New York: Prentice Hall.

Hugues SACHTER*

INTERREG, EUROREGIJE I TRENDVOVI EVROPSKE AKCIJE ZA PREKOGRANIČNU SURADNJU

Veoma sam sretan i ponosan što ste me pozvali da prisustvujem ovoj konferenciji. Dugi niz godina se bavim problematikom prekograničnog načina života. Možda je uzrok tome moje djetinjstvo provedeno u srcu Regije Basiliensis koju je J.R. Bodvil istraživao tokom 1960. a koje su mi omogućile da se bavim pitanjima međuregionalnih problema u mojoj doktorskoj dizertaciji na temu regije bivše Jugoslavije u vrijeme kada je prostor ujedinjene Jugoslavije bio na kocki.

Nakon toga, učestvovao sam u uspostavljanju i obnavljanju politika Regije Sjeverna Pas de Calais u Francuskoj, procesu koji je uključivao iskustvo jedne od prvih euroregija ustanovljene 1991. godine (Kent, Walonia i Brisel zajedno sa našim sjevernim regionom). Ovo iskustvo nije bilo bez međudnosa sa istočnoevropskim okruženjem: tri jezika, tri države, različit status lokalne uprave, lokalnih jezika, različita jurisdikcija i poreska praksa, da i ne govorimo o historiji ratova i nesreća od srednjeg vijeka do 1945. godine.

1. Granice u okviru teorije lokaliteta

Ako se prisjetimo naših tradicionalnih lokalnih ekonomija, moramo se osvrnuti na činjenicu da je granica imala smisao u okviru ove teorije: granica daje krivulji transportnih troškova jedan asimptomatičan oblik koji teži beskonačnom. Na taj način, kad se granica ukloni, mora doći do relokacije postrojenja koji će otvoriti put novoj šemi lokacija. Ovo je bila realnost tokom 1993. za određeni broj aktivnosti, na primjer, za tipičnu industriju cementa. To je također dovelo do značajnog restrukturiranja u metalurškom sektoru, kao i u automobilskoj industriji ili industriji poljoprivredne opreme.

Mora se uzeti u obzir činjenica, što je veoma važno za naš cilj, da se glavni šok nije desio zbog smanjivanja samih trgovinskih barijera nego zbog disperzije transportnih troškova koji su povezani sa akcizama ili PDV-om, tehničkih barijera, i nešto kasnije, novčane razmjene. Tako mi, prostorni ekonomisti, imamo reći nešto više u

* Univerzitet d'Artois EREIA
UFR EGASS , 9 rue de Temple
62030 ARRAS CEDEX, tel. 03 21
60 38 92

odnosu na konceptualni okvir trgovinskih barijera. Moramo primijetiti da institucionalni aranžmani utiču na granice čak i u okruženju slobodne trgovine.

Ali tradicionalna teorija lokacije, kao i sama teorija međunarodne trgovine, predpostavlja da samo roba (i firme) putuje, te da radna snaga ostaje usko vezana za lokaciju. Iskustva dokazuju da se trenutno susrećemo s mobilnošću faktora rada, pogotovu u sektoru uslužnih aktivnosti.

Neke dodatne činjenice moraju biti spomenute. Pitanje jezika ima institucionalnu stranu: jedan od glavnih hendikepa za francuske kompanije u Flandriji je u njihovoj nemogućnosti da pravilno učestvuju na tenderima na službenom holandskom jeziku. Šta više, mnogi ponudžači navode da čak i ako njihov parnjak preko granice govori engleski ili francuski jezik, to ne mora biti način za njihovo rangiranje ili klasificiranje, bilo britanske ili flamanske, od kojih se ne očekuje da govore strane jezike.

Ovim jednostavnim činjenicama možemo doći do zaključka da je čak i svakodnevni život osjetljiv na granične efekte. Oni se dovezuju na razlike u sistemima obrazovanja, radnim navikama i okruženju, što predstavlja listu koja je do sada bila rezervirana za internacionalne direktore u transnacionalnim kompanijama. U neuјedinjenom prostoru oni se protežu do običnog čovjeka u svakodnevni životu.

2. Euroregije, granice i pitanja endogenog rasta

Pošto je regionalna evropska politika bila uglavnom fokusirana na regije, slijedeći principe supsidijarnosti, zahtjev za euroregijama koje bi tretirale pitanja prekogranične saradnje bio je logičan. On jednako rezultira iz činjenice da je historija kreirala vještačke administrativne granice širom Evrope tako da se euroregije pojavljuju kao način ponovnog uspostavljanja više intuitivnog, konzistentnog prostornog reda. Sjetimo se negativnog iskustva Alpe-Adria s kraja sedamdesetih koji je pokušao ponovo da ujedini širi alpski prostor kao cjelinu. U mom okruženju u Sjevernoj Francuskoj, Euroregija Sjever Zapad ima namjeru da rekonstruiše originalni prostor okolo Kanala, što se poklapa sa otvaranjem preko-kanalske veze. Sličan korak je primjećen oko Pirineja i zapadnih Alpa. To nas podsjeća na činjenicu da euroregije imaju veoma specifičnu funkciju u okviru integracije perifernih regija i zemalja Unije, ili u stvaranju vanjskih granica regija više „euro kompatibilnim“ (možemo reći da je to i slučaj sa Kentom oko Kanala, pošto Velika Britanija ima specijalni status unutar Unije). To je svakako bio slučaj sa mnogim „istočnim“

regionima, kao što je slučaj Saksonije koji je najupečatljiviji, pošto je Saksonija jedna od „novih doseljenika“ u Saveznoj Republici Njemačkoj.

Ovaj pravac je ojačan radom kroz Evropski Prostorni Razvojni Program (ESDP) koji doprinosi definiranju transnacionalnih i transregionalnih makro regiona. Ali na drugoj strani, regionalni pristup možda nije odgovarajuće rješenje za prevazilaženje vještačkih administrativnih granica. Zato se pitanjima direktnе prekogranične saradnje treba prići posebno, što je zadatak kojim se bavi INTERREG IIIa, to jest, IVa, kojim ćemo se naknadno baviti.

Ovakav euroregionalni pristup se može shvatiti kao pokušaj uspostavljanja uvjeta za endogeni rast, poštujući činjenicu da bi područje jednog proširenog regiona moglo biti put razvoja industrijskih distrikta, kako bi se riješilo glavno pitanje zaposlenosti. Ako pogledamo bliže u programe koji su podržani od strane euroregiona, možem primijetiti da su prioriteti uglavnom ekološki, turistički, komunikacijski, i, samo u drugom stupnju, poduzetnički. To znači da je ekologija u originalnom smislu glavna briga, ekonomski razvoj ostaje vrsta pozadine koja je povezana s ljudskim naseobinama.

S tim u vezi bi bilo veoma rizično identificirati politiku euroregiona kao politiku industrijskih klastera. Obrazovni programi koje imamo u okviru euroregija su okrenuti više ka mogućnostima zapošljavanja, mobilizacije radne snage, nego ka nekom od integracionih projekata industrijskih distrikta. Kada govorimo o novom evropskom programu klastera, možemo primijetiti da se regioni udužuju u tom pravcu ali više po sektorskom osnovu nego na osnovu direktnе prekogranične suradnje.

3. Evropska Unija i prekogranični programi

Prekogranični programi se razvijaju od 1986. godine kao pod-odjel ERDF (s tim da se neki ESF ili ruralne inicijative mogu financirati putem INTERREG), pod nazivom INTERRG. INTERREG III se bliži kraju a INTERREG IV počinje sada. Pomenućemo tri pod-programa:

- a) direktna prekogranična suradnja, na nivou NUTS 3
- b) međudržavna suradnja, uglavnom po pitanjima okoline i tema vezanih za prostorno planiranje, što je izričito u vezi sa makroregijama ESDP-a
- c) međuregionalna suradnja, bez direktnog pominjanja susjedstva. U suprotnom, kao dodatak kohezionoj politici, fokus je na perifernim

regijama. Ali u slučaju novih pristupnica, ili mogućih pristupnica (uključujući države zapadnog Balkana), uzeto je u obzir direktno prekogranično susjedstvo.

U slučaju država ne-članica, pred-pristupni instrumenti se mogu odobriti za financiranje INTERREG programa.

Mi imamo pristup određenom broju procjena, jednu kompletну INTERREG II, i jednu koja se više fokusira na ekonomski razvoj (GRID program). Ukoliko ih želimo tumačiti, moramo se sjetiti da postoji neka vrsta udaljavanja od logičnih makroregiona, izuzev na polju transportnog sistema i upravljanja prirodnim resursima.

Pored tehničkih i organizacionih aspekata, možemo sumnjati u činjenicu da je Uniji zbilja važna supsidijarnost zajedno sa ujedinjenim prostorom. INTERREG se izričito navodi kao način da se izbjegne prevelika centralizacija ERDF-a od strane država korisnika. EU također zagovara podršku „početnim“ inicijativama. Tako, fiksirani okvir euroregiona može kreirati novi oblik birokracije koji će izostaviti predpostavljenu aktivnu osnovu opštег kretanja koji zagovara evropski establišment.

Tako je INTERREG IVc uglavnom usmjeren na opšti cilj umrežavanja (networking) uglavnom kroz informacione tehnologije. Striktno regionalna pitanja se uglavnom fokusiraju na programe okoliša i moguće na programe vraćanja radne snage u prethodno stanje u okviru velikih rekonverzacionih regiona kakvi postoje u sjevernoj zapadnoj Evropi. Izgleda da je transregionalni cilj praktično napušten u korist tematske transregionalne suradnje. R-D i inovativna pitanja izgledaju kao glavni cilj (inicijativa klastera i 7. okvirni istraživački program). Generalno govoreći, neophodna je usaglašenost sa Lisabosonskom strategijom i ciljevima ERDF-a.

U tom smislu, novo definirano grupisanje suradnje „EGCT“ nije primarno usmjereni u korist susjednih regiona ili teritorija.

4. Neka razmišljanja o Euroregiji Sjevero-zapad

Ovaj euroregion, formiran 1991. godine, se raspao 2001. godine, a imao je karakteristiku stvaranja specijalne vrste GIE zbog svog upravljanja, što je bio potpuno originalan eksperiment. Njegova evolucija osvjetljava dileme prekogranične suradnje kombinirane sa regionalnom organizacijom. Uvodeći tri države (Belgiju, UK i Francusku), tri jezika (francuski, engleski i holandski, to jest, flamanski) i veoma različite uvjete ekonomske aktivnosti (sverazvijeni gradski Kent, novo razvijenu Flandriju, internacionalizovani Brisel,

Waloniju pod uvjetima vraćanja na prethodno stanje i kontrasni Nord Pas Kalea između urbanog razvoja Lila i teških uvjeta u oblastima stare industrije) može biti interesantno za Balkan. Ako razmišljamo o teškim uvjetima integracije UK u EU i čak težih uvjeta održavanja belgijskog jedinstva, tu smo.

Ali mi imamo i program ujedinjavanja: preko-ostrvska vezu kanalom, Kanal i obala Sjevernog mora, obradive površine, gustinu populacije, i čak šta više vezu sa susjednim megapolisima: Pariz, London, Randstadt i Rur. ESDP je morao prihvati ovu specifičnost neke vrste „mekog stomaka“ u mreži zapadne Evrope. Vlasti Euroregije insistiraju na karakteristikama infrastrukturne veze Regiona, karakteristike koja mora biti pretvorena u prednost.

Ovi podaci sa generalnog sastanka euroregija održanog 2000. godine (prvi je održan 1996.) lijepo pokazuju zajedničku brigu sudionika:

- 1) Suradnja na inovativnim procesima
 - Razvoj globalne infrastrukture
 - Usporedba socijalnih sistema
 - Harmonizacija olakšica u poslovanju
 - Prevazilaženje jezičkih i kulturnih razlika
 - Mala privreda u komunalnom sektoru
- 2) Razvoj trgovine
- 3) Borba protiv socijalne isključenosti
- 4) Prostorno planiranje i transport
- 5) Partnerstvo u turizmu
- 6) Kulturne aktivnosti
- 7) Modernizacija lokalne vlasti
- 8) Suradnja na održivom razvoju
- 9) Trajno učenje

Ako slijedimo sažetak ovih pitanja, doći ćemo do pet orijentira za budućnost:

- Kako da olakšamo društveno i ekonomsko prekogranično informiranje?
- Kako da unaprijedimo inovativne i obrazovne procese?

- Kako da ubrzamo mobilnost u korist ekonomskog i društvenog razvoja?

- Kako da razvijemo sinergije između institucionalnih i lokalnih aktera?

Ako se usudimo da sumiramo ili skratimo program i perspektive buduće suradnje, izgradnja transregionalnog prostora izgleda okarakterisana jednom homogenizacijom uvjeta aktivnosti u Euroregiji baziranoj na povećanoj mobilnosti.

Ako se vratimo natrag ka osnovama regionalnog razvoja, moramo prihvatići ideju da je mobilizacija euroregiona fokusirana na osnovu ekonomija lokaliteta koje traže homogenizaciju prostora u duhu „jedinstvenog ekonomskog prostora“. To dolazi u suprostost sa ukupnom regionalnom politikom ERDF-a koji se fokusira na udruživanju sredstava za endogeni rast.

To može biti generalna slabost prekogranične regionalne suradnje: nedovoljan osjećaj pripadanja zajedničkom prostoru, mnogo puta izricana na sastancima Euroregija. Tako, orientacija INTERREGA izgleda u skladu sa konkretnim mogućnostima akcije. Šta više, pravci INTERREG izgledaju potpuno rezonski.

Na primjer, kada je postavljeno pitanje orientacije dugoročnog prostornog planiranja grada Lila krajem osamdesetih, podigla se ogromna prašina oko prostornih veza među gradovima: umjesto da se posmatra samo odnos sa većim Parizom, bilo je odlučeno da se pokuša praktičnija integracija sa Belgijom i Briselom. Prekogranični uvjeti su isli u korist suradnje sa Kortrijk i Mouscron (francusko govorno područje) u Flandriji i Tournai u Waloniji, susjednim gradovima u Belgiji, kako bi se razvile komplementarne aktivnosti te racionalizirao transport i mreža komunalnih usluga.

Dakle, u ovom slučaju možemo zaključiti da je logika NUTS 3, počinjući od osnovnih zajednica i lokalnih aktera, najbolji način pokretanja linija prekogranične suradnje.

Literatura

Evropska Komisija (2002), Procjena strukturnih fondova INTERREG III.

Regionalni Savjet Nord-Pas de Calais (1997), Euroregija

Regionalni Savjet Nord Pas de Calais (2000), Članci sa Forum-a „Euroregion 2020“, glasovi mogućeg. Roneo

DIACT (2007), Programiranje i upravljanje projektima na polju evropske teritorijalne suradnje. AMNYOS Consultants, roneo

Despiney Zochowski B. (2004) Euroregije: ka novim oblicima evropskog upravljanja na istoku, izjava, Evropa na ispit u novog proširenja , USTL Lille 9-10.12.2004.

Euroregion F (1999) Izvještaj sa Forum-a o Euroregiji

Osmanković J, Pejanović M. (2007), Euroregije i Bosna i Hercegovina, Sarajevo, Fakultet Političkih Nauka, Centar za lokalnu i regionalnu samoupravu

Univerzitet Libre de Bruxelles a Charleroi (2000), Euroregija, Šema strateških ciljeva

Websites:

interreg3c.net Cluster management guide

interreg3c.net Best practice guidelines for regional development strategies

interreg3c.net INTERREG II

interreg3c.net Topics of cooperation

interreg4c.net/application

Dr. Stane Vlaj*

ČEZMEJNO SODELOVANJE LOKALNIH SKUPNOSTI V SLOVENIJI

Summary

Up till now the Slovenian crossborder cooperation experiences with the neighbouring countries are very well. Within this cooperation with Italy, Austria and Hungary in past years over 250 projects in the areas of traffic and border infrastructure, environment, tourism, agriculture, small economy, culture and human resources were prepared. More than half of these projects have been finished and in use already. Within these projects the roads connections have been built or restored as well as the border infrastructure, especially in distant border areas, which allow faster and better connections. The building of wastewater treatment stations and communal infrastructure is near the end will improve the quality of water and drinking water. Business incubators and technological parks were established, which allow crossborder collaboration in the area of small economy and contribute to the opening of new working places. In the area of agriculture there was a lot of cooperation in creating wine and fruit roads, educating farmers and in the field of tourism and culture.

The introduction of regions (pokrajine) as the second level of local self-government in Slovenia will foster crossborder and interregional cooperation of the Slovene municipalities and regions. In the forms of interregional cooperations regions will substitute the role of the Republic of Slovenia as an independent and sovereign state. Slovenia is one of the fourteen partners in MATRIOSCA project leading to the future EU region Adria-Alpe-Pannonia Povzetek

Dosedanje izkušnje čezmejnega sodelovanja Slovenije s sosednjimi državami so zelo dobre. V preteklih letih je bilo v tem sodelovanju z Italijo, Avstrijo in Madžarsko pripravljenih več kot 250 projektov s področij prometa in obmejne infrastrukture, okolja, turizma, kmetijstva, drobnega gospodarstva, kulture in človeških virov. Več kot polovica projektov je že končanih in se že uporablja. Med njimi so bile zgrajene ali posodobljene cestne povezave in obmejna infrastruktura, še posebej v odročnih obmejnih območjih,

* Univerzitetni učitelj in direktor Inštituta za lokalno samoupravo pri Fakulteti za upravo Univerze v Ljubljani, namestnik člena iz Slovenije v Skupini neodvisnih ekspertov Kongresa lokalnih in regionalnih oblasti Evrope (CLRAE) za Evropsko listino lokalne samouprave (ECLS), e-mail: stane.vlaj@siol.net

ki omogočajo hitrejše in boljše povezovanje. Končujejo se čistilne naprave in komunalna infrastruktura, kar bo izboljšalo vodo in kakovost pitne vode. Oblikovani so bili poslovni inkubatorji in tehnološki parki, ki omogočajo obmejno sodelovanje na področju malega gospodarstva, prispevali pa so tudi k odpiranju novih delovnih mest. Na področju kmetijstva so bila vzpostavljena številna sodelovanja pri oblikovanju vinskih in sadnih poti ter izobraževanju kmetov ter številno sodelovanje v turizmu in kulturi.

Uvedba pokrajin kot druge ravni lokalne samouprave v Sloveniji bo okreplila obmejno in čezmejno sodelovanje občin in pokrajin. V medregionalnem sodelovanju ne bo več nastopala Slovenija, ki je samostojna in suverena država, temveč njene pokrajine. Zaenkrat pa je RS ena od štirinajstih partneric v projektu MATRIOSCA, ki naj bi vodil v ustanovitev bodoče evroregije Adria-Alpe-Pannonia.

Uvod

Ustvarjanje skupne in perspektivne Evrope ni odvisno samo od sodelovanja med državami, temveč zahteva tudi čezmejno sodelovanje med lokalnimi in regionalnimi oblastmi, brez poseganja v ustavno in teritorialno celovitost posamezne države. Svet Evrope že desetletja proučuje in vzpodbuju čezmejno sodelovanje lokalnih skupnosti svojih članic. Eden od ciljev je bil dosežen s sprejetjem Madritske konvencije o čezmejnem sodelovanju (1980) in obeh dodatnih protokolov – (MEOČS, Ur. list RS, MP, št. 8/2003).¹ Konvencija, ki ima le dvanajst členov, šteje za obmejno sodelovanje vsak dogovor, s katerim se krepijo in razvijajo sosedski odnosi med lokalnimi skupnostmi, kot tudi vsak sporazum, sklenjen v ta namen.

Čezmejno regionalno sodelovanje zajema zlasti ta področja:

- varstvo okolja, odlaganje nevarnih odpadkov, vodno gospodarstvo in oskrbo z vodo,
- energetiko, promet in druge oblike infrastrukture (telekomunikacije, radio, televizije),
- splošno čezmejno sodelovanje – izvoz in uvoz blaga, tuja direktna vlaganja in prenos tehnologije, turizem,
- zaposlovanje in dnevne migracije,
- regionalno prostorsko planiranje,
- znanost, raziskovanje in izobraževanje, ter

¹ Temeljni mednarodni dokument je Evropska okvirna konvencija o čezmejnem sodelovanju teritorialnih skupnosti (v nadaljevanju: EOK), ki je bila odprta za podpis držav članic Sveta Evrope (v nadaljevanju: SE) v Madridu 21. maja 1980, veljati pa je začela 22. decembra 1981. Republika Slovenija je EOK podpisala leta 1998, leta 2003 jo je ratificirala, skupaj z obema dodatnima protokoloma, veljati pa je za nas začela 18. 10. 2003.

- kulturno in športno sodelovanje.

Slovenija je sodelovala v programu PHARE za čezmejno sodelovanje od vsega začetka, to je od leta 1994, in sicer s sosednjo Italijo, Avstrijo in Madžarsko. V desetih letih tega sodelovanja (1994-2003) je Slovenija prejela od Evropske unije okrog 63 milijonov evrov. Od tega 28 milijonov evrov za sodelovanje z Italijo, 24 milijonov evrov za sodelovanje z Avstrijo in 11 milijonov evrov za sodelovanje z Madžarsko. Glede na pravila tega programa, je morala tudi prejemnica pomoći prispevati svoj finančni delež in sicer v višini 20-30%. Slovenija je v obdobju 1994–2003 vložila iz svojih proračunskih sredstev za sodelovanje v teh čezmejnih programih okrog 40 milijonov evrov, kar predstavlja okrog 40%. V skupni vrednosti je Slovenija v tem obdobju investirala v razvoj obmejnih območij okrog 100 milijonov evrov.

V desetih letih je bilo v skupnem sodelovanju z Italijo, Avstrijo in Madžarsko pripravljenih več kot 250 večjih projektov iz področij: transporta in obmejne infrastrukture, okolja, turizma, kmetijstva, drobnega gospodarstva, kulture in človeških virov. Iz teh sredstev so bile zgrajene ali posodobljene cestne povezave in obmejna infrastruktura, še posebej v odročnih obmejnih območjih, ki sedaj omogočajo hitrejše in boljše povezovanje. Zgradile so se nekatere čistilne naprave in različna komunalna infrastruktura, kar je doprineslo k izboljšanju voda in boljši kakovosti pitne vode. Ustanovljeni so bili poslovni inkubatorji in tehnološki parki, ki omogočajo obmejno sodelovanje na področju malega gospodarstva in so prispevali tudi k odpiranju novih delovnih mest. Na področju kmetijstva so bila vzpostavljena številna sodelovanja pri oblikovanju vinskih in sadnih poti ter izobraževanju kmetov, ter številna sodelovanja na področju turizma in kulture. Znotraj programa čezmejnega sodelovanja je obstajal tudi t. i. Sklad za male projekte. V okviru tega so se oblikovali manjši projekti, ki so bili izključno namenjeni direktnemu sodelovanju ljudi ob meji "ljudje ljudem" na področju: kulture, športa, glasbe, umetnosti, izobraževanja, srečevanja ipd.²

1. Evropska okvirna konvencija o čezmejnem sodelovanju teritorialnih skupnosti ali oblasti

Evropska okvirna konvencija za čezmejno sodelovanje (EOK) je bila zasnovana za lažje čezmejno sodelovanje med teritorialnimi skupnostmi ali oblastmi v obmejnih območjih. Vključuje modelne sporazume o varstvu okolja, gospodarskem razvoju, izobraževanju in ustanavljanju čezmejnih društev in organizacij.

² Dr. Riana Benko, Evropsko ozemeljsko sodelovanje, str. 13.

Obmejno in čezmejno sodelovanje lokalnih skupnosti sledi cilju SE, da se doseže večja enotnost med njegovimi članicami in pospeši sodelovanje med njimi. Ta cilj se uresničuje predvsem s sporazumi lokalnih skupnosti na upravnem področju.³

Dodatek h konvenciji vsebuje vzorčne meddržavne sporazume o obmejnem sodelovanju na regionalni in lokalni ravni ter okvirne sporazume, pogodbe in statute, ki so lahko podlaga za obmejno sodelovanje med teritorialnimi oblastmi ali skupnostmi. Vzorčni meddržavni sporazumi se nanašajo na spodbujanje obmejnega sodelovanja, regionalno obmejno dogovarjanje, lokalno obmejno dogovarjanje, pogodbeno obmejno sodelovanje med lokalnimi skupnostmi in organizacije obmejnega sodelovanja med lokalnimi skupnostmi. Okvirni sporazumi, statuti in pogodbe med lokalnimi skupnostmi pa se nanašajo na ustanovitev skupine za svetovanje med lokalnimi skupnostmi, sodelovanje pri vodenju obmejnih lokalnih javnih zadev, ustanovitev obmejnih združenj zasebnega prava, nabave ali storitve med lokalnimi obmejnimi skupnostmi (tipa "zasebnega prava"), nabave ali storitve med lokalnimi obmejnimi skupnostmi (tipa "javnega prava") in ustanovitev organizacij za obmejno medobčinsko sodelovanje.

Vsaka pogodbenica si prizadeva razrešiti pravne, upravne in tehnične težave, ki lahko zavrejo čezmejno sodelovanje lokalnih skupnosti, daje potrebne informacije drugi pogodbenici in seznanji svoje lokalne skupnosti z možnostmi delovanja, ki jim jih daje ta konvencija.

V konvenciji je poudarjeno, da se obmejno sodelovanje izvaja v okviru pristojnosti lokalnih skupnosti, opredeljenih v notranji zakonodaji.

V SE je bil pripravljen tudi Dodatni protokol k EOK, ki je bil na voljo za podpis 9. novembra 1995. Z njim je konvencija dopolnjena glede na dejanski položaj v Evropi, upoštevanje Evropske listine lokalne samouprave (ECLS) in Deklaracije o obmejnemu sodelovanju v Evropi, ki jo je sprejel Odbor ministrov ob 40. obletnici SE. Deklaracija se zavzema za postopno odstranitev vseh upravnih, pravnih, političnih ali socioloških ovir za razvoj obmejnih projektov. V statutu SE (1949) o čezmejnem sodelovanju še ni bilo govora.

Z Dodatnim protokolom, ki obsega štirinajst členov, so v bistvu natančneje določene (v operativnem smislu) določbe konvencije o tem, koga zavezuje sporazum o obmejnem sodelovanju, o pravnem statusu organa za obmejno sodelovanje in o nadzoru, ki velja za ukrepe, ki jih sprejmejo lokalne skupnosti ali organ za obmejno sodelovanje.

³ SE vzpodbuja države JV Evrope k podpisu regionalnih sporazumov o čezmejnem sodelovanju v JV Evropi. Predлага te vsebine: učenje jezikov sosednjih držav; sodelovanje na področju zdravstvenega varstva; turistično obmejno sodelovanje; prostorsko načrtovanje v obmejnih območjih.

Protokol št. 2 k EOK je zakonita podlaga za sodelovanje med nesosednimi lokalnimi in regionalnimi oblastmi. Protokol upošteva, da teritorialne skupnosti ali oblasti za učinkovito uresničevanje svojih nalog vedno bolj sodelujejo ne samo s sosednjimi lokalnimi skupnostmi drugih držav (čezmejno sodelovanje), temveč tudi s tujimi nesosednimi lokalnimi skupnostmi, s katerimi imajo skupne interese (medterritorialno sodelovanje). Zato Protokol želi dati tudi takemu medterritorialnemu sodelovanju mednarodne zakonite okvire.⁴

V pripravi je Protokol štev. 3.⁵ Sprejem EU uredbe No. 1082/2006 o Evropski grupaciji teritorialnega sodelovanja (EGTC) je ustvarila novo situacijo za promoviranje čezmejnega, obmejnega in interterritorialnega sodelovanja, ki ga spodbuja SE. EGTC-ji so v načelu omejeni na članice EU. Zato je potreben dodatni protokol k EOK, da bi dodali pravno podlago za participacijo tudi tretjih držav v EGTC. Telo za čezmejno ali interterritorialno sodelovanje med teritorialnimi skupnostmi ali oblastmi dveh ali več držav in drugih pravnih subjektov je lahko ustanovljeno v obliki evroregionalne grupacije za sodelovanje (ECG).⁶ Člani ECG so teritorialne skupnosti ali oblasti in lahko tudi države članice SE ter ostale javne neprofitne enote zasebnega prava, ustanovljene v državah članicah SE. Tudi nečlanice SE in njihove teritorialne skupnosti ali oblasti so lahko članice ECG, ki je ustanovljena v državi članici SE.⁷

ECG je pravna oseba, z lastnim proračunom in oblastjo, da ga uresničuje. Lahko sklepa pogodbe, najame osebje, pridobiva premično in nepremično premoženje in vodi pravne postopke.⁸

Odbor ministrov SE je maja 1999 na zasedanju v Budimpešti⁹ določil kot prednostne človekove pravice, demokratično stabilnost, vladavino prava, kulturo in izobraževanje in socialno kohezijo. Med glavnimi cilji je navedel tudi promocijo in razvoj demokratičnih institucij in postopkov na državni, regionalni in lokalni ravni. Lokalne in regionalne skupnosti imajo nepogrešljivo vlogo pri krepitevi demokratične stabilnosti v Evropi.

Še zlasti pa je v zadnjem času izpostavljena krepitev čezmejnega sodelovanja med lokalnimi skupnostmi na področju kulture.¹⁰ Čezmejno sodelovanje na kulturnem področju krepi medsebojno razumevanje in zaupanje med ljudmi, ki živijo na obeh straneh meje, ne glede ali delijo skupni jezik, religijo, kulturno dediščino ali ne. Solidno čezmejno sodelovanje na kulturnem področju spodbuja širše in globlje sodelovanje na drugih področjih, kot so izobraževanje, javne službe, ekonomski razvoj, varstvo okolja, regionalno načrtovanje, medsebojna pomoč ob nesrečah idr. Čezmejno

⁴ Medterritorialno sodelovanje po Protokolu 2 (1. člen) pomeni kakršno koli skupno dejavnost, ki je namenjena vzpostaviti odnosov med lokalnimi skupnostmi dveh ali več pogodbenic, razen razmerij čezmejnega sodelovanja sosednjih skupnosti. Pogodbenice tega protokola uporabljajo za to sodelovanje mutatis mutandis EOK in Dodatni protokol k tej konvenciji.

⁵ European Committee on Local and Regional Democracy (CDLR), Committee of experts on transfrontier cooperation (LR-CT), Revised Draft (2) Protocol No. 3 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning Euroregional Co-operation Groupings, Strasbourg, 21 September 2007.

⁶ 3. člen.

⁷ 4. člen.

⁸ 6. člen

⁹ Strategic plan for the Organisation, Strasbourg, 11 May 1999.

¹⁰ Draft Recommendation on Fostering Transfrontier Co-operation between Territorial communities or

Authorities in the Cultural field, Steering Committee on Local and Regional Democracy (CDLR), Strasbourg, 6 May 1999.

sodelovanje na kulturnem področju obsega izobraževanje (vključno jezike), kulturno dejavnost, umetniško ustvarjanje, mladino in šport, kulturno dediščino in medije. Cilj čezmejnega sodelovanja na teh področjih zbljužuje ljudi in zagotavlja prebivalstvu na obeh straneh meje enake koristi tega sodelovanja. Kulturne institucije, ki naj gojijo to sodelovanje, so muzeji, gledališča, šole, mediji itd. Ko lokalne skupnosti določajo kulturno politiko, morajo upoštevati tudi njen čezmejno razsežnost ter spodbujati in mobilizirati svoje kulturne institucije za povezovanje z njihovimi partnerji čez mejo.

Ustvarjanje tolerantne in perspektivne Evrope ni odvisno samo od sodelovanja med državami, marveč zahteva prav tako čezmejno sodelovanje lokalnih in regionalnih skupnosti – brez poseganja v ustavno in teritorialno celovitost vsake države. Tako je zapisano tudi v Deklaraciji, ki so jo šefi držav in vlad držav članic SE sprejeli na vrhu na Dunaju oktobra 1993. Dobri medosedski odnosi so podlaga za vzpostavljanje svobodnejše in tolerantnejše Evrope, kar je ključ za dosego demokratične stabilnosti.

2. Evropsko ozemeljsko sodelovanje – čezmejno, transnacionalno in medregionalno¹¹

Tudi Evropska komisija pospešuje razne oblike čezmejnega sodelovanja. Programi so zelo različni, od spodbujanja stikov do finančnih subvencij pri čezmejnih projektih.

Evropska komisija je na pobudo Evropskega parlamenta leta 1994 odprla finančno linijo za vzpostavljanje čezmejnega sodelovanja tudi z državami Srednje in Vzhodne Evrope.

Nepovratna finančna sredstva so dala nov zagon obmejnim območjem in možnost vzpostavljanja pogojev, ki bodo dolgoročno vplivali na uravnotežen razvoj in na pospešeno sodelovanje krajev ob meji.

V EU obstaja vrsta iniciativ, programov, ki omogočajo sodelovanje, vendar ne gre vedno za direktna sredstva (npr. programi INTERREG III – A, B, C, CADSES; PHARE; razni bilateralni programi).

Čezmejno sodelovanje med regijami je eno od področij regionalne politike, ki mu Evropska unija namenja veliko pozornosti. Te vrste sodelovanja obmejnih regij v različnih državah je dostikrat omenjeno zaradi državne meje, različnih družbenih, gospodarskih, pravnih in političnih sistemov. Te vrste sodelovanja obmejnih regij v različnih državah je dostikrat omenjeno zaradi državne meje, različnih družbenih, gospodarskih, pravnih in političnih sistemov.

¹¹ Dr. Riana Benko, Evropsko ozemeljsko sodelovanje – čezmejno sodelovanje, trnasnacionalno sodelovanje, medregionalno sodelovanje, študijsko gradivo, Fakulteta za upravo, Ljubljana, oktober 2007.

Dobro medregionalno sodelovanje pripelje do mobilizacije virov in nosilcev razvoja znotraj posameznih regij, dosegajo se sinergijski učinki, intenzivirajo se kulturni in gospodarski tokovi med regijami. Dobro medregionalno sodelovanje pripelje do mobilizacije virov in nosilcev razvoja znotraj posameznih regij, dosegajo se sinergijski učinki, intenzivirajo se kulturni in gospodarski tokovi med regijami.

Strategija in viri kohezijske politike bodo v prihodnje temeljili na treh novih prednostnih ciljih strukturnih ukrepov (skrajšano: konvergenca, konkurenčnost in zaposlovanje, sodelovanje).

V novi finančni perspektivi je Evropska komisija priznala tudi povečanje pomembnosti čezmejnega, transnacionalnega in medregionalnega sodelovanja v razširjeni Evropi, tako da omenjeno sodelovanje postaja samostojen cilj v evropski kohezijski politiki Cilj 3 - Evropsko teritorialno ali ozemeljsko sodelovanje.¹²

Namen novega cilja sodelovanja je spodbujati večjo integriranost ozemlja Unije v vseh njenih razsežnostih. Pri tem kohezijska politika podpira uravnotežen in trajnostni razvoj ozemlja Unije na ravni njenih makroregij ter zmanjšuje „učinek ovir“ s čezmejnim sodelovanjem in izmenjavo najboljših praks. Ti ukrepi temeljijo na deljenih razvojnih strategijah zadevnih ozemelj (na nacionalni, regionalni in lokalni ravni) in povezovanju ključnih interesnih skupin v omrežja.¹³

Sredstva za teritorialno sodelovanje so okvirno razdeljena:

- Čezmejno sodelovanje regij na ravni NUTS III: gre za sodelovanja med regijami držav članic in državami kandidatkami za članstvo EU in za sodelovanje z državami v sosedstvu, izven meja EU. V okviru skupnega programa, je tem aktivnostim namenjeno 73,86% sredstev ali 5,576 mrd evrov, vsem sodelujočim državam. V okviru tega sodelovanja sodeluje Slovenija v petih čezmejnih programih: z Italijo, z Avstrijo, z Madžarsko, s Hrvaško in v Jadranski pobudi;
- Transnacionalno sodelovanje: V okviru skupnega programa, je tem aktivnostim namenjeno 20,95% ali 1,582 mrd evrov. Slovenija sodeluje v štirih programih: na Območju Alp, v okviru Srednje Evrope, v okviru Jugovzhodne Evrope in v okviru Mediterana;
- Medregionalno sodelovanje: gre za mrežna povezovanja in izmenjava izkušenj. V okviru skupnega sodelovanja, je tem aktivnostim namenjeno 5,19% ali 392 mio evrov. Slovenija sodeluje v štirih programih: v INTERREG IVC, v INTERACT II, v ESPON in v URBACT.

Vir: Dr. Riana Benko, cit. delo, str. 9.

¹² Nova kohezijska politika kot svoj tretji cilj opredeljuje »Evropsko teritorialno ali ozemeljsko sodelovanje«, ki je usmerjen v krepitev čezmejnega, transnacionalnega in medregionalnega sodelovanja in predstavlja nadaljevanje sodelovanj, ki so se v obdobju 2004–2006 izvajali v okviru programov pobud Skupnosti INTERREG III. Sredstva iz Cilja 3 za Evropsko teritorialno sodelovanje so na voljo od 1. januarja 2007. Izvedba posameznih programov temelji na osnovi Operativnih programov (OP), ki so osnova vsakega sodelovanja.

¹³ »Namen tega cilja, ki temelji na dobrih izkušnjah delovanja pobude Skupnosti INTERREG, je okrepliti sodelovanja na treh ravneh: na čezmejnem sodelovanju, na sodelovanju na ravni meddržavnih ali transnacionalnih območij in na medregionalnem sodelovanju, ki je namenjeno mrežnemu sodelovanju in izmenjavi izkušenj v celotni Uniji. Tako zastavljenno sodelovanje bo spodbujalo uravnotežen, skladen in trajnosten razvoj evropskega prostora.« Dr. Riana Benko, cit. delo, str. 8.

Čezmejnosodelovanje sem mora osredotočiti na krepitev konkurenčnosti obmejnih regij. Poleg tega mora prispevati k ekonomski in socialni integraciji, zlasti kjer obstajajo velika gospodarska neskladja na obeh straneh. Ukrepi vključujejo spodbujanje prenosa znanja ter prenosa strokovnega znanja in izkušenj, razvoj čezmejnih poslovnih dejavnosti, čezmejno izobraževanje/usposabljanje, možnost zdravstvenega varstva in povezovanje čezmejnega trga dela ter skupno upravljanje okolja in skupnih groženj.

Transnacionalna območja so makroregije, kjer obstaja potreba po povečanju ekonomske in socialne integracije ter kohezije. Transnacionalni programi sodelovanja si prizadevajo za boljše sodelovanje med državami članicami v zadevah strateškega pomena. Zato je treba podpirati ukrepe, ki skušajo izboljšati fizično medsebojno povezavo ozemelj (npr. vlaganja v trajnostni prevoz) in tudi nematerialne povezave (omrežja, izmenjave med regijami in zadevnimi stranmi).

Programi za medregionalno sodelovanje se morajo osredotočiti na agendo o rasti in novih delovnih mestih: krepitev inovacij, MSP in podjetništva, okolje in preprečevanje tveganja. Poleg tega bodo spodbudili izmenjavo izkušenj in najboljših praks v zvezi z razvojem mest, posodabljanjem storitev javnega sektorja (kot so zdravstvo in vlada z uporabo IKT), izvajanjem programov sodelovanja, študijami in zbiranjem podatkov. Medregionalno sodelovanje bo podprtto tudi znotraj konvergenčnih programov, regijske konkurenčnosti in zaposlovanja. Spodbudili bodo tudi izmenjavo izkušenj in dobre praks v zvezi z razvojem mest, socialne vključenosti, odnosa med mesti in podeželskimi območji ter izvajanje programov sodelovanja.

Slovenski strateški okvir za sodelovanje v okviru Cilja 3 – Evropskega teritorialnega sodelovanja v obdobju 2007-2013 predstavlja Strategija razvoja Slovenije in Strategija prostorskega razvoja.¹⁴

Nacionalni koordinator programa Evropskega teritorialnega sodelovanja v obdobju 2007–2013 je Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko (SVLR). Na SVLR so že pripravili Operativne programe (OP) Cilja 3, ki opredeljuje sodelovanja z Italijo, Avstrijo, Madžarsko in Hrvaško ter v okviru Jadranske pobude. Dodatne informacije o sodelovanjih okviru programov Območje Alp, Srednje Evrope, Jugovzhodne Evrope, Mediterana, INERREGA IVC, INTERACT II, ESPON in URBACT, se dobijo na Službi Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko.¹⁵

¹⁴ Več informacij o teh strategijah na spletni strani: www.gov.si/zmar/projekti/srs/srs.php in www.gov.si/upr/dokumenti_sprs.php.

¹⁵ - Podrobnejše informacije o posameznih Operativnih programih so na spletni strani: http://www.svlr.gov.si/si/delovna_področja/področje_evropske_kohezijske_politike/kohezijska_politika_v_obdobju_2007_2013/cilj_3/

3. Slovenija in evropsko teritorialno sodelovanje

Vključitev Slovenije v Evropsko unijo in ostale mednarodne integracije že prinaša in bo prineslo še intenzivnejša meddržavna povezovanja, ki bodo vse bolj potekala na lokalnem in regionalnem nivoju. Eden izmed glavnih problemov slovenskega čezmejnega sodelovanja je, da naš upravni sistem še ni primerljiv s sosednjimi državami. Manjkajo nam tiste regionalne strukture (pokrajine), ki bi povezovale, motivirale, usmerjale in podpirale izvajanje skupnih projektov.

Dosedanje izkušnje čezmejnega sodelovanja Slovenije s sosednimi državami so zelo dobre. Pri skupnem sodelovanju z Italijo, Avstrijo in Madžarsko pripravljenih več kot 250 projektov s področij: prometa in obmejne infrastrukture, okolja, turizma, kmetijstva, drobnega gospodarstva, kulture in človeških virov. Več kot polovica projektov je že končanih in se že uporablja. Med njimi so bile zgrajene ali posodobljene cestne povezave in obmejna infrastruktura, še posebej v odročnih obmejnih območjih, ki omogočajo hitrejše in boljše povezovanje. Končujejo se čistilne naprave in komunalna infrastruktura, kar bo izboljšalo vodo in kakovost pitne vode. Oblikovani so bili poslovni inkubatorji in tehnološki parki, ki omogočajo obmejno sodelovanje na področju malega gospodarstva, prispevali pa so tudi k odpiranju novih delovnih mest. Na področju kmetijstva so bila vzpostavljena številna sodelovanja pri oblikovanju vinskih in sadnih poti ter izobraževanju kmetov ter številna sodelovanja v turizmu in kulturi.

Čeprav so bile meje med Slovenijo, Italijo, Avstrijo in Madžarsko vedno dokaj odprte in so omogočale razvoj neposrednih stikov, pa je še vedno veliko ovir, ki počasnijo sodelovanje. Kot npr: neustrezne prometne povezave, ozka grla na glavnih mejnih prehodih in neenakomernost porazdelitve na posameznih območjih, depopulacijski trendi in odseljevanje mladih, nizka izobrazbena struktura in pomanjkanje posebnih znanj, velika odvisnost od tradicionalnih industrij in pomanjkanje podjetniških razmer, visoka stopnja brezposelnosti, problem majhnosti in razdrobljenosti, pomanjkanje informacij, znanja in organizacijskih struktur.

Pripravljen je tudi predlog projektov za čezmejno sodelovanje med RS in Republiko Hrvaško, ki se še dopolnjuje.¹⁶ Gre za projekte, ki se nanašajo na prometno in obmejno infrastrukturo (dvanaest projektov – skupni plovni sistem in shema ločene plovbe v severnem delu Jadrana, sodelovanje na področju hidrografije itd.), okolje in naravovarstvo (pet projektov – varstvo in izboljšanje stanja voda na območju obmejnih rek Slovenije in Hrvaške ter Istre, čistilna

¹⁶ Predlog projektov za čezmejno sodelovanje med Republiko Slovenijo in Republiko Hrvaško, Služba Vlade RS za evropske zadeve, Ljubljana, 24. 12. 1999.

naprava Rogaška Slatina itd.), gospodarsko sodelovanje (pet projektov – doseganje sinergijskih učinkov z orodji EU za izvajanje prestrukturiranja gospodarstva na Hrvaškem, obnova hotelsko-turističnih objektov itd.), regionalne in lokalne pobude (devetnajst projektov – turistična infrastruktura (celotno območje čezmejnega sodelovanja), krajinski park Jeruzalem, strokovna pomoč in svetovanje podjetjem itd.).

¹⁷ Profesor Ricq, dolgoletni strokovni svetovalec SE (CLRAE), še zlasti za področje regionalizma v Evropi, Evroregijo definira tako: gre za čezmejno regijo, ki mora biti učinkovita in ne politična. Ukvaja se z okoljem in upravljanjem prostora, z gospodarskim razvojem in mobilnostjo, izmenjava na kulturnem področju, javnega prevoza in informacij. Čezmejno sodelovanje se nanaša na gospodarska, socialna, kulturna, izobraževalna in ekološka vprašanja., na civilno družbo, javno mnenje, medije in druga čezmejna razmerja.

¹⁸ Vienna Declaration in 1993.

¹⁹ AEBR/LACE-TAP Finnish Border Regions, Sofija, 29. junij do 1. julij 2000.

²⁰ Projekt MATRIOSCA – AAP je INTERREG IIIB – CADSES-Project (MAnagement Tools, effective Relations for new

Interregiona Organisation aimed at Strengthening the Cooperation amgon regions in the Adria-Alpe-Pannonia space).

²¹ Območje AJP je bilo izbrano za praktične namene projekta

MATRIOSCA in je postal območje projektnih partnerjev. Načeloma bi se lahko določilo tudi večje območje in bi se na osnovi obravnnavanih tem lahko tudi spremenilo. Sedanji obseg območja so izoblikovali

partnerji, ki so samostojno izrazili zanimanje in voljo pri posodelovanju pri projektu.

²² Podatki o projektu in projektnih partnerjih so na spletnih straneh www.matriosca.net.

4. Evropske regije in Slovenija – primer MATRIOSCA

Evroregija je oblika čezmejnega sodelovanja, ki se je pojavila po letu 1990. Gre za čezmejno strukturo trajnega in strateškega značaj, ki ima svojo lastno identiteto, ki je različna od njenih članic – je (lahko) pravna oseba, ima svoje lastne administrativne, tehnične in finančne vire in ima sistem svojega lastnega internega odločanja.¹⁷

Ustvarjanje tolerantne in perspektivne Evrope ni odvisno le od sodelovanja med državami. Zahteva tudi čezmejno sodelovanje lokalnih in regionalnih oblasti, brez prejudica za ustavo in integrirato vsake države.¹⁸

Po finskih glediščih¹⁹ je Evroregija združevanje regionalnih in lokalnih oblasti z obeh strani državne meje, ki ima včasih tudi parlamentarno skupščino, stalni sekretariat, eksperte in upravno osebje. Deluje v skladu z zasebnim pravom na obeh straneh meje in v skladu z javnim pravom, ki temelji na mednarodnih pogodbah, ki tudi urejajo članstvo regionalnih oblasti.

Primer Evroregije MATRIOSCA²⁰ Adria-Alpe-Pannonia²¹

Projekt je bil predlagan januarja 2005, odobren aprila 2005, trajal pa naj bi 30 mesecev (06/2005 do 12/2007). Vrednost projekta je 854.000,00 EUR (ERDF 488.00,00 €, EU partnerji 366.000,00 €). Lead Partner je (avstrijska) dežela Štajerska. Projektnih partnerjev je 14 – Štajerska, Koroška, Burgenland, Friuli-Venezia Giulia, Veneto, Slovenija, Zala, Baranya, Györ-Moson-Sopron, Somogy, Vas, Tolna, Koprivnica-Križevci, in Istria. Partnerji so regije in lokalne skupnosti iz Avstrije, Madžarske, Italije, Hrvaške ter Slovenija kot celota.²²

Dolgoročni cilji:

- Ustanoviti transnacionalno sodelovanje na tem območju z namenom, da bi dosegli medsebojne prednosti preko sodelovanja, se izognili podvajanju in prekrivanju, intenzivirali sodelovanje z dvema novima članicama EU ter državo kandidatko Hrvaško, dosegli kritično maso na številnih področjih in postali tekmovalnejši v razširjeni Evropi.

- Zagotoviti integrirani in koordinirani razvoj na območju sodelovanja preko transnacionalne organizacijske strukture, ki bo sposobna zagotoviti stabilna medsebojna razmerja med ustvarjalci prostorsko pomembnih sektorskih politik na celotnem območju sodelovanja. Na ta način bodo ESDP koncepti lahko bolj operativni na območju sodelovanja.
- Doseči tesno sodelovanje partnerskih regij, ki jih predstavljajo javni uslužbenci in politiki, da bi zagotovili mir in promovirali prosperiteto na območju sodelovanja, ki ga označuje močna regionalna in kulturna različnost. To sodelovanje lahko tudi prispeva pomembno dodano vrednost na evropski ravni, ker je območje sodelovanja locirano na kritičnem območju med starimi in novimi državami članicami EU kot tudi države kandidatke in bo namenjeno obojemu – izzivom in možnostim sedanje in bodoče širitve EU.

Konkretni rezultati pa naj bi bili:

- Razvijati razumevanje sedanje situacije in bodočih trendov na ključni področjih za prostorski razvoj, vključno funkcionalna razmerja med sektorji in subregijami in obstoječe oblike sodelovanja znotraj območja sodelovanja.
- Predlagati institucionalne strukture za območje sodelovanja, ki vključuje politične in upravne ravni, temelji na soglasju in sedanjih zahtevah partnerskih regij ter sledi novim možnostim v prihodnjem programskem obdobju.
- Definirati učinkovito sodelovanje s Skupnostjo Alpe-Jadran in evoregijami, ki so ustanovljene ali načrtovane na regionalni in lokalni ravni.
- Ustanoviti ali konsolidirati omrežja na upravni in strokovni ravni na ključnih področjih za prostorski razvoj. Hrbtenica tega projekta so tematske delovne skupine, ki so osredotočene na zahteve in producirajo otipljive izdelke in projekte.
- Skupne strategije na ključnih področjih, ki vplivajo na prostorski razvoj, ki so pripravljene v sodelovanju upravnih delavcev in strokovnjakov ter s soglasjem na politični ravni.
- Pretok projektnih idej in predlogov, ki so elaborirani skupaj znotraj zadostnega časovnega okvira, temeljijo na solidnih ocenah in ustrezajo skupnim interesom partnerskih regij.

Pričakovani vplivi:

- Stabilna razmerja in intenzivirano sodelovanje partnerskih regij na političnih in upravnih ravneh kot tudi plodno sodelovanje s Skupnostjo Alpe Jadran in evoregijami, temelječe na medsebojni koristi in podpori.
- Integrirani razvoj območja sodelovanja preko koordinirane implementacije strategij in projektov na ključnih področjih, ki vplivajo na prostorski razvoj.
- Uspešna participacija v različnih EU programih v naslednjem programskem obdobju, predvsem programih za teritorialno sodelovanje.

Pričakovani output:

- Skupna zbirka podatkov za opis in spremljanje situacije na ključnih področjih za prostorski razvoj in kompedij temeljnih podatkov in dokumentov na ključnih tematskih področjih.
- Analiza predpogojev za institution building.
- Študija zmožnosti za vzpostavitev Evropske skupine (grouping) za čezmejno sodelovanje EGCC) ali Skupine za evoregijsko sodelovanje (ERCG) glede na predloge EU in Evropskega sveta, ki zadevajo pravni instrument čezmejnega sodelovanja.
- Predlogi za institucionalno strukturo na območju sodelovanja v kratkoročne in srednjeročnem obdobju (bodoče programsko obdobje).
- Ustanovitev tematskih delovnih skupin (Working Groups) za elaboracijo projektnih predlogov, ki bodo predloženi za novo programsko obdobje.
- Bela knjiga o glavnih političnih vprašanjih in izvivih ter dokument Skupna strategija.
- Transnacionalne politične konference.
- Skupni web-based informacijski sistem o EU bodoči regiji Adria-Alpe-Pannonia in informacijsko gradivo o projektu in področjih sodelovanja za širše razširjanje.

Zaključek

Obmejno in čezmejno sodelovanje lokalnih skupnosti sledi cilju SE, da se doseže večja enotnost med njegovimi članicami in pospeši

sodelovanje med njimi. Ta cilj se uresničuje predvsem s sporazumi lokalnih skupnosti na upravnem področju. Ustvarjanje skupne in perspektivne Evrope ni odvisno samo od sodelovanja med državami, temveč zahteva tudi čezmejno sodelovanje med lokalnimi in regionalnimi oblastmi, brez poseganja v ustavno in teritorialno celovitost posamezne držav.

Osnovno načelo čezmejnega sodelovanja je vzpostavljanje povezav in pogodbenih odnosov v obmejnih področjih z namenom iskanja skupnih rešitev za podobne probleme. Za čezmejno sodelovanje štejemo vse kontakte lokalnih skupnosti, organizirane prireditve in tudi širše, sodelovanje, ki ga omogoča država s svojim delovanjem.

Čezmejno sodelovanje se izvaja v okviru pristojnosti lokalnih skupnosti, opredeljenih v notranji zakonodaji. Dogovori in sporazumi lokalnih skupnosti se lahko zgledujejo po vzorčnih in okvirnih sporazumih, statutih in pogodbah, ki so priloženi k EOK. Države pogodbenice lahko sklepajo tudi meddržavne sporazume, ki med drugim lahko določajo okvir, oblike in omejitve za čezmejno sodelovanje lokalnih skupnosti.

Dosedanje analize kažejo, da bodo regije, ki že sedaj zaostajajo v razvoju, tudi na velikem trgu EU najbolj izpostavljene neizprosnim zakonitostim delovanja tega trga. Medtem ko se regije, ki bodo uspele izkoristiti razvojne potenciale in primerjalne prednosti, lahko nadejajo pozitivnih učinkov. Pri tem igra in bo igralo zelo pomembno vlogo tudi čezmejno sodelovanje, meddržavno in medregionalno sodelovanje. Prav čezmejna in regionalna povezovanja lahko doprinesajo k večji regionalni zavesti in vzpodbudijo bolj samostojen razvoj posameznih regij in tako postanejo generator mednarodnega sodelovanja.

Nova kohezijska politika kot svoj tretji cilj opredeljuje »Evropsko teritorialno sodelovanje«, ki je usmerjen v krepitev čezmejnega sodelovanja, transnacionalnega sodelovanja in povezovanja v mreže z izmenjavo izkušenj.

Novi Cilj 3 tako predstavlja nadaljevanje čezmejnega, transnacionalnega in medregionalnega sodelovanja, ki se v obdobju 2004–2006 v Republiki Sloveniji izvaja v okviru programov pobude Skupnosti INTERREG III. Z nadgradnjo pobude Skupnosti INTERREG v Cilj 3 kot enega od treh ciljev nove kohezijske politike je Evropska komisija poudarila pomen tovrstnega sodelovanja, ki v razširjeni EU pridobiva na pomenu. Spodbuja skupen pristop evropskih regij k reševanju problemov ob hkratnem premagovanju najpogostejših ovir za teritorialno sodelovanje, ki izhajajo iz razlik v pravnih sistemih, upravni ureditvi, geografskem položaju in jeziku.

Cilj 3 bo sofinanciran iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, za katerega je po trenutnem predlogu namenjenih 2,52 % sredstev, predvidenih za izvajanje kohezijske politike v obdobju 2007–2013 oziroma skupno 7,75 milijarde evrov.

Teme možnega sodelovanja v čezmejnih programih niso omejene le na Lizbonsko strategijo, temveč so izredno široke in zajemajo:

- podjetništvo (turizem, SME, kultura, trgovina),
- skupna zaščita in upravljanje okolja,
- sodelovanje na področju razvoja mest in podeželja,
- izboljšanje dostopnosti do transportnih, informacijskih in komunikacijskih mrež in storitev,
- čezmejno sodelovanje na področju vodnih, energetskih sistemov in odpadkov,
- skupen razvoj in uporaba infrastrukture na področju zdravstva, kulture in izobraževanja,
- sodelovanje javnih služb, na področju trga delovne sile, zaposlovanja, sociale,
- skupna uporaba človeških virov in prostorov za razvoj raziskave in tehnološki razvoj.

Eden izmed glavnih problemov slovenskega čezmejnega sodelovanja je, da naš upravni sistem ni primerljiv s sosednjimi državami. Manjkajo nam tiste regionalne strukture, ki bi povezovale, motivirale, usmerjale in podpirale izvajanje skupnih projektov. Uvedba pokrajin bo ta problem rešila.

Literatura²³

Declaration of the Budapest Ministerial Conference on delivering good local and regional governance, 14th Session, Budapest, 24–25 February 2005.

European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities. Madrid, 21. 5. 1980. European treaty Series, No. 106 (MEOKČS, Ur. I. RS, MP, št. 8/2003).

European Committee on Local and Regional Democracy (CDLR), Committee of experts on transfrontier co-operation (LR-CT), Revised Draft (2) Procol No. 3 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning Euroregional Co-operation Groupings, Strasbourg, 21 September 2007.

Dodatni protokol k Evropski okvirni konvenciji o čezmejnem sodelovanju teritorialnih skupnosti ali oblasti. URL= »<http://www.mnz.si/si/upl/urloksam/konv02.htm>«. 6. 11. 2003.

Protokol št. 2 o medobmočnem sodelovanju k Evropski okvirni konvenciji o čezmejnem sodelovanju teritorialnih skupnosti ali oblasti.

URL=<http://www.mnz.si/si/upl/urloksam/konv03.htm>. 06. 11. 2003.

Benko, Riana. Programi pomoči Evropske unije, Inštitut za prenos znanja in tehnologije, Ljubljana 1999.

Riana Benko, Evropsko ozemeljsko sodelovanje – čezmejno sodelovanje, transnacionalno sodelovanje, medregionalno sodelovanje, študijsko gradivo, Fakulteta za upravo, Ljubljana, oktober 2007.

Projekt MATRIOSCA – AAP je INTERREG IIIB – CADSES-Project (MANagement Tools, effective Relations for new Interregional Organisation aimed at Strengthening the Cooperation among regions in the Adria-Alpe-Pannonia space) www.matriosca.net.

Strategic plan for the Organisation, Strasbourg, 11 May 1999.

The role of Euroregions in promoting good-neighbourly relations. Sofia, 30 June–1 July 2000. Declarations and recommendations adopted at conferences on transfrontier co-operation organised by the Council of Europe (1996 to date).

Zakon o ratifikaciji Evropske okvirne konvencije o čezmejnem sodelovanju teritorialnih skupnosti ali oblasti (Ur. I. RS, MP, št. 8/03).

²³ Vse konvencije, priporočila, izjave in resolucije ministrskih konferenc in (treh) srečanj voditeljev držav in vlad držav članic SE, študije, poročila, priručnike (npr. o čezmejnem sodelovanju teritorialnih skupnosti ali oblasti), analize in drugo gradivo, ki nastaja v Svetu Evrope in njegovih sestavnih delih (Odbor ministrov, CLRAE, Parlamentarna skupščina, CDLR – Steering Committee on Local and Regional Democracy in drugi), je mogoče dobiti na spletnih straneh Sveta Evrope: <http://www.coe.int> (Legal affairs; Local and Regional Democracy; Loreg Library, Documentation and Resources).

Prof. dr. Mirko Pejanović*

ISTORIJSKO OBLIKOVANJE REGIJA I MOGUĆNOSTI
USPOSTAVE REGIONALNE STRUKTURE
BOSNE I HERCEGOVINE U POSTDEJTONSKOM PERIODU

1. Istorijsko oblikovanje regionalnih centara

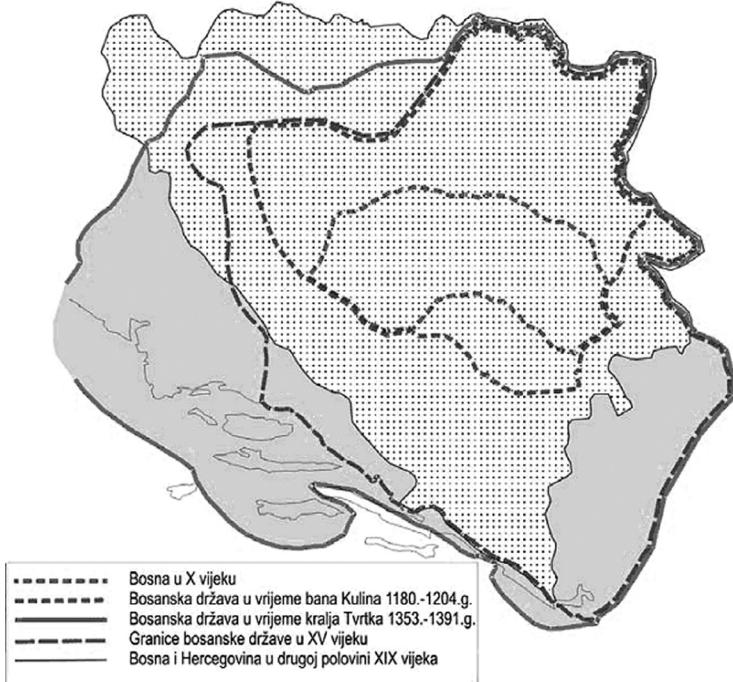
Tokom istorijskog razvijanja, još od srednjeg vijeka, preko četiri stotine godina otomanske vladavine, austrougarske uprave i egzistencije u Kraljevini Jugoslaviji, potom u Socijalističkoj Federativnoj Republici Jugoslaviji (SFRJ), kao i u postdejtonskom vremenu, u Bosni i Hercegovini su se oblikovali regionalni gradski centri. Ti gradski centri su se razvijali u interakciji sa svojim okruženjem. Tako su se oblikovale zasebne regionalne cjeline.

U srednjem vijeku kao zasebne prirodno-geografske cjeline izdvajaju se:

- Centralni dio Bosne od Vranduka do Vrhbosne (Sarajevo)
- Soli – sjeveroistočni dio Bosne
- Usora – Posavina
- Donji Kraji – Dolina Vrbasa i Sane
- Zapadne strane ili Završje – Livanjsko područje
- Primorje, Humska zemlja – Hercegovina
- Gornje Podrinje i Polimlje

* Fakultet političkih nauka,
Univerzitet u Sarajevu, e-mail:
dekanat@fpn.unsa.ba

Mapa 1. Teritorijalno širenje Bosne

Dolaskom Osmanlija u Bosnu i Hercegovinu uspostavlja se teritorijalna organizacija vlasti koja se zasniva na uvažavanju prirodnogeografskih cjelina. Prema uredbi iz 1864. godine Bosna i Hercegovina je podijeljena na sedam sandžaka – okruga. Bili su to sljedeći sandžaci – okruzi:

1. Banjalučki – sa sjedištem u Banjoj Luci
2. Bihaćki – sa sjedištem u Bihaću
3. Hercegovački – sa sjedištem u Mostaru
4. Sarajevski – sa sjedištem u Sarajevu
5. Travnički – sa sjedištem u Travniku
6. Zvornički – sa sjedištem u Zvorniku
7. Novopazarski – sa sjedištem u Sjenici

Novopazarski sandžak Osmanlije će 1877. godine pripojiti Kosovskom vilajetu. Uspostavom austrougarske vlasti u Bosni i Hercegovini, aktom Ministarstva finansija iz 1878., formirani su ovi okruzi:

1. Banjalučki
2. Bihaćki
3. Mostarski
4. Sarajevski
5. Travnički
6. Zvornički

Uslijed razvitka industrije i grada Tuzle kao industrijskog centra, Zvornik prestaje od 1906. godine biti središtem okruga. Umjesto Zvornika, središte okruga postaje Donja Tuzla. Prema tome, u dužem vremenskom razdoblju, od XV do početka XX stoljeća, na prostoru Bosne i Hercegovine istorijski je oblikovano šest regionalnih cjelina, a s njima i šest regionalnih gradskih centara:

1. Bihać
2. Banja Luka
3. Mostar
4. Travnik
5. Tuzla
6. Sarajevo

Mapa 2. Teritorijalna podjela Bosne i Hercegovine na sandžake – okruge (1864)

U Kraljevini Jugoslaviji sve do 1929. godine zadržani su okruzi, koji su činili regionalnu strukturu Bosne i Hercegovine oblikovanu u prethodnim stoljećima. Uvođenjem banovina 1929. godine Bosna i Hercegovina gubi svoju istorijsko-teritorijalnu zasebnost, a time i svoju, kroz istorijski razvitak, oblikovanu regionalnu strukturu. Sporazumom Cvetković-Maček iz 1939. godine, kojim se formira Banovina Hrvatska, Bosna i Hercegovina je bila podijeljena između velikohrvatskog i velikosrpskog nacionalnog interesa. Ova podjela nije realizirana uslijed početka Drugog svjetskog rata.

Nakon Drugog svjetskog rata, u prve dvije decenije razvjeta socijalističke vlasti u Bosni i Hercegovini uspostavlja se najprije teritorijalna organizacija sa sedam okruga:

1. Bihaćki
2. Banjalučki
3. Tuzlanski
4. Dobojski
5. Travnički
6. Sarajevski
7. Mostarski

Ova podjela zadržala se od 1945. do 1949. godine. Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podjeli Bosne i Hercegovine iz 1949. godine uspostavljene su četiri oblasti:

1. Banjalučka (sa 20 srezova)
2. Mostarska (sa 14 srezova)
3. Sarajevska (sa 15 srezova)
4. Tuzlanska (sa 18 srezova)

I pored toga što je kratko trajala, ovo je bila teritorijalna organizacija regija koja je po naučnim kriterijima mogla biti optimalno rješenje za Bosnu i Hercegovinu. Ove četiri regionalne cjeline imaju prirodno-geografske, istorijske, ekonomске, saobraćajne, kulturološke i demografske pretpostavke za samoodrživost u ekonomskom, socijalnom i kulturnom razvitu. Oblasti su ukinute 1952. godine. Od 1955. godine uvodi se komunalni sistem i nova teritorijalna organizacija – opština. Dolazi do integracije manjih opština u veće opštinske teritorijalne cjeline. Uspostavlja se 106 opština, a od 1978. godine 109 opština. Sa 109 opština Bosna i Hercegovina je 1992. godine postala suverena i nezavisna država. Ovo je bio jedini oblik unutarnje teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine do izbijanja rata 1992. godine.

Posljednja organizacija srezova imala je 15 srezova. Podjela Bosne i Hercegovine na 15 srezova postojala je sve do 1965. godine.

Mapa 3. Teritorijalna podjela Bosne i Hercegovine na srezove (1963)

Od početka pedesetih pa do 1992. godine postojala je regionalna struktura samo unutar Privredne komore BiH. Radi se o sedam osnovnih privrednih komora, kao regionalnih i zasebnih cjelina unutar Privredne komore Bosne i Hercegovine:

1. Bihaćka
2. Banjalukačka
3. Tuzlanska
4. Mostarska
5. Sarajevska
6. Zenička
7. Dobojska

Uočljivo je da je razvoj Zenice kao industrijskog centra doveo do toga da je Travnik prestao biti regionalnih centar u drugoj polovini XX stoljeća.

Mapa 4. Teritorijalna podjela
Bosne i Hercegovine na opštine i
osnovne privredne komore (1978)

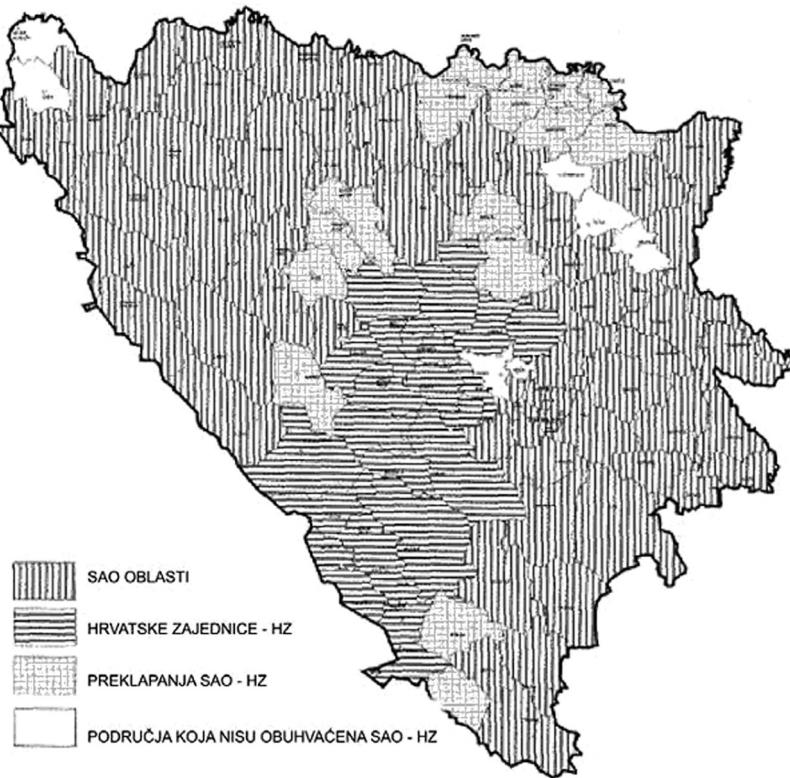
Početkom 1980-ih provedena su naučna istraživanja. Na temelju izvedenih istraživanja oblikovanje prostorni plan Bosne i Hercegovine. Unutar prostornog planiranja situiraju se četiri makroekonomski regije: Banjalučka, Tuzlanska, Sarajevska i Mostarska.

Mapa 5. Teritorijalna podjela Bosne i Hercegovine na makroekonomski regije (1978)

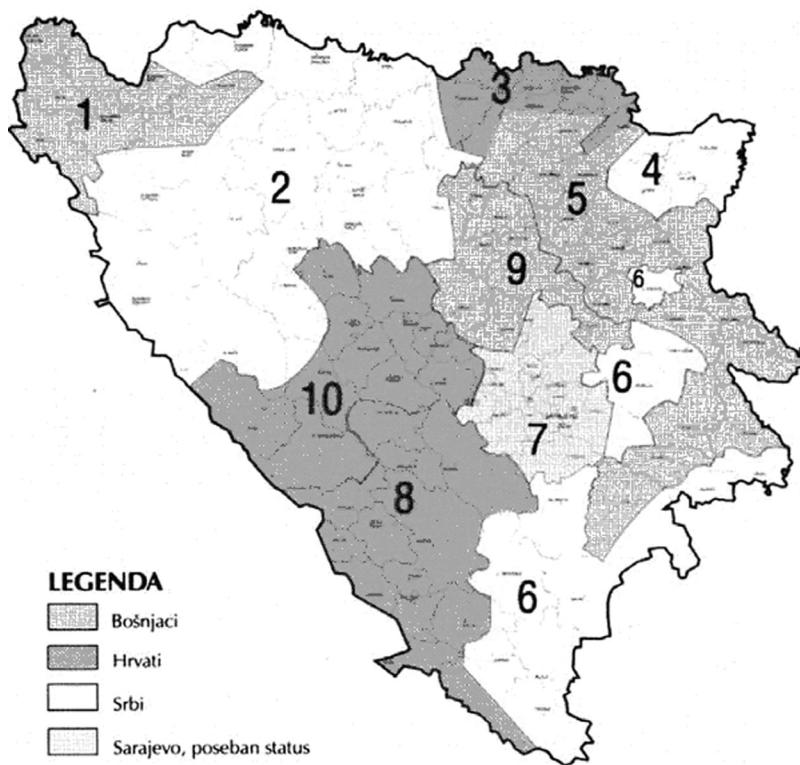
Tokom 1990. godine u Bosni i Hercegovini se uspostavlja pluralni politički sistem. Na ovom osnovu uspostavlja se višestranačka vlast. Na prvim višestranačkim izborima 1990. godine većinu u Parlamentu BiH osvojile su etničke stranke: Stranka demokratske akcije (SDA), Hrvatska demokratska zajednica (HDZ) i Srpska demokratska stranka (SDS).

Unutar pluralne vlasti nastaju i novi koncepti uspostave regionalne teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine. Pritom vodeći kriterij postaje etnički kriterij i stvaranje etnički zaokruženih cjelina iako je Bosna i Hercegovina prostor s multietničkom struktrom stanovništva. Srpska demokratska stranka je tokom 1991. godine inicirala stvaranje srpskih autonomnih regija na etničkom osnovu: Hercegovina, Bosanska krajina, Romanija, Birač, Semberija i sl.

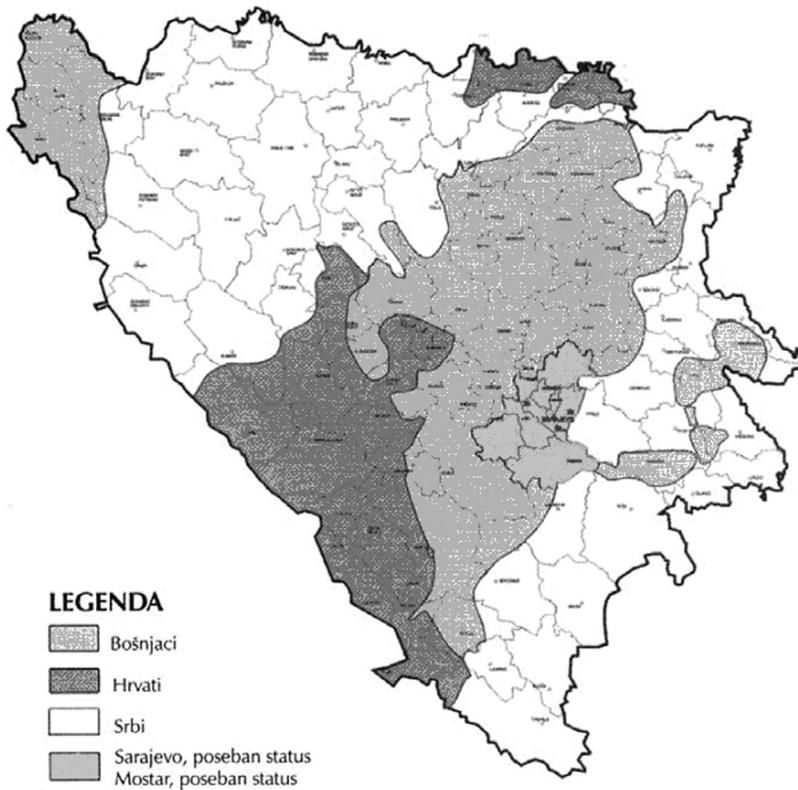
Svi mirovni sporazumi oblikovani tokom rata u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine imali su za osnovu dominaciju etničkog kriterija u zasnivanju unutarnje teritorijalne organizacije Bosne i Hercegovine. Radi se o sljedećim mirovnim planovima: Vance-Owenov plan, Owen-Stoltenbergov plan, Vašingtonski sporazum, Plan Kontakt-grupe i Dejtonski mirovni sporazum.

Vance-Owenov plan (1993) je unutrašnju teritorijalnu organizaciju Bosne i Hercegovine zasnivao na deset provincija. Tri provincije su bile s većinskim bošnjačkim stanovništvom i obuhvaćale su 26,36% površine Bosne i Hercegovine. Tri provincije su bile s većinskim hrvatskim stanovništvom i sa 25,87% obuhvata površine Bosne i Hercegovine. Tri su bile s većinskim srpskim stanovništvom, a obuhvaćale su 42,23% prostora Bosne i Hercegovine. Sarajevo je imalo poseban status i obuhvaćalo je 5,54% prostora Bosne i Hercegovine.

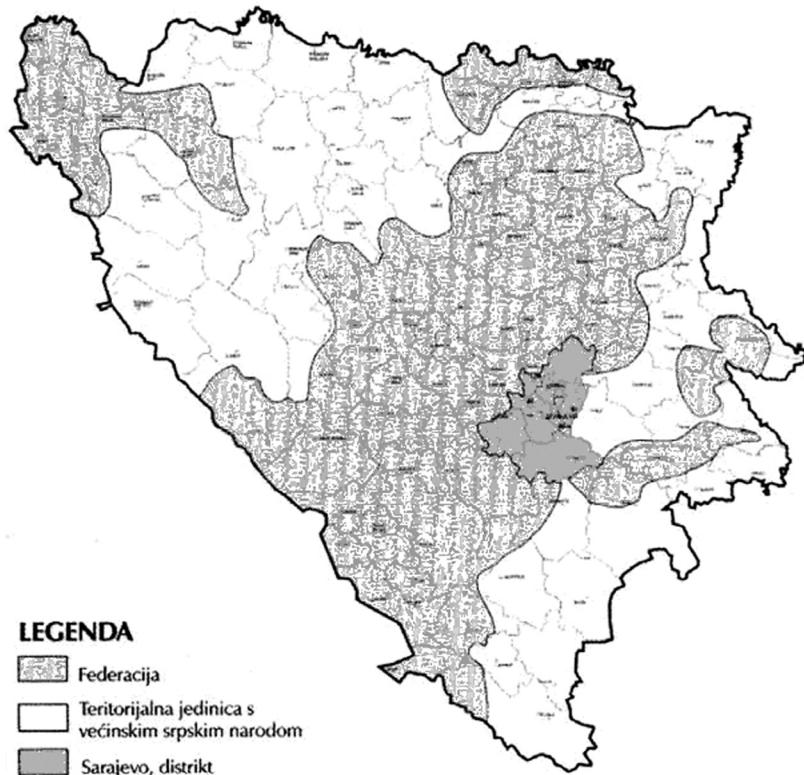
Mapa 7. Vance-Owenov plan (1993), (Preuzeto: Begić, 1997)

Owen-Stoltenbergov plan (1993) zasnovan je na konceptu podjele Bosne i Hercegovine na tri etničke republike: hrvatsku (16,59% teritorija), srpsku (52,08% teritorija) i bošnjačku (28,29% teritorija). Gradovi Sarajevo i Mostar imali su poseban status.

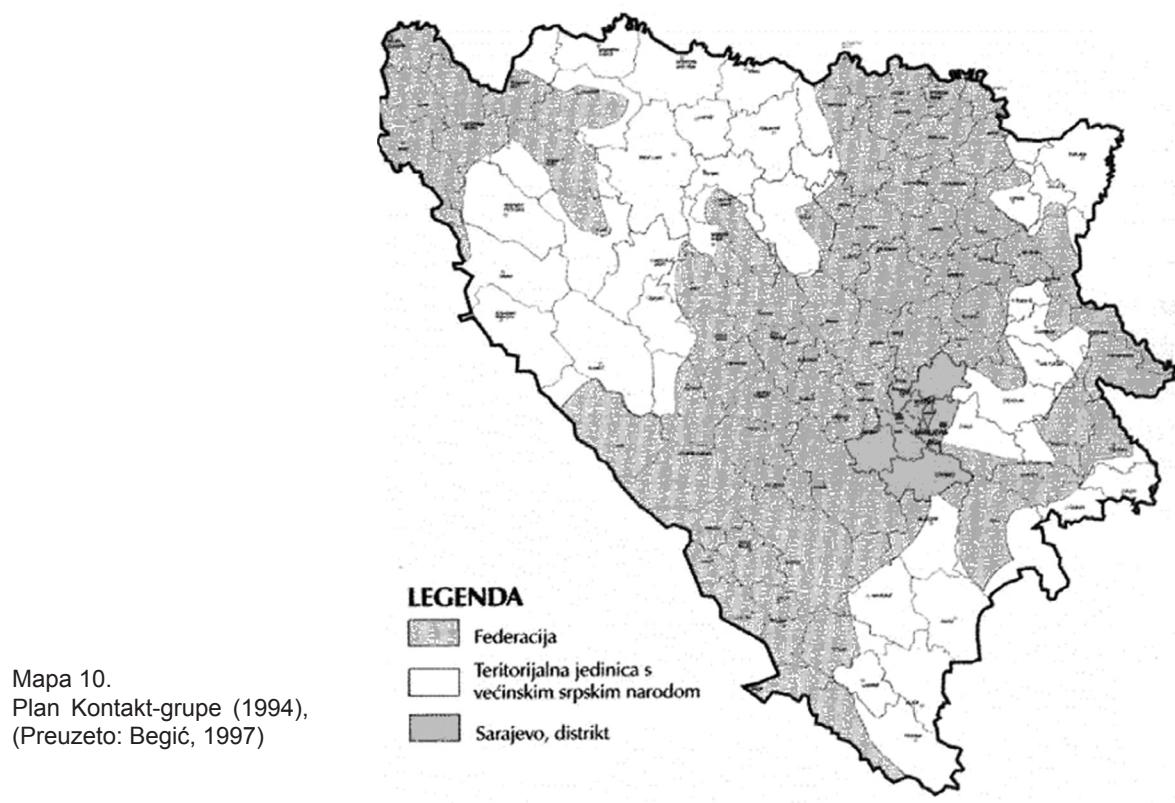
Mapa 8.
Owen-Stoltenbergov plan
(1993),
(Preuzeto:Begić, 1997)

Vašingtonski sporazum (1994) je mirovni plan kojim se obrazuje federacija hrvatskog i bošnjačkog naroda. Federacija Bosne i Hercegovine je teritorijalno ustrojena sa deset kantona: pet s bošnjačkom većinom, tri s hrvatskom većinom i dva mješovita

Mapa 9. Vašingtonski mirovni sporazum (1994)
(Preuzeto: Begić, 1997)

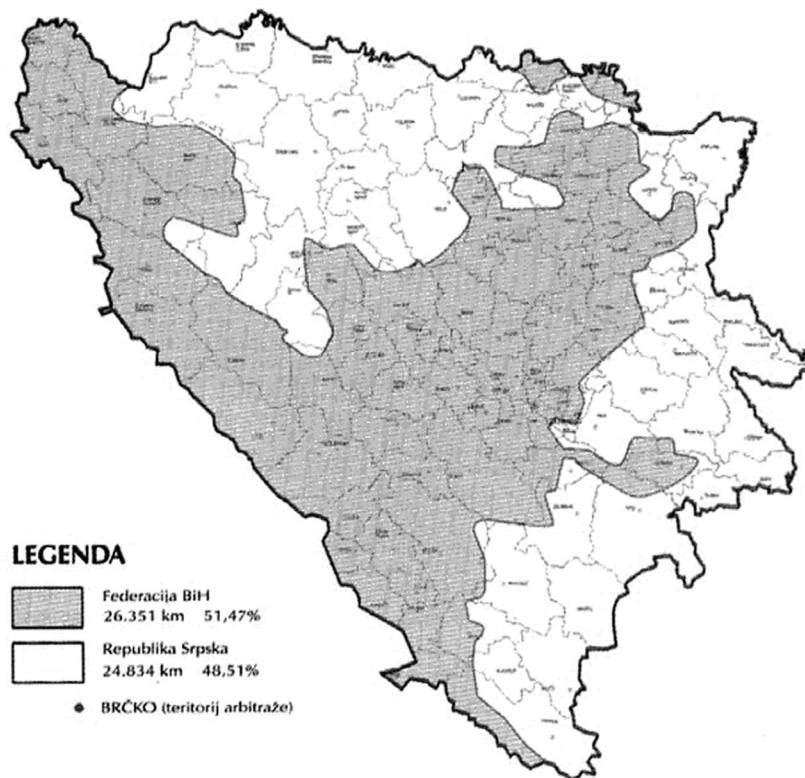
Plan Kontakt-grupe (1994) zasniva se na ideji razgraničenja teritorija Bosne i Hercegovine na Federaciju Bosne i Hercegovine i teritorij s većinskim srpskim narodom i u odnosima 49% za Federaciju Bosne i Hercegovine, 48% za teritorij s većinskim srpskim stanovništvom i 3% za Sarajevo kao distrikt.

Mapa 10.
Plan Kontakt-grupe (1994),
(Preuzeto: Begić, 1997)

Dejtonski mirovni sporazum (1995) unutarnje ustrojstvo Bosne i Hercegovine zasniva na dva entiteta: Federaciji Bosne i Hercegovine s deset kantona i Republici Srpskoj. Grad Brčko je dobio status distrikta nakon provedene arbitraže. Dok se u zapadnoevropskim demokratskim zemljama tokom osamdesetih i devedesetih godina XX stoljeća oblikuje, i to na principu supsidijarnosti, regionalna struktura zemalja članica Evropske unije, a time i prekogranična međuregionalna saradnja na konceptu euroregije, Bosna i Hercegovina se vraća na princip etnicizacije prostora. Time su negirane istorijske, ekonomске, komunikacijske i kulturološke osnove oblikovanja regionalnih cjelina u prošlosti Bosne i Hercegovine.

Uvid u istorijski tok oblikovanja regija i regionalnih centara u Bosni i Hercegovini omogućuje zasnivanje sljedeće hipoteze: Tokom višestoljetnog oblikovanja regionalnih cjelina u Bosni i Hercegovini se uspostavilo šest prirodno-geografskih, istorijskih i kulturoloških regija: Bihaćka, Banjalučka, Tuzlanska, Mostarska, Sarajevska i Zenička. Tako su gradovi Bihać, Banja Luka, Tuzla, Mostar, Sarajevo i Zenica postali gravitacijski centri svojih regija. Tokom industrijalizacije u XIX i XX stoljeću Zenica je postala gravitacijski centar, a Travnik je izgubio tu ulogu. Istorijski oblikovane regije u Bosni i Hercegovini čine jednu od osnova za projekte uspostave regionalne strukture koja će biti primjerena konceptu euroregije unutar izgradnje standarda za prijem Bosne i Hercegovine u članstvo Evropske unije.

2. Ideje za regionalizaciju Bosne i Hercegovine u postdejtonskom razdoblju

Tokom političkog razvijanja Bosne i Hercegovine u postdejtonskom razdoblju uspostavljen je proces postizanja uslova za integraciju Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju. Unutar tog procesa izvode se reforme u ekonomskoj i političkoj sferi. Za reforme, u pogledu dogradnje ustavnog i političkog ustrojstva države Bosne i Hercegovine na evropskim standardima, ne postoji konsenzus u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Ideja regionalizacije Bosne i Hercegovine postoji u programskim opredjeljenjima većine političkih stranaka. Unutar aktivnosti međunarodne zajednice, zapravo Evropske unije, u Bosni i Hercegovini je iniciran i prihvачen projekt formiranja regionalno-razvojnih agencija. Koncept regionalno-razvojnih agencija zasniva se na dobrovoljnem udruživanju opština. Na ovom konceptu formirano je pet ekonomsko-razvojnih agencija u regionalnim područjima i njihovim centrima u Sarajevu, Tuzli, Mostaru, Banjoj Luci i Zenici. Posredstvom regionalnih razvojnih agencija potiče se ekonomski razvitak na osnovu razvojnih pretpostavki koje postoje u svakoj od regionalnih oblasti i po osnovu sredstava fondova, programa i projekata Evropske unije. To je stvarnost koja nema institucionalnu podršku Vlade Republike Srpske, ali ima potporu svih opština s područja ovog entiteta, koje aktivno sudjeluju u organima i tijelima ovih regija. Postoje i drugi prijedlozi međunarodnih organizacija i institucija, kao i prijedlozi nevladinih organizacija.

3. Programske koncepcije političkih stranaka

Programi i platforme bosanskohercegovačkih političkih stranaka sadrže ideje regionalizacije Bosne i Hercegovine. Evidentno je da znatan broj političkih stranaka koje participiraju u državnoj vlasti ali i opozicionih predlaže u svojim programskim dokumentima uspostavu regionalne strukture Bosne i Hercegovine.

Socijaldemokratska partija BiH (SDPBiH)¹ u svom programu predviđa regionalno uređenje Bosne i Hercegovine. "SDPBiH smatra da Bosnu i Hercegovinu treba organizirati kao decentraliziranu državu regija koje su utemeljene prvenstveno na funkcionalnim, ekonomskim, prostornim, geografskim i komunikacijskim kriterijima, ali i kulturnim i tradicijskim kriterijima, odnosno regionalizacija treba da bude po mjeri evropskih standarda. Takva regionalizacija osnova je ekonomskog razvoja, ali i unutarnje političko-teritorijalne organizacije države. Regionalne i lokalne zajednice nisu samo oblik decentralizirane državne vlasti, nego imaju i Ustavom zagarantiranu

¹ www.sdp-bih.org.ba/documents/main/program_sdpbih_5februar2005.pdf

lokalnu autonomiju. Za razliku od kantona, kao federalnih jedinica sa elementima državnosti, jedinice regionalne samouprave imale bi svoje zakonodavne i izvršne organe, statut, i obavljale bi Ustavom utvrđene poslove od regionalnog značaja (školstvo, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, privredni razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, kulturnih, socijalnih i drugih ustanova), kao i poslove koje bi na njih prenijeli organi države, općina i gradova. To podrazumijeva ukidanje entiteta i kantona.”² Socijaldemokratska partija BiH prva je od stranaka u Parlamentarnoj skupštini BiH uputila u proceduru prijedlog izmjena i dogradnje Ustava BiH koji u nekoliko tačaka predviđa regionalizaciju BiH³. Te tačke u Prijedlogu glase: “Mijenja se tačka 3. člana I. Ustava BiH i glasi: Bosna i Hercegovina je decentralizirana država sa visokim stepenom regionalne i lokalne samouprave. Regije su utemeljene prvenstveno na funkcionalnim, ekonomskim, prostornim, geografskim i komunikacijskim kriterijima, ali i kulturnim i tradicijskim, kao i evropskim kriterijima regionalizacije. Regionalne zajednice imaju ustavom zagarantiranu autonomiju. Regije imaju zakonodavne i izvršne organe i statut kojim se utvrđuje struktura i funkcioniranje regionalne vlasti. Broj regija i njihova teritorija utvrđuje se posebnim zakonom. U sistemu vlasti općine i gradovi su jedinice lokalne samouprave.” Dodati novu tačku 2. koja glasi: “U nadležnosti regija su pitanja od regionalnog značaja, a posebno poslovi koji se odnose na zdravstvo, školstvo, prostorno i urbanističko planiranje, privredni razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, te planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih i kulturnih institucija.” Ovim bi se ukinuli entiteti, kao i kantoni kako su sada uspostavljeni. Predloženo je da se posebnim zakonom utvrdi broj i teritorija regija. Imajući u vidu teritorijalno-političku organizaciju BiH kroz njenu istoriju, kao i naučna istraživanja regionalizacije u drugoj polovini XX stoljeća, kao optimalno rješenje regionalizacije, primjerenog konceptu euroregije, bile bi sljedeće regije: Sarajevska, Tuzlanska, Banjalučka i Mostarska. Regije bi trebalo da potaknu ubrzaniji ekonomski razvoj i veću regionalnu solidarnost.⁴

U platformi za izbore 2000. godine, Stranka za Bosnu i Hercegovinu (SBiH) uvodi ideju regionalizacije Bosne i Hercegovine. Stranka za BiH naglašava da regionalna komponenta treba da bude polazna osnova pridefiniranju razvitka Bosne i Hercegovine kao cjeline. Prema platformi Stranke za BiH, univerzalni standardi nužno prepostavljaju organizaciju države regija s izraženom decentralizacijom funkcija i jačanjem lokalne samouprave. Takva organizacija Bosne i Hercegovine treba da polazi od uspostave regija kao zaokruženih privrednih, geografskih, komunikacijskih i društvenih cjelina koje se

² www.sdp-bih.org.ba

³ Klub SDP-a je 9. 9. 2004. podnio prijedlog izmjena Ustava Bosne i Hercegovine.

⁴ Prijedlog izmjena i dogradnje Ustava Bosne i Hercegovine

odlikuju specifičnim privrednim orientacijama, struktrom proizvodnih snaga i odnosa, uz uvažavanje specifičnosti unutarnjih i vanjskih veza i mogućnosti međusobnog povezivanja kako unutar BiH tako i na principima udruživanja regija u Evropi. U toku procesa ustavnih promjena Stranka za BiH prezentirala je 2006. godine i Nacrt ustava Bosne i Hercegovine⁵ koji u svom trećem dijelu, u članu 14 (država i regije), definira da je država jedna i nedjeljiva, i priznaje i promovira regionalnu i općinsku autonomiju. Regije će se formirati prema geografskim, ekonomskim, saobraćajnim i kulturnim kriterijima. Regije neće i ne mogu narušiti suverenitet države preuzimajući neke od njenih suverenih prerogativa. U pogledu nadležnosti Nacrt ustava predviđa da regije imaju zakonodavnu moć u vezi s pitanjima koja država nije regulirala. Regionalni organi su: regionalno vijeće sa zakonodavnim funkcijama dodijeljenim regiji, regionalna vlada kao izvršna vlast regije i njen predsjednik. Nacrt ustava predviđa da svaka regija mora imati statut koji određuje formu vlade i osnovne principe organizacije i funkcioniranja regije, u skladu sa ustavom.

Stranka demokratske akcije (SDA) BiH u okviru diskusije o ustavnim promjenama počela se opredjeljivati za regionalizaciju Bosne i Hercegovine. Tako Predsjedništvo SDA na jednoj od svojih sjednica zauzima stav o dosljednoj provedbi Odluke Ustavnog suda Bosne i Hercegovine o ravnopravnosti sva tri naroda na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine, sa simetričnim rješenjima i popisom stanovništva iz 1991. godine kao osnovom za nacionalnu zastupljenost. Ako Odluka Ustavnog suda BiH ne bude dosljedno provedena, SDA će predložiti uređenje Bosne i Hercegovine kao države multietničkih regija bez entiteta. Regionalizacija bi se temeljila prvenstveno na ekonomskim parametrima koji bi podrazumijevali i smanjenje administracije. Predsjedništvo stranke izražava uvjerenje da bi regionalizacija Bosne i Hercegovine doprinijela intenziviranju procesa povratka.⁶ U ekspozeu na 4. kongresu Stranke demokratske akcije⁷ predsjednik SDA je iznio stav da će se stranka zalagati za republiku Bosnu i Hercegovinu kao građansku, decentraliziranu državu, sa tri nivoa vlasti: lokalnim, regionalnim i državnim. U Programu Stranke demokratske akcije, usvojenom na Kongresu, stoji da je SDA čvrsto opredijeljena za savremenu, cjelovitu i politički nezavisnu Bosnu i Hercegovinu, te da se između ostalog zalaže za ustavnu integraciju Bosne i Hercegovine, koju vidi kao decentraliziranu državu multietničkih regija i lokalne samouprave prema evropskim standardima.

Hrvatska demokratska zajednica BiH (HDZBiH) na 9. saboru⁸ se opredijelila da Bosna i Hercegovina bude demokratska, decentralizirana i socijalna država jednakih i standardiziranih

⁵ Nacrt ustava Bosne i Hercegovine, Stranka za BiH

⁶ Za više informacija vezanih za ovu temu vidjeti: www.sda.ba

⁷ Za iscrpan pregled vidjeti materijale i komentare Četvrtog kongresa SDA, 26. 5. 2005.

⁸ Za analizu vidjeti dokumente Devetog sabora HDZ-a BiH, Mostar 4. 6. 2005.

kolektivnih prava naroda. Asimetrično državno ustrojstvo (dva entiteta, tri konstitutivna naroda) zasigurno je jedan od temeljnih uzroka nefunkcionalnosti države i njezinih institucija. Zato se HDZBiH zalaže za državu jasno definiranih ovlasti i međusobnih odnosa i odgovornosti s najmanje tri nivoa vlasti, od kojih svaki treba imati zastupnička, izvršna i sudbena tijela vlasti. Iz programske konvencije HDZ-a BiH vidljivo je opredjeljenje za tri nivoa vlasti u državi Bosni i Hercegovini. Srednji nivo vlasti zasniva se na ideji regionalizacije prostora države Bosne i Hercegovine.

Na Programskoj konvenciji održanoj 4. 12. 2005. godine u Mostaru Hrvatska stranka prava BiH Đapić – dr. Jurišić opredijelila se za snažnu evropsku regionalizaciju Bosne i Hercegovine i jaku lokalnu samoupravu. Ova stranka predlaže podjelu Bosne i Hercegovine na osam regija, i to: Unsko-sansku, Banjalučku, Livanjsko-Širokobriješku, Mostarsko-travničku, Sarajevsku, s posebnim statusom grada Sarajeva, Zeničko-tuzlansku, Bijeljinsko-trebinjsku i Posavsku regiju⁹.

U Temeljnim načelima, programu i ciljevima političkog rada i djelovanja usvojenim na Izbornoj skupštini u Velikoj Kladuši 1. 10. 2005. godine Demokratska narodna zajednica BiH se zalaže da unutarnje ustrojstvo države Bosne i Hercegovine bude rezultat konsenzusa njenih konstitutivnih naroda na principima racionalne i efikasne države kompatibilne s evropskom porodicom država koja je uređena na principima zajednice regija¹⁰.

Jedna od karakteristika političkog sistema BiH prema Izbornoj platformi Bosanskohercegovačke patriotske stranke (BPS) jest da se "u Ustavu Bosne i Hercegovine i ustavnim zakonima mogu unositi izmjene i usavršavanja kao što su decentralizacija, regionalizacija (ekonomski, a ne teritorijalno-etnički), dostignuća u razvoju političkih sistema i razvoju demokracije, ljudskih prava, kao i integracija BiH u evropsku i svjetsku civilizaciju".¹¹

Narodna stranka Radom za boljšak u svojim Programskim načelima jednu stavku posvećuje supsidijarnosti gdje se spominje ideja regija. "Potrebno je preispitati postojeću podjelu zadaća te rasteretiti državu od onih zadaća koje druge državne ustanove mogu jednako dobro ili bolje provesti. Mi zastupamo stajalište da pojedinac od zajednice treba zahtijevati samo ono što vlastitom snagom ne može učiniti. Političko postavljanje zadaća zahtijeva jasno razgraničenje, odnosno podjelu zadaća koja se proteže od lokalne do međunarodne razine. Princip federalizma i autonomije općina i regija kroz srastanje država i naroda u Europsku uniju dobiva prioritetno značenje."¹²

⁹ Oslobođenje, 1. 12. 2005.

¹⁰ Vidjeti: dokumente za Izbornu skupštinu DNZ-a BiH, Velika Kladuša, 1. 10. 2005, www.dnzbih.ba

¹¹ Za više informacija vidjeti: Izborna platforma Bosanskohercegovačke patriotske stranke.

¹² Vidjeti: Programska načela Narodne stranke Radom za boljšak, Prvi sabor stranke, Sarajevo, 31. 7. 2004, www.zaboljitat.ba

Pokret za promjene Bosne i Hercegovine "podržava razvoj i jačanje lokalne samouprave kao jedan od programskih ciljeva. Lokalnoj samoupravi je neophodno prepustiti sve poslove koje može uspješno vršiti a koje vrši i centralna vlast. Pokret za promjene se zalaže za istinsku decentralizaciju vlasti u oba smisla – i u funkcionalnom i u teritorijalnom".¹³ Pokret za promjene usvojio je Platformu za novi demokratski ustav republike Bosne i Hercegovine, ekspertne grupe Džihanović, Kukić, Kozarac, Pejanović, Šehić i Živanović, koji predviđa uspostavu pet regija u BiH, a što će biti predmetom posebne analize u nastavku poglavlja kao ideje nezavisnih skupina i pojedinaca.

Prema Programu Stranke nezavisnih socijaldemokrata (SNSD) RS, "Republika Srpska je uslov opstanka srpskog naroda, a istovremeno je, po svom ustavnom određenju, država svih građana koji u njoj žive i ima perspektivu čije vrijednosti pripadaju svim njenim građanima. Dejtonski sporazum je minimum političkog dogovora u BiH i bilo kakva revizija bi dovela do novih tenzija i sukoba na ovom prostoru".¹⁴

Na identičnom je stajalištu i Partija demokratskog progrusa (PDP) Republike Srpske. "Glavni cilj PDP-a RS je očuvanje stepena državnosti i subjektiviteta Republike Srpske u okvirima Dejtonskog sporazuma, borba za ravnopravan položaj srpskog naroda na međunarodnoj političkoj sceni, borba za ravnopravnost svih građana u RS i BiH, bez obzira na vjersku, nacionalnu i političku pripadnost, borba za pravnu državu i vladavinu prava, tržišnu privredu, te održiv i prosperitetan ekonomski razvoj. Do tog cilja moguće je doći političkim sredstvima i striktnim poštivanjem Dejtonskog sporazuma, koji predstavlja solidnu osnovu za izgradnju demokratskih institucija kao osnovne prepostavke za slobodan politički, ekonomski, kulturni i svaki drugi razvoj srpskog naroda i svih građana Republike Srpske. U tom kontekstu politička orientacija PDP-a RS bit će usmjerena na stvaranje istinskog demokratskog ambijenta, na bazi pluralističke koncepcije društva, uz uvažavanje interesa svih aktera na političkoj sceni i izraženoj volji naroda."¹⁵

Koncept ustavnopravnog preustroja Bosne i Hercegovine, za šta se zalaže Hrvatska seljačka stranka (HSS) BiH, podrazumijeva izgradnju samoodržive državne strukture s tri nivoa vlasti. Prvi je državni, drugi ili srednji nivo činili bi kantoni ili regije, i treći je lokalni, koji bi činile opštine. Ova stranka inače u svom programu ranije nije predviđala regionalizaciju Bosne i Hercegovine, ali je u toku pregovora o ustavnim promjenama javno iznijela svoje viđenje budućeg unutarnjeg uređenja Bosne i Hercegovine.¹⁶

¹³ Vidjeti: Programske orijentacije Pokreta za promjene Bosne i Hercegovine, Osnivačka konvencija političke organizacije građana Pokreta za promjene Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 11. 2. 2006.

¹⁴ Vidjeti: www.snsd.tripod.com, Drugi opšti sabor SNSD RS, Banjaluka, 27. 6. 1998.

¹⁵ Za opširniju diskusiju mogu poslužiti dokumenti PDP-a.

¹⁶ Izvor informacija: Hrvatska seljačka stranka o ustavnim promjenama, dnevne novine SAN od 17. 3. 2006.

4. Naučne koncepcije za regionalizaciju Bosne i Hercegovine

Ranih 1970-ih pojavljuje se istraživački rad „Regionalizacija i centri društvenoekonomskog razvoja“, čije su teorijsko uporište regionalizacije osnovne ideje i elementi teorija polova razvijatka. Bazni princip ove regionalizacije je funkcionalno-gravitacijski, a cilj je funkcionalna regionalizacija područja Bosne i Hercegovine. Autor ove koncepcije je prof. dr. Ilijas Bošnjović. Po ovoj koncepciji Bosna i Hercegovina bi imala četiri makroekonomske regije. To su:

1. Bosanska krajina (Banja Luka)
2. Sjeveroistočna Bosna (Tuzla)
3. Sarajevsko-zenička (Sarajevo)
4. Hercegovina (Mostar)

Prof. dr. Omer Ibrahimagić polazi od stanovišta funkcionalne organizacije Bosne i Hercegovine u kojoj će svaka regija biti ekonomski i socijalno održiva, te oslonjena na teritorijalno-administrativno-političku tradiciju Bosne i Hercegovine. Ibrahimagić zagovara koncept četiriju regija:

1. Sarajevska
2. Tuzlanska
3. Banjalučka
4. Mostarska

Ove regije su multietničke, s gradskim centrima koji su kroz istoriju postali gravitacijski centri svojih regija. Po popisu stanovništva iz 1991. godine Mostarska regija obuhvaća blizu 500.000 stanovnika, Banjalučka regija ima preko 1.000.000 stanovnika, Sarajevska regija ima 1.400.000 stanovnika i Tuzlanska regija ima 1.300.000 stanovnika.

Zaključna razmatranja

UBosniiHercegovinije tokom njene višestoljetne istorijske opstojnosti kao zasebnog administrativno-teritorijalnog i cjelovitog entiteta zasnovana regionalna struktura u obliku svoje regionalne posebnosti. Prirodni, geografski, kulturološki, ekonomski i komunikacijski faktori su dominantno utjecali da se regionalna struktura uspostavi i učvrsti tokom 400 godina osmanske uprave i kasnije. Kada je Otomanska imperija provodila reforme u upravljanju Bosnom i Hercegovinom polovinom XIX stoljeća, strukturiran je teritorij Bosne i Hercegovine sa šest regija (sandžaka): Bihaćka, sa centrom u Bihaću; Banjalučka,

sa centrom u Banjoj Luci; Hercegovačka, sa centrom u Mostaru; Travnička, sa centrom u Travniku; Zvornička, sa centrom u Zvorniku; i Sarajevska, sa centrom u Sarajevu.

Dolaskom austrougarske uprave, nakon Berlinskog kongresa 1878. godine, započinje proces industrijalizacije Bosne i Hercegovine, a u tom kontekstu i urbanizacije. Unutar ovog procesa nastaju novi industrijski centri kao što su Tuzla, Zenica i Doboј. Na osnovu razvoja Tuzle kao industrijskog centra i činjenice da je Tuzla postala centar svog šireg okruženja austrougarska uprava početkom XX stoljeća svojim zakonodavstvom, umjesto Zvornika, ustanavljava Tuzlu kao centar okruga odnosno regije.

Bosna i Hercegovina će u doba Kraljevine Jugoslavije postati prostorom podjela, u čemu su se nadmetala dva velikodržavna nacionalna interesa: srpski i hrvatski. Velikosrpski interes je to činio na konceptu podjele jugoslovenske teritorije na devet banovina, od kojih je samo jedna (Vrbaska banovina sa sjedištem u Banjoj Luci) svojim cijelim obuhvatom bila na prostoru Bosne i Hercegovine.

Velikohrvatski interes je između dva svjetska rata opredijeljen sporazumom Cvetković-Maček 1939. godine. Po ovom sporazumu znatan dio Bosne i Hercegovine našao se u sastavu Hrvatske banovine. Početak Drugog svjetskog rata onemogućio je primjenu sporazuma Cvetković-Maček.

Nakon pobjede antifašističkih snaga u Drugom svjetskom ratu i obnove državnosti Bosne i Hercegovine na temeljima ZAVNOBiH-a, socijalistička vlast uspostavlja regionalnu strukturu sa sedam okruga: Bihaćki, Banjalučki, Tuzlanski, Dobojski, Mostarski, Travnički i Sarajevski, da bi u vremenu od 1949. do 1952. godine bosanskohercegovački prostor bio strukturiran sa četiri oblasti: Tuzlanska, Banjalučka, Mostarska i Sarajevska.

Poslije ukidanja rezova 1965. godine bosanskohercegovački prostor ima samo opštinsku teritorijalnu organizaciju (106, a od 1978. godine 109 opština). Osim ove teritorijalne strukture Bosne i Hercegovine, postajala je organizacija i unutrašnja struktura Privredne komore Bosne i Hercegovine. Bitno je podvući činjenicu da je unutrašnja organizacija Privredne komore imala sedam regionalnih komora: Bihaćku, Banjalučku, Dobojsku, Tuzlansku, Zeničku, Sarajevsku i Mostarsku.

Uočljiva je činjenica da se umjesto Travnika javlja Zenica kao sjedište regionalne privredne komore. A javlja se uslijed ubrzanog industrijskog razvoja Zenice kao centra razvoja metalurgije.

Oblikovanje regija i njihovih centara u Bosni i Hercegovini kroz

ekonomski, kulturološki i istorijski razvoj dovelo je do uspostave regionalnog identiteta na prostoru Bosne i Hercegovine. Građani posjeduju svijest o svom regionalnom identitetu (Krajišnik, Hercegovac, Istočnobosanac).

Izazovi koji su uslijedili u istorijskom vremenu pluralizacije bosanskohercegovačkog društva početkom 1990-ih dovode do nastajanja fenomena koji se do tada nije javljaо u istorijskom razvitu Bosne i Hercegovine, a u tom kontekstu i oblikovanja regionalne strukture. Radi se o fenomenu etnicizacije bosanskohercegovačkog prostora, do čega dolazi nakon pobjede nacionalnih stranaka na prvim višestranačkim izborima 1990. godine. Etnicizaciju je najprije započela Srpska demokratska stranka 1991. godine na konceptu srpskih autonomnih pokrajina. Takav vid teritorijalnog grupisanja stanovništva na etnički izmješanom prostoru doveo je do nasilnog progona stanovništva i etničkog čišćenja.

Ratno vrijeme od 1992. do 1995. godine je izgubljeno vrijeme sa stanovišta istorijskog razvoja Bosne i Hercegovine i afirmacije regionalne komponente u razvoju. Dok su evropske zemlje, na principu supsidijarnosti, uspostavljale i razvijale regionalnu strukturu, dotle je Bosna i Hercegovina išla u ponore etničkih podjela i etničkog zaokruživanja prostora. Dominacija etničkog kriterija postala je glavna odrednica svih mirovnih planova nastalih u vremenu rata (1992-1995).

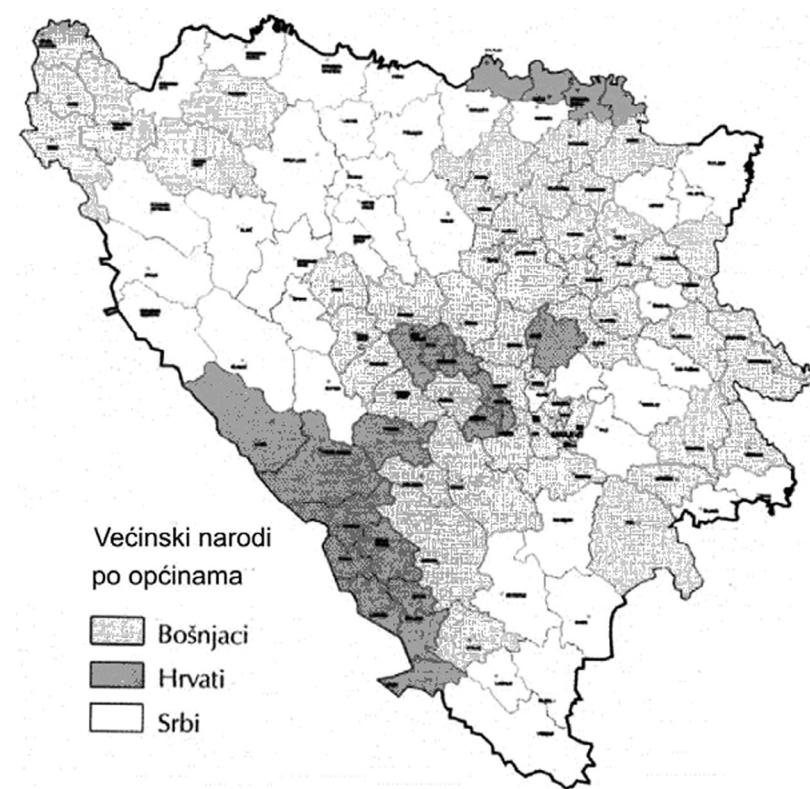
Istorijski proces integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju prepostavlja uspostavu regionalne strukture koja bi bila primjerena politici regionalnog razvoja unutar Evropske unije. Kao i svi drugi složeni projekti, i projekt uspostave regionalne strukture zavisi od mogućnosti kreacije društvenog i političkog konsenzusa u ovom pitanju u Parlamentarnoj skupštini Bosne i Hercegovine. Njegov ishod će bitno zavisiti od pomoći međunarodne zajednice.

Osim istorijske geneze oblikovanja regija, ono što stoji izvan koncepta etnonacionalnih politika u pogledu kreacije regionalne strukture jesu naučne koncepcije za uspostavu regionalne strukture Bosne i Hercegovine. Obavljena naučna istraživanja tokom 1970-ih i 1980-ih preferiraju koncept regionalne strukture Bosne i Hercegovine sa četiri regije: Banjalučko-bihačka; Tuzlansko-dobojska, Sarajevsko-zenička i Mostarsko-trebinjska. Ove regije imaju preduslove da budu ekonomski samoodržive i primjerene konceptu euroregije. Bile bi multietničke i nosioci razvoja svoga područja i međuregionalne saradnje u Evropskoj uniji.

Literatura

- Filipović M. (1997), Bosna i Hercegovina – najvažnije geografske, demografske, historijske, kulturne i političke činjenice, Compact, Sarajevo
- Bošnjović I. (1992), Regionalizacija Bosne i Hercegovine, Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo
- Milidragović D. (1990), Međuopštinska saradnja, Službeni list SRBiH
- Begić I. K. (1997), Bosna i Hercegovina od Vanceove misije do Daytonskog sporazuma, Bosanska knjiga, Sarajevo
- Pejanović M. (2005), Politički razvitak Bosne i Hercegovine u postdejtonskom periodu, TDK „Šahinpašić“, Sarajevo
- Ibrahimagić O. (2006), Državno uređenje Bosne i Hercegovine, Sarajevo
- Osmanković J. & Pejanović M. (2007), Euroregije i Bosna i Hercegovina, Fakultet političkih nauka - Centar za lokalnu i regionalnu samoupravu, Sarajevo

PRILOG 1.

Etnička karta Bosne i
Hercegovine na bazi popisa
stanovništva 1991. godine

Dr. Jasmina Osmanković*

PREKOGRAĐIČNA SURADNJA I EKONOMSKI RAZVOJ
CROSSBORDER COOPERATION AND ECONOMIC
DEVELOPMENT

Summary

This paper treats actual regional issues within the context of economic development. The paper tries to integrate facts in understandable theory framework crossborder cooperation and economic development. The paper asks questions and signifies some possible answers to the question: How to use crossborder cooperation as input for economic development?

Key words: euroregion, crossborder cooperation, economic development

Rezime

Rad tretira aktualna pitanja prekogranične suradnje u kontekstu ekonomskog razvoja. Rad pokušava integrirati činjenice i relevantan teoretski okvir prekogranične kooperacije i ekonomskog razvoja. Rad postavlja pitanja i naznačuje moguće odgovore na pitanje: Kako koristiti prekograničnu suradnju kao faktor ekonomskog razvoja?

Ključne riječi: euroregije, prekogranična suradnja, ekonomski razvoj

Uvod

Rad tretira aktualna pitanja prekogranične suradnje na području Balkana u kontekstu ekonomskog razvoja. U tom kontekstu naznačuje se ideja prekograničnih regija, podrška ideji kroz programe i projekte Evropske unije u periodu 1990-2013. godina, aktualne i potencijalne prekogranične regije na području Balkana, kao i SWOT analiza prekogranične suradnje. Osnovna hipoteza je da prekogranična suradnja, s obzirom na njeno utemeljenje u programima, projektima i fondovima, otvara prostor za generiranje i

* Ekonomski fakultet u Sarajevu,
Sarajevo, Bosna i Hercegovina,
e-mail: jasmina.osmankovic@
efsa.unsa.ba

integriranje područja Balkana, posebno područja oko novoformiranih državnih granica, odnosno generiranje ekonomskog razvoja.

1. Ideja

Ideja o prekograničnom povezivanju izraz je želje i potrebe da se promijeni odnos stanovništva, ali i lokalnih, regionalnih, državnih i međunarodnih autoriteta prema granicama unutar evropskog kontinenta kako bi se minimizirale ili eliminirale njihove negativne posljedice na demografski, ekonomski, socijalni i okolišni razvoj, a u konačnom na konkurentsku poziciju Evrope na globalnoj sceni (Anon, 1996). Poimanje granica na tradicionalni način imalo je za posljedicu depopulaciju stanovništva uz granice, ispodprosječnu ekonomsku razvijenost ovih područja, neadekvatnu infrastrukturnu povezanost, kao i političke i druge tenzije. Novi pristup potpuno relativizira granice. Centralitet ovih prostora se premješta iz glavnih gradova država prema regionalnim središtima, odnosno u krajnjem prema Bruxellesu. Bruxelles u ekonomskom i ukupnom razvoju ovih područja dobiva na značaju. Prekogranične regije mogu dobiti tehničku i finansijsku pomoć u određenim slučajevima direktno iz Bruxellesa (Turrock, 2002). U kontekstu ove ideje mogu se postaviti pitanja regionalnog, nacionalnog i evropskog identiteta i njegove relacije prema ekonomskom razvoju.

2. Programi

Početna ideja inicijative Zajednice o jačanju privredne i socijalne kohezije Evropske unije, kroz uravnoteženi razvoj evropskog kontinenta preko prekogranične, transgranične i međuregionalne suradnje, usvojenaje 1990. godine. Za realizaciju ove ideje zadužena je Opća uprava za regionalnu politiku Evropske komisije. Program je realiziran u tri faze u periodu od 1990. do 2006. godine, i to: prva faza u periodu od 1990. do 1993., druga faza u periodu od 1994. do 1999. i treća faza u periodu od 2000. do 2006. godine. U okviru treće faze uspostavljene su tri linije, i to: prekogranična suradnja (A), transnacionalna suradnja (B) i međuregionalna suradnja (C).

Za područje Balkana posebno je značajan program Jadranske pogranične suradnje pokrenut u okviru Interreg III A u kojem su učestvovali Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija, Crna Gora i Albanija. Prioriteti ovog programa bili su: zaštita i valorizacija okoliša i kulturnog naslijeđa, ekomska integracija prekograničnih ekonomija, jačanje suradnje između regija, bolja povezanost i umrežavanje, jačanje institucija, promocija demokracije,

zapošljavanje, sigurnost i tehnička pomoć.

U okviru Interreg III B, koji se odnosio na transnacionalnu suradnju između državnih, regionalnih i lokalnih vlasti, za područje Balkana posebno je bitan program CADSES koji pokriva prostor Italije, Grčke, Austrije, Njemačke, Češke, Mađarske, Poljske, Slovačke, Slovenije, zemalja članica, i Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Hrvatske, Srbije, Crne Gore, Makedonije, Moldavije, Rumunije, Turske i Ukrajine. Operativni program za CADSES-a izdvaja prioritetna područja, i to: održivi prostorni razvoj, transportnu i informacijsku infrastrukturu, unapređenje zaštite okoliša, dobro upravljanje prirodnim i kulturnim naslijeđem, zaštitu okoliša, upravljanje prirodnim resursima i sprječavanje rizika. Svim zemljama članicama - korisnicima projekta, na raspolaganju su bili projekti međunarodnih istraživanja i aktivnosti razvojnih koncepata, analize programa i politika; uspostavljanje novih međunarodnih mreža i udruženja u vezi s prostornim razvojnim politikama, jačanje postojećih mreža suradnje; demonstracijski projekti s međunarodnim dimenzijama; izmjena iskustava i znanja u vezi s oblikovanjem prostorno razvojnih politika; studije izvodivosti, finansiranje manjih investicija; finansiranje struktura za ugovaranje i manjih investicija u infrastrukturu.

Područje Balkana u okviru Interreg III C može da učestvuje u okviru East Zone, ali na projektnom nivou nema ograničenja za participaciju. Prioriteti za East Zone su: međunarodna suradnja vezana za Interreg programe, urbani razvoj, inovacijske aktivnosti.

Novi program za susjedstvo predstavljen je 2003. kao Šira Evropa – susjedstvo: nova mreža odnosa sa istočnim i južnim susjedima, a kasnije je proširen i imenovan kao Prokrčimo put za nove susjedske instrumente. Programom su obuhvaćene zemlje kandidati i zemlje zapadnog Balkana.

Za period od 2007. do 2013. godine planiran je Novi program za susjedstvo – New neighbourhood Programme. Program je startao s implementacijom u januaru 2007. godine.

Za ovaj prostor interesantan je i Jadranski novi program za susjedstvo, koji finansira zajedničke nove projekte, mirror projekte i nastavak ranije odobrenih projekata te kooperativne projekte.

CADSES NNP se fokusirao na poboljšanje odnosa pograničnih dijelova sa susjednim zemljama i doprinos ekonomskim, društvenim, okolišnim potencijalima pograničnih dijelova.

IPA kao integrirani instrument zamijenit će program CARDS, te pretpriступne programe Phare, ISPA, Sapard. Državama potencijalnim kandidatima, kao što je Bosna i Hercegovina, osigurana je finansijska podrška za harmoniziranje s evropskim zakonodavstvom, kao i za promociju ekonomskog i socijalnog razvoja. Program se sastoji od pet komponenti, i to: pomoći u tranziciji i jačanje institucija, regionalna i prekogranična suradnja, regionalni razvoj, razvoj ljudskih resursa, ruralni razvoj. Prve dvije komponente su namijenjene i potencijalnim kandidatima, a preostale tri samo kandidatima.

Projekti koji mogu dobiti podršku iz ovog programa moraju biti harmonizirani s višegodišnjim programskim dokumentom, posebnim strateškim i operativnim dokumentima, smjernicama Lisabonske strategije, Strateškim smjernicama Evropske komisije za provođenje Lisabonske strategije, prioritetima iz strateškog okvira za razvoj u periodu od 2006. do 2013. godine i relevantnim nacionalnim sektorskim strategijama.

3. Prekogranične regije na Balkanu

Na području Balkana do sada su formirane tri prekogranične euroregije, i to: Dunav-Drava-Sava 1998. godine, Drina-Sava-Majevica 2003. i Jadranska euroregija 2006. godine.

Učešće bosanskohercegovačkih općina i regija u euroregijama mjereno brojem stanovnika kreće se od 1% u Jadranskoj euroregiji do 48% u Euroregiji Drina-Sava-Majevica, a u teritoriji od oko 2% (Jadranska euroregija) do 47% (Euroregija Drina-Sava-Majevica).

Bosna i Hercegovina je snažno podržala projekte prekogranične i međuregionalne suradnje na 7. samitu šefova država ili vlada (21. 4. 2004.), 11. samitu šefova država centralne Evrope (27-29. 5. 2004.), Evropskom ekonomskom samitu (28. 4. 2004.), 13. samitu šefova država centralne Evrope (19. 5. 2006.), Samitu šefova država i vlada zemalja jugoistočne Evrope (4. 5. 2006.), 8. samitu šefova država i vlada (11. 5. 2005.), Osnivačkoj skupštini Jadranske euroregije (30. 6. 2006. itd.).

3.1. Euroregija Dunav-Drava-Sava

Euroregija Dunav-Drava-Sava je međunarodna organizacija jedinica regionalne samouprave (županija, kantona), gradova njihova sjedišta, te regionalnih industrijskih, trgovinskih ili gospodarskih komora odnosno srodnih udruženja gospodarskih subjekata s područja Republike Mađarske, Republike Hrvatske i Bosne i

Hercegovine te drugih područja koja prostorno gravitiraju rijekama Dunavu, Dravi i Savi, odnosno koja s područjem ove euroregije čine prostornu cjelinu. Ova organizacija nema pravnu osobnost. Otvorena je za nove članice. Euroregija Dunav-Drava-Sava osnovana je 1998. godine (Anon, 2002a). Zajedničkim djelovanjem članice nastoje potaknuti, pospješiti i ostvariti razvoj na području euroregije koji će njenim stanovnicima otvoriti razvojnu perspektivu, te materijalni i duhovni napredak. Ciljevi zajedničkog djelovanja su: uspostavljanje i razvoj međusobnih odnosa stanovništva i institucija ovoga područja kao pretpostavke boljeg poznavanja, razumijevanja, suradnje i prijateljstva; stvaranje uvjeta za uspješniji protok iskustava i znanja i njihovu primjenu na dobrobit razvitka ukupnog područja; stvaranje stručnih temelja oblikovanja koncepta održivog razvitka na području euroregije korištenjem zajedničkih i posebnih materijalnih resursa, uz očuvanje vrijednosti prirodnih dobara i zaštitu okoliša; utvrđivanje zajedničkih razvojnih interesa; priprema, utvrđivanje i usklajivanje zajedničke razvojne strategije u sklopu državnih sustava kojima pripadaju; razvitak međusobnih gospodarskih odnosa u zajedničkom razvitu.

U dosizanju ovih ciljeva euroregija organizira zajedničke aktivnosti kojima se promovira bogatstvo razlicitosti koje čini jedinstvenu vrijednost zajedništva; organizira pripremu, izradu i izvedbu zajedničkih razvojnih projekata; poduzima aktivnosti usmjerene ka uključivanju zajedničkih projekata u programske i finansijske mehanizme evropskih integracija; organizira uspostavljanje te potiče i pomaže razvitak suradnje u području prostornog planiranja, očuvanja prirode i zaštite okoliša, prometa i komunikacija, gospodarstva, turizma i odmora, zdravstva i socijalne skrbi, znanosti, obrazovanja, kulture, sporta i informativne djelatnosti.

Dio aktivnosti Euroregije bio je fokusiran na uključivanje u euroregionalne institucije Evropske unije (registracija u Vijeću Evrope, 2000). Rezultat uspostavljenih kontakata i suradnje bila je i Međunarodna konferencija o prekograničnoj suradnji u jugoistočnoj Evropi: preprekama i mogućnostima za euroregionalnu suradnju 2002. godine. Suorganizatori su bili: Pakt stabilnosti za jugoistočnu Evropu, Vijeće Evrope, Institut Istok - Zapad. Na Konferenciji je učestvovalo 130 sudionika (predstavnici euroregija jugoistočne Evrope, regija koje realiziraju prekograničnu suradnju, nacionalnih vlada jugoistočne Evrope, predstavnici istočnoevropskih i zapadnoevropskih euroregija, nacionalnih saveza lokalnih vlasti, vlada i drugih zainteresiranih država, multilateralnih institucija, međunarodnih organizacija i zaklada). Učesnici su zaključili da je prekogranična regionalna suradnja uvjet ekonomskog razvitka i stabiliziranja ovog područja, ali i uvjet

uključivanja država jugoistočne Evrope u Evropsku uniju. Također je zaključeno da nacionalne vlade i međunarodna zajednica, posebno Evropska unija, trebaju podržati formiranje snažnih interesnih jedinica preko granica odnosno euroregija. Istaknuta je potreba političke, ali i finansijske potpore. Naglašena je obaveza regija unutar jugoistočne Evrope da prepoznaju i koriste mogućnosti koje nude fondovi, programi i projekti Evropske unije.

Ova konferencija je dala značajan doprinos afirmaciji napora i rezultata Euroregije Dunav-Drava-Sava. Iako prvo bitno osnovana zbog zajedničkih lobiranja u realizaciji evropskih koridora, organizacija se okrenula drugim projektima za koje lobira kod fondova Evropske unije, jer je projekt izgradnje koridora Vc u međuvremenu prihvaćen na državnim razinama spomenutih država. Zbog toga su u Euroregionalnoj suradnji Dunav-Drava-Sava trenutno aktualna pitanja informatizacije srednjih škola, održivi razvitak, projekti zaštite potrošača, edukacije malih i srednjih poduzetnika o poslovanju u Evropskoj uniji i slično.

3.2. Euroregija Drina-Sava-Majevica

Euroregija Drina-Sava-Majevica osnovana je 2003. godine u Brčko Distriktu. Osnivači su bili općine i gradovi iz Bosne i Hercegovine (Općina Bijeljina, Općina Zvornik, Općina Lopare, Općina Ugljevik i Brčko Distrikt) i iz tadašnje državne zajednice Srbije i Crne Gore (Općina Loznica, Općina Bogatić, Općina Šabac i Općina Mali Zvornik). Sjedište Regionalnog saveza je u Bijeljini (Anon, 2002a).

Zajednička interesiranja članica Euroregije Drina-Sava-Majevica su prekogranična suradnja radi:

- povezanosti i unapređenja zajedničkih prirodnih resursa i saobraćajnih veza;
- realizacije međusobnih zajedničkih regionalnih projekata;
- poticanja suradnje građana, kulturnih i javnih institucija;
- aktiviranja privrednih subjekata i potencijala članica;
- razvitka poljoprivredne proizvodnje;
- razvitka ekologije i zaštite čovjekove okoline;
- utvrđivanja zajedničkih interesa i strateškog razvoja članica;
- međusobnog informiranja i suradnje;
- formiranja i organizacije zajedničkih institucija s ciljem lakšeg ostvarivanja ljudskih prava; te
- unapređenja slobodnog protoka roba i ljudi, razvoja i unapređenja multietničkog povezivanja građana članica ove euroregije.

Shodno svom statutu, Euroregija Drina-Sava-Majevica ima zadatak

da unapređuje, pomaže i koordinira regionalnu prekograničnu suradnju. Ona može da razvija aktivnosti, izrađuje i provodi programe i projekte, traži finansijska sredstva, da ih prima i da njima raspolaže. Euroregija radi za svoje članove ne gledajući na granice, s ciljem da se spoznaju njihovi sveobuhvatni interesi prema međunarodnim, nacionalnim i drugim organizacijama.

Statut predviđa da Euroregija unapređuje prekogranično usklađivanje i koordinaciju među javno-pravnim institucijama, vlastima i društvenim grupacijama. On savjetuje članove, građane, poduzeća, saveze, vlasti i druge institucije u nadgraničnim pitanjima. Euroregija promovira i podržava jačanje lokalne samouprave, razvija i lobira čvrsti okvir za implementaciju svojih ciljeva kroz zakonske odredbe u legislativi svojih zemalja. Regionalna prekogranična suradnja odvija se u sljedećim oblastima: pravni razvitak, saobraćaj i transport, iskorištavanje ekonomskih mogućnosti određenog područja, zaštita okoline i prirode, kultura i sport, zdravstvo, energija, iskorištavanje otpadaka, turizam i odmor, razvitak poljoprivrede, inovacije i transfer tehnologije, školstvo i obrazovanje, socijalna suradnja, spasiteljstvo i zaštita od katastrofa, komunikacije i javna sigurnost.

U Deklaraciji o unapređenju suradnje u okviru Euroregije pod nazivom „Euroregija–put ka evropskim integracijama“ istaknuto je, između ostalog, da je u vremenu globalizacije i priključenja evropskim integracijama država jugoistočne Evrope, unapređenja odnosa i međusobne ekomske suradnje na razini regija i lokalnih samouprava koje imaju zajedničke interese najbolji put da se naša cijelokupna društva što brže i bezbolnije integriraju u Evropsku uniju i prihvate vrijednosti evropskih naroda. Međusobnom suradnjom, uvažavanjem, razmjenom ideja, realizacijom zajedničkih razvojnih projekata, zajedničkim rješavanjem lokalnih problema sa susjedima izgrađivat ćemo povjerenje među susjedima kao osnovi budućeg prosperiteta. Zato su osnovni pravci djelovanja: otklanjanje prepreka i teškoća kod slobodnog protoka ljudi, roba, kapitala i usluga na osnovu do sada usvojenih sporazuma o slobodnoj trgovini, a koja podrazumijeva funkcioniranje bilateralnih sporazuma o slobodnoj trgovini; efikasno usaglašavanje postupaka radi olakšavanja trgovine i ukidanja necarinskih barijera; primjenu zajedničkog skupa preferencijalnih pravila o porijeklu, uključujući i kumulaciju porijekla u cilju povećanja konkurentnosti naših poduzeća na trećim tržištima, pojednostavljenje carinskih postupaka, procedura i dokumentacije, posebno na graničnim prijelazima; produbljivanje globalne integracije - asimilacija s evropskim strukturama. Regionalna integracija treba da doprinese ukidanju niza graničnih barijera za robe i usluge kroz usaglašavanje zakonodavstva koje se odnosi na trgovinu, investicije i konkurenčiju.

Osnova održivog razvijanja Euroregije je u interesnom povezivanju poduzeća. Bilateralni susreti preko šezdeset poduzeća pokazuju da je to samo prva osnova za uspostavljanje najjednostavnijih oblika suradnje s tendencijom da se u narednom periodu uspostave viši oblici suradnje u oblasti interesnog povezivanja u cilju podizanja konkurentnosti i zajedničkog nastupa na tržištu. Prioritetne oblasti povezivanja su poljoprivredna proizvodnja i prehrambena industrija, te industrija prerade drveta. Realizacija projekata regija se pokušava osigurati kroz javno-privatno partnerstvo.

3.3. Jadranska euroregija

Potpisivanjem Deklaracije o osnivanju Jadranske euroregije u Veneciji 2006. godine, pod okriljem Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Evrope, nastala je nova euroregija sa 22 miliona stanovnika. Jadransku euroregiju čini sedam talijanskih regija, tri slovenske primorske općine, sedam hrvatskih jadranskih županija, Hercegovačko-neretvanski kanton iz Bosne i Hercegovine, te čitava Crna Gora i Albanija. Osnovana je s ciljem da se postigne korištenje zajedničkih prirodnih resursa i prometnih veza, odnosno očuvanje Jadrana kao vrijednog prirodnog resursa. Glavni politički cilj Jadranske euroregije jest integracija svih država na Jadranu u Evropsku uniju. Jadranska euroregija ima status neprofitne pravne osobe, a predstavlja je predsjednik. Predsjedavajući Predsjedništva Bosne i Hercegovine u više prilika podržao je formiranje Jadranske euroregije i uključivanje Bosne i Hercegovine. Vlada Federacije Bosne i Hercegovine dala je podršku osnivanju Jadranske euroregije na inicijativu Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Evrope na 158. sjednici (22. 6. 2006.). Na istoj sjednici dano je ovlaštenje Hercegovačko-neretvanskom kantonu da pristupi ovoj euroregiji (Anon, 2006).

Hercegovačko-neretvanski kanton u teritoriji Jadranske euroregije participira sa oko 1,8%, a u njenom stanovništvu sa oko 1%.

Osnivanju nove euroregije prethodile su dvogodišnje pripreme pod pokroviteljstvom Vijeća Evrope, a osnivačka sjednica Jadranske euroregije okupila je predstavnike svih šest država, njenih članica - Italije, Hrvatske, Slovenije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Albanije, na državnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Tokom 2004. godine utvrđena je potreba promoviranja suradnje među regijama oko Jadranskog mora. Te godine je održan i seminar na kojem je određen niz sektora koje regionalna suradnja uključuje, i to: ribarstvo, okoliš, poljoprivredu, turizam, kulturu, infrastrukturu i transport. Potom je održan skup za održivi razvoj Jadrana. Krajem 2004. godine predstavnici regija i općina Bosne i Hercegovine, Albanije,

Hrvatske, Italije, Srbije, Crne Gore i Slovenije potpisali su Protokol o osnivanju Jadransko-jonske euroregije. Godine 2005. u Bruxellesu je održan seminar „Jadranska euroregija: sredstvo za evropsku integraciju“. Početkom 2006. potpisana je zajednička deklaracija i nacrt statuta euroregije. Države koje gravitiraju Jadranskom moru učestvuju u projektu Jadranske euroregije u interesu povezivanja a ne podjela, odnosno suradnje a ne dominacije. U povodu formiranja Jadranske euroregije otvoreno je i pitanje odnosa nacionalnih, regionalnih i evropskih interesa i istaknuto da se oni mogu međusobno nadopunjavati, a ne isključivati. Bosna i Hercegovina je i u povodu pristupanja Jadranskoj euroregiji istakla da je to tek jedan korak ka krajnjem cilju - pristupanju Evropskoj uniji.

Ekonomija Jadranske euroregije čini cjelovitu i snažnu privrednu cjelinu u ovom dijelu Evrope i svijeta. Snaga ekonomija jadranskih regija počiva na veličini tržišta i njihovo razmjeni s ostatkom svijeta. Primjerice, ukupna vrijednost proizvodnje jadranskih regija, mjerena GDP-om, procjenjuje se na oko 5,1 milijardi eura. GDP per capita unutar regije kreće se u rasponu od oko 2.000 eura do gotovo 29.000 eura per capita. Prema ovome se pokazatelju ekonomska snaga jadranskih regija može ocijeniti na nivou jednakom prosječnom nivou razvijenosti Evropske unije (naravno, uz odstupanja pojedinih regija više ili manje od tog prosjeka). Ukupno stanovništvo jadranskih regija čini oko 22 miliona ljudi raspoređenih na ukupnoj površini od 229.028 km². Prosječna naseljenost regije mjerena po stanovniku na km² iznosi oko 96. Najjači privredni sektori prostora jadranske regije su prerađivačka industrija, turizam, trgovina, usluge, građevinarstvo, promet i veze te poljoprivreda. Makroekonomska situacija na ovom ekonomskom prostoru može se ocijeniti povoljnom, uz optimistične prognoze budućih privrednih kretanja na prostoru regije. U realnom sektoru regije dominiraju mala i srednja poduzeća koja zapošljavaju najveći broj radno sposobnog stanovništva. Prosječna je razina zaposlenosti u regijama visoka, dok je razina nezaposlenosti u prosjeku ispod nacionalnog prosjeka pojedinih regija. Turizam predstavlja ekonomsku osovinu jadranskih regija. Prema ovom pokazatelju regiju u cjelini možemo ocijeniti turističkim gigantom u srcu Evrope. Prema površini ukupnih zaštićenih površina (parkovi, šume, rezervati) i njihovoj ljepoti jadranske regije predstavljaju biser Evrope.

Ciljevi zajedničkog djelovanja članica Jadranske euroregije utvrđeni su Statutom, i to su:

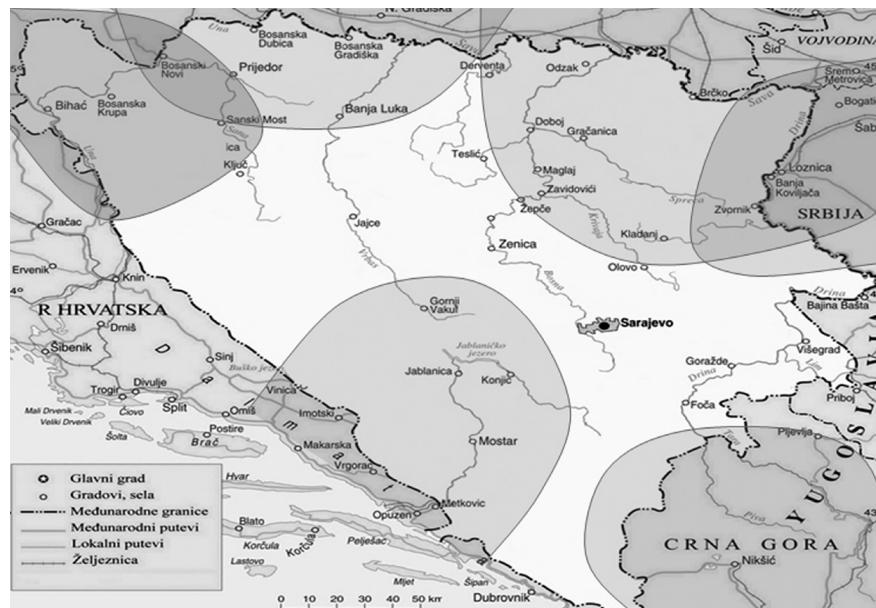
- uspostavljanje i razvitak međusobnih odnosa stanovništva i institucija ovog područja kao prepostavke boljeg poznavanja, razumijevanja i suradnje;

- stvaranje uvjeta za razvitak privrede;
- utvrđivanje zajedničkih razvojnih interesa, priprema, utvrđivanje i usklađivanje zajedničke razvojne strategije;
- razmjena kulturnih programa;
- stvaranje uvjeta za uspješan protok iskustva i znanja, i njihova primjena na programima Evropske unije .

Počasne članice Jadranske euroregije su: Odbor ministara Vijeća Evrope, Parlamentarna skupština Vijeća Evrope, Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Vijeća Evrope, Evropska komisija, Evropski parlament, Odbor regija, kao i nacionalne vlade .

4. Elementi SWOT analize

Pitanja koja su postavljena i/ili koja se postavljaju jesu da li ova područja imaju potencijal, sposobnost ekonomski, ekološki i socijalno održivog razvijanja, da li sa svojim komparativnim prednostima i ostvarenim stupnjem valorizacije mogu biti generatori svoga i ukupnog razvijanja. U tom kontekstu mogu se naznačiti neki elementi SWOT analize koje bi trebalo u narednoj fazi rada ili razvijanja projekta provjeravati (Gasparini, 2003). Na ovoj razini konstatirani su potencijali, ograničenja, mogućnosti i rizici koji mogu pratiti fenomen euroregije.

Slika: Potencijalne i aktualne prekogranične regije

Potencijali koje bi trebalo valorizirati prekograničnom suradnjom:

- prostori aktivirane prekogranične suradnje čine petinu teritorije, a potencijalne daleko više - oko tri petine;
- prostori pogodni za proizvodnju hrane;
- značajni vodni resursi kao energetski, saobraćajni, turistički i razvojni potencijal;
- uvjeti za razvoj naselja;
- uvjeti za razvoj turizma.

Ograničenja koja bi trebalo eliminirati ili minimizirati:

- neadekvatno korištenje prirodnih potencijala;
- depopulacijski procesi;
- starost stanovništva;
- nemogućnost zapošljavanja;
- niska razina direktnih stranih investicija;
- nedostatak sredstava iz drugih izvora za investicije;
- niska razina prekogranične suradnje poduzetnika.

Mogućnosti koje bi trebalo iskoristiti kroz prekograničnu suradnju:

- aktivnije uključivanje u suvremene integracijske procese;
- korištenje fondova Evropske unije i drugih izvora pomoći;
- formiranje adekvatnih grupa za prezentiranje potencijala;
- pristup informacijsko-komunikacijskim tehnologijama;
- razvoj poduzetništva;
- strateško planiranje;
- suradnja po svim osnovama.

Prijetnje koje bi trebalo minimizirati ili amortizirati:

- narušavanje kvaliteta okoliša;
- mogućnost konflikta interesa;
- ubrzavanje depopulacije;
- nestajanje malih ruralnih zajednica;
- nedostatak koordinacije između lokalne i centralne administracije;
- opasnost od socijalne segregacije;
- nesposobnost da se iskoriste mogućnosti koje pruža suradnja.

Prekogranična suradnja je jedan od najrazvijenijih modaliteta suradnje, ali istovremeno i jedan od najefikasnijih instrumenata povezivanja država.

Na prostoru Balkana, pa i Bosne i Hercegovine, prekogranična suradnja nije rezultat inicijative iznutra, nego više pritska i inicijative Evropske unije, koja finansijski maksimalno podržava njihovo formiranje i konsolidiranje. Za ovo područje karakteristično je opterećenje prošlošću i nestabilnost. Bosna i Hercegovina kasni s procesom regionalnog diferenciranja i formiranja novih ili potvrde postojećih prostorno-funkcionalnih cjelina, kao elementa generiranja uravnoteženog razvjeta i elementa uspostavljanja kompleksnih regionalnih veza s okruženjem. Formiranje, konsolidiranje i razvitak euroregija imao bi značaj i za optimalnu valorizaciju potencijala sadržanih u geografskom položaju.

5. Finansiranje i apsorpcijski kapacitet

Planirani fondovi za Bosnu i Hercegovinu u fondovima IPA za period 2007-2010. godina iznose preko 14 miliona eura, što je potencijal koji bi trebalo racionalno, efikasno i efektivno iskoristiti.

Pretpri stupni instrument će pokrivati pet komponenti, koje će djelovati u različitim područjima intervencije:

- institucionalnoj izgradnji,
- regionalnoj i prekograničnoj suradnji,
- regionalnom razvoju,
- razvoju ruralnih područja, i
- razvoju ljudskih resursa.

Ove će komponente također imati potrebu za fleksibilnijim pristupom kako bi se urgentno zadovoljili novi prioriteti. Naglasak će biti stavljen na regionalnu suradnju i ekonomski razvoj, što je jedna od tema Konferencije, ali i predmet našeg naučnog, stručnog, profesionalnog angažmana. Tema o kojoj učesnici ovog radnog stola imaju teoretska i praktična znanja i iskustva.

Efektivnost struktturnih fondova Evropske unije može se uveliko razlikovati od zemlje do zemlje, te od regije do regije. Jedan od razloga za ovakve neujednačene rezultate jest i to što su neki projekti regionalnog razvoja bolji od drugih, jer su odabrani dobro kako bi zadovoljili potrebe i resurse ciljnih područja. Jednako značajan faktor međutim je sposobnost upravnih struktura zemlje da iskoriste sredstva iz struktturnih fondova koja su im dodijeljena. Ovaj problem predstavlja poseban izazov za nove zemlje članice, koje imaju nejake upravne (administrativne) kapacitete, a istovremeno su vjerojatni korisnici velikog dijela regionalnog finansiranja koje pruža EU za budžetski period 2007-2013. Do sada su nove zemlje članice iz Srednje Evrope izgleda bile manje efikasne

u apsorpciji sredstava iz struktturnih fondova. Osnovni razlog njihovim poteškoćama je nedostatak iskusnog osoblja na državnoj, regionalnim i lokalnim razinama, te postoji vidljiva potreba za izgradnjom upravnih (administrativnih) kapaciteta u ovim zemljama. Na duge staze, dobro bi rješenje bilo uvjetovati dobivanje buduće pomoći efikasnim i efektivnim korištenjem sredstava iz struktturnih fondova. Suočene s prijetnjom mogućeg gubitka novca ako njihov učinak ne bude zadovoljavajući, državne bi vlade bile prisiljene priznati značaj dodjele dovoljnih resursa za potrebe upravljanja sredstvima iz struktturnih fondova. Prije rasprave o potencijalnim rješenjima problema korisno je ustvari razumjeti i spoznati koliko je situacija doista ozbiljna. U tu je svrhu potrebno uspostaviti određene definicije. U tom kontekstu pažnju treba fokusirati na stopu apsorpcije, administrativnu sposobnost apsorpcije, kapacitet apsorpcije. Stopa apsorpcije komparira rezultate ex-post ulaganja iz sredstava struktturnih fondova sa prethodno (ex-ante) određenim ciljevima. Stoga stopa apsorpcije ilustrira kapacitete za iskorištavanje fondova Evropske unije, te se definira kao iznos koji zemlja potroši kao postotak ukupnog iznosa sredstava iz struktturnih fondova na raspolažanju. U vezi sa struktturnim fondovima Evropske unije "administrativna sposobnost apsorpcije" može se definirati kao sposobnost vlasti na centralnoj, regionalnoj i lokalnoj razini da pravovremeno pripreme prihvatljive planove, da odlučuju o programima i projektima, organiziraju koordinaciju među glavnim partnerima, da se nose s administrativnim i poslovima izvještavanja koje zahtijeva Evropska komisija, te da propisno finansiraju i nadziru njihovu implementaciju, izbjegavajući, u najvećoj mogućoj mjeri, pranevjere i druge probleme. Nužno je pokazati veliki interes za ex-ante mjerjenje vlastitih stopa apsorpcije. Kapacitet apsorpcije predstavlja novi uvjet pri dodjeli sredstava iz struktturnih fondova. Na temelju prošlih iskustava, Komisija je došla do zaključka kako zemlje imaju ograničene kapacitete za efikasnu apsorpciju vanjske podrške ulaganjima. Granica je u tom smislu postavljena na četiri procenta od ukupnog domaćeg proizvoda zemlje o kojoj se radi. Opća definicija kapaciteta apsorpcije je da je to "razmjera u kojoj je zemlja članica sposobna u cijelosti efikasno i uspješno potrošiti dodijeljene joj finansijske resurse iz struktturnih fondova". Općenito gledano, kapacitet apsorpcije na razini države određuju tri osnovna faktora: iznos sredstava iz struktturnih fondova koji je dodijeljen, situacije u vezi sa upravljanjem-administriranjem; situacije u vezi sa sufinansiranjem javnog i privatnog sektora. Makroekonomski kapacitet apsorpcije može se definirati i mjeriti u odnosu na ukupan domaći proizvod.

Upravljačko-administrativni kapacitet apsorpcije koji se može definirati kao vještine i sposobnosti vlasti na centralnoj, regionalnoj i lokalnoj razini za

- pravovremenu pripremu prihvatljivih planova, programa i projekata,
- organiziranje suradnje među glavnim partnerima,
- nošenje s огромном količinom administrativne i papirologije vezane za izvještavanje koju zahtijeva Komisija, te
- propisno finansiranje i nadziranje implementacije, uz izbjegavanje prevara (pronevjera) u najvećoj mogućoj mjeri.

Finansijski kapacitet apsorpcije označava:

- sposobnost sufinansiranja programa i projekata koji primaju finansijsku podršku od EU,
- planiranje i garantiranje udjela države u višegodišnjim budžetima, te
- prikupljanje ovih davanja od različitih partnera koji imaju interesa u određenom programu ili projektu.

Iskustva iz prethodnih programske razdoblja ukazuju na to da prve godine implementacije nisu bile jednostavne ni za jednu od zemalja članica Evropske unije. Mnoge državne vlade su ustvrdile kako institucije odgovorne za upravljanje sredstvima iz fondova Evropske unije treba unaprijediti, izmijeniti, ili čak i zamijeniti drugima.

Tehnička pomoć pružena prije 2004. godine, kako bi se unaprijedili administracijski kapaciteti zemalja kandidata, ipak nije bila dovoljna kako bi se ove zemlje pripremile za odgovornosti koje će kao zemlje članice imati u odnosu na sredstva koja će dobivati iz strukturnih fondova. "Twinning" projekti, odnosno suradnja s odgovarajućim istovjetnim institucijama iz EU, u okviru koje su iz zemalja članica u pretpriistupnom periodu slani savjetnici u zemlje kandidate, pokazali su se kao korisno sredstvo, ali su potrebni i dugoročni angažmani. Nažalost, nije realistično zatražiti od starih zemalja članica da svoje vlastite stručnjake prepuste novijim zemljama članicama za duži vremenski period. U ovom bi slučaju, za obavljanje zadataka pod paskom međunarodnih eksperata, trebali biti оформљени fleksibilni timovi koji bi se sastojali od relativno malog broja lokalnog osoblja. Lokalno bi osoblje za ove timove trebalo biti odabранo korištenjem transparentnih pravila odabira, pod supervizijom Komisije, te na temelju dugoročnih, specificiranih ugovora, i uz zadovoljavajuću naknadu. Nakon kratkog razdoblja prilagodbe i obuke, ovi "timovi" bi preuzeli odgovornost za ključne zadatke administriranja.

Regionalne razvojne agencije i njihova uloga

Uloga koju će regionalne razvojne agencije (RDA) igrati u domenu strukturnih fondova razlikuje se od zemlje do zemlje članice. Njihova uloga ovisi o brojnim faktorima od kojih su najvažniji:

- sistem uprave,
- uloga regionalnih administracija (uprava), i
- tipovi RDA (ustrojavanje odozgo prema dolje i odozdo prema gore).

Centralizirani sistem uprave	Decentralizirani sistem uprave	Decentralizirani sistem uprave
Državna uprava	Državna uprava	Državna uprava
	Regionalni uredi	Regionalna samouprava
Lokalna samouprava	Lokalna samouprava	Lokalna samouprava

Sistem uprave u jednoj zemlji utječe na načine upravljanja programa strukturnih fondova i uloge koje imaju različite razine uprave u formuliranju i provođenju regionalne razvojne politike.

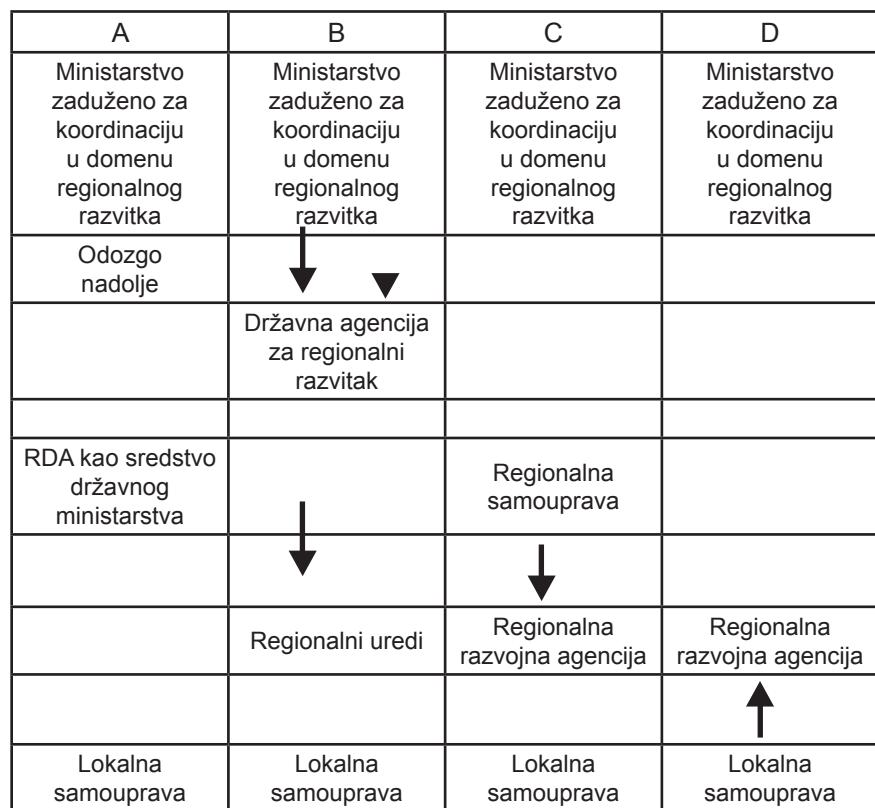
U centraliziranim sistemima uprave ključnu ulogu u implementaciji regionalnih razvojnih politika, uključujući i implementaciju programa koji se finansiraju iz strukturnih fondova, igraju institucije centralne vlasti. U svim zemljama članicama Evropske unije centralna vlada ima ključnu ulogu u vezi sa strukturnim fondovima, prije svega u pregovaranju sa službama i tijelima zaduženim za implementaciju, ali i u superviziji formuliranja strategije i programa, troškova, te u procesima praćenja i evaluacije. U nekim zemljama je ovakva uloga centralne vlasti ipak naglašenija nego u drugim.

U zemljama poput Švedske, Francuske i Velike Britanije na djelu je dekoncentrirani (teritorijalno distribuirani) centralizirani sistem uprave. U ovakovom slučaju centralna uprava ima svoje regionalne uredi. Ovi uredi imaju funkciju glavnih tijela zaduženih za implementaciju, te preuzimaju vodeću ulogu u upravljanju programom. Predstavnici centralne vlade u regijama (primjer Francuska ili Engleska) imenuju predsjednike nadzornih odbora i donose konačne odluke o finansiranju.

U zemljama s decentraliziranim sistemom uprave, regionalni nivo uprave igra daleko značajniju ulogu. U takvom je sistemu implementacija programa koji se finansiraju iz strukturnih fondova

u cijelosti ili djelomično prenesena na regionalne vlasti. Ovakva situacija postoji u državama federalnog uređenja poput Njemačke, Austrije i Belgije, ali i u nekim zemljama koje nemaju federalno uređenje, pa tako npr. u Danskoj, Finskoj, Holandiji i Švedskoj postoji visoka razina regionalne autonomije (na razini NUTS-a II), te programima uglavnom upravljaju i kontroliraju ih regionalne vlasti.

Kako bi se razumjela uloga koju RDA imaju u različitim sistemima uprave, potrebno je razumjeti različite modele i vrste RDA koje postoje u Evropi.

U modelu A RDA predstavljaju direktnе instrumente državnih ministarstava nadležnih za regionalni razvitak. To je tzv. pristup od viših ka nižim instanicama (odozgo nadolje), u kojem se RDA mogu smatrati regionalnim - područnim uredima centralne razine državne uprave, odnosno produženom rukom ministarstva (npr. Shannon Development u Irskoj, gdje ministar imenuje upravni odbor).

U modelu B regionalnim razvojnim politikama koordinira agencija za regionalni razvitak na državnoj razini, koja je produžena ruka

ministarstva, s područnim uredima na regionalnoj razini. Ovakva organizacija također predstavlja model 'odozgo nadolje' (npr. NUTEK u Švedskoj).

U modelu C regionalne razvojne agencije načelno predstavljaju instrument – tijelo regionalnih uprava (npr. u Holandiji). Iako su RDA inicijalno formirane kao instrument Ministarstva ekonomskih poslova, vremenom su se transformirale u agencije koje blisko surađuju s pokrajinama i koriste se kao regionalni instrumenti regionalnog razvijatka.

U modelu D regionalne razvojne agencije predstavljaju rezultat inicijativa od nižih ka višim instancama, odnosno 'odozdo nagore', dakle inicijativa koje potječu od lokalnih samouprava, često u suradnji s drugim lokalnim i regionalnim partnerima. U ovakvome modelu RDA često predstavljaju rezultat djelovanja privatnoga sektora (u EU ima primjera ovakvog pristupa). Za takve RDA je karakteristično što su 'ad-hoc' karaktera, gledano iz perspektive države (dakle neke regije imaju svoje RDA, a neke ne), karakteristično je odsustvo koordinacije s državne i/ili regionalne razine uprave.

U praksi paralelno mogu postojati i djelovati različiti modeli.

U smislu implementacije odnosno korištenja sredstava strukturnih fondova razlikuju se tri osnovne aktivnosti:

- kreiranje – formuliranje programa;
- upravljanje programom / implementacija;
- implementacija projekta.

Općenito gledano, možemo ustvrditi kako je uloga RDA u domeni formuliranja i implementacije programa iz strukturnih fondova u cijeloj Evropskoj uniji ograničena. Ove agencije i dalje u najvećoj mjeri djeluju na razini projekta/ata.

U zemljama članicama Evropske unije formuliranje programa je zadatak koji je po svojoj prirodi javan, te predstavlja jedno od glavnih pitanja kojima se bave ministarstva ili agencije na državnoj razini u centraliziranim sistemima uprave i regionalne uprave u decentraliziranim sistemima. U praksi je uloga RDA u tom smislu uglavnom savjetodavna, te su one jedan od partnera u procesu konsultacija.

Nema poznatih primjera, među zemljama članicama, u kojima bi RDA autonomno koordinirale procese razvoja regionalnih strategija za potrebe jedinstvenog programskog dokumenta. Važan razlog koji stoji iza ovoga jest činjenica da RDA ne posjeduju politički mandat potreban za određivanje strateških direktiva i prioriteta za regije i za sudionike s područja regije.

I u procesima upravljanja programom(ima) glavna je uloga rezervirana za ministarstva ili agencije na državnoj razini – u slučaju centraliziranih sistema uprave ili za regionalnu upravu u slučajevima decentraliziranih sistema. Formalna uloga RDA je najčešće ograničena, ili RDA u ovim procesima čak i nemaju formalne uloge. RDA ponekad imaju predstavnika u nadzornom ili upravnom odboru programa, te imaju ulogu savjetnika. Poznati su primjeri u kojima su institucije uprave na državnoj ili na regionalnoj razini delegirale dio upravljanja programom regionalnog razvoja na RDA.

Međutim, s obzirom na tekuće procese decentralizacije upravljanja programima koji se finansiraju iz strukturnih fondova koje provodi Evropska komisija i državne uprave, te činjenicu da RDA nemaju politički mandat, za programski period 2000-2006. godina bilo je predviđeno smanjenje nadležnosti RDA, dok je povećana uloga regionalnih uprava (pokrajina) u upravljanju programima namijenjenim ispunjavanju Cilja 2.

Uloga RDA u implementiranju programa iz strukturnih fondova obično je najznačajnija na razini projekta. Na toj razini RDA širom Evropske unije igraju značajnu ulogu u formuliranju i identifikaciji projektnih prijedloga koji zadovoljavaju uvjete za potporu iz strukturnih fondova. Ovu ulogu RDA izvršavaju u okviru svojih ovlasti – u tom su slučaju RDA same promotori projekta, ili tu zadaću obavljaju za potrebe lokalnih samouprava i drugih partnera u regiji.

Jedno od važnih pitanja je i status RDA, posebno u vezi sa odnosom privatnih i javnih funkcija. RDA u modelima A, B i C obavljaju javne funkcije, te su u nekim slučajevima i organizacije – tijela javnoga/državnog sektora. Ovo je posebice slučaj kod onih RDA koje je uspostavila državna ili regionalna vlada i u kojima se ove agencije finansiraju iz javnih sredstava. U takvim slučajevima je državna ili regionalna uprava često zastupljena, putem svog predstavnika, i u odboru RDA. Značajna posljedica takve situacije je institucionalizirano povjerenje između javne uprave i RDA. RDA-ima se može povjeriti izvršavanje zadaća iz domena javnog sektora s obzirom na to da imaju političku podršku državne ili regionalne uprave.

Zaključak

Projekti euroregionalne suradnje zasad možda nisu dali posebno dramatične ekonomske efekte, no njihovi bi sudionici mogli (i to je uistinu tako) s povjerenjem gledati prema „starijim“ oblicima prekogranične suradnje na prostoru Evrope.

Bosanskohercegovačke općine, kantoni i županije su do sada članice triju euroregija, i to: Dunav-Drava-Sava (od 1998), Drina-Sava-Majevica (od 2003) i Jadranske euroregije (od 2006). U Prostornom planu Republike Srpske za period do 2015. godine njegovi autori očekuju inkorporiranje određenih smjernica za stvaranje transgraničnih zajednica odnosno euroregija (Anon, 2005). To se posebno odnosi na područje Hercegovine prema Crnoj Gori i Hrvatskoj, zatim područje gornjeg Podrinja prema Crnoj Gori i Srbiji, područja Banjalučke regije i Pounja prema Hrvatskoj (prema regionalizaciji Republike Srpske, Prostorni plan Republike Srpske, 2006). U toku 2006. godine radi se na testiranju ideje o formiranju euroregije koja bi uključivala Bihać i susjedne općine iz Federacije Bosne i Hercegovine i općine Hrvatske i Slovenije na evropskom razvojnem pravcu koji ide ovim prostorom. S obzirom na odredbe Statuta Jadranske euroregije, ambicije i ciljeve, potencijalno bi cijela Federacija Bosne i Hercegovine mogla zatražiti članstvo u ovoj euroregiji. Postoje ideje o preispitivanju opravdanosti formiranja tzv. kraške euroregije koja bi uključivala prostor Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine. Tokom 2007. otvoreni su razgovori o formiranju novih prekograničnih regija, kao što je Hercegovina-Dalmacija koja bi uključivala tri županije iz Bosne i Hercegovine i tri iz Hrvatske.

Kada je riječ o pristupanju fondovima, programima i projektima Evropske unije po osnovu učešća u euroregijama, Bosna i Hercegovina nije iskoristila mogućnosti koje je imala. Objašnjenje se može tražiti u ekonomskoj i političkoj situaciji u samoj državi, nedovoljnom poznavanju procedura i postupaka pristupanja fondovima, programima i projektima te komplikiranoj i birokratiziranoj strukturi institucija Evropske unije, ali i slabostima inozemnih eksperata angažiranih da u ovom smislu pruže podršku lokalnim bosanskohercegovačkim institucijama. Stupanjiskorištenostifondova je veoma mali, oko pedeset i manje od pedeset procenata.

Pitanja koja se u kontekstu euroregija i bosanskohercegovačkog učešća u njima postavljaju jesu pitanja vezana za ciljeve i interesе koji su se ispoljavali u drastičnoj formi u posljednjih petnaestak godina, pitanje intenziteta socijalne kohezije segmenata bosanskohercegovačke teritorije prema euroregiji i prema Bosni i Hercegovini. Tu je i latentno prisutni strah od previše centralizacije do ukidanja entiteta ili previše decentralizacije do disolucije države.

Literatura

- Anon (1996). Cross-border and inter-regional co-operation in the European Union. Luxemburg, Working paper, Regional policy studies.
- Anon (2001). Resolution 119 on international co-operation at regional level.
- Anon (2002). Statuteuroregije Dunav-Drava-Sava. Osijek, Euroregija Dunav-Drava-Sava.
- Anon (2002a). Sporazum o prekograničnoj saradnji i formiranju regiona Drina-Sava-Majevica. Banja Koviljača, Region Drina-Sava-Majevica.
- Anon (2003). Recommendation 136 on the promotion of regionalisation and interregional cooperation in Europe through the Summer Schools and Centurio programme run by the Assembly of European Regions.
- Anon (2003a). Resolution 169 on the promotion of regionalization and interregional co-operation in Europe through.
- Anon (2003a). Declaration EU Western Balkans Summit. Thessaloniki.
- Anon (2006). Statut Jadranske euroregije. Pula, Jadranska euroregija.
- Anon (2005). Prostorni plan Republike Srpske – nacrt (2005), Urbanistički zavod RS, Banjaluka.
- Barro, R. & Sala-i-Martin, X. (2003). Economic Growth, 2nd ed. Cambridge, Mass: MIT Press.
- ESI (2003). Put za Solun: Kohezija i zapadni Balkan, Berlin.
- Europske povelje o regionalizaciji, Journal officiel des Communautés européennes, No C326/296 od 19. 12. 1988.
- Gasparini, A. (2003). Prekogranična suradnja u Balkansko-podunavskome području/za balkansko podunavsko područje, analiza snaga, slabosti, mogućnosti i prijetnji. Gorizija: Institut za međunarodnu sociologiju u Goriziji, Vijeće Evrope.
- Hoff, K (2000). „Beyond Rosenstein-Rodan: The modern theory of coordination problems in development“, in Annual World Bank Conference on development Economics, Washington, D.C.: World Bank, 2000.

Jeremy, A. & Morgan, R. (1974). *Regional Planning: A Comprehensive View.*, Leonard Hill Books.

Krugman, P. (1995). *Development, Geography, and Economic Theory* (Cambridge, Mass : MIT Press).

Lucas, B.R. (1990). „Why doesn't capital flow from rich to poor countries?“ *AEA Papers and Proceedings* 80 (1990): 92-96.

Mijatović, B., Ekonomsko-finansijski aspekti regionalizacije Srbije (69-97), *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 112-113, Novi Sad, 2002.

Osmanković, J. (2002). *Regionalizacija – teorija i praksa*, Sarajevo, BETA.

Osmanković, J. (2003). *Teorija i politika regionalnog razvoja*, Sarajevo, Ekonomski fakultet Sarajevo.

Osmanković, J. & Pejanović, M. (2006). *Euroregije i Bosna i Hercegovina*. Sarajevo, Centar za lokalni i regionalni razvoj.

Pejanović, M. (2005). *Politički razvitak BiH u postdejtonskom periodu*. Sarajevo, TKD Šahinpašić.

Rostow, W. W. (1960). *The Stages of Economic Growth: A Non-Communist Manifesto*. London: Cambridge University Press.

Stefanovski M. Smutnje sa regionalizmom, 195-207, *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 112-113, Novi Sad, 2002.

Stepić, Milan, *Regionalizacija u funkciji unutrašnje političko-teritorijalne reintegracije Srbije*, (127-149), *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 112-113, Novi Sad, 2002.

Todorović, M. and al. (2004). *Srbija, evroregioni i evropske integracije*. Geografski institut Jovan Cvijić, Beograd.

Turnock D. *Cross-border cooperation: a major element in regional policy in the new East Central Europe* (149-167), *Zbornik Matice srpske za društvene nauke* 112-113, Novi Sad, 2002.

Prof. dr. Ilija Rosić*

REGIONALNO POVEZIVANJE – IZAZOV I IMPERATIV SRBIJE

U BUDUĆNOSTI

REGIONAL LINKING – A FURTHER CHALLENGE

AND IMPERIAL FOR SERBIA

Summary

Regional development as a measure of development of certain areas is very significant problem and has a great attention in a modern economic theory and practice. Problem of unequal regional development is a problem that reflects today's globalized world creating strong differences among countries, but within the same country, too.

Reintegration of national economy into international economic and political currents is the key assumption for launching the process of its development.

"The opening" of economy should enable reconstruction of economic relations with the rest of the world and development of international trade, financial and scientific and technological cooperation.

Construction of an export-oriented economy means acceleration of the reform processes in all the spheres, as well as a significant improvement of its competitiveness.

Key words: regional disparities, Balkan countries, integration, EU, reforms

Rezime

Regionalni razvoj kao mera razvoja određenih oblasti je veoma značajan problem i posvećena mu je velika pažnja u modernoj ekonomskoj teoriji i praksi. Problem neravnomernog regionalnog razvoja je problem koji odražava savremeni globalistički svet koji stvara snažne razlike među državama, ali i u okviru iste države.

Reintegration of national economy into international economic and political currents is the key assumption for launching the process of its development.

* Ekonomski fakultet Kragujevac,
Srbija, e-mail: rosic@kg.ac.yu

“Otvaranje” ekonomije treba da omogući obnavljanje ekonomskih odnosa sa svetom i razvijanje međunarodne trgovinske, finansijske i naučno-tehnološke saradnje.

Izgradnja otvorene, izvozno orijentisane ekonomije, podrazumeva dinamiziranje reformskih procesa u svim sferama, kao i značajnije unapređenje njene konkurentnosti.

Ključne reči: regionalni dispariteti, balkanske zemlje, integracija, Evropska unija, reforme

Uvod

Kada govorimo o razvojnim i institucionalnim uzrocima koji su nasleđeni u regionalnom razvoju Srbije, treba sa posebnom pažnjom ukazati na činjenicu da je u dosadašnjem razvoju izostao i kompleksan gransko-regionalni pristup koji bi se bazirao na regionalnoj teritorijalnoj podeli rada i pravilno izabranoj specijalizaciji regiona na bazi komparativnih prednosti svakog područja.

U regionalnom razvoju Srbije u uslovima bivše Jugoslavije (a ni sada se ne čine pomaci vredni pažnje) vrlo često se zaboravljalo da granski i regionalni pristup čine jedinstvo i davan je prioritet granskom pristupu.

Granski pristup predstavlja posmatranje regiona kao objekta politike razvoja. Respektovanje samo sektorskih prioriteta otvara široke mogućnosti da se stvori nepovoljna ekomska struktura određenih regiona, što sa svoje strane vodi daljem produbljivanju regionalnih neravnopravnosti.

U odsustvu gransko-regionalnog pristupa, a u uslovima izražene polarizacije, došlo je do neravnopravnog teritorijalnog rasporeda izgrađenih kapaciteta i raspoloživih prirodnih resursa, kao i do vrlo visokih i neracionalnih troškova za infrastrukturu u područjima koncentracije aktivnosti, što je predstavljalo cenu polarizacije.

Polazeći od činjenice da nedovoljno razvijena područja u Republici Srbiji predstavljaju ograničavajući faktor i za brži razvoj razvijenih mikroregiona i subregiona, posebno smatramo značajnim da ukažemo na svu težinu problema zbog nedostatka i neizgrađenosti privredne i komunalne infrastrukture u skoro svim nerazvijenim opštinama Srbije, a posebno u južnom i jugozapadnom delu teritorije Republike. Ova područja su posebno insuficijentna kada je u pitanju saobraćajna i vodoprivredna infrastruktura.

Izgradnja privredne i komunalne infrastrukture u nedovoljno razvijenim područjima Srbije javlja se kao prioritet u definisanju i

sprovođenju buduće regionalne politike kako bi se ostvarila bolja teritorijalna organizacija i integracija privrede i kako bi se ostvarilo uvećanje razvojnih efekata kombinovanjem i usklađenim razvojem privrednih oblasti i grana.

Imajući u vidu da oko 40 opština u Srbiji i uglavnom čitavo prigranično područje ima krupnih problema kada je u pitanju izgrađenost privredne i komunalne infrastrukture, teško je govoriti o mogućnostima skladnijeg regionalnog razvoja i bržem razvoju nedovoljno razvijenih područja.

Istraživanja koja su vršena u nadležnim republičkim (stručnim) institucijama ukazuju u vezi s tim na još jedan problem. Radi se naime o različitom stepenu izgradnje infrastrukture i u insuficijentnim područjima, a troškovi za izgradnju infrastrukturnih objekata su izrazito različiti. Ovo ističemo u ovom radu da bismo ukazali na to da je i kod ovog problema potreban selektivan pristup koji će izbor investicionih odluka zasnivati na ekonomskim a ne političkim i parcijalnim interesima. Taj problem postaje još složeniji u uslovima prebolevanja dečjih bolesti višestranačkog sistema.

Problemi regionalnog razvoja poslednjih godina “utopili” su se u opštu ekonomsku krizu zemlje i potisnuti su u drugi plan. U početku tranzicije, uporedo sa raspadom zemlje, institucije i mehanizmi za državnu regulaciju regionalnog razvoja su prilično demontirani. Kao zamena formirana je nova konцепција teritorijalnih strukturnih politika zasnovana na integralnom planiranju upotrebe prostora i njegove dezagregacije na parcijalne politike balansiranog teritorijalnog razvoja. Međutim, zbog ukupne nacionalne strukture, političkih i ekonomskih odnosa, kao i odnosa sa relevantnim međunarodnim okruženjem, ove politike nisu operacionalizovane, niti su utvrđeni kriterijumi za novu podelu po makroregionima i njihovu klasifikaciju u cilju određivanja adekvatnog sadržaja regionalne razvojne politike.

1. Razmere regionalnih disproporcija u Srbiji

Regionalni problemi i neravnomernosti u jednoj zemlji ne mogu se objasniti istraživanjem samo ekonomskih dispariteta. Kroz te probleme najčešće se prelama i pitanje državnog ustrojstva i nacionalno pitanje, što je rezultanta različitih istorijskih uticaja koji su stvorili i čitav mozaik kulturnih obrazaca.

Razmere regionalnog problema mogu se posmatrati različito: iz vrednosnog, teorijskog, metodološkog i praktičnog ugla.

Ukoliko se u nekom društvu više vrednuje egalitarizam, utoliko će i nosioci odluka i javnost biti osetljiviji na postojeće regionalne razlike; suprotno važi za društvo koje preferira liberalizam.

U zavisnosti od teorijskog koncepta ukupnog i regionalnog razvoja, razmere regionalnog problema mogu se poistovetiti s rasprostranjenosću nerazvijenosti, shvaćene kao učešće tradicionalnog sektora, ili kao postojanje apsolutnog ili relativnog siromaštva.

Pitanja i problemi regionalnog razvoja nacionalne ekonomije, kao i mogućnosti, karakteristike i problemi razvoja regionalnog, nedovoljno razvijenih opština, pojedinih područja, i mnogobrojni posebni aspekti (institucionalni, metodološki i drugi) ove izuzetno značajne i uvek aktuelne problematike, predmet su stalnog interesovanja ekonomske nauke i struke.

Problemi regionalnog razvoja kod nas su dugogodišnji, brojni i dosta složeni. Regionalne disproporcije u Republici iz decenije u deceniju sve više se produbljuju.

Osnovno obeležje Srbije je njena nedovoljna razvijenost i tendencija relativnog zaostajanja u odnosu na njeni bliže i šire okruženje. Ekstenzivan razvoj i prenaglašena dominacija sektorskih nad strukturnim i prostornim kriterijumima, kao i mnoštvo usko lokalnih nad širim regionalnim i opštim dugoročnim ciljevima razvoja, neminovno su doprineli:

- a) neravnomernom razvoju;
- b) neracionalnom regionalnom rasporedu privrednih aktivnosti i stanovništva;
- c) nedopustivo velikoj polarizaciji širih područja, opštinskih centara i ruralnog područja u nivou razvijenosti.

Ekstenzivan i spontan razvoj i procesi urbanizacije, sa snažnim autarhičnim tendencijama ne samo na nivou većih regionalnih celina nego i u okviru nižih oblika teritorijalne organizacije, uzrokovali su neselektivno aktiviranje i neracionalno prostorno razmeštanje ekonomske aktivnosti stanovništva.

Privredna kretanja u poslednjih petnaestak godina sa izrazito negativnim posledicama ukazuju na krupne probleme s kojima je suočena Srbija. Visok pad društvenog proizvoda, nezavršen proces tranzicije u tržišnu privredu, visoka stopa nezaposlenosti i nedostatak investicija ukazuju na potrebu donošenja stimulativnih mera u cilju ublažavanja postojećih problema i ubrzanja procesa tranzicije i "ozdravljenja" privrede.

I pored svih napora na otklanjanju regionalnih disproportcija, zbog neodgovarajućih institucionalnih rešenja i neodgovarajuće razvojne strategije (u njenim okvirima i regionalne) nije moglo doći do očekivanog razvoja zemlje kao celine, a naročito razvoja nerazvijenih područja, gde je efikasnost investicija bila niska i stalno ispod proseka zemlje.

Regionalne razlike u Srbiji iz decenije u deceniju sve više se produbljuju. Teritoriju Srbije karakterišu izuzetno izražene regionalne razlike, po svim dimenzijama i pokazateljima.

Nedovoljno razvijena područja u Srbiji čine 37 opština čiji je nivo razvijenosti ispod 1/2 proseka Republike, a najnerazvijenija područja predstavljaju 12 opština sa nivoom razvijenosti ispod 1/3 proseka Republike.

Pojedini regioni nalaze se u velikoj krizi, što je posledica prestanka veštačkog održavanja u životu nekih velikih sistema, kao i očekivanog procesa privatizacije i promene proizvodnog programa. Istočna i zapadna Srbija, koje su nekada bile pojam razvijenosti, sada se suočavaju s pojmom siromaštva. Nekada najrazvijenije regije u Srbiji sada su postale pojam siromaštva.

Ako se uzme u obzir da 37 opština predstavljaju skoro 1/4 ukupnog broja opština u Republici, a da je njihovo učešće u osnovnim privrednim indikatorima više nego skromno, jasno se uočava težina problema regionalnih disproportcija:

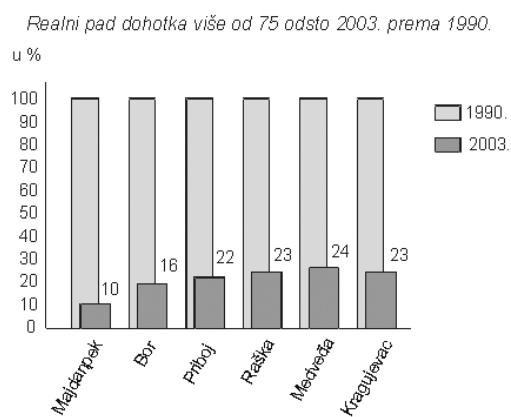
- 1) Na nerazvijenom području (37 opština) posluje svega 4,3%, dok na najnerazvijenijem području (12 opština) radi oko 1,2% ukupnog broja preduzeća u Republici.
- 2) Od 1.904.477 zaposlenih u Srbiji, 3,8% zaposlenih je u preduzećima u 37 opština, odnosno samo 0,9% radnika u firmama sa teritorija 12 najnerazvijenijih.
- 3) Opredeljujući uticaj na funkcionisanje privrede imaju rezultati poslovanja MSP-a koji učestvuju sa 99% u broju aktivnih preduzeća, zapošljavaju 75,4% zaposlenih, angažuju 75,2% stalnih sredstava, raspolažu sa 71,9% kapitala, ostvaruju 78,2% ukupnog prihoda, 82,2% dobiti, 65% gubitka i 73,3% kumuliranog gubitka privrede ovog područja.

Rezultati analize obavljene u Republičkom zavodu za razvoj potvrdili su i čvrstu vezu između dohotka i zaposlenosti. U sedam opština u kojima je dohodak ispod četvrtine ostvarenog u 1990. godini oko 30 odsto stanovništva je nezaposleno (Kragujevac, Bor, Majdanpek, Dimitrovgrad). Stopa nezaposlenosti u Raškoj ide i do 45, a u Priboju 56 odsto.

Poređenje ostvarenog dohotka sa izuzetno niskom stopom zaposlenosti u depresiranim područjima (14,7 odsto u Medveđi) ukazuje na to da je nepovoljna i nedovoljna privredna aktivnost odlučujuće uticala na dohodak ovih područja. Istovremeno, privatni sektor u opštinama u kojima se učešće društvenog svelo na trećinu nije mogao da amortizuje narasle socijalne i ekonomske posledice privatizacionog procesa.

Međutim, iako je većina opština u 2003. godini uspela da ostvari značajni rast u odnosu na 2000. godinu, u kojoj je broj opština sa dohotkom ispod petine ostvarenog u 1990. godini bio znatno veći, u Srbiji i dalje više od stotinu opština ostvaruje dohodak koji je dostigao tek polovinu zabeleženog početkom prošle decenije.

Grafikon br. 1: Osiromašena područja u Srbiji

Izvor: Republički zavod za razvoj

Ovakva kretanja u značajnoj meri prate i negativni trendovi na području demografskih kretanja koja se manifestuju u apsolutnom smanjenju broja stanovnika, negativnom prirodnom priraštaju, pražnjenju kompletne ruralne područje i demografskom pražnjenju "zaleda" opština.

Izrazite regionalne disproportcije predstavljaju najveći limitirajući faktor daljem ukupnom društveno-ekonomskom razvoju. S obzirom na to da na državnom nivou još uvek ne postoji celovita strategija regionalnog razvoja, neophodno je da nosioci ekonomske politike donesu nacionalnu strategiju regionalnog razvoja koja bi trebalo da obuhvati stvaranje prepostavki za ublažavanje razlika u nivou standarda stanovništva po pojedinim područjima, preusmeravanje nepovoljnih demografskih tokova i formiranje uravnoteženije privredne strukture.

Imajući u vidu svu složenost problema na ovom području, neophodno je stvoriti uslove za vođenje jedinstvene politike regionalnog razvoja na nivou čitave zemlje i izvršiti odgovarajuće promene u privredno-sistemskom ambijentu kako bi se što efikasnije odgovorilo na novo geopolitičko okruženje i fundamentalne promene političke, ekonomске i strateške karte regiona jugoistočne Evrope i Balkana.

2. Osnovni principi politike regionalnog razvoja u narednom periodu

Ostvarivanje ciljevaregionalnograzvojanijemogućepostićišpontanim delovanjem ekonomskih i drugih faktora. Regionalnim razvojem se mora upravljati, pre svega, sa nivoa države, formulisanjem jasnih principa regionalne politike na makroekonomskom nivou.

Dugo vremena se regionalna politika iscrpljivala u skoro isključivom tretiranju razvoja nerazvijenih područja, što je dovelo do toga da nije postojala jasno definisana i institucionalno uređena celovita politika regionalnog razvoja koja bi kao minimum obuhvatila:

- a) regionalnu usklađenost privrede kao celine;
- b) teritorijalnu podelu rada po regionima;
- c) način i oblik ostvarenja ekonomskih veza između regiona;
- d) specijalizaciju regiona u skladu sa osnovnim materijalnim uslovima i prepostavkama za razvoj;
- e) spoj sektorskog i regionalnog razvoja, itd.

Strateški cilj politike regionalnog razvoja, u okvirima dugog roka, jeste skladniji razvoj na celoj teritoriji Srbije koji će omogućiti ublažavanje razlika u životnom standardu stanovništva između pojedinih regiona. Politika skladnijeg regionalnog razvoja treba da se ostvaruje kroz prioritetne razvojne programe koji obezbeđuju izmenu proizvodne strukture i razvoj nerazvijenih, posebno brdsko-planinskih područja.

Osnovni zadatak regionalne politike je smanjivanje prekomernih regionalnih disproporcija koje će se realizovati stvaranjem preduslova za održivo aktiviranje i efektuiranje potencijala (prirodnih i ljudskih) svih područja, kao i unutarregionalnim i međuregionalnim povezivanjem.

Suština regionalnog razvoja je u ostvarivanju teritorijalne podele rada, koja zajedno sa sektorskom čini ukupnu društvenu podelu rada. Time se obezbeđuje racionalna organizacija i uređenje prostora te usklađivanje njegovog korišćenja s mogućnostima i ograničenjima u raspolaganju prirodnim i radom stvorenim vrednostima u funkciji poboljšanja životnih uslova i povećanja životnog standarda ukupnog stanovništva.

Politikom regionalnog razvoja klasificuju se razvojna područja i utvrđuju regionalni programi razvoja. Područja u kojima postoje opadajuće aktivnosti i visoka nezaposlenost treba da dobiju regionalne podsticaje.

U definisanju buduće regionalne politike Srbije poseban značaj mora se dati razvoju nedovoljno razvijenih područja, i to kako sa stanovišta njihovog bržeg razvoja tako i sa stanovišta njihovog uklapanja u regionalni razvoj zemlje u celini.

Podsticajna razvojna podrška nerazvijenim područjima treba da se sastoji u finansiranju prvenstveno privrednih i infrastrukturnih projekata kao opštih uslova za povezivanje regiona i njihov razvoj.

Od posebnog značaja je izbor modaliteta regionalne politike koji obezbeđuje ravnomerniji regionalni raspored privrednih aktivnosti i stanovništva i na toj osnovi doprinosi smanjivanju međuregionalnih razlika u nivou ekonomske razvijenosti. Ravnomeran prostorni razmeštaj ekonomskih aktivnosti treba da omogući svim područjima da efikasno koriste svoje ekonomske potencijale. S tim u vezi, jedino ispravan put može biti u kompleksnom gransko-regionalnom pristupu, pri čemu će osnova biti regionalna teritorijalna podela rada i pravilno izabrana specijalizacija regiona. Ovo je posebno značajno zbog toga što kombinacija gransko-regionalnog pristupa neminovno vodi postepenom uklanjanju neadekvatne strukture privrede, kako sa stanovišta pojedinih makroregiona tako i sa stanovišta nacionalne privrede u celini.

Imajući u vidu činjenicu da nerazvijena područja imaju veliki deo bazične i primarne proizvodnje, kao i dosadašnji uticaj dispariteta cena, potrebne su značajne promene i u tom pogledu, kako u opštoj tako i u regionalnoj politici zemlje, ne bi li se zaustavilo prelivanje dohotka iz nerazvijenih područja, uvećala njihova akumulacija i obezbedio brži rast.

Makroekonomski regioni u okviru ustavnih nadležnosti treba da stvore uslove koji će nerazvijena područja činiti atraktivnim ekonomskim zonama za ulaganje drugih subjekata i za privlačenje stranog kapitala, uz zadržavanje postojeće radne snage i privlačenje stručno osposobljenih kadrova na realizaciji profitabilnih projekata. Stvaranje razvojnih i institucionalnih okvira, na dugi rok posmatrano, treba da stvori uslove u kojima će se permanentno snižavati troškovi investicija na nedovoljno razvijenim područjima. Samo u tangiranju opštih interesa razvoja i snižavanja troškova investicija može se očekivati zainteresovanost investitora da svoje programe disperziju u razvoj nerazvijenih.

Krupnu neophodnu promenu opšteg tipa za unapređenje politike regionalnog razvoja predstavljalo bi eliminisanje lokalistički obojenog, administrativnog uplitanja političko-birokratskih struktura u donošenje razvojnih odluka. Zato je potrebna temeljna promena nekih bitnih elemenata celokupnog privrednog i političkog sistema. Pre svega, potrebno je u što kraćem roku stvoriti uslove za sprovođenje ne samo svojinske nego i svih ostalih vidova transformacije, jer tek nakon toga mogu se sagledati i bliže definisati pravci i nosioci razvoja pojedinih područja. Dosledno sprovođenje svojinske i drugih vidova transformacije iziskuje radikalne promene u sistemu podsticanja razvoja nerazvijenih i ruralnih područja, a svakako najkrupnija promena trebalo bi da bude decentralizovano donošenje investicionih odluka.

“Neophodno je nastaviti i ubrzati taj proces decentralizovanog razvoja, jer on u dugoročnom kontekstu produkuje brojne pozitivne efekte na ukupan društveno-ekonomski razvoj. Decentralizacija ima u osnovi tri zadatka: prvo, da doprinese ublažavanju strukturnih problema i regionalnih neravnopravnosti; drugo, da ubrza efektuiranje i racionalno korišćenje raspoloživih faktora razvoja svih područja, i treće, da suzbije tendenciju prekomerne urbane koncentracije privrednih aktivnosti i stanovništva, jer ono prouzrokuje brz rast neproizvodnih troškova društveno-ekonomskog razvoja.”¹

Polazeći od stečenih iskustava u svetu valja ispitati mogućnosti za uspostavljanje efikasnijih oblika koordinacije u koncipiranju i sprovođenju politike regionalnog razvoja i u tom okviru politike bržeg razvoja nedovoljno razvijenih područja. U traženju takvih rešenja svakako treba uvažiti činjenicu da se država ne može osloboditi svoje uloge u obezbeđivanju uslova za skladan razvoj svih područja, jer je očigledno da će njima biti neophodni raznovrsni oblici dugoročne društvene pomoći.

U rešavanju problema regionalnog razvoja i definisanju principa buduće regionalne politike mora se poći od činjenice da regionalni razvoj nema samo ekonomsku dimenziju, već i socijalnu, političku, demografsku, kulturnu itd. Srbija je složena, višenacionalna zajednica, pa je zbog toga ravnomeran regionalni razvoj više od ekonomskog pitanja.

3. Regionalno povezivanje kao komponenta razvojne strategije

Novi svetski poredak, oličen u globalizaciji ekonomskih tokova i stvaranju novih integracija, naglašenom insistiranju na ljudskim pravima i principima humanog razvoja, realnost je koju treba imati

¹ Bjelica P., “Mala privreda u funkciji ravnomernijeg regionalnog razvoja Srbije”, Ekonomski misao, br. 1-2, Beograd, 1998, str. 117.

u vidu kod razmatranja pitanja regionalne saradnje u jugoistočnoj Evropi i na Balkanu. Republika Srbija je otvorena za ekonomske integracije u regionu. Ulazak u te integracije podrazumeva da se unaprede institucionalni okviri i mehanizmi zasnovani na tržišnom povezivanju privreda i time obezbedi povećanje ekonomske efikasnosti. To podrazumeva ispunjavanje uslova za regionalno ekonomsko povezivanje, polazeći od karakteristika svetskih trgovinskih odnosa.

Srbija, čija je privreda u protekloj deceniji funkcionalisala pod otežavajućim okolnostima, ima vitalni interes da se integriše u svetske trgovinske i finansijske tokove. Imajući u vidu trenutno međunarodno političko-ekonomsko okruženje u kojem naša zemlja obavlja spoljnotrgovinsku delatnost, činjenica je da ona zauzima aktivnu ulogu prema svim potencijalnim partnerima. To se prevashodno odnosi na zemlje Balkana i jugoistočne Evrope, s tim da politička pitanja onemogućavaju da realni ekonomski interesi pokažu svoje mesto i značaj.

Visok stepen međuzavisnosti privredne strukture zemalja jugoistočne Evrope i Balkanskog poluostrva, kao i teškoće u osvajanju novih tržišta, nameću potrebu obnavljanja i jačanja njihove međusobne ekonomske saradnje. S tim u vezi, dugoročni regionalni razvoj Srbije mora biti usklađen sa strateškim ciljevima ukupnog društveno-ekonomskog razvoja, uvažavajući činjenicu da se samo u širim regionalnim okvirima mogu, na pravi način, valorizovati potencijalne komparativne prednosti.

Zemlje koje pripadaju grupaciji jugoistočne Evrope i Balkana su manje i srednje zemlje koje se mogu efikasno razvijati uključivanjem u regionalne ekonomske integracije i korišćenjem efekata širenja tržišta i konkurenциje. U tom pogledu za zemlje ovog regiona od velikog značaja je saradnja na projektima, liberalizacija regionalne trgovine i podsticanje investicija, uključujući i finansijske podsticaje za realizaciju infrastrukturnih projekata. Na tim osnovama zemlje ovog regiona mogu da koriste efekte integracije koji se ogledaju u porastu proizvodnje i potrošnje i u mogućnosti da štite svoje razvojne interese u širim ekonomskim integracijama i u međunarodnim organizacijama i forumima.

U okviru evropskih integracija od posebnog značaja je regionalna saradnja bivših jugoslovenskih republika i drugih zemalja jugoistočne Evrope kod kojih postoji međuzavisnosti u ekonomskoj sferi i sličnost problema u tranziciji. Ove zemlje kroz trgovinsku razmenu i razvijanje međusobnih ekonomske veza treba da stvaraju uslove za ekonomsku i političku stabilnost u regionu

i za približavanje EU. To podrazumeva značajnu ekonomsku pomoć za obnovu i sprovođenje neophodnih reformi i sklapanje različitih ugovora sa ovim zemljama, kao i koordinaciju aktivnosti EU u regionu. Intenzitet saradnje pojedinih zemalja sa EU zavisi od brzine pravnih i ekonomskih reformi i od ispunjenja uslova za pristupanje EU. Iskazana spremnost EU da stimuliše programe i projekte koji obuhvataju zemlje ovog regiona odražava stav EU o nužnosti i efikasnosti regionalne saradnje i integracije u regionu jugoistočne Evrope. Integracija tržišta u jugoistočnoj Evropi, povezivanje privreda zemalja ovog regiona i opravданost stvaranja ekonomske integracije u regionu u zajedničkom je interesu ovih zemalja i zasniva se na regionalnoj dimenzioniranosti proizvodnih kapaciteta u mnogim granama privrede ovih zemalja i na visokom učešću njihove međusobne trgovine.

Liberalizacija trgovine i inostrana direktna ulaganja su dva ključna elementa za privredni razvoj regiona jugoistočne Evrope i njegovu efikasnu integraciju u svetsku privredu. Nakon protekle decenije, koja je bila obeležena političkom i ekonomskom nestabilnošću, zemlje jugoistočne Evrope se nalaze u fazi radikalnih društvenih i ekonomskih reformi, a region jugoistočne Evrope, posmatrano u celini, s pravom se može označiti kao “emerging regional market”.

Trgovinska i investiciona klima u regionu su značajno unapređene od 1999. godine, a stvaranje slobodne trgovinske zone u jugoistočnoj Evropi predstavlja važan korak za zemlje ovog regiona na putu njihove dinamičnije integracije u evropske i svetske privredne tokove. Slobodna trgovinska zona će omogućiti dinamičniji privredni razvoj regiona u celini, kao i svih zemalja članica, budući da se formira tržište sa više od 55 miliona potrošača i stvaraju značajni preduslovi za povećanu trgovinu i investicije. U isto vreme, regionalna integracija je važan korak ka pristupanju EU, a za Srbiju, Crnu Goru i Bosnu i Hercegovinu, budući da još nisu članice Svetske trgovinske organizacije, multilateralizacija bilateralnih i regionalnih aranžmana je značajan faktor u procesu pristupanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji. Regionalna integracija obezbeđuje, dakle, jedinstveno tržište atraktivno za inostrane investitore, unapređuje konkurentnost privreda i preduzeća pojedinih zemalja, a samim tim jača i njihovu pregovaračku poziciju.

Na inicijativu Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, juna 2001. godine usvojen je “Memorandum o razumevanju o liberalizaciji trgovine i trgovinskim olakšicama” kome su pristupile Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Bugarska, Rumunija, Makedonija, Albanija, a kasnije se pridružila i Moldavija. Na taj način je stvoren osnov da se do kraja ove godine formira jedinstven

trgovinski i investicioni prostor koji će omogućiti ne samo dinamičniju međusobnu saradnju zemalja članica zone slobodne trgovine na Balkanu nego i znatno veći priliv stranog kapitala.

Regionalno ekonomsko povezivanje zemalja jugoistočne Evrope i Balkana treba da se zasniva na nacionalnim strategijama razvoja koje su utemeljene na konceptu otvorene tržišne privrede povezane sa evropskim ekonomskim integracijama. Institucionalizacija ekonomске integracije ovih zemalja treba da otpočne donošenjem sporazuma o postepenoj liberalizaciji intrazonalne trgovine, tako da se u srednjoročnoj perspektivi uspostavi puna zona slobodne trgovine u ovom regionu. Dalji korak u formalnoj integraciji tržišta ovih zemalja bila bi liberalizacija finansijskog poslovanja u regionu, što podrazumeva donošenje regionalnih sporazuma o izbegavanju dvostrukog oporezivanja i o zaštiti i podsticanju investicija. Za uspostavljanje takvih veza u regionu od velike važnosti je konvertibilnost nacionalnih valuta u tekućim transakcijama koja omogućuje uvođenje tržišta kapitala. Kroz uklanjanje prepreka regionalnoj trgovini i investicijama generišu se značajni efekti konkurenčije na tržište i cene.

Infrastrukturni projekti imaju veliki značaj u ekonomskom povezivanju zemalja jugoistočne Evrope. Ove projekte, zbog njihovog velikog razvojnog značaja i većeg kapitala potrebnog za njihovu realizaciju, treba da podržavaju vlade zemalja u regionu kroz investicione studije koje one finansiraju i kroz koncesije za investitore ili kreditnu podršku. Time se podstiče priliv stranog kapitala neophodnog za realizaciju krupnih infrastrukturnih objekata u regionu. Izgradnja i rekonstrukcija infrastrukturnih objekata, rekonstrukcija postojećih industrijskih preduzeća i dinamičan razvoj malih i srednjih preduzeća predstavljaju glavne pokretače privrednog rasta, zapošljavanja i integracije tržišta u regionu.

4. Regionalna politika Evropske unije prema zemljama zapadnog Balkana - mesto i šansa Srbije

Preteču današnjeg regionalnog pristupa Evropske unije prema zapadnom Balkanu predstavlja prvobitni Pakt za stabilnost u jugoistočnoj Evropi promovisan još 1993. godine. Osnivačka konferencija održana je 26. i 27. maja 1994. godine u Parizu. Utvrđeno je da se pregovarački proces odvija u okviru dva regionalna okrugla stola, tako da su u prvom bile baltičke države i Ruska Federacija, dok su drugi činile Češka, Poljska, Mađarska, Slovačka, Rumunija i Bugarska. Nakon skoro godinu dana pregovaranja, u martu 1995. godine usvojena je deklaracija o Paktu za stabilnost koja se sastojala

iz tri dela: deklaracije, liste zaključenih bilateralnih sporazuma zemalja učesnica i aranžmana o dobrosusedskoj saradnji, kao i konkretnih projekata za produbljivanje ove saradnje. Sam pokušaj formiranja Pakta za stabilnost u jugoistočnoj Evropi označio je začetak novog političkog promišljanja evropskih lidera na planu regionalne politike, a u kontekstu opšte politike proširenja Evropske unije. Ovu inicijativu je pokrenuo tadašnji francuski premijer Eduard Balladur, sa namerom da se putem stvaranja jednog panevropskog sporazuma postave mehanizmi koji će sprečiti ponavljanje sukoba na prostorima jugoistočne Evrope. Samu ideju je prihvatile i podržala Evropska unija u skladu sa svojom spoljnom i bezbednosnom politikom, ističući pritom razvijanje uslova za sopstveno proširenje na istok. Međutim, i pored prisutne političke volje da se postave širi okviri za normalizaciju situacije u regionu i stvore uslovi za njegovu stabilizaciju, upravo su zemlje iz ovog regiona bile isključene iz radnog dela Pakta, dok su sve ostale zemlje centralne i istočne Evrope, pa i zemlje Baltika, bile aktivno uključene.

Nakon skoro godinu dana rada uočeno je da ovaj pakt nije značajnije uticao na bilateralne odnose pojedinih zemalja u regionu jugoistočne Evrope, što je dalje uticalo na razvijanje inicijative da se pristupi sveobuhvatnijoj razradi ove ideje.

U periodu između “dva pakta” (1994-1999) Evropska unija je pristupila detaljnijoj razradi svog “regionalnog pristupa” prema zemljama zapadnog Balkana, čime je dat osnov za formulisanje opšte regionalne politike prema ovom delu jugoistočne Evrope. U toku 1995. i 1996. godine² Komisija EU i Savet ministara su u okviru nekoliko svojih dokumenata istakli da je “osnovna karakteristika regionalnog pristupa unapređivanje međusobne saradnje ovih zemalja” i da se to smatra preduslovom regulisanja pojedinačnih bilateralnih odnosa Evropske unije sa svakom od njih. Ovim putem su institucije Evropske unije otvorile pitanje ne samo oblikovanja posebnog vida partnerstva sa ovim zemljama nego i mogućnost otvaranja pitanja njihovog članstva. Do tog trenutka opšta politika Evropske unije prema zapadnom Balkanu je sadržavala dosta nekoherentnih elemenata, koji su delom bili posledica izvesne neusklađenosti sa drugim međunarodnim akterima, a delom zbog nejasnih akcija svojih specijalnih službi na terenu. Evropski lideri su vođeni istom idejom kao i tvorci “dva Pakta” težili da putem formulisanja jasnog oblika saradnje sa trećim zemljama, kojima je priznata evropska perspektiva, čvršće vežu njihova strateška spoljнополитичка определjenja за изгледност чланства у Европској унији. Takođe, prvobitni neuspeh Evropske unije da u “sopstvenom dvorištu” reguliše međudržavne odnose dao je razlog više zašto baš

² Council conclusions 95-463-EC, 30/10/95, Council conclusions 96/573/EC 26/02/96, Council conclusions 96/668/EC 13/05/96 i EU Declaration COM 09/96, 09/04/96, www.eu.int

regionalni pristup mora rezultirati uspešnim ishodom za novonastalu situaciju u regionu. Tako je u više zvaničnih dokumenata institucija EU navedeno nekoliko prioritetnih ciljeva na kojima se zasniva regionalni pristup EU ka ovom području: 1) potpuna realizacija mirovnog procesa (uključuje punu saradnju sa Haškim tribunalom i stvaranje uslova za povratak izbeglih i raseljenih lica), 2) unapređivanje i razvoj vladavine prava i demokratije, i 3) pokretanje ekonomskih aktivnosti.

Sledeći korak na planu unapređivanja regionalnog pristupa Evropske unije prema zemljama regiona ogleda se u predstavljanju "politike uslovljavanja" 1997. godine³.

Lansiranje ove politike zasnivalo se na razumevanju evropskih lidera da biti u poziciji da ponude trećoj zemlji konkretniju saradnju sa izgledom članstva znači sarađivati pod njihovim uslovima. Ovo "pravo" da uslovljavaju bližu saradnju sa trećim zemljama članice EU su forisrale na planu usklađivanja internih propisa zemlje partnera sa političkim i ekonomskim sistemom Evropske unije. Tako su vremenom počeli da se izdvajaju jasno definisani "opšti" i "specifični" uslovi koje je bilo neophodno ispuniti. U opšte uslove ubrajala su se pitanja demokratije i razvoja pravne države, razvoja tržišne privrede, poštovanja ljudskih i manjinskih prava, povratak izbeglica i raseljenih lica i razvoj saradnje sa susedima, dok su specifični uslovi podrazumevali poštovanje Dejtonskog i Erdutskog sporazuma, kao i puno poštovanje i sprovođenje Rezolucije br. 1244 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija.

Tokom 1999. godine odigrala su se dva važna skupa kojima se dalje značajno razradio regionalni pristup Evropske unije prema JIE. U maju mesecu je održan Samit EU u Kelnu na kojem su date šire odrednice za razmatranje mogućeg članstva zemalja u regionu, dok je u junu održan osnivački ministarski sastanak Pakta za stabilnost u JIE. Tvorac ideje stare šest godina ali u novom ruhu bio je tadašnji nemački ministar inostranih poslova Joška Fišer. Nakon završetka vazdušne kampanje NATO-a nad SRJ, Nemačka je pokrenula inicijativu o Paktu stabilnosti u JIE "kojom je trebalo da se prevaziđe situacija permanentne nestabilnosti i povremenih lokalnih sukoba na Balkanu".⁴ U skladu sa Osnivačkom poveljom Pakta za stabilnost u JIE, Savet ministara EU je naglasio i "perspektivu pune integracije zemalja regiona u strukture EU ... sa ciljem članstva u EU".⁵ Osnovni cilj Pakta se odnosio na dugoročnu stabilizaciju, bezbednost i demokratizaciju, ekonomsku obnovu i razvoj regiona. Učesnice su se obavezale da sarađuju u cilju smanjivanja napetosti, jačanja demokratskih procesa, razvoja dobrosusedstva, očuvanja multietničkih društava, razvoja tržišnih privreda, borbe protiv

³ Council conclusions 97/121/EC, 29/04/97, www.eu.int

⁴ Lopandić D., "Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi", Institut za međunarodnu politiku i privrednu, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2001, str. 140.

⁵ Politička kovanica uvedena u žargon EU na Samitu u Kelnu 1999. godine, obuhvatila je Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Makedoniju, Hrvatsku i tadašnju SR Jugoslaviju.

organizovanog kriminala, sprečavanja ilegalnih migracija, povratka izbeglica i integrisanja zemalja Pakta u evropske strukture. Na ovaj način je Evropska unija pomogla formiranje političkog okvira kroz koji su zemlje Pakta trebalo da se približe i kasnije potpuno integrišu u njen sistem vrednosti i standarda. Na sledećem Samitu EU u Sarajevu iste godine potvrđeno je nastojanje da se struktura Pakta iskoristi kao katalizator za napore zemalja u regionu da postanu deo evropskog sistema.

Opšti trend promena na političkom i ekonomskom planu u zemljama regiona tokom 2000. godine rezultirao je pokretanjem procesa demokratizacije i otvaranjem tranzisionog razdoblja postkonfliktnih društava. Istovremeno, u skladu sa preduzetim naporima reformskih politika pet zemalja zapadnog Balkana,⁶ Evropska unija pokreće Proces stabilizacije i pridruživanja, kojim se označava nova faza regionalne politike Evropske unije prema zapadnom Balkanu. Ovaj proces se zasniva na redefinisanom principu Evropske unije koji je zvanično istaknut na Samitu EU u Feiri i ponovljen na zagrebačkom Samitu EU 2000. godine. U zaključcima sa ovih samita naglašeno je da su "pet balkanskih zemalja potencijalni kandidati za članstvo u Evropskoj uniji",⁷ ali da bi bile uzete u razmatranje treba da ispune Kriterijume iz Kopenhagena i političku uslovlijenost, čime sam proces dobija još više na težini. Zemlje regiona su se u Zajedničkoj deklaraciji sa navedenog skupa obavezale da između sebe zaključe posebne regionalne sporazume o saradnji čija će osnova biti politički dialog, regionalna zona slobodne trgovine i bliska saradnja u oblasti pravosuđa i unutrašnjih poslova. Imajući u vidu da će ovi sporazumi biti element Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, smatralo se da će "produbljivanje regionalne saradnje ići ruku pod ruku sa približavanjem sa EU".⁸ Osnovni elementi ovog procesa zasnovani su na uspostavljanju političkog dijaloga sa EU, razvoju i unapređenju postojećih ekonomskih i trgovinskih odnosa, uvođenju saradnje u nizu drugih oblasti poput unutrašnjih poslova, bezbednosti i slično, povećanoj podršci demokratizaciji građanskog društva i obnovi i razvoju institucionalnog sistema zemalja jugoistočne Evrope, razvoju postojeće finansijske pomoći putem CARD-a na zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju, kojim se završava sam proces ali i otpočinje faza pripreme za pregovore o članstvu u EU.

4.1. Evropska perspektiva zapadnog Balkana

Na zasedanju Evropskog saveta u Kopenhagenu decembra 2002. godine potvrđena je evropska perspektiva zemalja zapadnog Balkana kao potencijalnih kandidata i time je podvučena rešenost da se podrže njihovi napor na putu približavanja ka Evropskoj uniji. Na sledećem sastanku Evropskog saveta u martu 2003. godine

⁶ Komisija EU zvanično predložila u dokumentu EU Communication to the Council and the EP on the Stabilization and Association process for countries of South Eastern Europe, Brussels, 26/05/99, COM (99) 235, str. 16, www.eu.int/com/external_relations.

⁷ Conclusions from the EU Summit in Zagreb 24/11/2000, www.eu.int/com/external_relations.

⁸ Lopandić, D., "Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi", Institut za međunarodnu politiku i privredu, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2001, str. 177.

ponovljen je stav Evropskog saveta sa prethodnog sastanka i ujedno istaknuta puna podrška Evropske unije naporima zemalja u regionu na zadacima demokratske i ekonomske konsolidacije, stabilnosti i promovisanja ekonomskog razvoja.

Tokom poslednje četiri godine politika Evropske unije u vidu Procesa stabilizacije i pridruživanja značajno je doprinela vidnom napretku u regionu u pogledu promovisanja stabilnosti, kao i u pogledu približavanja zemalja Evropskoj uniji. To je posebno potencirano i na samitu Evropske unije koji je održan u Solunu 20.-22. juna 2003. godine. U zaključcima sa ovog skupa je istaknuto da Proces stabilizacije i pridruživanja treba dodatno ojačati i obogatiti sa elementima iz procesa proširenja kako bi bolje izašao u susret novim izazovima i išao ukorak pomeranju zemalja u regionu sa nivoa korisnika čisto humanitarne pomoći ka nivou apsorbovanja razvojne i investicione podrške. U tom pogledu jasno je naznačena vodeća uloga regionalne politike Evropske unije prema zapadnom Balkanu, koja se našla u funkciji politike proširenja. Ujedno bi se na ovaj način kompletirao i okvir evropskog kursa zemalja zapadnog Balkana na putu njihovog budućeg pridruživanja Evropskoj uniji. Važno je stoga istaći da se pomenuti elementi regionalne politike odnosno politike proširenja nalaze zabeleženi kako u godišnjim izveštajima Komisije EU za Proces stabilizacije i pridruživanja tako i u dokumentima Evropskog partnerstva za svaku zemlju pojedinačno.⁹

Evropska unija je nastavila da podržava aktivnosti i inicijative zemalja zapadnog Balkana promovišući socijalnu koheziju, etničku i versku toleranciju, multikulturalnost, povratak izbeglica i internu raseljenih osoba i borbu protiv ekstremnog nacionalizma. U tom pogledu je bila od izuzetnog značaja finansijska pomoć dodeljena kroz instrument CARDS-a. Takođe u decembru 2004. godine zemlje zapadnog Balkana su potpisale Okvirni sporazum za pristupanje komunitarnim programima, čime je omogućeno još čvršće povezivanje zemalja regiona sa razvojnim trendovima EU u 25 oblasti.

Zaključak

Sve to ukazuje na to da zemlje jugoistočne Evrope imaju snažan razvojni interes za ulazak u proces ekonomske integracije iako ga ograničavaju mnogi faktori iz političke i ekonomske sfere, kao što su političke nesuglasice i istorijsko nasleđe, nedovoljna domaća robna i investiciona tražnja, orijentacija na supstituciju uvoza domaćom proizvodnjom, odsustvo značajnijeg izvoznog potencijala, preusmerenost trgovine na alternativna tržišta, pojačana konkurenčija roba iz istočnoevropskih zemalja, odsustvo zajedničke

⁹ Annual Report of the EU Commission on the Stabilization and Association Process for South East Europe COM (2001), COM (2003) and COM (2004) 202/2 final. U pripremi je Annual Report of the EU Commission on the Stabilization and Association Process COM (2005), [www.eu.int/com/external relations](http://eu.int/com/external relations).

valute u međusobnoj trgovini, nedovoljna uspešnost privatizacije i tranzicije zemalja ovog regiona, nizak intenzitet međusobne trgovine i teškoće kod rešavanja polarizacionih efekata u grupaciji. Zemlje ovog regiona samo pod okriljem afirmisane grupacije mogu da savladaju sva ekonomsko-politička ograničenja i da obezbede razvojni prosperitet i zauzmu svoje mesto u Evropi.

Srbija svoje razvojne interese i mogućnosti treba da valorizuje na međunarodnom tržištu kroz regionalne integracione aranžmane, na tržištu jugoistočne Evrope i tržištu EU. U tom pogledu, naša zemlja je prihvatile inicijative za regionalno ekonomsko povezivanje na ravnopravnoj osnovi zemalja jugoistočne Evrope. Ovaj region je od velikog potencijalnog značaja za naš privredni razvoj i najkraći put ka Evropskoj uniji.

Jačanje izvozne orientacije privrede Srbije i stvaranje uslova za priliv stranog kapitala obezbediće dugoročno poboljšanje spoljnotrgovinske i platnobilansne pozicije zemlje. Takva orijentacija je neophodna imajući u vidu da je domaće tržište male apsorpcione snage i da je oskudna domaća štednja i investicije, tako da je inostrana tražnja glavni regulator povećanja proizvodnje, investicija, zapošljavanja i standarda stanovništva. Time bi se poboljšale uporedne performanse domaćih preduzeća i izvozne performanse privrede i, na toj osnovi, olakšalo finansiranje osnovnih socijalnih službi i poboljšao kvalitet njihovih usluga do nivoa uporedivih standarda u Evropi.

Mesto Srbije u regionalnom razvoju zemalja jugoistočne Evrope i Balkana u velikoj meri će zavisiti od specifičnosti ovog regiona ali i od određenih institucionalnih pretpostavki za vođenje aktivne regionalne politike.

Literatura

Annual Report of the EU Commission on the Stabilization and Association Process for South East Europe COM (2001), COM (2003) and COM (2004) 202/2 final. www.eu.int/com/external_relations.

Bjelica P., "Mala privreda u funkciji ravnomernijeg regionalnog razvoja Srbije", Ekonomski misao, br. 1-2, Beograd, 1998.

Conclusions from the EUSummit in Zagreb 24/11/2000, www.eu.int/com/external_relations

Council Conclusions 95-463-EC, 30/10/95, www.eu.int

Council conclusions 96/668/EC 13/05/96 , www.eu.int

Council conclusions 97/121/EC, 29/04/97, www.eu.int

Council conclusions 96/573/EC 26/02/96, www.eu.int

Lopandić, D., "Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi", Institut za međunarodnu politiku i privredu, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2001.

EU Communication to the Council and the EP on the Stabilization and Association process for countries of South Eastern Europe, Brussels, 26/05/99, COM (99) 235, www.eu.int/com/external_relations.

EU Declaration COM 09/96, 09/04/96, www.eu.int

Rosić I., "Osvrt na najznačajnije probleme u regionalnom razvoju Srbije", Zbornik: Regionalni razvoj i demografski tokovi u SR Jugoslaviji, Ekonomski fakultet, Niš, 1997.

Rosić I., "Regionalna ekonomika Jugoslavije", Naučna knjiga, Beograd, 1980.

Rosić, I. "Nacionalna makroekonomija", Fakultet za hotelijerski i turistički menadžment, Beograd, 2004.

Strategija regionalnog razvoja Srbije 2007-2012, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2007.

Doc. dr. Petar Veselinović*

ULOGA CEFTA SPORAZUMA U DINAMIZIRANJU
PREKOGRANIČNE REGIONALNE SARADNJE
U JUGOISTOČNOJ EVROPI

CEFTA AGREEMENT EFFECTS ON ELEVATING REGIONAL
COOPERATION IN SOUTH-EASTERN EUROPE

Summary

When the proposal of the fortifying the european union about the “Balkan zone of free trade” got on resistance, the regional leaders showed the ability to work together supporting the alternative idea. That alternative idea impeded the involvement of all the west balkan countries into CEFTA agreement by signing the common declaration.

CEFTA is an agreement, which today defines the unique free trade zone in south-eastern Europe and represents an initial impulse of involvement this region into more extensive euro-regions.

Key words: CEFTA, regions, liberalization, trade, development

Rezime

Kada je predlog Evropske unije o uspostavljanju “Balkanske zone slobodne trgovine” naišao na otpor, regionalni lideri pokazali su sposobnost da rade zajedno, podržavši alternativnu ideju. Ta alternativna ideja bilo je uključivanje u sporazum CEFTA svih zemalja zapadnog Balkana potpisivanjem zajedničke deklaracije.

CEFTA je sporazum koji danas definiše jedinstvenu zonu slobodne trgovine u jugoistočnoj Evropi i predstavlja inicijalni impuls uključivanja ovog regiona u šire evroregije.

Ključne reči: CEFTA, regiji, liberalizacija, trgovina, razvoj

* Ekonomski fakultet Kragujevac,
Srbija,
e-mail: pveselinovic@kg.ac.yu

Uvod

Novi svetski poredak, oličen u globalizaciji ekonomskih tokova i stvaranju novih integracija, naglašenom insistiranju na ljudskim pravima i principima humanog razvoja, realnost je koju treba imati u vidu kod razmatranja pitanja regionalne saradnje u jugoistočnoj Evropi i na Balkanu. Republika Srbija je otvorena za ekonomске integracije u regionu. Ulazak u te integracije podrazumeva da se unaprede institucionalni okviri i mehanizmi zasnovani na tržišnom povezivanju privreda i time obezbedi povećanje ekonomске efikasnosti. To podrazumeva ispunjavanje uslova za regionalno ekonomsko povezivanje, polazeći od karakteristika svetskih trgovinskih odnosa.

Visok stepen međuzavisnosti privredne strukture zemalja jugoistočne Evrope i Balkanskog poluostrva, kao i teškoće u osvajanju novih tržišta, nameću potrebu obnavljanja i jačanja njihove međusobne ekonomске saradnje.

Zemlje koje pripadaju grupaciji jugoistočne Evrope i Balkana su manje i srednje zemlje koje se mogu uspešno i efikasno razvijati samo uključivanjem u regionalne ekonomске integracije i korišćenjem efekata širenja tržišta i konkurencije. U tom pogledu za zemlje ovog regiona od velikog značaja je saradnja na projektima, liberalizacija regionalne trgovine i podsticanje investicija, uključujući i finansijske podsticaje za realizaciju infrastrukturnih projekata.

U drugoj polovini 1990-ih pojavilo se više regionalnih inicijativa i organizacija na nivou jugoistočne Evrope i Balkana, međutim konkretniji potezi u ovom regionu napravljeni su od 2000. godine. Na inicijativu Pakta za stabilnost jugoistočne Evrope, juna 2001. godine usvojen je Memorandum o razumevanju o liberalizaciji trgovine i trgovinskim olakšicama kome su pristupile Srbija, Crna Gora, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Bugarska, Rumunija, Makedonija i Albanija, a kasnije se pridružila i Moldavija. Na taj način stvoren je osnov da se formira jedinstven trgovinski i investicioni prostor koji će omogućiti ne samo dinamičniju međusobnu saradnju zemalja članica zone slobodne trgovine nego i znatno veći priliv stranog kapitala.

Ulaskom navedenih zemalja u Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (CEFTA) 2006. godine regionalno ekonomsko povezivanje dobija novu dimenziju.

Imajući to u vidu, u ovom radu biće ukazano na mogući uticaj CEFTA sporazuma na regionalni razvoj i regionalno ekonomsko povezivanje zemalja jugoistočne Evrope i Balkana.

1. Regionalna saradnja zemalja jugoistočne Evrope

Regionalna saradnja i dobrosusedski odnosi u regionu jugoistočne Evrope još uvek su pod uticajem nasleđa iz prethodnih decenija: nerazvijena infrastruktura u regionu, kao važan uzrok ekonomske zaostalosti, i još uvek nezadovoljavajući nivo političke, privredne, kulturne i drugih oblika saradnje. Većinu zemalja opterećuju i posledice raspada SFRJ i rata, nerešena teritorijalna pitanja do kojih je doveo raspad zajedničke države, kao i problemi karakteristični za društva u tranziciji. Od izuzetnog je značaja, međutim, da sve zemlje regiona jačaju svoj demokratski potencijal, kao i da sve teže ka istom cilju - unapređivanju odnosa sa Evropskom unijom. Zbog svega toga, iako bezbednost i politička stabilnost u regionu i dalje u velikoj meri zavise od međunarodnih činilaca, države sve više međusobno sarađuju u rešavanju otvorenih pitanja i na taj način i same vode politiku koja unapređuje bezbednost u jugoistočnoj Evropi.

Pristupanje Evropskoj uniji, kao zajednički cilj svih država regiona bez obzira na određene razlike u drugim spoljnopolitičkim prioritetima, može doprineti razvoju međusobne saradnje i dobrosusedskih odnosa i u onim slučajevima gde otvorena pitanja još uvek opterećuju bilateralne odnose, uključujući ona etničkog i teritorijalnog karaktera. Napredak koji je region kao celina ostvario u smislu približavanja Evropskoj uniji još uvek nije takav da bi, u svim slučajevima, omogućio predvidive odgovore na izazove ekonomske, političke i bezbednosne prirodne. Zato je perspektiva članstva u Evropskoj uniji i napredak zemalja jugoistočne Evrope prema njoj najbolji generalni pokretač i orijentir razvoja, kao i garant ne samo istražavanja na putu političkih i ekonomske reformi svake pojedinačne zemlje nego i regionalne saradnje i dobrosusedskih odnosa među njima.

Dakle, postoji opšta saglasnost da je dugoročni održiv ekonomski razvoj u jugoistočnoj Evropi moguć jedino ako se zemlje ovog regiona efikasno integrišu u evropsku i svetsku privedu.

Brojne inicijative i programi Evropske unije bili su usmereni na traženje rešenja problema na mestu njihovog nastanka, dakle u određenom regionu. U stvari, inicijativama i programima Evropska unija, sa svoje strane, podstiče saradnju među zemljama jugoistočne Evrope kako bi se te zemlje približile nivou razvijenosti u Evropskoj uniji.

Dva su područja delovanja Evropske unije prema ovom regionu:

- a) ukazivanje na neophodnost većeg integrisanja zemalja u regionu, i

b) pomoći u ostvarivanju zadovoljavajućih stopa rasta privrede i smanjivanju nezaposlenosti.

Evropska unija je podstakla zemlje regiona da unaprede regionalnu saradnju. Od velikog značaja su pokrenuti Programi susedstva (Neighborhood programs) i Programi prekogranične saradnje (INTERREG - Interregional cooperation) u kojima se na najkonkretniji način realizuje regionalna saradnja. Na taj način je regionalna politika Evropske unije prema zemljama regiona ušla u novu fazu jer im se omogućava da direktno osiguraju korist iz iskustva zemalja kandidata i novih država članica o njihovoj tranziciji i pripremama za pristupanje Evropskoj uniji.

Politički dijalog u regionu je tokom protekle tri godine naročito intenziviran na planu razgovora i potpisivanja sporazuma koji se odnose na povratak izbeglica, granične prelaze, vizni režim i borbe protiv svih oblika organizovanog kriminala.

Međutim, važno je napomenuti da se značajan deo ovih regionalnih aktivnosti ostvario kroz već postojeće regionalne strukture udruživanja zemalja regiona. Pored Pakta za stabilnost u jugoistočnoj Evropi kao regionalno vlasništvo prepoznati su i drugi mehanizmi u vidu Procesa saradnje u jugoistočnoj Evropi, Jadransko-jonske inicijative i Crnomorske inicijative za ekonomsku saradnju. Do sada realizovani rezultati u njihovim okvirima ogledaju se u formirajućoj zone slobodne trgovine u regionu, uspostavljanju Sekretarijata za nadgledanje razvoja regionalne saobraćajne infrastrukturne mreže (Regional Balkan Infrastructure study - REBIS) i formirajućoj Regionalnog tržišta električne energije. Takođe, sledi dalji razvoj Regionalnog programa za rekonstrukcije životne sredine, izrada strategije za regionalno upravljanje vodama, integrisanje Mreže istraživanja i obrazovanja u Evropsko istraživačko područje, kao i predlog plana za liberalizaciju viznog režima u regionu.

Trgovinska i investiciona klima u regionu su značajno unapredene od 2001. godine, a stvaranje slobodne trgovinske zone u jugoistočnoj Evropi predstavlja važan korak za zemlje ovog regiona na putu njihove dinamičnije integracije u evropske i svetske privredne tokove. Slobodna trgovinska zona omogućuje dinamičniji privredni razvoj regiona u celini, kao i svih zemalja članica, budući da se formira značajno tržište i stvaraju preduslovi za povećanu trgovinu i investicije.

¹ Rosić I., Veselinović P.,
"Nacionalna ekonomija",
Ekonomski fakultet, Kragujevac,
2006, str. 412.

Liberalizacija trgovine i inostrana direktna ulaganja su dva ključna elementa za privredni razvoj regiona jugoistočne Evrope i njegovu efikasnu integraciju u međunarodno okruženje¹. Regionalna integracija će obezbediti jedinstveno tržište, atraktivno za inostrane

investitore, i unaprediti konkurentnost privreda pojedinačnih zemalja, a samim tim pojačati njihovu pregovaračku poziciju.

Integrisanje u tzv. CEFTA sporazum predstavlja veliku šansu ali i izazov za razvojne i integracione tokove ovog regiona.

2. Uticaj CEFTA sporazuma na prekograničnu regionalnu saradnju

Centralnoevropski sporazum o slobodnoj trgovini (The Central European Free Trade Agreement - CEFTA) predstavlja trgovinski sporazum koji su 21. decembra 1992. godine u Krakovu osnovale Poljska, Češka, Slovačka i Mađarska, a kasnije su ovom sporazumu pristupile Slovenija (1996), Rumunija (1997), Bugarska (1998), Hrvatska (2002) i Makedonija (2006).

CEFTA je sporazum koji danas definiše jedinstvenu zonu slobodne trgovine u jugoistočnoj Evropi iako ime sporazuma opisuje sporazum država centralne Evrope.

Država	Pristupanje	Napuštanje
Poljska	1992.	2004.
Mađarska	1992.	2004.
Čehoslovačka (Češka, Slovačka)	1992.	2004.
Slovenija	1996.	2004.
Rumunija	1997.	2007.
Bugarska	1998.	2007.
Hrvatska	2002.	
Makedonija	2006.	
Moldavija	2007.	
Srbija	2007.	
Bosna i Hercegovina	2007.	
Crna Gora	2007.	
Kosovo (UNMIK)	2007.	

Tabela br. 1. Članice CEFTA -e

Izvor: www sr.wikipedia.org

Srbija je 19. decembra 2006. godine (zvanično od 1. januara 2007. godine) postala članica CEFTA-e – zone slobodne trgovine u Centralnoj i Istočnoj Evropi. Na samitu u Bukureštu pod nazivom "Približavanje Evropi - Nova ambiciozna CEFTA", pored Srbije, nove članice postale su Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Albanija i Moldavija.

Sporazum CEFTA zamenjuje dosadašnja 32 bilateralna sporazuma o slobodnoj trgovini koji su značajno doprineli razvoju trgovinskih odnosa u ovom regionu. Takođe, ovaj sporazum prepostavlja ukidanje carina i bolju regionalnu saradnju privrednika, što će, svakako, doprineti dinamiziranju ukupne saradnje u regionu.

Ovo je naročito značajno za Srbiju jer njen izvoz u zemlje članice CEFTA-e čini preko 30% ukupnog izvoza, a sa ovim sporazumom biće omogućeno da se on poveća, kroz liberalizaciju spoljnotrgovinskog režima.²

Liberalizacija i olakšavanje uslova trgovine između zemalja potpisnica ima za cilj:

- unapređivanje nacionalnih privreda i privrednog razvoja regiona, stabilizaciju i pridruživanje Evropskoj uniji,
- ubrzanje postupka pristupanja Svetskoj trgovinskoj organizaciji,
- povećanje sposobnosti regiona da privuče investicije, i
- podsticanje integracije zemalja potpisnica u svetsku ekonomiju.

Očekuje se da proces liberalizacije trgovine, odnosno stvaranje zone slobodne trgovine, omogući značajne političke i ekonomске prednosti kako zemljama pojedinačno tako i regionu u celini.

Zaključivanje sporazuma o slobodnoj trgovini je osnov za intenziviranje ekonomске saradnje u regionu, čime se stvaraju osnovne prepostavke za prelazak na viši oblik povezivanja.

Najvažnije prednosti zaključivanja ugovora o slobodnoj trgovini su:

- povećanje i poboljšanje razmene,
- direktni protok roba i usluga,
- povezivanje privreda u svim sektorima,
- poboljšanje situacije u platnim bilansima zemalja,
- unapređenje trgovinskih odnosa zemalja,
- prevazilaženje političkih tenzija u regionu,
- smanjenje troškova proizvodnje, uvođenje savremenih tehnologija i poštovanje međunarodnih standarda, i
- jačanje konkurenčije i povećanje konkurentnosti domaćih proizvoda.

Za preduzeća u regionu, proces liberalizacije trgovine prepostavlja tržišne uslove poslovanja i oštru konkurenčiju, što znači neophodnost podizanja tehnološkog nivoa proizvodnje, produktivnosti, efikasnosti, primene savremenog menadžmenta i marketinga.

Ovo je ujedno i prvi test koji se mora proći ka jednoj znatno široj i složenijoj integraciji koju predstavlja Evropska unija. Da bi iskoristila pogodnosti koje pruža sporazum o slobodnoj trgovini, preduzeća bi trebalo da sa klasičnog trgovanja, koje trenutno dominira u regionu,

² Jovanović I., "Evropska ekonomска inicijativa", Centar za izdavačku delatnost, Ekonomski fakultet, Beograd, 2006, str. 196.

pređu na uspostavljanje viših, dugoročnih oblika saradnje, na specifične oblike strateških saveza, u svom zajedničkom nastupu na "treća" tržišta. Trgovinske olakšice, koje se daju sporazumom o slobodnoj trgovini, razlikuju se za industrijske i poljoprivredne proizvode.

Osnovna carina za svaki proizvod na koji se primenjuju olakšice date sporazumom o slobodnoj trgovini je carina po načelu najpovlašćenije nacije, koja važi na dan potpisivanja ili stupanja sporazuma na snagu.

Kod industrijskih proizvoda po pravilu se postiže veća liberalizacija. U zavisnosti od strukture razmene sa odnosnom zemljom, prosečno od 50% do 90% uzajamne trgovine odnosno tarifnih stavova je obuhvaćeno bescarinskim režimom.³

Ostali proizvodi se smatraju osetljivim i liberalizacija trgovine se vrši postepenim snižavanjem osnovnih carina na godišnjem nivou, u prelaznom periodu ne dužem od šest meseci. Zbog posebne osjetljivosti poljoprivrednog sektora, trgovinske povlastice za ove proizvode su, uglavnom, ograničenog dometa. Bitno je naglasiti da se dogovorene trgovinske povlastice odnose samo na proizvode poreklom iz strana ugovornica, što se dokazuje podnošenjem uverenja o poreklu ili izjavom izvoznika. Sporazumom o slobodnoj trgovini precizno se određuje način izdavanja, utvrđivanja i dokazivanja porekla proizvoda.

Od posebnog značaja u realizaciji svih odredbi sporazuma CEFTA nalaze se i infrastrukturni projekti koji imaju veliku ulogu u ekonomskom povezivanju svih zemalja članica. Izgradnja i rekonstrukcija infrastrukturnih objekata, rekonstrukcija postojećih industrijskih kapaciteta i dinamičan razvoj malih i srednjih preduzeća predstavljaju glavne pokretače privrednog rasta, zapošljavanja i integracije tržišta u regionu.

Zaključak

Prethodni period tranzicije, nacionalizma i konfliktata ostavio je "rascepkan" ekonomski i socijalni region jugoistočne Evrope i stvorio nekoliko novih država po etničkoj liniji. Ovakav novi ambijent usporio je slobodan protok kapitala i radne snage u regionu, presecajući stabilne puteve tranzicije i usporavajući ionako ekstenzivne reformske pokušaje.

Međunarodno regionalno integrisanje jugoistočne Evrope kao strateško razvojno pitanje uslovljeno je otklanjanjem teškoća,

³www.setimes.com

prevazilaženjem krizne situacije, kao i promenom geostrateškog i geopolitičkog ponašanja i delovanja zemalja Evropske unije prema prostoru jugoistočne Evrope.

Stvaranje pretpostavki za ravnopravno uključivanje zemalja ovog regiona u evroatlantske integracije, po pravilima koje nameću ekonomski moći partneri, složen je i dugoročan proces. Uspešnost prilagođavanja zadatim normama zavisiće od mogućnosti država da savladaju nasleđene ekonomske, socijalne i političke probleme i valorizuju sopstvene komparativne prednosti.

Jedan od primarnih ciljeva je unapređenje različitih vidova međusobne regionalne saradnje. Na to upućuju, pre svega, ekonomski interesi koji se odnose na blizinu tržišta i relativno kompatibilnu privrednu strukturu, ali i, ne manje značajni, razlozi socijalno-kulturološkog karaktera koji proizilaze iz raznovrsnog etničkog i verskog mozaika.

Kreiranje institucionalnih okvira za multilateralnu i bilateralnu saradnju u regionu jugoistočne Evrope od strane Evropske unije rezultat je obostranih interesa, pojedinačnih zemalja ovog regiona, sa jedne, i Evropske unije, sa druge strane.

Koristi koje zemlje ovog regiona imaju od ove politike Evropske unije najviše će zavisiti od njihovih sposobnosti da stvore viziju dugoročnog i skladnog razvoja i na njoj zasnuju odgovarajuće programe koji će im pomoći da prevaziđu uska grla regionalnog razvoja i negativne posledice promena.

Integriranje gotovo svih zemalja ovog regiona u tzv. CEFTA sporazum dobra je osnova za intenziviranje ekonomske saradnje u regionu, čime se stvaraju osnovne pretpostavke za prelazak na viši oblik povezivanja.

Sličnost razvojnih pozicija većine zemalja članica CEFTA sporazuma, u odnosu na formirane nadnacionalne integracije i vitalni nacionalni interes razvijenih zemalja Evropske unije, svakako je značajan argumenti za razvijanje međusobne regionalne saradnje, razmenu iskustava i zajedničke razvojne programe.

Literatura

Bajec J., Jakopin E., "Strateški pristup regionalnom razvoju Srbije", Kopaonik biznis forum, Savez ekonomista Srbije, Kopaonik, 2007.

Commission of the European Communities, Report from the Commission: The Stabilization and Association process for South East Europe-Second Annual Report, Brussels, 2003.

Jovanović I., "Evropska ekomska integracija", Centar za izdavačku delatnost Ekonomskog fakulteta, Beograd, 2006.

Jovičić Ž., "Balkansko poluostrvo - geografski pogledi i perspektive", Srpsko geografsko društvo, Beograd, 1994.

Lopandić D., "Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi", Institut za međunarodnu politiku i privrednu, Evropski pokret u Srbiji, Beograd, 2001.

Rosić I., Veselinović P., "Nacionalna ekonomija", Ekonomski fakultet, Kragujevac, 2006.

Schaub M., "European Regional Policy", Verlag Ruegger, 2000.

World Bank, "The Road to Stability and Prosperity in South-Eastern Europe - A Strategic Approach", 2001.

www.sr.wikipedia.org

www.skgo.org

www.setimes.com

Sofija Adžić*

MODELIRANJE PREKOGRANIČNE SARADNJE U
NEUREĐENOM INSTITUCIONALNOM OKRUŽENJU I PROCENA
RIZIKA U ODLUČIVANJU

MODELLING OF THE CROSS-BORDER COOPERATION IN
A DISORDERED INSTITUTIONAL SURROUNDING AND
ASSESSING RISKS IN MAKING DECISIONS

Summary

A disordered institutional surrounding, that is not capable of eliminating political, cultural, economic and social differences between regions in Southeastern Europe—dictates an unconventional approach for determining the content of attributes the policy for cross-border cooperation. In order to create conditions for efficient cross-border cooperation, it is necessary to create condition for overcoming the most important social-economic barriers in every concrete Euro-region, that block the increasing of the cross-border cooperation between entrepreneurs, managers, teams of experts and enterprises in the function of globalization of their business activities. This shows that the policy for cross-border cooperation should be based on soft elements, where answer should be find in the difference due to the subject opinion of its actors. Accordingly, the problem of making decisions in the definition of the contents of the policy for cross-border cooperation is treated as an ill-structured problem. On the basis of this thesis, the methodology of modeling the attributes the policy for cross-border cooperation is developed, based on the combination of following techniques: (1) Methodology for soft systems, (2) Conception of making decisions on the basis of functional hierarchy of layers and (3) Analysis of risk in making decisions. In the present work, special attention is paid to the problem of the development of methodology of risk analysis and selection of concrete attributes the policy for cross-border cooperation, on the basis of two groups of criteria. The first one covers the analysis of consequences of decisions on the basis of: (1) Entrepreneurship,

* Doktor nauka, redovni profesor,
Ekonomski fakultet, Segedinski
put 9-11, 24000 Subotica,
Republika Srbija,
Telefon ++ 381 24 62 80 52,
e-mail: sadzic@eccf.su.ac.yu

joining and connecting of enterprises, (2) Dynamic and structure of the regional economic development and transmission of consequences to next generations and environment, (3) Financial and social consequences (4) Treasuring and investments (5) Impact to the culture of life and work. The second group covers the analysis of the problem of multi-attribute analysis of the usefulness in making decisions by considering following phenomena: (1) Basic aspects of behavior of human beings: (a) Rational behavior, (b) Emotional (irrational) behavior, and (c) Protection of personal interests on account of common ones, (2) Problems due to the impossibility of statistic (exact) checking consequences of the application of concrete attributes of cross-border cooperation policy, (3) Protection of current political and economic benefits instead of long terms ones, (4) Differences in the size of risk between decision makers and users, (5) Problem of solutions imposed by narrower political or economic groups and (6) Problem of inequality of time lag in the manifestation of some problems that occurred while developing cross-border cooperation.

Key words: Cross-border cooperation policy, Disordered intitutional surrounding, Soft system metodology, Functional hyerachi layers in making decisions, Risk analyses

Rezime

Neuređeno institucionalno okruženje, koje nije u stanju da eliminiše političke, kulturne, ekonomске i socijalne razlike između regiona u državama jugoistočne Evrope, nalaže nekonvencionalni pristup u određivanju sadržaja atributa politike razvoja prekogranične regionalne (ekonomiske) saradnje. Da bi se stvorili uslovi za efikasnu prekograničnu saradnju, potrebno je na nivou svakog konkretnog evroregiona stvoriti uslove za prevazilaženje najvažnijih društveno-ekonomskih barijera koje blokiraju unapređenje međuregionalne saradnje preduzetnika, menadžera, stručnih timova i preduzeća u funkciji globalizacije njihovih poslovnih aktivnosti. To ukazuje na to da bi se politika razvoja prekogranične saradnje trebala zasnovati, pre svega, na mekim elementima gde bi u razlikama u subjektivnom viđenju njenih aktera trebalo tražiti rešenja. U tom smislu je modeliranje politike razvoja prekogranične saradnje određeno kao slabo struktuirani problem. Na osnovu ove teze razvijena je metodologija modeliranja njenih atributa zasnovana na kombinaciji sledećih tehniki: (1) metodologije za soft (meke) sisteme, (2) koncepta odlučivanja na osnovu funkcionalne hijerarhije slojeva, i (3) analize rizika u odlučivanju. U radu je posebna pažnja posvećena

problemu razvoja metodologije za analizu rizika u izboru konkretnih atributa politike razvoja prekogranične saradnje na osnovu dve grupe kriterijuma. Prva grupa obuhvata analizu posledica odluka na: (1) preduzetništvo, udruživanje i povezivanje preduzeća, (2) dinamiku i strukturu regionalnog privrednog razvoja i prenos njegovih posledica na generacije koje dolaze i životnu sredinu, (3) finansijske i socijalne posledice, (4) štednju i investicije, i (5) uticaj na uslove života i rada. Druga grupa obuhvata analizu problema razvoja multiatributne analize korisnosti u odlučivanju uvažavanjem sledećih fenomena: (1) osnovnih aspekata čovekovog ponašanja: (a) racionalnog ponašanja, (b) emotivnog (iracionalnog) ponašanja, i (c) protežiranja ličnih u odnosu na opšte interese, (2) nemogućnosti (egzaktne) statističke provere posledica primene konkretnih atributa politike prekogranične saradnje, (3) protežiranja tekućih političkih i ekonomskih koristi, u odnosu na dugoročne, (4) razlika u veličini rizika između donosioca odluka i korisnika, (5) problema nametanja rešenja od uskih političkih ili ekonomskih grupa, i (6) nejednakosti vremenskog laga u ispoljavaju pojedinih problema nastalih razvojem prekogranične regionalne saradnje.

Ključne reči: politika razvoja prekogranične saradnje, neuređeno institucionalno okruženje, metodologija za soft sisteme, funkcionalna hijerarhija slojeva u odlučivanju, analiza rizika

Uvod

Aktuelni programi razvoja prekogranične saradnje između graničnih regiona zemalja jugoistočne Evrope trebalo bi da imaju ulogu treninga u pripremi institucionalnih i ekonomskih uslova za pridruživanje Evropskoj uniji. Pri tome je krucijalni cilj u ekonomskoj sferi – kako stvoriti uslove da se zajedničkim delovanjem svih relevantnih aktera, kako na unutrašnjem tako i na spoljnjem planu, unapredi konkurentnost regionalnih privreda i preduzeća i ostvari rast bruto društvenog proizvoda per capita od najmanje dva puta u periodu od najviše jedne decenije. Dosadašnji rezultati prekogranične regionalne saradnje ne pružaju mnogo osnova za optimizam. Analiza ukazuje na to da između političkih opredeljenja i realnih ekonomskih tokova postoji veliki raskorak. To sugerise da su realne (regionalne) organizacione ekonomski strukture i njihove osnovne analitičke kategorije operacionalizovane u formi koja blokira ili usporava strukturno prilagođavanje po kriterijumima globalne privrede, pa je za uspeh prekogranične regionalne saradnje (u smislu obezbeđenja sinergetskih efekata u stvaranju ekonomskih uslova za pridruživanje Evropskoj uniji) potrebno definisati neki oblik zajedničke kohezije

politike. U određivanju sadržaja njenih ciljeva i akcija treba poći od činjenice da se njena realizacija ne može zasnivati na zajedničkim kohezionim fondovima, nego da bi je trebalo zasnivati, pre svega, na mekim elementima, gde bi u razlikama u subjektivnom viđenju načina pojedinih problema trebalo tražiti odgovarajuća rešenja.

1. Ciljevi rada

Razvoj modela za efikasniju prekograničnu regionalnu saradnju se zasniva na tezi da ona ima svog smisla samo pod uslovom stvaranja dinamičnog (zajedničkog) okruženja, koje će na osnovu podele rada i specijalizacije omogućiti razvoj (međuregionalnih) transnacionalnih korporacija, poslovnih mreža i aliansi i izvoznih klastera, koji će u direktnom sučeljavanju sa međunarodnom konkurenčijom (i bez direktne finansijske pomoći svojih nacionalnih država) obezbediti nesmetano odvijanje procesa proširene reprodukcije prema standardima unutrašnjeg tržišta Evropske unije. U skladu sa ovom tezom, politika razvoja prekogranične saradnje na nivou konkretnog evroregiona na prostorima jugoistočne Evrope se određuje kao skup zajedničkih ciljeva i akcija parcijalnih (nacionalnih i regionalnih) strukturnih politika u funkciji prevazilaženja najvažnijih društveno-ekonomskih barijera koje blokiraju unapređenje prekogranične regionalne saradnje preduzetnika, menadžera, stručnih timova i preduzeća u funkciji globalizacije njihovih poslovnih poduhvata. Ovaj pristup ima svoje teorijsko i praktično utemeljenje.

Teorijsko utemeljenje se zasniva na traženju odgovora na pitanja: (1) Zašto je potrebna prekogranična regionalna (ekonomski) kooperacija?, (2) Ko su odlučujući akteri u procesu prekogranične regionalne (ekonomski) kooperacije?, (3) Kuda bi trebalo da vodi proces prekogranične regionalne (ekonomski) kooperacije?, i (4) Kako pokrenuti i produbiti proces prekogranične regionalne (ekonomski) kooperacije? Sa druge strane, proces (praktične) implementacije prekogranične regionalne saradnje se tretira kao sistem saradnje nosilaca regionalne izvršne vlasti na osnovu principa uspostavljanja ravnoteže (interesa) između regiona koji se nalaze u različitim državama. Ovaj pristup je odabran u skladu s prirodnom političkim i kulturnim razlikama i problemima daljeg i bližeg istorijskog nasleđa na prostorima jugoistočne Evrope. Naime, osnovni uslov za uspeh i održivost prekogranične saradnje je stvaranje pravila igre u kojoj dobijaju svi učesnici, što znači da mora da bude obezbeđen neki oblik kompenzacije za one koji gube. U skladu sa ukupnim materijalnim i institucionalnim ograničenjima koja postoje na prostoru jugoistočne Evrope razvoj prekogranične saradnje se

ne može zasnivati na kohezionim fondovima iz kojih bi se obeštetili oni koji gube, nego se mora, kao što je navedeno, zasnivati na manje-više koordinisanim javnim, grupnim i pojedinačnim akcijama na struktturnom prilagođavanju kako bi se generalno stvorio dobar poslovan ambijent za (privatno) privređivanje i investiranje.

U ovom kontekstu, potrebno je bliže odrediti suštinu struktturnog prilagođavanja regionalnih privreda u funkciji razvoja i održanja prekogranične ekonomski saradnje. Polazna osnova za definisanje regionalne strategije struktturnog prilagođavanja u funkciji stvaranja uslova za intenziviranje prekogranične saradnje je implementacija dugoročnih razvojnih trendova i procesa: (1) povezivanja regionalnih privreda i njihovih proizvodnih sistema u širim okvirima, (2) liberalizacije robnih, finansijskih i tehnoloških tokova i načina organizovanja i usmeravanja privrednih aktivnosti, (3) decentralizacije i privatizacije razvoja, (4) porasta uloge usluga i informatičkih tehnologija u stvaranju nove vrednosti, i (5) implementacije koncepta održivog razvoja. U ovom kontekstu, strategija struktturnog prilagođavanja regionalnih privreda u funkciji razvoja i samoodržanja prekogranične saradnje treba da obezbedi: (1) otvaranje njihovih privreda prema svetskom tržištu i povećanje učešća izvozno propulzivnih proizvodnji na osnovu podizanja njihove konkurentnosti, (2) podsticanje mobilnosti faktora proizvodnje, preorientaciju ili likvidaciju tržišno neperspektivnih proizvodnih programa i preduzeća, uz minimiziranje subvencija iz javnih fondova i obezbeđenje mera aktivne socijalne politike u funkciji uspešnog ostvarivanja struktturnih promena i zaštite velikog broja ljudi koji će u tom procesu ostati bez posla, (3) povećanje učešća malih i srednjih preduzeća u stvaranju bruto društvenog proizvoda, i (4) reformu regionalne javne uprave i javnih usluga u funkciji prilagođavanja zahtevima javne regulacije privrede i njenog razvoja standardima Evropske unije i mogućnostima privrede da finansiraju njihove troškove.

Prema tome, osnovni cilj strategije prestrukturiranja regionalnih privreda u funkciji razvoja i samoodržanja prekogranične saradnje je podsticanje razvoja onih proizvodnji koje mogu da dostignu nivo globalne efikasnosti i konkurentnosti u pogledu cena, kvaliteta, dizajna i obezbeđenja postprodajne podrške u uslovima oštре i neravnopravne međunarodne konkurenkcije. U tome ključnu ulogu ima stvaranje sposobnih upravljačkih ekipa (sastavljenih od preduzetnika, menadžera i stručnih timova) koje će kroz saradnju sa drugim akterima u svom bliskom geografskom okruženju stvoriti uslove za dugoročnu egzistenciju svojih preduzeća. Uloga javne regulacije se sastoji u modernizaciji fizičke infrastrukture,

stvaranju sistemskog ambijenta, razvoju odgovarajućih institucija i konstituisanju mehanizama kojima se obezbeđuje tržišnost privređivanja i samostalnost privrednih subjekata. Orijentacija prema stvaranju sistemskog ambijenta za podsticanje razvoja izvozno orijentisane regionalne privredne strukture se suočava sa velikim ograničenjima u svakom graničnom regionu u zemljama jugoistočne Evrope, jer se njihova ionako mala proizvodna osnova zasniva na delatnostima sa standardizovanim proizvodima male tehnološke složenosti sa niskim cenama na osnovu korišćenja jeftine radne snage i određenih pogodnosti u pogledu obezbeđenja ulaznih inputa.

U skladu sa napred navedenim određenjima, proces (praktične) implementacije prekogranične regionalne kooperacije se tretira kao sistem saradnje između raznih aktera u ekonomskoj i političkoj sferi na osnovu principa uspostavljanja ravnoteže (interesa). Klijučna ograničenja za njenu implementaciju su: (1) neregularne promene sadržaja elemenata i strukture povratnih veza u svakom (regionalnom) društveno-ekonomskom sistemu zbog maglovitog i manipulativnog (u razvojnomy smislu) izvedenog prelaska sa socijalističkih na kapitalističke podsticaje i ograničenja, (2) slab kvalitet ekonomskih informacija zbog nerazvijenosti tržišne infrastrukture i infrastrukture za javnu regulaciju privrede i privrednog razvoja i deformisanog sistema društveno-ekonomskih vrednosti, i (3) struktura interesa u kojoj nije moguće artikulisati rešenja za prevazilaženje ekonomskih konflikata i problema primerena demokratskom društvu organizovanom prema dobrim evropskim uzorima.

2. Metodologija rada

U skladu sa napred navedenim ograničenjima, koja se mogu označiti kao institucionalno neuređeno okruženje¹, određivanje sadržaja atributa (ciljeva i akcija) politike razvoja prekogranične saradnje je određeno kao slabo strukturirani problem. Metodologija modeliranja politike razvoja prekogranične saradnje, kao slabo strukturiranog problema, omogućava da se, na teorijski validan način, izvrši tretiranje nejasnoća i rasplinutosti, koje su inherentne u subjektivnim preferencijama, ciljevima i ograničenjima, u uslovima u kojima ne postoji nauka, praksa i tradicija poštovanja formalnih institucionalnih struktura. U skladu sa ovom tezom, odabran je koncept modeliranja sadržaja atributa politike razvoja prekogranične saradnje na nivou konkretnog evroregiona, na osnovu primene sledećih tehnika: (1) metodologije za soft (meke) sisteme, (2) koncepta odlučivanja

¹ U prezentiranom metodološkom pristupu pojmu institucionalno okruženje je određen kao skup aktivnih elemenata spoljnog okruženja u kojima funkcionišu privredni subjekti kao autonomni akteri upravljanja razvojnim poduhvatima. Za detalje videti u: Adžić, S., (2002). Regionalna razvojna politika u uslovima institucionalne neodređenosti, u "Ekonomski anali", str. 163-170.

na osnovu funkcionalne hijerarhije slojeva, i (3) analize rizika u odlučivanju.

Prema metodologiji za soft (meke) sisteme određivanje sadržaja atributa politike razvoja prekogranične saradnje je samo po sebi problematično. Zbog toga raznovrsnost stanovišta, ciljeva i puteva za njihovo usklađivanje mora biti spoznata i istražena u kontekstu procesa odlučivanja. Sistemsko mišljenje se dakle koristi za uređeno apstraktno promišljanje o realnosti u kome se preklapaju različito formirane kulture i stavovi u skladu sa konfliktnim interesima pojedinih učesnika. Pošto je osnovni problem određivanja atributa politike razvoja prekogranične saradnje u neuređenom institucionalnom okruženju (egzaktno) odlučivanje, komplementarno sa metodologijom modeliranja za soft (meke) sisteme, predlaže se korišćenje metodologije odlučivanja na osnovu funkcionalne hijerarhije slojeva. I na kraju, da bi neka odluka u određivanju sadržaja atributa politike razvoja prekogranične saradnje bila validna, neophodno je razmotriti uticaj neizvesnosti koju donosi budućnost u kojoj će se ostvariti. Razmatranje uticaja neizvesnosti izvedeno je na osnovu analize rizika. Odabранa metodologija za analizu rizika treba da agregatira: (1) verovatnoću da će se desiti neželjeni ishod, i (2) štetu koja bi nastala zbog nepovoljnog ishoda, kao i identifikaciju najteže pogodjenih subjekata.

Osnovni ciljevi operacionalizacije predložene metodologije su: (1) konstituisanje egzaktnog (u ekonometrijskom smislu) modela posmatranog međuregionalnog (pod)sistema (evroregionala) za simulaciju troškova i efekata pojedinih odluka u određivanju sadržaja atributa politike razvoja prekogranične saradnje, i (2) efikasno i sistematsko korišćenje paradigm: konkurenčija, saradnja i učenje, kao zamene za institucionalnu neuređenost. Na ovaj način bi se obezbedilo: (1) egzaktnije preslikavanje osnovnog ekonomskog cilja – prestrukturiranje regionalne ekonomije i institucija u funkciji stvaranja bliskog geografskog okruženja, koje obezbeđuje prenošenje odgovornosti za efikasnu evropsku integraciju na privredne subjekte, i (2) preduzimanje korektivnih akcija u slučaju negativnih rezultata u prethodnom koraku primene odabralih atributa politike razvoja prekogranične saradnje.

3. Modeliranje politike prekogranične saradnje kao slabo struktuiranog problema

Imajući u vidu aktuelni nivo eksternih i spoljnih neodređenosti i nejasnoća, model za opisivanje i evaluaciju ciljeva i mehanizama politike razvoja prekogranične saradnje se može odrediti kao otvoren

sa nedovoljno poznatom strukturuom, organizacijom i dinamikom. U ovom kontekstu, jedna od mogućnosti za njegovo uobličavanje je korišćenje teorije viševarijantnog planiranja u kombinaciji sa višekriterijumskim kompromisnim odlučivanjem. Visoki nivo subjektivnosti i neodređenosti u ovakvom modelu profilisanja atributa politike razvoja prekogranične saradnje ne umanjuje njegovu vrednost, pod uslovom da se u proces formulisanja i evaluacije uključi paradigma učenje kako bi se na osnovu dodatnih informacija iz okruženja (posebno informacija od odgovarajućih institucija Evropske unije), kao i iskustava drugih evroregiona, omogućila blagovremena i delotvorna korektivna akcija.

Kao osnovna metodologija za određivanje i evaluaciju sadržaja ciljeva i akcija viševarijantne verzije politike razvoja prekogranične saradnje odabrana je Čeklandova metodologija za soft (meke) sisteme (shema 1). Određena kao sedmostepeni analitički proces, ova metodologija, kroz odgovarajući sistem učenja koristeći osnovne mentalne procese: opažanje, upoređivanje, tvrđenje i odlučivanje, omogućava fleksibilno rešavanje problema².

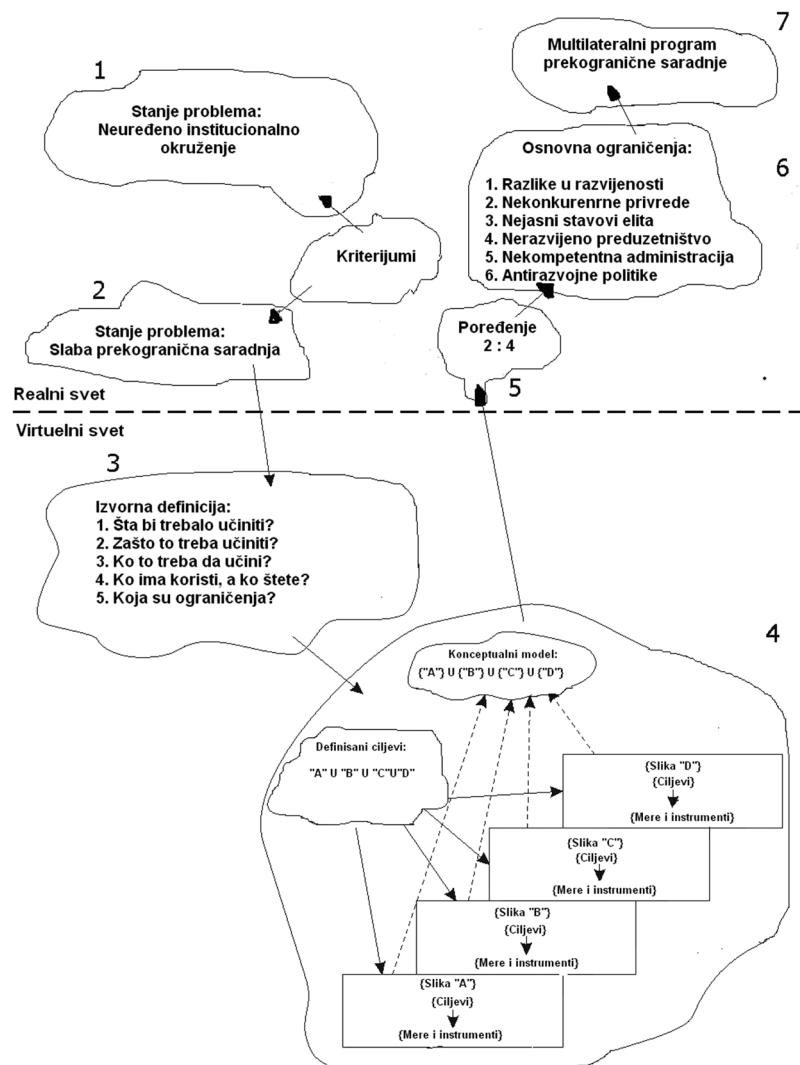
U prvoj i drugoj fazi vrši se prikupljanje informacija u cilju utvrđivanja strukture i intenziteta osnovnih barijera koje onemogućavaju ili usporavaju prilagođavanje regionalne ekonomije u konkretnom evroregionu zahtevima formiranja otvorene tržišne privrede. U skladu s tim, istraživanja se sprovode na temu "Koji aktivni elementi regionalne i nacionalne ekonomske, socijalne i političke organizacije blokiraju razvoj otvorene tržišne privrede?" Prikupljena i sistemski uređena saznanja treba da definišu sliku u kojoj moraju biti precizirani svi relevantni:

1. Problemi, u formi rasplinutog skupa: {percepcije i reakcije regionalnih elita (nejasne i neprecizne), regionalne i nacionalne institucije (bez kredibiliteta i antirazvojno orijentisane), regionalna privredna struktura (prevaziđena), regionalni finansijski sistem (nezainteresovan za ulaganja u realnu privedu i finansiranje izvoza), preduzetnička i menadžerska znanja (prevaziđena i orijentisana prema razvoju distributivno-orientisanih koalicija)}.
2. Akteri, u formi rasplinutog skupa: {regionalna politička elita, regionalna ekonomska elita, regionalne institucije, racionalne institucije, institucije Evropske unije, preduzetnici, menadžeri}.
3. Agregati, u formi rasplinutog skupa: {regionalna administracija, nacionalna administracija, administracija Evropske unije, regionalna regulacija, nacionalna regulacija, evropska regulacija, regionalni kapital, nacionalni kapital, kapital Evropske unije}.

² Adžić, S., (1998). Razvoj privredne sistemске regulativne infrastrukture kao slabo strukturirani problem, u "Ekonomski anali", April-jun broj 137, str. 99-117.

Iz ustanovljene slike proističu različite teme koje generišu odgovarajuća stanovišta u formi relevantnog (rasplinutog) skupa:

$$\{\text{Problemi, Akteri, Agregati}\}_{\text{Evreregion I}} = \{\text{Problemi, Akteri, Agregati}\}_{\text{Region I.1}} \cup \{\text{Problemi, Akteri, Agregati}\}_{\text{Region I.2}} \cup \{\text{Problemi, Akteri, Agregati}\}_{\text{Region I.3}} \cup \{\text{Problemi, Akteri, Agregati}\}_{\text{Region I.4}}$$

Shema 1. Čeklandova metodologija za soft (meke) sisteme za određivanje i evaluaciju sadržaja ciljeva i akcija viševarijantne verzije politike razvoja prekogranične regionalne (ekonomski) saradnje

U trećoj fazi se na osnovu ukupnosti celokupnih istraživanja prezentiranih u formi rasplinutog skupa $\{\text{Problemi, Akteri, Agregati}\}_{\text{Evreregion I}}$ formira rasplinuti skup $\{\text{Apstraktna slika: Prekogranična regionalna ekomska saradnja na osnovama političke saradnje regionalnih izvršnih vlasti uz asistenciju regionalnih i nacionalnih$

institucija i institucija Evropske unije} koja daje izvornu definiciju posmatranog problema u formi prečišćenih verbalnih iskaza. Osnovni cilj je da se precizira: (1) šta bi trebalo učiniti, (2) zašto to treba učiniti, (3) ko to treba da učini, (4) ko ima koristi, a ko štete, i (5) koja ograničenja postavlja okruženje i koja od njih se ne mogu realno prevazići.

U našem slučaju u određivanju sadržaja rasplinutog skupa {Apstraktna slika: Prekogranična regionalna ekomska saradnja na osnovama političke saradnje regionalnih izvršnih vlasti uz asistenciju regionalnih i nacionalnih institucija i institucija Evropske unije} treba se skoncentrisati na:

1. Osnovne političke i ekomske grupe u svakom prekograničnom regionu i njihovu (ne)sposobnost da realizuju programe struktturnog prilagođavanja (modernizaciju regionalne fizičke infrastrukture u funkciji prekograničnog povezivanja, modernizaciju regionalne administracije za regulaciju privrede, strukturno prilagođavanje regionalne industrije, strukturno prilagođavanje regionalne poljoprivrede, strukturno prilagođavanje regionalnog finansijskog sistema, Razvoj prekogranične regionalne ekomske kooperacije i međuregionalnih transnacionalnih korporacija, poslovnih mreža i aliansi i izvoznih klastera).
2. Interne i eksterne faktore okruženja koji podržavaju održavanje aktuelne (antirazvojno orijentisane) regionalne ekomske i političke klime.
3. Pronalaženje potencijalnih aktera koji su spremni i motivisani za intenziviranje prekogranične (ekomske) kooperacije i saradnje (preduzetnici, menadžeri, regionalne institucije, evropske institucije...).

U četvrtoj fazi vrši se transformacija rasplinutog skupa {Apstraktna slika: Prekogranična regionalna ekomska saradnja na osnovama političke saradnje regionalnih izvršnih vlasti uz asistenciju regionalnih i nacionalnih institucija i institucija Evropske unije} u glavne aktivnosti u formi rasplinutog skupa {Politika prekogranične regionalne (ekomske) saradnje} Evroregion I. Zbog navedenih specifičnosti, težište politike razvoja prekogranične saradnje je na struktturnom prilagođavanju svake regionalne ekonomije koja se nalazi u okviru konkretnog evroregiona, pa je zbog toga neophodno formirati apstraktnu sliku u formi rasplinutog skupa u kome će paralelno egzistirati različite regionalne strukturne politike koncipirane u cilju razvoja prekogranične regionalne (ekomske) saradnje:

Slika A = {Region I.1: Struktorna politika}

Slika B = {Region I.2: Struktorna politika}

Slika C = {Region I.3: Struktorna politika}

Slika D = {Region I.4: Struktura politika}

U ovom kontekstu je:

{Politika prekogranične regionalne (ekonomski) saradnje} Evoregion
I = {Region I.1: Mere i instrumenti regionalne strukturne politike}
U {Region I.2: Mere i instrumenti regionalne strukturne politike}
U {Region I.3: Mere i instrumenti regionalne strukturne politike} U
{Region I.4: Mere i instrumenti regionalne strukturne politike}

Kao finalni rezultat četvrte faze primene Čeklandove metodologije za soft (meke) sisteme dobija se model:

{Politika prekogranične regionalne ekonomski saradnje} Evoregion I
sa strukturom koja sadrži više paralelnih nivoa za realizaciju
parcijalnih (regionalnih) strukturnih politika u funkciji razvoja
samoodržanja prekogranične saradnje.

U petoj fazi vrši se poređenje strukturiranog modela:

{Politika prekogranične regionalne ekonomski saradnje} Evoregion I
s realnošću, u smislu kako će se odabrana struktura modela ponašati
u budućnosti i vrši se određivanje aktera {Akteri} (u našem slučaju
mera i instrumenata strukturne politike u svakom od regionala) koji
mogu da utiču na intenziviranje procesa prekogranične regionalne
(ekonomski) saradnje. U ovom kontekstu transformacijom se dobija
rasplinuti skup:

{Multilateralni program za razvoj prekogranične regionalne
ekonomski saradnje u evoregionu I}

sastavljen od kombinacije mera i instrumenata nacionalnih i
regionalnih strukturnih politika u svakom regionu u funkciji realizacije
zajedničkog cilja (uspostavljanja efikasne prekogranične saradnje).

Oslonjena na ovaku strukturu sadržaja akcija multilateralnog
programa u šestoj fazi u komparaciji sa realnošću neophodno
je izvršiti analizu ograničenja, kao krajnjeg okvira promena. U
konkretnom slučaju poseban značaj imaju: (1) razlike u nivou
privredne razvijenosti između regionala, (2) nekonkurentne regionalne
privredne strukture, (3) nejasne i neprecizne percepcije i reakcije
regionalnih i nacionalnih elita prema problemu razvoja prekogranične
saradnje, (4) nerazvijeno regionalno preduzetništvo, konzervativan
i pasivan menadžment, (5) nekompetentne regionalne i nacionalne
administracije, i (6) antirazvojno orijentisana regionalna i ekonomski
politika. Prema tome, možemo formirati rasplinuti skup:

{Ograničenja} = {Razlike u nivou privredne razvijenosti između
regionala} U {Nekonkurentne regionalne privredne strukture} U

{Nejasne i neprecizne percepcije i reakcije regionalnih i nacionalnih elita} U {Nerazvijeno regionalno preduzetništvo i konzervativni i pasivni menadžment} U {Nekompetentne regionalne i nacionalne administracije} U {Antirazvojno orijentisane regionalne i ekonomске politike}

Na osnovu toga vrši se upoređivanje između poželjnosti i izvodljivosti promena:

{Multilateralni program za razvoj prekogranične regionalne ekonomске saradnje u evroregionu I} U {Ograničenja} = {Multilateralni program za razvoj prekogranične regionalne ekonomске saradnje u evroregionu I}

Faza implementacije (sedma faza) oslanja se na široki spektar mera i instrumenata ekonomске politike, prilagođenih različitim strukturama ograničenja (u administraciji, u fizičkoj infrastrukturi, industriji, poljoprivredi, finansijskom sistemu) u svakom od regiona koji ulazi u sastav odgovarajućeg evroregiona.

Prezentirana metodologija se zasniva na postupku sistemske observacije o tome šta je najbolji način za rešavanje konkretnе problemske situacije, u koju je uključen čitav niz analiza izvodljivosti i aktera s njihovim parcijalnim istinama i pogledima. Integracija parcijalnih pogleda i pristupa velikog broja faktora u formi rasplinutih skupova i preslikavanje u pravcu:

{Akteri, Agregati} -> {Cilj: Visoki nivo prekogranične regionalne ekonomске saradnje} -> {Mere i instrumenti multilateralnog programa za razvoj prekogranične regionalne ekonomске saradnje u evroregionu I}

treba da omogući da se kroz proces učenja obezbedi fleksibilnije i robusnije određivanje atributa za realizaciju politike razvoja prekogranične saradnje i parcijalnih strukturnih politika u svakom od regiona koji ulazi u sastav odgovarajućeg evroregiona.

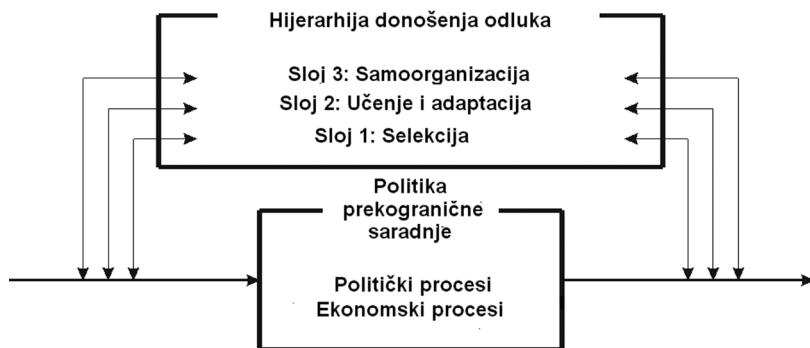
4. Primena koncepta funkcionalne hijerarhije slojeva u modeliranju politike prekogranične saradnje

Pošto su osnovni problemi u određivanju atributa (ciljeva i akcija) politike razvoja prekogranične saradnje locirani u domenu odlučivanja, u modeliranje je ugrađen pristup na osnovu koga je razvijen koncept funkcionalne hijerarhije slojeva u odlučivanju (shema 2). Ova hijerarhija se čvrsto oslanja na prirodne principe jer obuhvata tri osnovna aspekta u odlučivanju u uslovima neizvesnosti: (1) izbor strategije koja će biti korišćena u procesu rešavanja, (2)

smanjivanje i otklanjanje neizvesnosti, i (3) traženje poželjnog pravca delovanja pod unapred prihvatljivim uslovima³.

Osnovni zadaci slojeva su sledeći:

1. Selektioni sloj - izbor pravca delovanja iz skupa dopustivih. Na osnovu informacija iz okruženja i algoritma definisanog iz nadređenih slojeva vrši se utvrđivanje pravaca delovanja.
2. Sloj adaptacije i učenja - smanjivanje neizvesnosti korišćenjem paradigm konkurencija, saradnja, učenje specificiranih od strane nadređenog samoorganizirajućeg sloja. Svojstvo adaptivnosti omogućuje korekciju parametara i usavršavanje procedure po kojoj se vrši delovanje na selepcionom sloju.
3. Samoorganizirajući sloj - evaluacija valjanosti i opravdanosti koncepcije rešavanja i njegova korekcija.

Shema 2. Hijerarhija donošenja odluka po slojevima

U cilju povećanja efikasnosti aplikacije principa funkcionalne hijerarhije u formiranju slojeva u odlučivanju, u analizu efekata i troškova atributa politike razvoja prekogranične saradnje uključena je i analiza rizika.

5. Analiza rizika u modeliranju politike prekogranične saradnje

Da bi odluka o konkretnom sadržaju atributa (ciljeva i akcija) politike razvoja prekogranične saradnje bila validna, neophodno je, pre svega, razmotriti neizvesnost koju donosi budućnost u kojoj će se ostvarivati odluka. Razmatranje uticaja neizvesnosti na odluku i njenih posledica se, klasično, poistovećuje sa analizom rizika. Ne postoji jedinstvena definicija rizika, već se njegova sadržina određuje na osnovu problema koje donosi budućnost u kojoj će se ostvarivati odluka. Sam pojam asocira na nepovoljni ishod. U našem slučaju rizik ćemo definisati kao mogućnost pojave ekonomskih i političkih gubitaka - od kojih je svakako najteži gubitak u (regionalnom) razvoju. U analizi potencijalne odluke neophodno je agregatirati pokazatelje

³ Adžić, S., (1998). Privredni sistem i ekonomска politika - ogledi, str. 44-45, Ekonomski fakultet, Subotica.

rizika, koji sadrže dve osnovne dimenzije: (1) verovatnoću da će se desiti neželjeni ishod, i (2) štetu koja nastaje zbog nepovoljnog ishoda, kao i identifikaciju najteže pogodjenih subjekata⁴.

Prema tome, analiza rizika kao sastavni deo procesa odlučivanja obuhvata: (1) razmatranje mogućnosti pojave nepovoljnih rezultata zbog primene pojedinih atributa politike prekogranične saradnje i njihovih relevantnih kombinacija, (2) utvrđivanje kvantitativne mere (kriterijuma) za njihovo određivanje, (3) razmatranje mogućih štetnih posledica, i (4) odnos donosioca odluke prema (1), (2) i (3). Formalizacija postupka za određivanje rizika se može predstaviti sledećim modelom:

$$(A, O, F, X, \geq)$$

gde je: $A = \{A_1, A_2, \dots, A_m\}$ skup alternativa

$O = \{O_1, O_2, \dots, O_n\}$ skup stanja okruženja

$F = \text{preslikavanje odluke u ishod } F : A \times O \rightarrow X$

$X = \text{ishod odluke } \{X_{11}, X_{12}, \dots, X_{mn}\} = \{F(A_1, O_1), F(A_1, O_2), \dots, F(A_m, O_n)\}$

\geq = relacija preferentnosti

Analiza rizika se vrši na osnovu uređene tabele:

Okolina	1	2	..	n
Alternative	Ishodi			
A_1	1_1	1_2	..	1_n
A_2	2_1	2_2	..	2_n
...
A_n	m_1	m_2	..	m_n

Ishod X_i je bolji od ishoda X_j samo ako je za donosioca odluke korisnost $U(X_i)$ veća od korisnosti $U(X_j)$:

$$X_i > X_j \iff U(X_i) > U(X_j)$$

⁴ Isto, 56-57.

Ovaj pristup prepostavlja da su poznate sve veličine iz napred navedene tabele. Prema tome, za operativno odlučivanje u uslovima rizika potrebno je odrediti kvantitativne mere za merenje: (1) neizvesnosti, odnosno stanja okruženja, (2) posledica neizvesnog događaja, i (3) korisnosti odnosno preferencija.

Klasično merenje neizvesnosti se zasniva na metodama statistike i teorije verovatnoće. Njihovo korišćenje se zasniva na dva osnovna postulata: (1) na raspolaganju je odgovarajuća (kritična) baza podataka, čijom obradom je moguće dobiti verodostojnu procenu vrednosti traženih događaja, i (2) matematički model dobijen metodama verovatnoće u zadovoljavajućoj meri opisuje realne pojave. U slučaju kada statistički podaci ne postoje ili su irelevantni, kao što je to u ovom slučaju, ne postoji mogućnost izrade odgovarajućeg modela i uspostavljanja sistema planiranja. Problem se može razrešiti primenom postupka klasifikacije, odnosno određivanjem klasa koje pokrivaju određeni interval vrednosti za verovatnoće pojavljivanja neželjenog događaja. Konkretan događaj se svrstava u jednu od klasa, tako da se umesto tačkaste dobija intervalna procena. U novijim pristupima, umesto intervalnih ocena, moguće je koristiti brojeve. Jedno od alternativnih rešenja za merenje neizvesnosti je i primena metodologije ekspertnih procena. Osnovni problem je njena opterećenost predrasudama i elementima kao što su politički pritisci, lična korist i slično, te su greške pre pravilo nego izuzetak.

Klasični pristup za merenje posledica se zasniva na uverenju da se sve dobre i loše posledice odluka mogu izmeriti u monetarnim jedinicama. U analizi koristi i troškova (cost - benefit analiza) vrednost odluke se određuje kao razlika između ukupne sume svih koristi i ukupne sume svih šteta, svedenih (obračunatih) u monetarnim jedinicama. Ako su koristi veće od ulaganja (pri čemu je uvek otvoreno pitanje šta se obračunava u ulaganje i da li su utvrđeni svi troškovi), odluka se isplati i treba je doneti. Ako se bira između više odluka, najbolja je ona sa najvećom razlikom između koristi i šteta. Osnovni nedostaci ove analize su: (1) sužena vremenska dimenzija, i (2) činjenica da se veliki broj fenomena, posebno vezanih za posledice za budući regionalni privredni razvoj i njegovu životnu sredinu, ne može adekvatno izraziti monetarnim agregatima.

Sledeći korak je primena metode analize razmene, odnosno traženja kompromisa između dodatnih ulaganja u smanjenje rizika, s jedne, odnosno povećanja rizika i na osnovu toga uštede u ulaganjima, s druge strane. Prednosti primene ove metode u odnosu na metodu troškovi - rezultati su očigledne, ali se opet suočavamo sa problemom merenja trajnih ekonomskih i socijalnih

posledica. Suštinski napredak je višekriterijumski pristup - pokušaj da se posledice odluka o uspostavljanju prekogranične regionalne (ekonomске) saradnje razmotre sa aspekta šireg kruga posledica grupisanih po sličnosti, u našem slučaju po: (1) preduzetništvo, udruživanje i povezivanje preduzeća, (2) dinamiku i strukturu regionalnog privrednog razvoja i prenos njegovih posledica na generacije koje dolaze i životnu sredinu, (3) finansijske i socijalne posledice, (4) štednju i investicije, i (5) uticaj na život i zdravlje ljudi. Osnovna obeležja višekriterijumskog pristupa su: (1) kriterijumi su među sobom delimično ili potpuno konfliktni, i (2) porede se posledice koje se ne mogu direktno upoređivati, odnosno ne mogu se kvantificirati pomoću monetarnih agregata. Pritom se stalno susrećemo i sa problemom svođenja višekriterijumskog pristupa u merenju posledica na analizu koristi i troškova, koja je modifikovana težinskim koeficijentima koji se dodeljuju pojedinim kriterijumima, eksplicitno i implicitno, u zavisnosti od tehnike. No, bez obzira na ograničenja i složenu primenu, apsolutni prioritet u analizi (merenju) efekata i troškova pojedinih atributa politike razvoja prekogranične saradnje treba da imaju višekriterijumske metode.

Pod pretpostavkom uspešnog rešavanja problema merenja neizvesnosti i posledica, odlučivanje bi se moglo modelirati po pravilima igre za sreću. Međutim, pošto je merenje neizvesnosti nepouzdano, a u merenje posledica se moraju uključiti i nemonetarni fenomeni, čiji je sadržaj višesmislen i neprecizan, neophodno je uvažiti činjenicu da se vrednost odluke određuje na osnovu kriterijuma koji se ne mogu direktno upoređivati. U merenju korisnosti se stoga moraju uvažavati sledeći fenomeni: (1) tri osnovna aspekta čovekovog ponašanja: (a) racionalno ponašanje, koje se oslanja na strogo naučne i verifikovane ekonomске analize, (b) emotivno ili iracionalno ponašanje, koje se može objasniti psihološkim i socijalnim naukama, i (c) protežiranje ličnog interesa svih aktera u procesu formiranja i realizacije odluka za koje u ovom trenutku ne postoji naučno utemeljeno objašnjenje, bar ne u potpunosti, (2) činjenice da li su posledice statistički dokazive ili ne, (3) činjenice da se tekuće male koristi protežiraju u odnosu na veće (potencijalne) koristi koje se ispoljavaju sa izvesnim kašnjenjem, ali koje važe u dugom roku, (4) razlika u stepenu rizika po donosioca odluke i rizika za ukupnu regionalnu privredu, (5) problema koji proističu iz činjenice da li je rizik nametnut od uskih političkih i ekonomskih grupa ili je prihvaćen na osnovu šireg konsenzusa, i (6) činjenice da se posledice ispoljavaju sa različitom vremenskom diskrepancom (i kojom).

Imajući u vidu prethodna razmatranja problema procene rizika

u procesu odlučivanja u određivanju atributa politike razvoja prekogranične saradnje, potrebno je naći adekvatna društveno-ekonomski rešenja za: (1) prevazilaženje iluzije da se samo pomoću analize troškovi – rezultati mogu identifikovati odgovarajući atributi politike prekogranične saradnje, (2) uspostavljanje modela multidisciplinarnog razvoja metodoloških postupaka višekriterijumske analize i multiatributne analize korisnosti - ovo je krucijalni i svakako najteži zadatak, (3) povećanje odgovornosti prema generacijama koje dolaze i okolini. Svest u javnosti o značaju (regionalnog) razvoja (ili njegove blokade!) za buduće generacije i njihovom uticaju na životnu sredinu raste, te su akteri prekogranične regionalne (ekonomski) saradnje obavezni da u većoj meri uvažavaju ove činjenice u određivanju atributa politike razvoja prekogranične saradnje, i (4) bolju komunikaciju sa javnošću. Procena ispravnosti odluka u okvirima politike razvoja prekogranične saradnje je posao u kojem pored javnih predstavnika, državnih službenika i zvaničnih eksperata mora učestvovati i široki krug nezavisnih eksperata, i posebno predstavnika regionalne privrede. Time u prvi plan razvoja metodologije za određivanje atributa politike razvoja prekogranične saradnje dolazi problem profesionalne etike njenih kreatora i realizatora.

6. Osnovni rezultati

Osnovno obeležje razvijene metodologije je visoka preciznost u određivanju uzroka problema slabe prekogranične saradnje i neefikasnosti institucionalne infrastrukture u njihovoј neutralizaciji. Po mišljenju autora, razvijena metodologija omogućava visoki stepen slobode i subjektivnosti u kreiranju atributa unutrašnjih (nacionalnih i regionalnih) strukturnih politika u funkciji uspostavljanja potrebnog nivoa kohezije za podsticanje pojedinačnih i grupnih inicijativa za konkretnu prekograničnu (ekonomsku) saradnju. Izbor optimalnih rešenja vrši se korak po korak. Veština operacionalizacije se sastoji u traženju optimalnih rešenja integracije paradigma: konkurenčija, saradnja i učenje u okvirima rasplinutih skupova u lancu:

{Akteri, Agregati} ---> {Ekonomski ciljevi prekogranične ekonomski regionalne saradnje}

---> {Mere i instrumenti (nacionalnih i regionalnih) strukturnih politika u funkciji uspostavljanja odgovarajuće razvojne kohezije}

Prezentirana metodologija se zasniva na principu da je realni svet u kome se vrši modeliranje sadržaja akcija politike razvoja prekogranične saradnje problematičan, dok su metodologija i

proces njene implementacije sistematični. Ovaj pristup se zasniva na odgovarajućem tipu političke i ekonomske kulture uvažavanja participacije i širokom učešću onih koji su na bilo koji način uključeni u rešavanje problemske situacije. U tom smislu metodologija za soft (meke) sisteme se zasniva na idealističkoj postavci da će se ostvariti saradnja bez primene mehanizma prisile. Ovo je područje u kome su locirana osnovna ograničenja za njenu primenu. Posebno su značajna specifična (negativna) iskustva većine zemalja jugoistočne Evrope koje su nekad zajednički živele u istoj državi, u korišćenju specifične hijerarhijski koncipirane meke metodologije za ekonomsku i političku regulaciju (zasnovanu na dogovaranju i sporazumevanju između regionalnih političkih elita). Međutim, zbog zanemarivanja postojanja različitih potkultura i teškoća njihove integracije, sistem društvenog dogovaranja i sporazumevanja je kao instrument makromenadžmenta budućnosti napušten i zamjenjen mehanizmom prisile. Mada se model regulacije saradnje izložen u ovom radu ne zasniva na konceptu dogovaranja i sporazumevanja, njegova primena zahteva određenu kulturu participacije.

Najveća prednost prezentirane metodologije je mogućnost korišćenja raznih korektivnih akcija na osnovu široke participacije raznih aktera, čime su parcijalni pogledi i istine uključeni u nalaženje najboljeg rešenja za prevazilaženje konkretnog problema. Paradigma učenje zasnovana na višekriterijumskom kompromisnom odlučivanju u koncipiranju politike razvoja prekogranične saradnje obezbeđuje fleksibilnost i robusnost u određivanju sadržaja i realizaciji procesa strukturnog prilagođavanja privrede svakog regiona pojedinačno, posebno u smislu neadresiranog podsticanja ekonomskih subjekata na prekograničnu saradnju pomoći raznih mera ove politike, struktuirane prema endogenim kriterijumima evropskog okruženja.

Zaključak

Prezentirana koncepcija razvoja prekogranične saradnje u okviru konkretnog evroregiona na prostorima jugoistočne Evrope zasniva se na konceptu javne regulacije u kome je naglasak na kombinaciji mera za suzbijanje uticaja distributivno orijentisanih koalicija i njihove zamene sa razvojno orijentisanim koalicijama (u domenu razvoja izvozno orijentisanih međuregionalnih reprodukcionih celina na treća tržišta). U ovom kontekstu, unapređenje prekogranične saradnje je moguće samo u dugom roku na osnovu evolutivnog procesa razvoja preduzetnički orijentisanog poslovног kulturnog modela i stvaranja (unutrašnjeg – nacionalnog i regionalnog) društvenog i ekonomskog okruženja u kome će poslovne, tehnološke i upravljačke inovacije

predstavljati osnovu za raspodelu novostvorene vrednosti. Po mišljenju autora, za uspešno modeliranje atributa politike razvoja prekogranične saradnje potrebno je eksperimentalna i teorijska istraživanja usmeriti na traženje odgovora na dva ključna pitanja.

Prvo, kako razviti odgovarajuće metodološke postupke za višekriterijumsku analizu kako bi se obezbedilo kvantitativno i kvalitativno merenje posledica odabranih atributa politike razvoja prekogranične saradnje, grupisanih, po sličnosti, na: (1) preduzetništvo, udruživanje i povezivanje preduzeća, (2) dinamiku i strukturu regionalnog privrednog razvoja i prenos njegovih posledica na generacije koje dolaze i životnu sredinu, (3) finansijske i socijalne posledice, (4) štednju i investicije, i (5) uticaj na uslove života i rada.

Drugo, kako razviti metodologiju multiatributne analize korisnosti na osnovu uvažavanja sledećih fenomena: (1) osnovnih aspekata čovekovog ponašanja: (a) racionalnog ponašanja, (b) emotivnog (iracionalnog) ponašanja, i (c) protežiranja ličnih u odnosu na opšte interese, (2) nemogućnosti (egzaktne) statističke provere posledica primene konkretnih atributa politike razvoja prekogranične saradnje, (3) protežiranja tekućih političkih i ekonomskih koristi u odnosu na dugoročne, (4) razlika u veličini rizika između donosioca odluka i korisnika, (5) problema nametanja rešenja od uskih političkih ili ekonomskih grupa, i (6) nejednakosti vremenskog laga u ispoljavaju pojedinih problema nastalih razvojem prekogranične regionalne saradnje.

Literatura

Adžić, S. and Sedlak, O. (1995), Economic Modelling and Theory of Fuzzy Sets Application in Macroeconomic Planning within the Process of Transition, 3rd Balcan Conference on Operational Research, Thessaloniki.

Adzic, S. and Sedlak, O. (1997), System Approach to The Developing Policies as III Structured Problem, PC 120 PAMM, Balatonalmady.

Adzic, S. and Sedlak, O. (1997), The Model of Multicriteria decision making within National Sector Policies, 4th Balkan Conference on Operational Research, Thessaloniki.

Adžić, S. (1998), Razvoj privredne sistemske regulativne infrastrukture kao slabo struktuirani problem, u "Ekonomski anali", April-jun broj 137, ss. 99-117.

Adžić, S. and Sedlak, O. (1998), Economic Modelling and Theory of Fuzzy Sets Application in Macroeconomic Planning within the Process of Transition, u "Yugoslav Journal of Operations Research", pp 331-341.

Adžić, S. (1998), Privredni sistem i ekonomska politika - ogledi, Ekonomski fakultet, Subotica.

Adžić, S. (2002), Regionalna razvojna politika u uslovima institucionalne neodređenosti, u "Ekonomski anali", ss. 163-170.

Adžić, S. (2003), Cohesion Policy for Regional cooperation as III-structured Problem – The case of South East Europe, Zbornik radova sa Međunarodnog naučnog skupa "Regionalna sorabotka i ekonomskiot razvoj", ss. 143-160, Ekonomski fakultet, Prilep.

Adžić, S., Rosić, I., Devetaković, S. (2006), Regional Trade policy as III-structured Problem – The Case of West Balkan Countries, 3rd International conference of the Association of South Eastern Europe Economic Universities (ASECU): Regional Economic Cooperation in South Eastern Europe, pp. 90-101, Academy of Economics Svishtov, Svištov.

Adžić, S. (2006), Privredni sistem i ekonomska politika, Ekonomski fakultet, Subotica.

Dr Sofija Adžić (2007), Methodology for Modelling the Rural Development: A Case study from the Western Balkans Countries, u "South East European Journal of Economics and Business", pp. 89-105.

- Bjelic, P. (2005), Trade policy of the European Union as a factor of Regional Trade Integration in Southeast Europe, Discussion Paper 36, The Centre for the Study of Global Governance, London.
- Checkland, P. B. (1980), Science and The System movement, Systems Behavior, Edited by Open Systems Group, Harper and Row Publishers, London.
- Checkland, P. B. (1990), Soft System Methodology in Action, Wiley, Chichester.
- Collection (ed. Johansson, B., Carlson C. and Stough, R. R.) (2002), Regional Policies and Comparative Advantage, Edward Elgar Publishing.
- El-Agraa, A. M. (2004), The European Union Economics & Policies, Prentice Hall.
- Evans (2005), EU Regional policy, Oxford University Press.
- Herkert, J. R. (1994), Ethical risk assessment: Valuing Public Perceptions, IEEE Technology and Society Magazine.
- Jovanović, M. (2006), Evropska ekonomski integracija, Ekonomski fakultet, Beograd.
- Lopandić, D. (2001), Regionalne inicijative u Jugoistočnoj Evropi, Institut za međunarodnu politiku i privredu i Evropski pokret u Srbiji, Beograd.
- Marginson, P. and Sisson, K. foreword by Katz, H. C. (2006), European integration and industrial relations: Multi-level governance in the making, Palgrave-MacMillan.
- Mesarovic, M. D., Macko, D. and Takahara, Y. (1970), Theory of Hierarchical, Multilevel Systems, Academic Press, New York.
- Moskowitz, H. and Bunn, D. (1987), Decision and risk analysis, European Journal of Operational Research, Vol. 28.
- Osmanković, J. (2002), Teorija i politika regionalnog razvoja Bosne i Hercegovine, Ekonomski fakultet, Sarajevo.
- Osmanković, J. i Pejanović, M. (2007), Euroregije i Bosna I Hercegovina, Centar za lokalnu i regionalnu samoupravu, Sarajevo.
- Prokopijević, M. (2005), Evropska unija - Uvod, Službeni glasnik, Beograd.

Sage, A. P. (1995), Risk Management Systems Engineering, IEEE International Conference on Systems, Man and Cybernetics, Intelligent Systems for the 21st century, Vancouver, Canada, October 22-25.

Sarin, R. K. and Weber, M. (1993), Risk-value models, European Journal of Operational Research, Vol. 70.

Studija (2006), Program privrednog razvoja AP Vojvodine: novelirana ex post analiza privrede AP Vojvodine, Izvršno veće AP Vojvodine, Novi Sad.

Wilson, R. and Crouch, E. A. C. (1987), Risk Assessment and Comprasons: An introduction, Science, Vol. 236.

Zbornik (2001): Competitiveness and Cohesion in EU Policies, (ed. Hall, R., Smith, S. and Tsoukalis, L.) Oxford University Press.

Zbornik (2002): Regional Policies and Comparative Advantage, (ed. Johansson, B., Karlsson, Ch. and Stough, R., R.), Edward Elgar Publishing.

Zbornik (2004): Balkan kao evropski region, (ur. Teokarević, J.), Institut za evropske studije, Beograd.

Zbornik (2005): Evropa i Zapadni Balkan posle velikog proširenja, (ur. Marković, S.), Institut za evropske studije, Beograd.

Zbornik (2005): Miločerski ekonomski forum 2005: Konkurentnost i evropski put, (red. Dabić, S.), Savez ekonomista Srbije i Savez ekonomista Crne Gore, Zemun.

Zbornik (2005): Evropa i Zapadni Balkan posle velikog proširenja, (ur. Marković, S.), Institut za evropske studije, Beograd.

Zbornik (2006): Miločerski ekonomski forum 2006: Evropski prioriteti i regionalna saradnja, (red. Dabić, S.), Savez ekonomista Srbije i Savez ekonomista Crne Gore, Zemun.

Elmir Sadiković*

POLITIKA REGIONALNOG RAZVOJA EVROPSKE UNIJE I MOGUĆNOSTI EKONOMSKOG I SOCIJALNOG RAZVOJA BOSNE I HERCEGOVINE

Iako predstavlja jedno od najrazvijenijih svjetskih područja, unutar Evrope postoje enormne razlike u pogledu razvijenosti pojedinih regija. Stoga Evropska unija posljednjih decenija posebnu pažnju posvećuje regionalnom razvoju i podsticanju međuregionalne saradnje. To potvrđuje i činjenica da se trećina budžeta Evropske unije usmjerava na regionalni razvoj, međuregionalnu saradnju, a posebno na razvoj manje razvijenih regija. S obzirom na to da je pitanje regionalizacije, prema konceptu koji je prihvatila Evropska unija, složen proces koji obuhvata različite ekonomske, socijalne, historijske, političke i druge elemente, u ovom radu ćemo naznačiti osnovne ciljeve i finansijske instrumente evropske regionalne politike.

U unutrašnjoj strukturi svih zapadnoevropskih država, pored centralnih i lokalnih organa vlasti, postoji razvijen model regija¹ (regija, lat. *regio* – određena teritorija s posebnim i specifičnim karakteristikama). Regionalizam se na evropskom kontinentu pojavljuje krajem 18. stoljeća u Francuskoj. U svom izvornom obliku predstavljao je pokret koji je zastupao ideju decentralizacije vlasti sa ciljem očuvanja fizičkog, prirodnog, kulturnog i historijskog identiteta starih francuskih provincija. Krajem 19. stoljeća u Francuskoj se pojavio Union Regionaliste Bretogne, a početkom 20. stoljeća Federation Regionaliste Francaise² kao organizirani regionalni pokreti koji su se zalagali za svoju autonomiju. Kasnije je do sličnih pokreta došlo u Velikoj Britaniji, Španiji, Švicarskoj, Belgiji i drugim evropskim zemljama. Kao politološki pojам, regionalizam izražava sistem vrijednosti i političku dinamiku koja se odnosi na organizaciju političkog sistema. Historijski gledano, regionalizam se razvijao kao odgovor na državni centralizam i najsnažniji je bio u centralistički uređenim državama kakva je Francuska. Njemački politolog Wilfried Koninski smatra da centralizam i birokratizam razaraju kulturnu raznolikost i da to ne može proći bez interakcijskih i

* Fakultet političkih nauka, Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave, Odsjek za politologiju

¹ Kao primjere možemo uzeti Italiju, Holandiju, Španiju i Finsku. ITALIJA: Ima 20 regija. Pet regija ima poseban status: Friuli Venecija, Sardinija, Sicilija, Trento-Alto Adigo i Vale Dosta. Regije imaju svoja ovlaštenja i organe koji se biraju na općim i slobodnim izborima. HOLANDIJA: Podijeljena je na 12 provinacija. Provincije imaju naglašenu administrativnu moć u planiranju urbanog i teritorijalnog razvoja, zaštite okoline i planiranju razvoja infrastrukture (provincije na državnom nivou predstavlja Senat). ŠPANIJA: Ima 17 regionala. Motivi regionalizacije bili su historijski, etnički, ekonomski i drugi. Regije imaju status političko-teritorijalne jedinice sa širokim ovlaštenjima u planiranju ekonomskih aktivnosti. Glavni cilj regionalne politike u Španiji jeste razvoj najsročavnijih regija. FINSKA: Regije u Finskoj predstavljaju određen tip sindikata općina (udruženja općina) i formiraju se spontano. Svrha formiranja regija je planiranje razvoja. Regionalno planiranje je obavezno na cijeloj teritoriji države.

² Der Regionalismus und seine geschichtlichen Grunlagen, Karl Mockel, München, 1978.

protestnih reakcija³. Postmoderne varijante regionalizma orijentirane su protiv koncepcije nacionalnih država. Tako danas evropski federalisti regionalizaciju vide kao najbolju alternativu nacionalnom konceptu države, kojeg smatraju glavnim uzrokom ratova i sukoba na evropskom kontinentu. Regije se također mogu definirati kao administrativne, ekonomske i prirodne jedinice u kojima postoji jedan grad kao regionalni centar. Tako teoretičari Alden i Morgam regiju vide kao relativno homogeno područje koncentrirano oko jednog ili više centara sa jakim društvenim ili privrednim aktivnostima i funkcionalnim interakcijama⁴. Regionalizam može biti odgovor na heterogenost društva. Posredstvom regionalnih institucija mogu se efikasnije rješavati društveni konflikti, tako da sama regija može biti u funkciji demokratizacije. Prema evropskom konceptu regionalizam kao subjekt političkog, kulturnog i ekonomskog razvoja osigurava autonomiju stanovništvu regije uvažavajući njegov kulturni, jezički, religijski, etnički i svaki drugi identitet. Regije se pozicioniraju kao spone između države i lokalnih zajednica i u sebi uvijek nose određen korpus decentralizacije političkog sistema. Regionalizacija podrazumijeva preraspodjelu ekonomskih, zakonodavnih, izvršnih, finansijskih i drugih ovlaštenja i time uvodi potpuno novi vid odnosa između različitih nivoa vlasti unutar jedne države. Regionalizaciju možemo shvatiti ne samo u institucionalnom smislu kao oblik organizacije jedne države nego i kao jedan funkcionalni proces izgradnje kompleksne strukture društva sa različitim nivoima odlučivanja, uz zagarantiranu autonomiju lokalnih i regionalnih institucija i subjekata⁵.

Uloga i značaj regionalizacije u ekonomskim i političkim procesima u Evropi stvorili su potrebu za njenom institucionalizacijom. Evropska unija je na temelju decenijske sinteze iskustava osnovala nekoliko važnih institucija koje se bave različitim aspektima regionalizacije i regionalnog razvoja. Pored toga, Evropska unija je uspostavila zakonski okvir kojim se reguliraju prava i obaveze regija, te je različitim poveljama, multilaterarnim sporazumima i konvencijama stvorila prepostavke za unapređenje regionalnog razvoja i međuregionalne saradnje.

³ Wilfried Koninski, Neo-Nationalismus in den peripheren Regionen Europas, Rossford, Helen M. Birkenhaus Verlag, 1982, S. 17.

⁴ Ogledi o regionalizaciji, Centar lokalne demokratije, Subotica, 2001.

⁵ Lokalna demokratija – stanje i perspektive, Magna agenda, Beograd, 2002.

Najznačajniji evropski dokument kojim je utvrđen pravni okvir regionalizacije je Evropska povelja o regionalizaciji koju je 18. novembra 1988. godine usvojio Evropski parlament. Evropska povelja o regionalizaciji definira regije prvenstveno kao prirodne zajednice, određujući okvire pravnog statusa regija, njihove organe, i određujući minimalne standarde za uspostavljanje regija u okviru država članica Evropske unije. Prema Evropskoj povelji o regionalizaciji regije trebaju biti institucionalno uspostavljene kao

subjekti i nosioci razvoja na evropskom prostoru i shodno tome moraju imati određen pravni status utvrđen zakonima svake države. Prema evropskim standardima regije moraju imati demokratski izabrane organe, jasno definirane nadležnosti, osiguranu finansijsku autonomiju i zagarantirano pravo na međuregionalnu saradnju.

Evropska konvencija o međugraničnoj saradnji između lokalnih zajednica i vlasti usvojena je 1980. godine i sastoji se od dva protokola koji imaju za cilj uspostavu prekogranične saradnje lokalnih i regionalnih vlasti. Postoji više općih ciljeva koji na temelju ove konvencije čine sadržaj prekogranične saradnje, među kojima su najznačajniji regionalni, urbani i ruralni razvoj, zaštita čovjekove okoline, unapređenje javnih službi i pomoći lokalnim i regionalnim vlastima u vanrednim okolnostima. Osnovni motiv saradnje je brži razvoj pograničnih regija i unapređenje njihove međusobne saradnje.

Pored navedenih, doneseno je i nekoliko drugih dokumenata, kao što su: Evropska konvencija o učešću stranih državljana u javnom životu na lokalnom nivou (1992), Evropska povelja o pravu na regionalne/manjinske jezike (1992), Povelja o urbanoj Evropi (1992), Konvencija o evropskim pejzažima (2000).

Ovim dokumentima i konvencijama sintetizirana su iskustva, utvrđeni zajednički standardi i vrijednosti, kao i jedinstven interes svih država za uspostavljanjem zajedničke politike regionalizacije i razvoja koncepta „euroregije“.

U zapadnoevropskim zemljama proces institucionalne regionalizacije je započeo 1950-ih, a poseban zamah je dobio 1980-ih godina. Tada je Evropska unija kao značajan dio svoje politike prihvatala ideju evropskih regija.⁶ Na ravni evropskog koncepta regije, regija je područje koje predstavlja zaokruženu geografsku cjelinu nastanjenu stanovništvom koje karakteriziraju određeni zajednički kulturni, historijski, privredni, saobraćajni i drugi elementi. Lokalne i regionalne vlasti zastupljene unutar Vijeća Europe⁷ tokom četrdeset godina saradnje razmjenjivale su iskustva koja se odnose na organizaciju, pravni položaj i probleme funkcioniranja lokalnih i regionalnih vlasti. Evropsko iskustvo je u proteklim decenijama potvrdilo da lokalni i regionalni savezi mogu učiniti mnogo na uspostavi mira, tolerancije i solidarnosti te da pružaju solidnu osnovu za razvoj demokratije i uspostavu demokratskih institucija. Regije kao politički i ekonomski subjekti postaju sve važnije u procesu proširenja Evropske unije i stvaranja jedinstvenog evropskog tržišta. Osim toga, regije se preuzimanjem odgovornosti za svoj privredni razvoj posebno ospozobljavaju za saradnju izvan granica nacionalnih država.

⁶ U članu 2. i 3. Ugovora o osnivanju Evropske unije između ostalog se navodi da je zadatak zajednice "postizanje i unapređenje harmoničnog i izjednačenog privrednog razvoja, zaposlenosti, socijalne zaštite, životnog standarda, privredne i socijalne saradnje i solidarnosti među državama članicama".

⁷ Bosna i Hercegovina je aprila 2002. godine postala 44. članica Vijeća Europe, a članstvo je bilo uvjetovano nizom zahtjeva, od kojih je jedan bio poštivanje principa Evropske povelje o lokalnoj samoupravi.

Unutar Evropske unije regionalizacija i integracija se smatraju usko povezanim procesima jer se polazi od toga da je regionalizacija najbolji način za što veću prihvatljivost Evropske unije najširim slojevima stanovništva. Uporedo sa proširenjem Evropske unije i prenošenjem nadležnosti sa država članica na evropske institucije, koncept euroregije se razvijao i kao protivteža tendenciji centralizacije vlasti na nivou Unije.⁸ Koncept regionalizacije koji zagovara i provodi Evropska unija, s obzirom na specifičnost identiteta regija unutar svake države, ima prvenstveno političke ciljeve, posebno u pogledu etničkih i kulturnih specifičnosti, ekonomski racionalizacije i modernizacije državne strukture. U dokumentima Kongresa lokalnih i regionalnih vlasti Evrope može se naći definicija regija koja glasi: „Regije se formiraju pod okriljem centralne vlasti, sa predstavničkim i političkim ovlaštenjima koja su prenesena na regionalnu skupštinu i lokalne oblasti koje su konstituirane na regionalnoj ravni, a imaju ulogu koordinacije lokalnih oblasti.“⁹

Gledajući sa ekonomskog aspekta, globalizacija svjetske ekonomije povećava konkurentnost ne samo između država nego i između konkretnih područja – regija. S obzirom na to da sve regije u Evropi nemaju jednake privredne, komunikacijske, geografske i druge prepostavke za uspješan ekonomski i socijalni razvoj¹⁰, Evropska unija je kao jedan od svojih osnovnih ciljeva postavila smanjenje dispariteta između regija u državama članicama, i to uspostavljanjem zajedničke politike regionalnog razvoja i međuregionalne saradnje. Ta politika se zasniva na principima solidarnosti i kohezije. Solidarnost podrazumijeva prioritet u pružanju ekonomске pomoći stanovništvu nerazvijenih regija. Princip kohezije se zasniva na prepostavci da će kroz harmonizaciju ekonomске razvijenosti dugoročno svi imati koristi. Između država članica Evropske unije postoje velike razlike u ekonomskoj razvijenosti. Još prije velikog proširenja 2004. godine BDP po glavi stanovnika u deset najrazvijenijih regija bio je tri puta veći u odnosu na deset najnerazvijenijih. Među najrazvijenije regije i danas spadaju metropole: London, Hamburg i Bruxelles. Članstvo u Evropskoj uniji može svakoj državi dati mogućnost ekonomskog razvoja, naravno ako i sama država uspostavi solidnu i ciljanu politiku vlastitog regionalnog razvoja. Kao najbolji primjer može poslužiti Irska. U trenutku ulaska u članstvo Evropske zajednice 1973. godine irski BDP po glavi stanovnika iznosio je 64% prosjeka tadašnje Evropske zajednice, a danas je jedan od najvećih u Evropskoj uniji.

Posebnu pažnju Evropska unija je posvetila prekograničnoj i međuregionalnoj saradnji kako bi se prevladale neprirodne prepreke i državne granice koje presijecaju jedinstven evropski prostor.

⁸ Dr. Duško Milidragović, Regionalizacija Evrope, Pravni savjetnik, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, mart 2005.

⁹ Regionalizam u Sloveniji, Zbornik „Pravo i politika“, Ljubljana. 1997.

¹⁰ Poglavlje XVII, članovi 158-162 Ugovora o osnivanju Evropske unije koji predviđaju podršku Evropske unije u razvoju manje razvijenih regija, način podrške kroz strukturne fondove, kao i obavezu Evropske komisije da svake tri godine podnosi izvještaj o rezultatima i napretku u regionalnom razvoju, kao i o mjerama koje je neophodno poduzeti kako bi se taj razvoj unaprijedio.

Posebno je na pograničnim područjima u Evropi dolazilo u prošlosti do iseljavanja stanovništva s tih područja koja su zaostajala u privrednom razvoju. Od kraja 1980-ih u Evropi se razvilo više procesa koji su imali neposredan utjecaj na razvoj međuregionalne saradnje i uspostavu transgraničnih regija. Najznačajniji je svakako bio ukidanje graničnih barijera unutar zemalja članica Evropske unije početkom 1993. godine. U zadnjim godinama programi Evropske unije su podržavali razvoj međuregionalne saradnje na načelima partnerstva, supsidijarnosti i postojanja prekogranične razvojne strategije. Posebnu ulogu u evropskoj regionalnoj politici ima načelo supsidijarnosti¹¹. Ovo načelo podrazumijeva jačanje lokalnih i regionalnih vlasti kroz delegiranje nadležnosti na najnižu moguću administrativnu razinu, jer je iskustvo pokazalo da se prekogranična saradnja najbolje i najuspješnije odvijala u područjima u kojima su inicijativu poduzimale lokalne i regionalne vlasti.¹² Evropska regionalna politika je prije svega politika solidarnosti usmjerena prioritetno prema nerazvijenim regijama. Ona je i konkretna politika od koje neposrednu korist imaju građani kroz razvoj infrastrukture, otvaranje novih radnih mesta i općenito podizanje životnog standarda. Po ovom konceptu Evropska unija se ne temelji samo na državama članicama, već neposredno i na evropskim regijama.

Osnovni institucionalni i finansijski instrumenti provođenja evropske regionalne politike su: Evropski fond za regionalni razvoj (EFRR), osnovan 1975. godine, Evropska investiciona banka¹³, Evropska zajednica za ugalj i čelik, Evropski socijalni fond, Evropski fond za usmjeravanje poljoprivrede, Finansijski instrument za razvoj ribarstva i Kohezioni fond koji je osnovan Ugovorom iz Maastrichta 1992., a počeo je da djeluje od 1994. godine. Njegove aktivnosti su usmjerene prema članicama Evropske unije čiji je BDP po glavi stanovnika ispod 90% prosjeka Unije, a investicije iz ovog fonda su prvenstveno usmjerene na zaštitu okoline i razvoj saobraćajne infrastrukture. U novembru 2002. godine Evropska unija je osnovala Fond solidarnosti (SFEU), sa ciljem pomoći regijama pogodjenim težim prirodnim katastrofama. Putem ovih fondova Evropska unija je kroz različite regionalne projekte od 2000. do kraja 2006. godine u regionalni razvoj investirala oko 213 milijardi eura, što iznosi jednu trećinu budžeta Evropske unije¹⁴. Osnovni cilj regionalne politike Evropske unije je da poboljša konkurentnost zaostalih regija s ciljem njihove efikasnije integracije u jedinstven tržišni prostor. Strukturalni fondovi djeluju na temelju posebne uredbe. Razvoju infrastrukture namijenjeno je 30% strukturalnih fondova, 30% jačanju sistema školovanja i obrazovanja, a ostalih 40% usmjerava se na proizvodne investicije i razvoj industrijskog i poslovног okruženja. Za razliku od

¹¹ Princip supsidijarnosti podržan je i uključen u dokumente Vijeća Europe, a implementiran je kao temeljni princip Evropske povjelje o lokalnoj samoupravi.

¹² Andelko Milardović, Regionalizam, autonomaštvo, federalizam ili separatizam, Pan liber, Osijek, 1995.

¹³ Evropska investiciona banka je osnovana Rimskim ugovorom sa ciljem osiguranja dugoročnih izvora kapitala za velike razvojne programe. Vlasnički doprinosi kapitalu su srazmerni ekonomskoj snazi zemalja. Više o ovome vidi: European Community Law, West Publishing Co., St. Paul, 1993.

¹⁴ <http://www.cor.eu.int>

kohezionih fondova, raspodjela strukturnih fondova je raspoređena po sljedećim kriterijima:

- 70% sredstava je usmjereni na regije čiji BDP je ispod 75% prosjeka EU. 22% evropskog stanovništva je nastanjeno u 50 regija koje spadaju u tu kategoriju;
- 11,5% sredstava je usmjereni na regije koje su zbog strukturalnih problema u ekonomskoj stagnaciji. 18% evropskog stanovništva je nastanjeno u tim regijama (Danska je na temelju ovog kriterija dobila 162 miliona eura za sufinansiranje projekata saobraćaja, telekomunikacija i vodosnabdijevanja na manjim ostrvima i priobalnim naseljima);
- 12,3% sredstava se usmjerava za inicijative i programe otvaranja novih radnih mjesta i obrazovanje;
- 5,35% strukturalnih fondova se usmjerava na projekte prekogranične saradnje općina i gradova.

Evropski fondovi za regionalni razvoj djeluju u okviru tri nova cilja regionalne politike Evropske unije. Ti ciljevi su konvergencija, regionalna konkurentnost i zapošljavanje te evropska teritorijalna saradnja.¹⁵

Regije koje se pomažu u okviru prvog cilja dobivaju sredstva za projekte modernizacije privredne strukture te na otvaranje novih radnih mjesta u oblastima istraživanja i tehnološkog razvoja, zaštite okoline, prevencije od rizika, turizma, kulture, transporta, energije, obrazovanja i zdravstva.

U okviru drugog cilja podržavaju se projekti koji obuhvaćaju tri oblasti:

- Jačanje regionalnih kapaciteta u oblasti istraživanja i tehnološkog razvoja; stimuliranje inovacija i poduzetništva;
- Zaštita okoline (posebno u gradovima) i prevencija od rizika;
- Pristup transportnim i telekomunikacijskim uslužnim djelatnostima koje su od općeg privrednog interesa.

U okviru trećeg cilja, koji se odnosi na evropsku teritorijalnu saradnju, sredstva se usmjeravaju na tri oblasti:

- Podrška prekograničnim privrednim i socijalnim projektima;
- Podržavanje transnacionalne saradnje, uključujući bilateralnu saradnju između priobalnih regija;
- Uspostavljanje mreža međuregionalne saradnje i razmjene iskustava između regionalnih i lokalnih vlasti.

Kao sistem raspodjele resursa i finansijskih sredstava koristi se Nomenklatura statističkih teritorijalnih jedinica (NUTS – Nomenclature des Unites Territoriales Statistique). NUTS djeluje po principu teritorijalnog ujednačavanja i u skladu s razvojnim

¹⁵ Četvrti izvještaj o regionalnoj politici EU; vidi: <http://europa.eu/scadplus/leg/de/>, preuzeto: 29. 11. 2007.

prioritetima¹⁶. Subvencije koje mogu pružati strukturni fondovi imaju dopunjajuću ulogu, odnosno regije koje traže subvencije moraju imati vlastite izvore prihoda. Važno je pravilo da godišnje subvencije koje se mogu dobiti iz ovih fondova ne mogu premašiti 4% BDP-a zemlje primaoca. Institucionalni sistem Evropske unije još je u fazi razvoja i postoje različite vizije o pravcima njegovog daljnog razvoja, posebno u procesu proširenja Evropske unije.

Naime, nakon skupa u Kopenhagenu u decembru 2002. godine otvorena su vrata za prijem deset novih država u članstvo Evropske unije (Estonija, Litvanija, Latvija, Malta, Poljska, Slovačka, Slovenija, Češka, Mađarska i Kipar). Prijem ovih država zahtijevao je dodatna finansijska sredstva. Razlika u dohotku među regijama unutar Evropske unije je bila enormna, a prijemom novih, relativno nerazvijenih država u članstvo Evropske unije, regionalni disparitet je još više došao do izražaja. Stoga je Evropska unija osigurala dodatnih 21,7 milijardi eura u strukturnim fondovima za podsticanje regionalnog razvoja. Proširenje Evropske unije je bez sumnje najvažniji događaj koji će u bitnoj mjeri odrediti evropsku politiku u narednim decenijama. Površina i stanovništvo Evropske unije su se povećali za 20%, dok je BDP povećan za tek nešto više od 5%. BDP novoprimaljenih država kreće se u rasponu od 82% prosjeka EU u Kipru do između 45% i 50% u Poljskoj i baltičkim državama. Nakon prijema novih članica pred evropsku regionalnu politiku su se postavila tri velika izazova. Kao prvo, liberalizacija trgovine je znatno povećala konkurentnost na tržištu. Globalizacija i razvoj informatičke tehnologije zahtijevaju od pojedinaca, privrednih subjekata i regija sve veću fleksibilnost i sposobnost prilagođavanja tržištu. I najzad, u članstvo Evropske unije su primljene države koje su u ekonomskom pogledu znatno manje razvijene od najnerazvijenijih dotadašnjih država članica, što posebno dovodi u izazov kohezionu politiku Evropske unije.¹⁷ Sredstva iz kohezionih fondova su dostupna državama članicama čiji je BDP po glavi stanovnika ispod 90% prosjeka Evropske unije. Na pomoć iz ovih fondova u periodu 2007-2013. mogu računati Bugarska, Rumunija, Kipar, Estonija, Grčka, Mađarska, Litvanija, Letonija, Malta, Poljska, Portugal, Češka, Slovačka i Slovenija te manjim dijelom Španija. Projekti koji se mogu finansirati iz ovih fondova odnose se na transport, javni saobraćaj, zaštitu okoline kroz alternativne izvore energije i željeznice. Kako bi uspješno odgovorila ovim izazovima, Evropska unija je još prije proširenja pristupila reformi regionalne politike. U tom smislu pojednostavljena je procedura provođenja regionalne politike i osiguran je direktni pristup strukturnim fondovima samim regijama. Evropska unija će zadržati samo ulogu koordinatora i kontrolora

¹⁶ Vidi: Andraš Vigvari, Osnovi teorije državnog budžeta i finansijski poslovi samouprava (poglavlje 7.2. Budžet Evropske unije, sistem finansijskih instrumenata njene regionalne politike, str. 193, Prometej, Novi Sad, 2003).

¹⁷ BDP deset novih država članica je ispod 40% prosjeka EU. Vidi više na: www.cor.eu.int

upotrebe sredstava iz fondova u skladu sa njenim zakonima. Pored toga, u skoroj budućnosti se planira trostrano potpisivanje Ugovora o regionalnom razvoju između Evropske unije, država članica i organa evropskih regija, kojima bi se jasno definirali ciljevi evropske regionalne politike¹⁸. Sa reformom strukturnih fondova regionalna politika Evropske unije prioritetno je utvrdila pet ciljeva:

1. Pomoći regijama s razvojnim zaostatkom čiji unutrašnji bruto proizvod ne seže više od 75% prosjeka Evropske unije;
2. Pomoći regijama sa zastarjelom industrijom, odnosno u kojima je industrijska nezaposlenost znatno iznad prosjeka Evropske unije;
3. Suzbijanje dugotrajne nezaposlenosti;
4. Prekvalifikacija i prilagođavanje radne snage promjenama u industriji i proizvodnim sistemima, i
5. Podsticanje agrara i razvoja seoskih područja.

Proširenje Evropske unije otvara nove političke i ekonomski perspektive za razvoj Europe u cjelini. Evropsko tržište je sa 370 miliona stanovnika povećano na 455 miliona, što će svakako ojačati političku i ekonomsku poziciju Evropske unije na svjetskom tržištu. Kako bi se adekvatno pripremila za proširenje, Evropska unija je prije prijema novih članica izvršila reformu funkciranja svojih organa i institucija, što je utvrđeno ugovorom iz Nice, i poduzela aktivnosti na prilagođavanju novih država članica evropskom tržištu rada. Potrebe novih zemalja članica su u svim društvenim i privrednim sektorima velike, posebno u industriji, saobraćaju, poljoprivredi, sektoru pružanja usluga, zaštiti okoline te kvalifikaciji radne snage. U pogledu evropske regionalne politike proširenje će poseban izazov predstavljati za evropsku kohezionu politiku. Naime, prijemom novih članica u Evropsku uniju javlja se grupa država čiji je BDP po glavi stanovnika ispod 40% prosjeka Evropske unije. S obzirom na to da je evropska regionalna politika politika solidarnosti, što je utvrđeno i u svim dokumentima, Evropska unija mora pomagati zaostale regije, pri čemu skoro čitavo područje novoprimaljenih država pripada ovoj kategoriji. Prema procjeni Komiteta regija neophodno je tokom narednih sedam godina¹⁹ osigurati 336 milijardi eura da bi se došlo do minimalne harmonizacije posredstvom evropske kohezione politike.²⁰ Dodatan problem predstavlja i razlika u razvijenosti regija unutar petnaest dosadašnjih država članica Evropske unije²¹, kao i izvjesna stagnacija evropske ekonomije u zadnjih desetak godina. Bez obzira na sve poteškoće, regije će i dalje dobivati značajnu finansijsku podršku iz struktturnih fondova i programa koje provodi Evropska unija. Ukupan budžet struktturnih i kohezionih fondova će u periodu 2007-2013. iznositi oko 308 milijardi eura, što predstavlja oko 36% ukupnih izdataka Evropske unije u tom periodu. Sredstva

¹⁹ Desetog februara 2004. godine Evropska komisija je predložila da se za regionalni razvoj za period 2007-2013. iz budžeta Evropske unije osigura 0,41% bruto dohotka Unije, uključujući, pored deset novih članica, Rumuniju i Bugarsku, što bi iznosilo oko 336 milijardi eura; Dritter Bericht über den wirtschaftlichen und sozialen Zusammenhalt: Vorschlage für die Regionalpolitik, Mitteilungsblatt des Ausschusses der Regionen, Nr. 47, Brussel, mart 2005.

²⁰ „U našem je interesu da svim evropskim gradovima i regijama i njihovim vladama do juna pokažemo da je evropska koheziona politika ojačala konkurentnost, razvoj i zaposlenost i koliki je njen potencijal da poveća ekonomsko i društveno blagostanje država članica Evropske unije u narednih sedam godine.“ Sir Albert Bore, prvi vicepredsjednik Odbora regija u Izvještaju o finansijskom planu za 2007-2013., Regionen und Gemeinden Europas, Mitteilungsblatt des Ausschusses der Regionen Nr. 47, Bruxelles, mart 2005.

²¹ Odnosi u pogledu razvijenosti između članica Evropske unije za 1998. kretali su se u rasponu od 10.290 USD dohotka per capita u Portugalu do 42.500 USD u Luksemburgu. Stopa nezaposlenosti kretala se od 3,2% u Luksemburgu do 20% u Španiji; The Economist, London, oktobar 1999.

su raspoređena u tri kategorije:

1. 79% sredstava je usmjereni na razvoj nerazvijenih regija;
2. 17% je usmjereni na jačanje konkurentnosti i otvaranje novih radnih mesta u nerazvijenim regijama;
3. Ostala 4% su usmjerena na projekte prekogranične međuregionalne saradnje.

Bosna i Hercegovina u procesu integracije u Evropsku uniju susreće se sa izazovima regionalizacije, međuregionalne saradnje sa susjednim državama, ali i mogućnostima ekonomskog i socijalnog razvoja naše zemlje kroz podršku strukturnih fondova koje nudi Evropska unija. Regionalizacija je ne samo preduslov za pristup sredstvima za regionalni razvoj kojima raspolaze Evropska unija nego i sve značajniji faktor u procesu ukupnih evropskih integracija pred kojima je i Bosna i Hercegovina. Što se tiče finansijske podrške iz fondova Evropske unije, Bosna i Hercegovina, zajedno sa Hrvatskom, Makedonijom, Turskom, Albanijom, Srbijom, Kosovom i Crnom Gorom, može računati na pomoć za političke i privredne reforme u procesu integracije u Evropsku uniju u ukupnom iznosu od 3,961 milijarde eura za period od 2007. do 2009. godine.

	Sredstva na raspolaganju u mil. eura (2007-2009)	Sredstva 2007-2009
Hrvatska	438,5	
Turska	1602,3	
Makedonija	210,4	
Albanija	212,9	
Bosna i Hercegovina	226	
Crna Gora	97,3	
Srbija	572,4	
Kosovo	199,1	
Sredstva za više primalaca	402,7	
UKUPAN IZNOS: 2007-2009	3961,6	

Izvor: <http://europa.eu/scadplus/leg/de/>

Hrvatska će razvijati upravne kapacitete za pripremu provođenja agrarne i kohezione politike u skladu sa zakonima Evropske unije. Makedonija će dobiti sredstva za konsolidaciju javne uprave, pravosuđa i sigurnosti, izgradnju lokalne infrastrukture za provođenja agrarnih i drugih reformi u procesu priprema za punopravno članstvo u Evropskoj uniji. Što se tiče Bosne i Hercegovine, Albanije, Crne

Gore i Srbije, sredstva će biti usmjereni na projekte političkih reformi, te privrednih i socijalnih promjena kroz donošenje zakona kompatibilnih evropskim standardima. Također, ove države mogu računati i na sredstva za prekogranične projekte više država u oblasti infrastrukture, pravosuđa i unutrašnjih poslova, tržišne ekonomije, razvoja civilnog društva i obrazovanja.

Bosna i Hercegovina u procesu postsocijalističke tranzicije prolazi kroz nekoliko značajnih društveno-historijskih procesa. Najznačajniji je svakako proces integracije u Evropsku uniju. Da bi se postigao taj cilj, neophodno je primijeniti evropske standarde kako bi se ispunili uslovi za prijem u članstvo Evropske unije. Jedan od tih standarda je i uspostavljanje regionalne državne strukture. Svaka država članica Evropske unije ima uspostavljenu regionalnu strukturu. Regije su značajni subjekti ekonomskog i socijalnog razvoja Evropske unije i imaju sve važniju ulogu u procesu proširenja Evropske unije i stvaranja jedinstvenog evropskog tržišta. Prihvatanje i primjena koncepta euroregije u Bosni i Hercegovini, pored toga što bi otvorila mogućnost pristupa sredstvima Evropske unije za regionalni razvoj, doprinijela bi unutrašnjoj političko-ekonomskoj integraciji Bosne i Hercegovine, ali i ispunjavanju uvjeta za prijem naše zemlje u članstvo Evropske unije. Bosna i Hercegovina može kao i druge zemlje u okruženju računati na finansijsku pomoć iz prepristupnih fondova, ali velike mogućnosti ekonomskog i socijalnog razvoja naše zemlje se otvaraju tek ulaskom u punopravno članstvo Evropske unije. Međutim, Bosna i Hercegovina će morati imati jasnu strategiju i politiku regionalnog razvoja koja će biti prihvatljiva Evropskoj uniji. Također je neophodno uspostavljati i razvijati projekte prekogranične saradnje sa susjednim državama i time u najvećoj mjeri iskoristiti sredstva iz prepristupnih fondova koje Evropska unija nudi državama koje su u procesu integracije.

Literatura

Karl Mockel, Der Regionalismus und seine geschichtlichen Grundlagen, München, 1978;

Wilfried Koninski; Neo-Nationalismus in den peripheren Regionen Europas; Rosford, Helen M. Birkenhaus Verlag, 1982;

J. Osmanković, M. Pejanović; Euroregije i Bosna i Hercegovina; Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka; Sarajevo, 2006.

Ogledi o regionalizaciji, Centar lokalne demokratije, Subotica, 2001;

Lokalna demokratija – stanje i perspektive, Magna agenda, Beograd, 2002;

Regionalizam v Sloveniji, Zbornik Pravo i politika; Ljubljana, 1997;

Anđelko Milardović; Regionalizam, autonomaštvo, federalizam ili separatizam; Pan liber, Osijek, 1995;

Andraš Vigvari; Osnovi teorije državnog budžeta i finansijski poslovi samouprava (poglavlje 7.2. Budžet Evropske unije, sistem finansijskih instrumenata njene regionalne politike); Prometej, Novi Sad, 2003.

Dr. Duško Milidragović, Regionalizacija Evrope, Pravni savjetnik, Centar za promociju civilnog društva, Sarajevo, mart 2005.

Regionen und Gemeinden Europas; Mitteilungsblatt des Ausschusses der Regionen; Nr. 47; Brisel, mart 2005.

Internet:

1. www.cor.eu.int

2. <http://europa.eu/scadplus/leg/de/>.

Prof. dr. Miroslav Đorđević¹

MESTO SRBIJE U REGIONALNOM RAZVOJU ZAPADNOG BALKANA

Rezime

U ovom radu naglasak je stavljen na potrebu neposredne saradnje zemalja zapadnog Balkana. U tom kontekstu rad se bavi mestom Srbije u regionalnom razvoju ovog područja.

Poenta našeg napora je da ubedimo sagovornike da je poznata teorijska opcija o polovima integracije upravo primenljiva za regionalni razvoj zemalja zapadnog Balkana.

Ključne reči: regionalni razvoj, disproportcije, integracija, polovi integracije, strategija, međuregionalna saradnja

Summary

In this work the necessity of indirect cooperation between the West Balkan countries was emphasized. In that contest, this work explains the position of Serbia in the regional development.

The point of our effort is to convince the other that the well-known theoretical option about the poles of integration is acceptable for regional development of West Balkan countries.

Key words: Regional development, Disproportions, Integration, Poles of integration, Strategy, Between-regional cooperation.

Uvod

Srbija je, kao i druge zemlje, suočena sa trendom globalizacije ekonomskih aktivnosti. Snažan uticaj globalizacije, i na razvijene zemlje i na zemlje u razvoju, manifestuje se putem međunarodnih organizacija i institucija, putem regionalnih integracija i putem transnacionalnih kompanija. U takvom okruženju funkcioniše svetska privreda, polazeći od ključne uloge nacionalnih privreda. Pritom, međunarodna koordinacija opredeljuje globalne tokove, a pojedine

* Ekonomski fakultet Kragujevac,
Srbija,
e-mail: mdjordjevic@kg.ac.yu

zemlje, zavisno od ekonomskog prosperiteta i demokratizacije društva, uključuju se u regionalne i funkcionalne integracije.

Srbija pripada grupi zemalja koje čine jugoistočnu Evropu. Ovaj region, kao neuralgično područje Evrope, strategijski je izazov i za SAD i za Evropsku uniju, koje bitno utiču na globalne tokove. Pozicioniranje jugoistočne Evrope prema regionalnoj inicijativi Evropske unije ima veliki značaj za zemlje ovog regiona i za njihovo uključivanje u Evropsku uniju. Na performanse naše privrede najveći uticaj ima Evropska unija. Ova asocijacija i druge regionalne integracije u Evropi imaju poseban značaj za Srbiju budući da čine neposredno okruženje kome su usmereni robni, uslužni i finansijski tokovi. Evropska unija prema udalu u ekonomskoj razmeni Srbije treba da zauzme centralno mesto. Na to ukazuju i dugoročni trendovi obima i strukture ekonomske razmene bivše Jugoslavije sa zemljama Evropske unije. Ostvarenju tog cilja doprinela bi nova nacionalna strategija razvoja, strategija regionalnog razvoja Srbije, kao i uloženi inostrani kapital namenjen dugoročnom investiranju u Srbiju.

Privreda Srbije, kao mala, otvorena i samostalna, jedino može graditi prosperitet uključivanjem u regionalne integracije. Prikључenje Srbije evropskim integracijama prvenstveno zavisi od političkih faktora, zatim od raspoloživosti faktora razvoja i od sposobnosti stvaranja komparativnih prednosti u tržišnim uslovima privređivanja. Poseban značaj imaju resursi kojima Srbija raspolaže. Srbija ima značajan razvojni potencijal u poljoprivredi i prehrambenoj industriji, turizmu i nedovoljno zaposlenoj radnoj snazi, ali to nisu resursi u kojima oskudeva Evropska unija. Veća kompatibilnost raspoloživih potencijala Evropske unije i Srbije postoji u oblasti industrije, s tim što je neophodno povećati konkurentnost industrijskih grana na nivo Evropske unije. To zahteva strateško povezivanje sa stranim partnerima i ulazak inostranog kapitala, tehnologije i znanja u domaću privredu.

Osnovni strateški cilj Srbije je punopravno članstvo u Evropskoj uniji. Uključivanje naše privrede i preduzeća u procese proširivanja Evropske unije i pristup njenom tržištu podrazumevaju transparentnu strategiju sa fazama pridruživanja i priključivanja u Evropsku uniju, spoljnotrgovinsku liberalizaciju, konvertibilnost i uvođenje evra, harmonizaciju poreskog sistema sa Evropskom unijom, jačanje konkurenčije, unapređenje poslovne klime, priliv stranog kapitala, realizaciju regionalnih poduhvata saradnje u jugoistočnoj Evropi, saradnju domaćih preduzeća sa tržištem Evropske unije, kao i sa tržištem u regionu. Od posebnog značaja za priključivanje Evropskoj uniji je funkcionisanje nacionalne izvozne strategije i međunarodnih

veza, naročito sa bliskim okruženjem gde, pre svega, spadaju zemlje bivše SFRJ.

1. Polovi integracije Srbije sa zemljama u okruženju

Nacionalnom, razvojnom i izvoznom strategijom, zasnovanom na tržišnim kriterijumima i dominaciji ekonomije nad politikom, u prvoj fazi se obezbeđuje veći stepen korišćenja proizvodnog i ljudskog kapitala, saglasno prilikama na svetskom tržištu, a u drugoj fazi treba da se afirmiše novi razvojni profil domaće privrede primeren uslovima globalizacije i novi razvojni faktor znanje i tehnologija, kao i da se obezbedi strateško povezivanje domaćih preduzeća i banaka sa stranim renomiranim preduzećima i bankama, i povezivanje Srbije sa evropskim integracijama. Na toj osnovi oblikovala bi se nova privredna struktura, saglasno tržištu koje kroz odnose faktora proizvodnje, troškove i tržišne cene alocira proizvodnju i izvoz. Takav pristup razvoju Srbije podrazumeva raskid sa sistemom zatvorene privrede i prelaz na model otvorene i sa svetom povezane zemlje.

Ovakva strategija razvoja nacionalne ekonomije u uslovima globalizacije Evropske unije nalazi uporište u stavovima o polovima integracije koje je dao francuski ekonomista profesor Fransoa Peru sedamdesetih godina prošlog veka. Nastanak ideje o polovima integracije vezuje se za Gustava Lagosa. U suštini polovi integracije su polovi razvoja. Razlika je u tome što svaki pol razvoja ne mora biti pol integracije. Na primer, neko preduzeće u Srbiji može biti značajan nosilac razvoja (pol razvoja), ali ne mora biti povezano sa nekim drugim preduzećem u okruženju i ono nije pol integracije. Suprotno od takvog preduzeća, svi nosioci razvoja koji imaju komparativne prednosti prema okruženju i koji ostvare privredne veze sa preduzećima u drugim zemljama prerastaju u pol integracije.

Ideje o radikalnoj, osnoj i višeugraonoj integraciji, danas su osnova za shvatanje integracionih procesa i veza ne samo u Evropskoj uniji nego i u drugim regionalnim integracijama sveta.

Stvaranje polova integracije u Srbiji podrazumeva oslonac na intelektualni kapital (znanje) kao ključni razvojni faktor. Stvaranjem integracionih procesa u uslovima globalizacije određujući faktor razvoja postaje sposobnost menadžmenta preduzeća da poveća vrednost kapitala i sposobnost stanovništva i zaposlenih da povećaju proizvodno nacionalno bogatstvo na bazi konkurentske sposobnosti privrede, posebno delatnosti koje pružaju značajnije razvojne mogućnosti prerastanjem u polove integracije.

Sledeći duh učenja o polovima integracije, ističemo da Srbija u tom smislu treba da sagleda i koristi razvojne mogućnosti domaće industrije u njenim profitabilnim granama, zatim u okviru agroindustrijskog kompleksa, vodoprivrede, šumarstva i drvne industrije, energetike, građevinske operative ... Pored toga, Srbija ima velike razvojne mogućnosti u oblasti usluga, koje su i ranije značajno učestvovale u izvoznoj ponudi (turizam, trgovina, saobraćaj), kao i kreiranje novih usluga (zdravstvo, sport, kultura, obrazovanje, informatičke i finansijske usluge). U mnogim ovakvim područjima Srbija može da ostvari konkurenčku prednost i stvori noseće polove integracije na tržištu okolnih zemalja, a u nekim na tržištu Evropske unije. Celishodno je osmisliti kompleksne izvozne proizvodne i uslužne projekte, čijom realizacijom Srbija može da napravi izvozni prodor na svetsko tržište.

Svoje razvojne interese Srbija treba da sagledava i ostvaruje vodeći računa o protivurečnostima u savremenom svetu, izbegavajući sve oblike zavisnosti koji se zasnivaju na pitanjima uslovljavanja i ekonomskom potčinjavanju, vezanim za dominaciju velikih država i neekvivalentnu razmenu na svetskom tržištu. Izborom svojih prioriteta u strategiji razvoja Srbija se opredeljuje za globalizaciju, zasnovanu na integracionim procesima u ekonomiji koja ne ugrožava princip nacionalne suverenosti već poštaje ravnopravno uključivanje u svetsku privredu uz ispoljavanje komparativnih prednosti za stvaranje polova integracije koje naša zemlja i ima.

2. Komparativna analiza mesta Srbije u zapadnom Balkanu

Da bi jasnije sagledali mesto Srbije u regionalnom razvoju zemalja zapadnog Balkana, prikazaćemo osnovne makroekonomske indikatore i na bazi tih indikatora izvršiti određena poređenja.

Tabela 1. Osnovni makroekonomski indikatori zapadnog Balkana

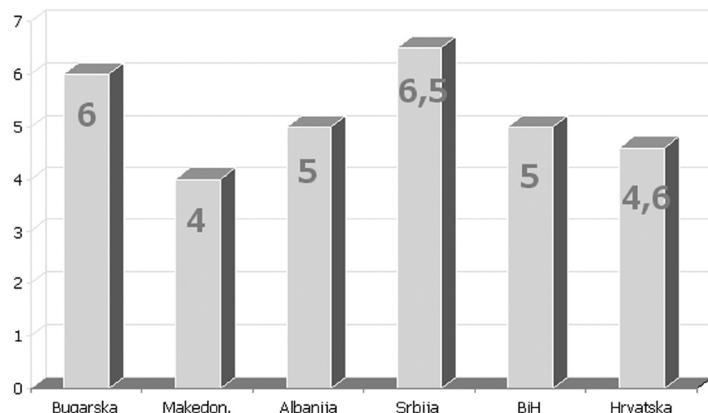
Parametar	Stopa rasta BDP-a		BDP per capita (USD)		Nezaposlenost		Indeks potrošačkih cena	
	2005.	2006.	2005.	2006.	2005.	2006.	2005.	2006.
Bugarska	5,5	6,0	3.453	Na	10,1	na	5,0	3,0
Makedonija	4,0	4,0	2.850	Na	36,5	na	0,1	3,4
Albanija	5,5	5,0	2.730	Na	14,7	15,3	2,3	2,3
Srbija	6,3	6,5	3.234	Na	31,7	na	17,2	13,0
BiH	5,8	5,0	2.425	Na	44,5	na	2,1	8,5
Hrvatska	4,3	4,6	8.674	na	12,3	na	3,3	3,5

Parametar	Trgovinski bilans (u mil. USD)		Neto strane direktne investicije (mil. USD)		Bruto zarade (%)	
	2005.	2006.	2005.	2006.	2005.	2006.
Bugarska	-5.399	-6.504	2.298	3.000	4,3	na
Makedonija	-1.052	-1.100	97	300	3,8	5,2
Albanija	-1.868	-2.160	265	350	7,3	na
Srbija	-5.563	-6.000	1.481	3.500	24,1	na
BiH	-3.123	-3.107	300	570	na	na
Hrvatska	-9.296	-10.49	1.509	2825	4,4	na

Tabela 2. Trgovinski bilans

Izvor: EBRD Transition Report 2006.

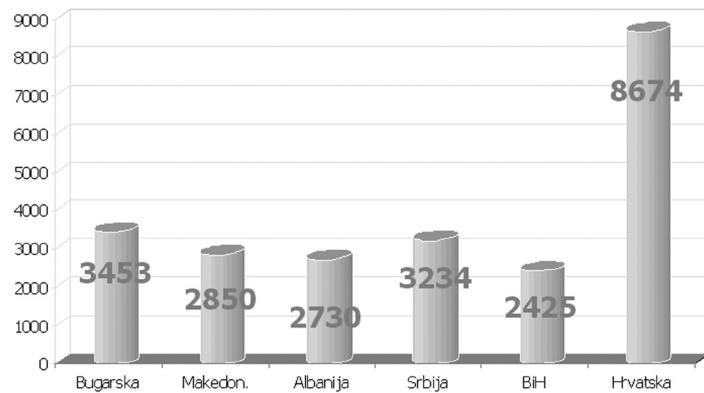
Analizirajući osnovne indikatore u prethodno datim tabelama, može se jasno uočiti nivo razvijenosti pojedinih zemalja na prostoru zapadnog Balkana.

Grafikon 1. Stopa rasta BDP-a zemalja zapadnog Balkana u 2006. godini

Na prethodno datom grafikonu sasvim jasno se može uočiti da je stopa rasta bruto društvenog proizvoda najmanja u Makedoniji, što govori o niskom nivou privredne razvijenosti te zemlje. Stopa rasta bruto društvenog proizvoda u Srbiji 2006. godine je bila najveća i iznosila je 6,5%, što je za 2% više nego u Hrvatskoj. Visoku stopu rasta BDP-a u Srbiji sigurno su uslovile neto strane direktnе investicije koje su 2006. godine iznosile 3,5 mlrd. američkih dolara.

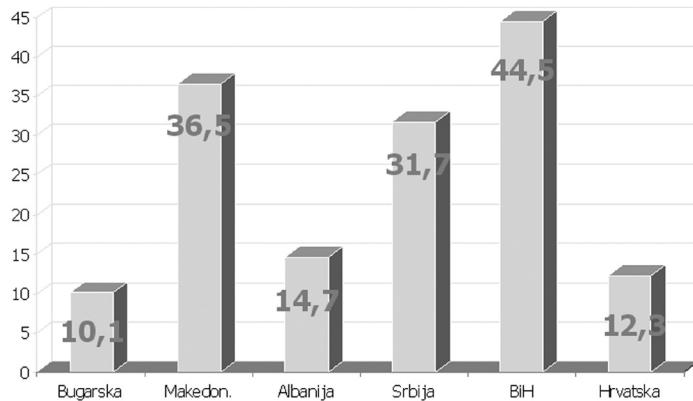
Grafikon 2. BDP per capita zemalja zapadnog Balkana u 2005. godini

Bruto društveni proizvod per capita izražen u dolarima u 2005. godini je najniži u Bosni i Hercegovini, Albaniji i Makedoniji. Poređenja radi, može se uočiti da Hrvatska ima bruto društveni proizvod četiri puta veći od Bosne i Hercegovine, što ukazuje na to da je Hrvatska u prethodnom periodu imala jedan brži i propulzivniji privredni rast i razvoj. Srbija se nalazi na trećem mestu, iza Hrvatske i Bugarske, i ima 2,7 puta manji BDP per capita od Hrvatske.

Da su Bosna i Hercegovina i Makedonija na samom začelju privredne razvijenosti, pokazuje i sledeći grafikon:

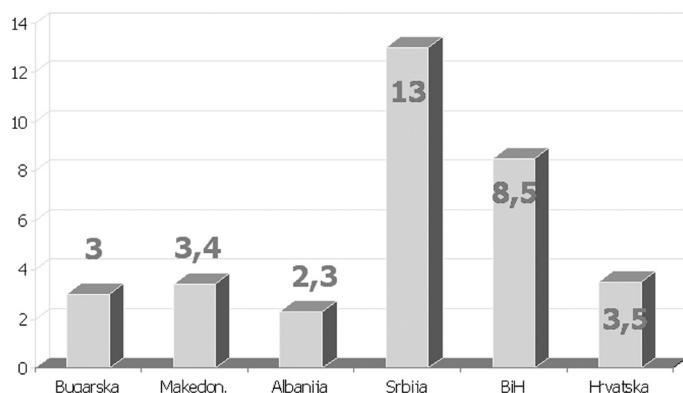
Grafikon 3. Nezaposlenost u zemljama zapadnog Balkana u 2005. godini

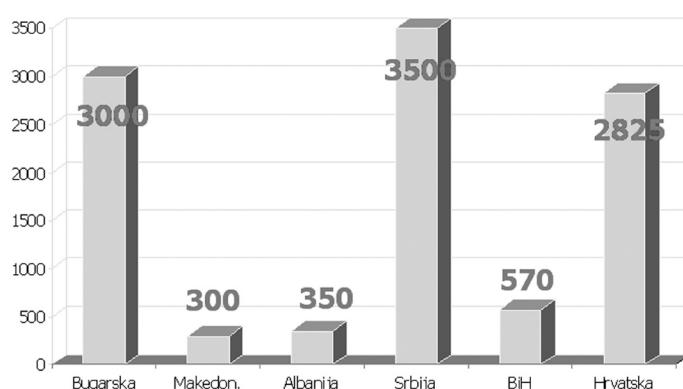
Stopa nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini 2005. godine iznosila je 44,5%, a u Makedoniji 36,5%. Na trećem mestu po visini stope nezaposlenosti nalazi se Srbija sa 31,7%. Stopa nezaposlenosti u Bosni i Hercegovini je oko devet puta veća od tolerantne, a u Makedoniji oko sedam puta veća od tolerantne. Stopa nezaposlenosti u Srbiji je šest puta veća od tolerantne.

Međutim, što se tiče indeksa potrošačkih cena, Srbija je na prvom mestu, što se može uočiti na narednom grafikonu.

I pored velikih napora koje Srbija čini da ublaži inflatorne tendencije, s pravom se može konstatovati da je indeks potrošačkih cena u Srbiji u 2006. godini iznosio 13, dakle četiri puta je bio veći nego u Bugarskoj ili Hrvatskoj.

Grafikon 4. Indeks potrošačkih cena u zemljama zapadnog Balkana u 2006. godini

Grafikon 5. Neto strane direktnе investicije u mil. dolara u 2006. godini

Analizirajući strane direktnе investicije u 2006. godini, može se jasno uočiti da Srbija tu prednjači. Sa iznosom od 3,5 mlrd. dolara, Srbija zauzima prvo mesto. Strane direktnе investicije u Srbiji, u posmatranoj godini, 11 puta su veće nego u Makedoniji ili Albaniji.

Zanimljiva su poređenja nekih indikatora turizma i ugostiteljstva na prostoru Balkana imajući u vidu da su turizam i ugostiteljstvo grane koje pripadaju tercijarnom sektoru, a razvoj tercijarnog sektora ima za pretpostavku razvoj primarnog i sekundarnog sektora.

Tabela 3. Neki indikatori turizma i ugostiteljstva na prostoru balkanskih zemalja

Država	Broj ležaja u 2003. g.	Broj turista u 2003. g.
Srbija	7,0	0,8
Hrvatska	13,1	9,4
Makedonija	5,1	0,8
Federacija BiH	0,3	0,3
Bugarska	0,7	9,8
Rumunija	12,8	10,1
Albanija	0,5	0,2
Grčka	35,5	36,5
Turska	19,0	32,2
Balkan - ukupno	100,0	100,0

Izvor: Program razvoja turizma opštine Vrnjačka Banja, RZR, Beograd, 2004, str. 12.

Iz gornje tabele vidimo da su Grčka i Turska po broju turista i po broju ležaja ubedljivo na prvom mestu. Hrvatska je tek na trećem mestu iako je jedna od vodećih turističkih zemalja na prostorima zapadnog Balkana. Na samom začelju se nalaze Albanija, Bosna i Hercegovina i Makedonija.

Dati podaci u prethodnim tabelama i grafikonima vrlo indikativno ukazuju na to da postoje velike razlike u stepenu razvijenosti između pojedinih zemalja na prostoru zapadnog Balkana, kao i da se pojedine privrede nalaze u kolapsu.

Politika ravnomernijeg regionalnog razvoja je i moguća i ekonomski neophodna. Moguća je zato što su se stekli uslovi da nerazvijeni na temelju dostignutog nivoa razvijenosti proizvodnih snaga i društvenog proizvoda po stanovniku postignu višu stopu rasta i time smanje relativne distance prema razvijenim.

Brži i propulzivniji privredni rast i Srbije i svih drugih zemalja na prostoru zapadnog Balkana mora da se zasniva na povećanju efikasnosti privređivanja, novim modalitetima finansiranja (strane direktnе investicije), boljem izboru investicionih projekata, relativno bržem razvoju prerađivačke industrije, bržem razvoju malih i srednjih preduzeća i dodatnim sredstvima iz razvijenih područja radi povećanja proizvodnje energije i sirovina. No, očekivanja o sužavanju razlika biće uzaludna ako ne budu podržana politikom

regionalnog razvoja, podstičući efekte širenja između i unutar zemalja na prostoru zapadnog Balkana.

Po mišljenju profesora K. Mihajlovića, međuregionalna podela rada i integracija čine dva kamena temeljca strategije regionalnog razvoja. Ta podela ne mora biti jedino na granskoj osnovi. Ukoliko bi se na taj način izvršila racionalna teritorijalna podela rada, otpali bi mnogi savremeni problemi koji su prisutni u svim zemljama zapadnog Balkana. Time bi se izbeglo dupliranje i multipliciranje istih proizvodnih kapaciteta, dok bi zatvaranje tržišta pojedinih regiona izgubilo ekonomsku svrhu.

Što se tiče integracije privrede, ona je u velikom vremenskom zakašnjenju, pa je stoga neophodno da se ona maksimalno ubrza. Efekti integracije su ogromni, kako za nerazvijene tako i za razvijene. Proširenje međusobne saradnje između regiona uslovjava međusobno podsticanje materijalne proizvodnje. Takvu integraciju obično prati specijalizacija proizvodnje u velikim serijama koja pruža šansu svim zemljama ponaosob da postanu konkurentne na svetskom tržištu.

Zaključak

Regionalne razlike su se značajno uvećale na prostoru zemalja zapadnog Balkana. Brojni uzroci (faktori) su doveli do ovih regionalnih disproporcija. Ta tendencija širenja regionalnih razlika se i dalje znatno uvećava i postaje kočnica bržeg i skladnijeg privrednog razvoja većeg broja zemalja zapadnog Balkana. Trebalo bi da svaka država problem regionalnih razlika kompleksno sagleda, da mu da odgovarajući značaj i da ga postupno rešava, imajući u vidu da bez ekonomske ravnopravnosti nema ni socijalne, a ni nacionalne ravnopravnosti. Takođe je neophodno sačiniti strategiju regionalnog razvoja koja bi se bazirala na međuregionalnoj podeli rada i na međuregionalnoj integraciji.

Integrativni procesi Srbije i drugih zemalja zapadnog Balkana bili bi zasnovani na osnovnim nosiocima rasta i komparativnim prednostima.

Mišljenja smo da bi dugoročna strategija regionalnog razvoja zapadnog Balkana morala da računa na razvoj polova integracije, zbog čega nam je ovo područje bilo interesantno da ga obradimo za ovaj naučni skup.

Literatura

EBRD Transition Report 2006.

Ilija Rosić, Aktuelni problemi privrednog razvoja, S. Marković, Beograd.

Ilija Rosić, Rast, strukturne promene i funkcionisanje privrede, Komino trade, Kraljevo, 2003.

Kosta Mihajlović, Ekonomski stvarnost Jugoslavije, Aktuelne teme, Ekonomika, Beograd, 1971.

Program razvoja turizma opštine Vrnjačka Banja, RZR, Beograd, 2004.

Stevan Devetaković, Ekonomski regionalizacija Srbije, Regionalni razvoj i demografski tokovi balkanskih zemalja, Niš, 2003.

Strategija regionalnog razvoja Srbije, monografija u redakciji prof. dr Ilije Rosića, Ekonomski fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 2004.

Studija, Government of the Future, OECD/PUMA, 2000.

Zbornik radova Regionalni razvoj i demografski tokovi balkanskih zemalja, međunarodni naučni skup, Niš, 2005.

Dr. sci. Kadrija Hodžić*

POTENCIJALNI EKONOMSKI EFEKTI PREKOGRANIČNE
SARADNJE.

SLUČAJ EUROREGIJE DUNAV-DRAVA-SAVA U FUNKCIJI
RAZVOJA TURIZMA

POTENTIAL ECONOMIC EFFECTS OF CROSS-BORDER
COOPERATION IN THE EUROREGION OF DUNAV-DRAVA-
SAVA IN THE FUNCTION OF TOURISM DEVELOPMENT

Summary

Tradition of stimulating cross-border cooperation, institutionally and psychologically relaxes the process of faster accession to European Union (EU). The article examines the euro-regions through cross-border cooperation, as well as general betterment of euro-Atlantic integration of the countries and the need for more successful economic convergence towards EU based on the example of possible options and limitations of tourism in the euro-region Dunav-Drava-Sava.

Author strongly believes that regardless of the current interest for cooperation in the euro-region Dunav-Drava-Sava everything was based on loose ties and therefore, cross-border regional cooperation can have the following effects on BiH:

1. Improvement of economic growth with financial support from EU on the one hand, while on the other hand it promotes domestic potential, development of small and medium enterprises, ecologic-communal and tourist programs and coordination with other politics of the countries in the region.
2. Reduction of consequences of stronger border control (countries in this region which form this euro-region are already members of the EU- Hungary, while Croatia has the candidate status).
3. Cooperation in the region is also a tool for fighting against poverty, depopulation and crime, which are usually present in the peripheral regions. In addition, regions can also be used as a passage

* Vanredni profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Tuzli,
e-mail: kadrija.hodzic@untz.ba

through which mutually beneficial interaction with wider EU can be undertaken.

Contrary to partial valorization and improvement of tourist sector in local borders, cross- border tourist policies enable a more active and positive approach towards tourist and general geographic-cultural resources. Activity assumes channeling of the process of structural transformation of the tourist sector and creation of regional tourist products which has already been pre-programmed in the work of the euro-region Dunav-Drava-Sava. Such an approach is inevitable and presents one of the most important links for cross-border cooperation and regional economic development.

Key words: Bosnia and Herzegovina, Euroregion Dunav-Drava-Sava, tourism, economic convergence, regional tourist product.

Rezime

Tradicija podsticanja prekogranične saradnje institucionalno i psihološki relaksira proces ubrzavanja pridruživanja Evropskoj uniji. U radu se o euroregijama, kroz oblike prekogranične saradnje, govori u funkciji pospešivanja euroatlantskih integracija država u čijem se sastavu nalaze i kao nužnosti za uspješnije ekonomsko konvergiranje prema EU, i to na primjeru mogućnosti i ograničenja turizma u Euroregiji Dunav-Drava-Sava.

Autor smatra da, bez obzira na to što se dosadašnji interes za saradnju unutar Euroregije Dunav-Drava-Sava bazirao na labavim vezama, prekogranična regionalna saradnja može imati sljedeće krajnje efekte po Bosnu i Hercegovinu u cjelini, i to:

(1) Pospješivanje ekonomskog rasta kroz finansijsku podršku EU s jedne strane, a s druge strane kroz oslanjanje na vlastite potencijale, razvoj malih i srednjih preduzeća, inovacije, ekološko-komunalne i turističke programe i koordinaciju s drugim politikama u pripadajućem dijelu euroregije.

(2) Ublažavanje posljedica koje će izazvati primjena jače kontrole granica budući da su zemlje s kojima pripadajući dio BiH formira ovu euroregiju već integrirane u Evropsku uniju (Mađarska), ili će to biti znatno prije Bosne i Hercegovine (Hrvatska).

(3) Saradnja u euroregiji je i sredstvo u borbi protiv siromaštva, depopulacije i kriminala, koji su inače svojstveni perifernim regionima, čime regioni mogu biti neka vrsta prolaza kroz koji će se odvijati uzajamno korisna interakcija sa proširenom Evropom.

Nasuprot parcijalnim valorizacijama i unapređenju turističkog sektora u užim lokalnim granicama, prekogranična turistička politika omogućava aktivan odnos prema turističkim i općim geografsko-kulturološkim resursima. "Aktivitet" prepostavlja usmjeravanje procesa strukturne transformacije sektora turizma i stvaranja regionalnih turističkih proizvoda, što je već programirano u radu Euroregije Dunav-Drava-Sava. U takvom se pristupu turizam predstavlja nezaobilaznom i sve značajnjom karikom povezivanja i regionalnog ekonomskog razvoja.

Ključne riječi i pojmovi: Bosna i Hercegovina, Euroregija Dunav-Drava-Sava, turizam, ekomska konvergencija prema EU, regionalni turistički proizvod

Ekonomske mogućnosti prekogranične saradnje na primjeru Euroregije Dunav-Drava-Sava

Tradicija podsticanja prekogranične saradnje, koja datira još od inicijative EU iz ranih 1980-ih, institucionalno i psihološki relaksira proces ubrzanja pridruživanja Evropskoj uniji. Ovo posebno važi za zemlje zapadnog Balkana, kao postkonfliktnog (rizičnog) područja, za koje je interes Evropske unije iskazan u okviru tzv. Istočne strategije EU, što direktno utječe na njihovu kandidaturu za članstvo u EU. Naime, EU je 1996. godine usvojila jedinstven koncept odnosa prema ovim zemljama, označen kao regionalni pristup, koji je prihvaćen kao pragmatičan prilaz manje-više sličnim problemima zemalja u regiji, koje teže ka evropskim integracijama.¹ Ovakav pristup postavljen je u funkciju implementacije Dejtonskog i Erdutskog sporazuma, koji treba da doprinesu uspostavljanju političke stabilnosti i ekonomskog prosperiteta regije. Štaviše, po mnogim ocjenama, poslije sloma komunizma „bezbjednosni značaj zemalja bivše Jugoslavije nadjačava njen ekonomski značaj”, zbog čega uobičajeni instrumenti – liberalizacija, trgovina i harmonizacija pravnih sistema, ne moraju neposredno da utječu na političku stabilnost.²

Osim utemeljenja svojih odnosa prema ovim zemljama na autonomnim trgovinskim preferencijama, finansijskoj i ekonomskoj pomoći te posebnim ugovornim odnosima, EU je utvrdila za dio zemalja zapadnog Balkana pravila regionalnog približavanja, političke i ekonomске uslove, jedinstvenu i jasnou politiku unapređenja bilateralnih odnosa zasnovanih na tržištu, finansijskoj potpori i ekonomskoj kooperaciji, kroz ugovorne odnose koji osiguravaju određeni stepen fleksibilnosti.

¹ U početku je ovaj pristup od nekih političara i teoretičara, naročito s područja Hrvatske, bio označen sumnjičenjem za obnavljanje bivše Jugoslavije.

² V. Gligorov, Strepnje i strasti: perspektive bivše Jugoslavije, u zborniku: "Ekonomска cena rata, Fondacija za mir i rješavanje kriza", Pariz/Beograd, 1996, str. 81.

Na ovaj način je regionalna politička i ekomska saradnja prepostavljena kao početno i ključno pitanje smirivanja konflikata, a posredstvom „kolektivnih“ priprema za uključivanje u EU (finansirajući ih kroz takozvane interregionalne programe). Po nekim od tadašnjih respektabilnih mišljenja i ekomska pomoć i strana ulaganja bili bi mnogo bliži i dostupniji regionu nego svakoj pojedinoj zemlji, kao izoliranom i premalenom tržištu.³

Korištenje fondova mnogi autori s pravom povezuju s definiranjem statističkih regija, uspostavljanjem prekogranične saradnje odnosno euroregije kao stjecišta višestrukih veza: državama u smislu suvereniteta, s Evropom u smislu standardizacije parametara za razvitak i organizaciju, te sa samom sobom u oblasti kulture, privrede i društva.⁴ EU je podržavala prekogranične programe saradnje među zemljama koje su se kandidirale za članstvo u Uniji, što je uključivalo i stvaranje euroregiona uz buduće spoljašnje granice proširene EU.⁵

Do sada je, međutim, prekogranična saradnja euroregija u manjem broju slučajeva ostvarivana regionalnim ekonomskim integracijama, a većinom se, kako to pokazuje slučaj Euroregije Dunav-Drava-Sava, svodila na kulturološku saradnju između lokalnih vlasti, kao i na zajedničko rješavanje infrastrukturnih, te nekih turističko-ekoloških i komunalnih pitanja, kao što su odlaganje otpada ili pitanja u vezi s otpadnim vodama, ili na zajedničke planove o zaštiti od poplava, obrazovne programe, i tome slično. Od privrednih sektora, prema do sada uočenoj praksi, značajne potencije za prekograničnu saradnju unutar pojedinih euroregija, što ćemo u nastavku i pokazati na primjeru Euroregije Dunav-Drava-Sava, ima turizam.

Bez obzira na to što se dosadašnji interes za saradnju unutar Euroregije Dunav-Drava-Sava bazirao na labavim vezama, manifestirajući se od skupa do skupa, i samo na programskoj spremnosti za ekonomskom saradnjom, smatramo da prekogranična regionalna saradnja u ovoj euroregiji, u skladu s evropskim ciljevima u regionalnoj politici usmjerenim na manje razvijene regije, može imati sljedeće krajnje efekte po Bosnu i Hercegovinu u cijelini:

(1) Pospješivanje ekonomskog rasta kroz finansijsku podršku EMU s jedne strane, a s druge strane oslanjanjem na sopstvene potencijale, razvoj malih i srednjih preduzeća, inovacije, ekološko-komunalne i turističke programe i koordinaciju s drugim politikama u pripadajućem dijelu euroregije. Pritom treba imati na umu da suština problema manje razvijenih regiona nije samo u količini finansijskih sredstava koja stoje na raspolaganju, već i u njihovoj racionalnoj upotrebi.

³ D. Stojanov, Relevantnost evropskog modela ekomske integracije za Balkanski region: Slučaj BiH kao balkanske zemlje, zbornik "Forum Perspektive", PROMO International, Tuzla, 1998.

⁴ J. Osmanković, M. Pejanović, Euroregije i Bosna i Hercegovina, Centar za lokalnu i regionalnu samoupravu, Sarajevo, 2007, str. 11.

⁵ Najistaknutiji primjeri su euroregioni koji ujedinjuju oblasti sjeveroistočne Poljske, zapadne Ukrajine i dijelove Bjelorusije, zatim ogromni region Transkarpatije u koji su uključene oblasti jugoistočne Poljske, zapadne Ukrajine, istočni dijelovi Mađarske i Slovačke i sjeverozapadne Rumunije; takozvani DKT euroregion ujedinjuje oblasti jugoistočne Mađarske, sjeverozapadne Rumunije i Vojvodinu. Vidi. Đ. Bat, Regionalna saradnja duž nove granice, <http://www.danas.co.yu>.

(2) Ublažavanje posljedica koje će izazvati primjena jače kontrole granica (zemlje s kojima pripadajući dio BiH formira ovu euroregiju su već integrirane u EU /Mađarska/, ili će to biti znatno prije Bosne i Hercegovine /Hrvatska/), "bez direktnog osporavanja".

(3) Saradnja u euroregiji je i sredstvo u borbi protiv siromaštva, procesa depopulacije i kriminala, koji su inače svojstveni perifernim regionima. "Regioni na ovaj način mogu biti neka vrsta prolaza kroz koji će se odvijati uzajamno korisna interakcija s proširenom Evropom, a regionalna integracija može unaprijediti često nejasno definiranu evropeizaciju."⁶

U prvom slučaju, pospešivanje ekonomskog rasta ćemo u narednom tekstu bazirati na efektima koje turistički sektor može da ima na ubrzanje rasta GDP-a BiH i njene realne konvergencije prema EU. U drugom slučaju suponiramo tezu da bi takva saradnja mogla kontrolu granica pretvoriti u izvor kontakata i interakcije umjesto odvajanja i konfliktata.

Euroregija Dunav-Drava-Sava nedvosmisleno ukazuje na ove mogućnosti budući da čini euroregionalnu organizaciju jedinica teritorijalne samouprave s područja Republike Mađarske, Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, te drugih područja koja gravitiraju rijekama Dunavu, Dravi i Savi, odnosno koja s područjem euroregije čine prostornu cjelinu, i to: a) s područja Hrvatske: Županija Baranja, Osječko-baranjska županija, grad Osijek i HGK – Županijska komora Osijek, Virovitičko-podravska županija, Koprivničko-križevska županija, Požeško-slavonska županija s gradovima svoga sjedišta i gospodarskim komorama i Brodsko-posavska županija; b) s područja Republike Mađarske: Županija grada Pečuha i Pečuško-baranjske trgovinske i industrijske komore, grad Barcs i županijski grad Szekszard, kao i Županija Somogy; te c) područja Bosne i Hercegovine: općine Tuzla i Privredne komore regije Tuzla, Posavskog kantona i Distrikta Brčko, dok su u statusu posmatrača: Apatin, Bac, Sombor i Subotica iz Vojvodine. Dakle, u pitanju je "dobrovoljna međunarodna organizacija" koja objedinjuje županije, kantone, gradove i privredne komore, odnosno područja euroregije koja, prema osnivačkim dokumentima, trebaju "tvoriti teritorijalnu cjelinu". Ova je teritorijalna cjelina konstituirana u euroregiju 1998., dok je njeno utemeljenje u potpunosti usklađeno s Evropskom okvirnom konvencijom 2000. godine. Ova organizacija euroregije nije pravno institucionalizirana, što znači da je uz ograničenja utvrđena u statutu "spremna primiti nove članove".

⁶ Đ. Bat, ibid.,
<http://www.danas.co.yu>.

Dakle, Bosna i Hercegovina je u ovoj euroregiji povezana sa zemljama koje su već u EU (Mađarska), ili su daleko bliže u integriranju s EU (Hrvatska) nego što je to BiH, što podrazumijeva da može koristiti njihova projektna iskustva i pomoći u zajedničkom konkuriranju na evropske fondove.⁷

Sektor turizma Euroregije Dunav-Drava-Sava u funkciji pospješivanja ekonomskog rasta i konvergiranja BiH ka EU

Bosanskohercegovačka stručna i politička javnost još nije postavila pitanje procjene i obračuna mogućih makroekonomskih efekata pridruživanja i članstva BiH u EU. U takvim okolnostima se u stručnim krugovima razvija svojevrstan vid pesimističkih viđenja integracija bosanskohercegovačke privrede u ekonomski prostor EU, naročito potkrijepljenih artikulacijom insuficijencija bosanskog društva: permanentne političke neusaglašenosti i divergencije o ekonomskoj reintegraciji države (odsustvo jedinstvenog ekonomskog prostora i odsustvo jedinstvene ekonomske politike), nedostatka znanja makroekonomskog menadžmenta i neizgrađenost efikasnih, pa i institucija uopće i slabe konkurentske snage domaćih kompanija.

Makroekonomski pokazatelji evidentno upozoravaju na usporeno konvergiranje BiH prema EU (GDP per capita je na nivou od 8% prosjeka EU, registrirana stopa nezaposlenosti iznosi 46%, izvoz pokriva tek 46% uvoza, visoka javna potrošnja od 64% itd.). Sasvim je jasno da u okviru realne konvergencije Bosna i Hercegovina ne može postići pozitivne rezultate u kratkom roku, što se posebno nameće kao problem ako se zna da troškovi nastaju znatno prije nego što se ostvare koristi od pridruživanja. Stopa nezaposlenosti u BiH je još uvijek najveća u cijeloj Evropi i ne može se očekivati da će se u kratkom roku doći do povećanja zaposlenosti čak i sa pristupanjem jedinstvenom tržištu EU. Osnovni razlog za ovo je slaba konkurentnost domaćih poduzeća i slaba produktivnost ljudskog kapitala, koji se samo dugoročno mogu adaptirati standardima i zahtjevima EU. Realna konvergencija, dakle, predstavlja jedan od najvećih izazova za BiH i može se ispuniti samo u dugom roku uz adekvatnu pomoć EU. Beneficije koje će BiH imati od pridruživanja EU će biti evidentne tek u dugom roku. Uzimajući u obzir naročito prethodno opisane tendencije divergencije i postojeće disparitete, konvergiranje članica iz posljednjeg proširenja (2004) Evropskoj uniji pokazuje da će najvjerovaljnije trajati nekoliko desetljeća. Za BiH pogotovo proces konvergiranja, dakle, ima izrazito dugoročnu putanju. Naime, prije petog proširenja EU prosječni (prema paritetu kupovne moći) GDP per capita novoprimaljenih 10+2 zemlje iznosio je

⁷ U toku su, naprimjer, pripreme i realizacije značajnih zajedničkih razvojnih regionalnih projekata u području infrastrukture i zaštite okoliša koje potiče Euroregija Dunav-Drava-Sava, a koji se finansiraju iz fondova EU, u što su uključene mađarske i hrvatske županije.

oko 45% prosjeka EU (E-15); bosanskohercegovački (procijenjeni) GDP per capita iznosio je samo 8% evropskog prosjeka. Naša računanja pokazuju da za dostizanje 75% prosjeka EU (nivoa do kojeg pridružene članice primaju pomoć) čak i za najrazvijenije zemlje iz kruga novoprimaljenih (Mađarska, Češka, Estonija, Latvija, Malta i Slovačka) treba 25 godina.⁸ Pod istim uvjetima za BiH taj period se proteže čak na 42 godine! S prijemom 10 zemalja iz posljednjeg proširenja EU plus Bugarska i Rumunija (dakle, EU-27), prosječni nivo GDP-a per capita se smanjuje ispod prosjeka prethodne EU-15, što Bosni i Hercegovini smanjuje period konvergiranja. Međutim, niska stopa GDP-a per capita i nezaposlenost u svim zemljama zapadnog Balkana su problemi koji se ne mogu riješiti lako i potrebno je istovremeno pristupiti njihovom rješavanju na nekoliko različitih frontova. Korištenje kohezionih fondova bi trebalo da ojača infrastrukturu, modernizira obrazovne sisteme, kreira pozitivnu sredinu za strane investitore kao preduvjete za uspješan ekonomski rast. Povećanom stopom ekonomskog rasta većina zemalja jugoistočne Evrope će biti u mogućnosti da dostigne kriterije konvergentnosti postavljene od EU. Za dostizanje konvergencije potrebno je prema procjenama EU da zemlja ima kontinuiranu stopu ekonomskog rasta 5-6% godišnje, što u većini slučajeva nije moguće bez finansijske pomoći EU.

Do sada implementirana ekonomska rješenja u Bosni i Hercegovini, međutim, upućuju na svu složenost ovakvih projekcija u BiH i njihovo odstupanje od realiteta. Inozemna pomoć, na kojoj je, u osnovi, baziran ekonomski rast, dramatično se smanjuje, pa BiH teži "novoj ravnoteži karakterističnoj po maloj proizvodnji i velikoj nezaposlenosti" (tzv. low level equilibrium).⁹ Pri sadašnjem trendu nezaposlenosti, javne potrošnje, (ne)sposobnosti vraćanja inoduga, i pored monetarne stabilnosti (uspostavljene zahvaljujući funkcioniranju Valutnog odbora), BiH će imati znatno manju stopu rasta od dosadašnjeg. Za tezu da bi prestanak inozemne pomoći mogao ovu stopu od 6% (koliko je zvanično iskazana od Centralne banke za 2006. godinu) bar prepovoliti poslužit ćemo se napomenom eksperata Međunarodne krizne grupe koji su izračunali čak negativnu stopu rasta od -1% spram unijetog kapitala iz projekata međunarodne pomoći, i to periodu kada je nominalni prosječni rast iznosio u prve tri postratne godine 39%!¹⁰

Dakle, u slučaju da Bosna i Hercegovina ostane bez donatorskih dotoka a da budu zakočene ekonomske reforme, doći će do zabrinjavajućeg funkcioniranja privrede. Ne pojavi se li prvo u ulozi statusa kandidata za članstvo u Uniji (uvjetovano Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju, koji BiH još nije potpisala), a potom ne

⁸ Adaption of Economic Decision Structures following the European Union Enlargement (<http://www.mineco.fgov.be/organization/market/expansion/EUexpansion-EU-en.htm>).

⁹ Stojanov, D., Understanding BiH Reform, in: Serbia and Montenegro on the Road to the European Union, Beograd, 2003.

¹⁰ International Crisis Group Bosnia (1999), Who Will No One Invest in Bosnia and Herzegovina, 21/04.

pristupi li Uniji, prosječna stopa ekonomskog rasta BiH u realnim iskazima iznosila bi 2,5-3,5% u razdoblju do 2015. godine. Tada bi konvergencija GDP-a per capita BiH prosjeku ne samo EU nego i prosjeku pridruženih članova nakon 2004. godine bila gotovo nemoguća. Ako se ostane na pretpostavci da će se prosječni ekonomski rast ovih 12 zemalja od 6% u periodu 2005-2006. nastaviti i dalje, pristupanje Evropskoj uniji bi utjecalo na brži tempo konvergencije nivoa GDP-a per capita prema prosječnom evropskom nivou. Ona bi se sa sadašnjih 8% tog prosjeka mogla popeti na 75%-tini nivo EU-25 (+2) u 2032. godini.

Dakle, krucijalno pitanje za konvergiranje BiH ka EU su Kopenhaški kriteriji, koji se odnose na razvijanje konkurentnosti i održavanje visoke stope ekonomskog rasta. Budući da je, kako smo pokazali, realno očekivati pad stope ekonomskog rasta, to se jednim od glavnih problema konvergiranja BiH čini njeno održanje, u čemu pomaže činjenica, izvučena iz gornje analize o vremenskom toku konvergiranja pojedinih zemalja, da podizanje stope za samo 0,5% znatno smanjuje period konvergiranja (izvor iz fn 6 pokazuje da bi to npr. za Poljsku iznosilo manje 13 godina, za Rumuniju i Maltu 7, a za Bugarsku manje 6 godina). Po istoj logici, prosta računanja pokazuju da bi BiH također podizanjem ekonomskog rasta za 0,5% smanjila period konvergiranja prema EU: uz uvjet zadržane stope rasta od 6% period konvergiranja bi bio smanjen za 8 godina, a uz uvjet smanjenja stope na 4-5% za 4 do 6 godina.

Ako čitavu hipotezu o smanjenju perioda konvergiranja u ekonomskom rastu prevedemo na BiH, onda je neophodno ukazati na "unutrašnju rezervu" za takvu mogućnost. U ovom radu potenciramo da znatan udio u ovakvoj "rezervi" može biti sektor turizam, kako zbog neposrednih ekonomskih efekata tako i zbog multiplikatornih efekata po druge sektore, kao što su trgovina, saobraćaj, građevinarstvo itd. Naime, ako gledamo bosanskohercegovački pripadajući udio u Euroregiji Dunav-Drina-Sava, primjećujemo da se turizam nalazio među sektorima s najvećom stopom rasta: u zadnjih pet godina ta stopa rasta se kreće između 10% i 12% (u čemu značajno participira porast dolazaka inozemnih turista sa indeksom 197 za period 2001-2006.)¹¹, što je dvostruko veća stopa od prosječnog ekonomskog rasta od 6% u BiH. Održavanjem samo ovog trenda u razvoju turizma, a za prvi devet mjeseci 2007. godine, broj turističkih dolazaka povećan za čak 32% omogućio bi podržavajuću potporu ekonomskom rastu, pogotovo ako bi turizam sa multiplikativnim efektima iz sadašnje pozicije pola rasta prerastao u jedan od polova razvoja BiH.

¹¹ M. Klapić, K. Hodžić, Osnovna studija identifikacije sektora sa najvećim potencijalom rasta u regiji Sjeveroistočna Bosna. Razvojna agencija NERDA, Tuzla, 2007.

Turizam kao šansa u prekograničnoj saradnji Euroregije Dunav-Drava-Sava

Nasuprot parcijalnim valorizacijama i unapređenju turističkog sektora u užim lokalnim granicama, prekogranična turistička politika omogućava aktivan odnos prema turističkim i općim geografsko-kulturološkim resursima. "Aktivitet" prepostavlja usmjeravanje procesa strukturne transformacije sektora turizma i otvaranja turističkih tržišta za tržišnu mobilnost i racionalnu alokaciju turističkih faktora. U takvom se pristupu turizam predstavlja nezaobilaznom i sve značajnjom karikom povezivanja i regionalnog ekonomskog razvoja.

U prekograničnoj saradnji Euroregije Dunav-Drava-Sava već su izražene sljedeće tendencije turističke saradnje i prepostavke za razvoj turističke djelatnosti:

- 1) već su se razvili izvjesni oblici regionalnog turizma (postoji tradicionalna ponuda regionalnog turističkog proizvoda na geografskoj liniji: Tuzla-Osijek-Pečuh),
- 2) postoji iskustvo od strane evropskih fondova prihvaćenog turističkog projekta rađenog od strane komora Osječke županije i Pečuha,
- 3) postoji saglasnost, utemeljena Programom djelovanja Euroregije Dunav-Drava-Sava, da zajedničko turističko djelovanje treba da ima za cilj:¹²
 - a) poticanje i ostvarivanje turističkog razvoja na području Euroregije kao zajedničkog i jedinstvenog turističkog prostora,
 - b) uspostavljanje i razvijanje međusobnih odnosa turističkih institucija, turističke i najšire javnosti, s prepostavkom boljeg poznavanja, razumijevanja i saradnje,
 - c) stvaranje zajedničkih turističkih proizvoda i korištenje zajedničke marketinške strategije,
 - d) iskazane su potrebe za utvrđivanjem komplementarnih turističkih potencijala (što bi dovelo do konstituiranja regionalnih turističkih proizvoda),
 - e) iskazana je potreba za postojanjem turističke web stranice ove euroregije.
- 4) Kao ključni oblici turizma u euroregiji identificirani su:
 - a) poslovni turizam,
 - b) sport i boravak u prirodi,
 - c) gradsko-kulturni i vjerski turizam,
 - d) izletnički turizam,
 - e) tranzit.

¹² Vid. Program djelovanja Euroregije DDS za 2005. i 2006. godinu.

5) Za ostvarenje ciljeva iz prethodnih tačaka (2 i 3) predviđeno je pravljenje inventure postojeće i potencijalne turističke ponude u Euroregiji Dunav-Drava-Sava za sve članice Euroregije, i to:

- a) popis svojih turističkih proizvoda za koje smatraju da mogu biti dio zajedničke turističke ponude,
- b) utvrđivanje komplementarnih turističkih potencijala, a naročito:
 - turističkih manifestacija,
 - biciklističkih staza,
 - vinskih cesta,
 - ponude kulturnog i vjerskog turizma,
 - lova i ribolova,
 - ponude avanturističkog turizma,
 - seoskog turizma,
 - lječilišnog turizma,
 - jednodnevnih i višednevnih izleta.

6) Artikulirana je mogućnost unapređenja turizma na bazi ostvarenja sljedećih prometno-infrastrukturnih projekata, koji bi utjecali na smanjenje troškova prijevoza i transporta, prometne sigurnosti i jačanja tržišne konkurentnosti:

- a) Koridor 10 (smanjenje troškova ekonomske razmjene sa zapadnom, centralnom i jugoistočnom Evropom),
- b) Koridor Vc (smanjenje troškova transporta sa sjevernom i sjeveroistočnom Evropom),
- c) Jadransko-jonska magistrala (smanjenje troškova transporta i razmjene sa južnom i jugozapadnom Evropom i prekomorskim zemljama preko luke Ploče),
- d) kanal Sava-Dunav kod Vukovara.

Ono što je također potrebno naglasiti jeste to da je projicirana turistička saradnja u okviru Euroregije Dunav-Drava-Sava potpuno komplementarna sa scenarijem budućih događaja u ekonomskom životu Evrope. Naime, u evropskom okruženju predviđaju se krupne promjene u razvijanju turističkog prometa. Koristimo rezultate dviju relevantnih studija o razvoju turizma do 2020. godine:¹³

(1) Prema procjenama studije Tourism 2020 vision (WTO, Madrid, 1998) turizam će doživjeti izraziti napredak do 2020. godine jer će se dogoditi sljedeće promjene:

- utrostručit će se broj međunarodnih turističkih dolazaka,
- Evropa će i dalje biti najznačajniji receptivni region svijeta,
- najveće stope rasta međunarodnih turističkih dolazaka ostvarit će se u: Egiptu, Izraelu, zemljama s područja bivše Jugoslavije i Libanu,
- za Balkanu u cjelini se predviđa značajan porast međunarodnih turističkih dolazaka,

¹³ Tourism 2020, WTO, Madrid, 1998, pp. 3-41; Horizons 2020, A thought-provoking look at the future, A study of TNS Infratest Wirtschaftsforschung, Commissioned by Simens AF, October 2004.

- najvažnije aspekte međunarodne turističke tražnje činit će tražnja u: ekoturizmu, kulturnom turizmu, tematskom turizmu, kružnim putovanjima i avanturističkom turizmu.

(2) Prema obimnoj studiji futurologa Instituta za istraživanje tržišta TNS Infratest („Horizons 2020“), rađene po nalogu menadžera „Siemensa“, pripremljena su dva scenarija o razvoju Evrope u narednih 20 godina, a oba govore u prilog povećanim potrebama za turističkim djelatnostima.

Prvi je mirniji scenarij privredne stagnacije sa ojačanom državnom brigom oko sigurnosti građana i njihovog zdravstvenog stanja. Društvo je otvoreno prema novim tehnologijama, pa će kvantni kompjuteri postati realnost, dok će automatski prevodilački sistemi osigurati preživljavanje lokalnim jezicima. Zdravstvu će pripasti jedna od najvažnijih javnih uloga.

Drugi scenarij je nešto nelagodniji budući da država prepušta građane vlastitoj odgovornosti, a tržište inovacijama. Vrijeme je najoskudniji resurs, pri čemu se ljudi dijele na one koje imaju mnogo novca ali malo vremena i one sa puno slobodnog vremena a siromašne. Starosna granica za penziju povećava se na 70 godina, ali će čovjek do ostvarenja penzije češće mijenjati zanimanja nego do sada. Društvo je okrenuto novim tehnologijama, ali do te mјere da tehnologija omogućava da se na život čovjeka utječe još prije rođenja. Izražena je svijest o zaštiti čovjekove sredine.

Za oba scenarija, dakle, karakterističan je ubrzani razvoj tehnologije i podizanje svijesti o životnoj sredini, što uz produženje ljudskog vijeka i jačanje svijesti o zaštiti zdravlja implicira poticaj razvoja raznolikih aspekata turizma, prije svega odmora i rekreacije, kulture i zabave, seoskog turizma i napose banjskog turizma, dakle upravo onih turističkih potencijala koje može pružiti turistička ponuda Euroregije Dunav-Drava-Sava.

Pripadajući bosanskohercegovački dio Euroregije Dunav-Drava-Sava, integriran u ekonomsku regiju Sjeveroistočna Bosna, predstavlja atraktivnu turističku destinaciju s obzirom na: (1) geoprometni položaj, (2) potencijale prirodnih turističkih vrijednosti i (3) bogato kulturno nasljeđe. Ova regija poznata je po obilju termomineralnih izvora (sa razvijenim banjskim kapacitetima zdravstveno-lječilišnog turizma). Od skupine identificiranih banjskih izvora izdvajamo banjske izvore u Tuzli s jedinstvenim slanim jezerom u Evropi, Dvorove kod Bijeljine, Gradačac, Gračanicu, Srebrenicu, te jezero Modrac u Lukavcu, jezero Sniježnicu, Zvorničko jezero i prirodne parkove „Konjuh“. Zatim, razvijeno je i kulturno-historijsko nasljeđe. Samo na području Tuzlanskog kantona registrirano je

380 spomenika kulturno-historijskog naslijeđa i prirodnih rijetkosti koje pripadaju različitim historijskim periodima: 32 iz prahistorijskog i antičkog vremena.

Usto, šanse unapređenja turizma na bazi ostvarenja spomenutih prometno-infrastrukturnih projekata (koridora 10, koridora Vc, jadransko-jonske magistrale i kanala Sava-Dunav kod Vukovara) povećavaju konkurentnost turističke ponude. Npr., prvenstveni zajednički interes sve tri države u razvoju prometne infrastrukture je željeznički pravac Rijeka - Zagreb - Budimpešta i cestovni pravac koridor Budimpešta - Osijek - Sarajevo - Ploče. Zapravo, značaj koji prometna infrastruktura zauzima u programskoj usmjerenosti ove euroregije najvidljiviji je u činjenici da je povod okupljanju njenih utemeljitelja bio upravo projekt evropske autoceste prometnim koridorom Vc (TEM projekt). Očigledno je da se pošlo od toga da Evropa i druge razvijene zemlje svijeta konkurentnost svojih privreda i poticaje turističkog prometa temelje uveliko na visoko kvalitetnoj mreži koridora, autoputova, aerodroma, vodnom saobraćaju, modernim telekomunikacijama i mreži prijenosa elektroenergije i drugih energenata. U bivšoj Jugoslaviji troškovi transporta su iznosili 18% vrijednosti roba, a u Evropi 6-8% ili 2,5-3 puta manje. Uštedama od samo nekoliko procenata u međunarodnoj razmjeni bitno se povećava profitabilnost i novi kapital za ubrzanje razvoja.

Umjesto zaključka: Neophodnost institucionalne podrške BiH prekograničnoj regionalnoj saradnji

Na osnovu programske usmjerenosti i iskustva drugih euroregija, prekogranična regionalna saradnja u Euroregiji Dunav-Drava-Sava, sasvim je izvjesno, može potaknuti, pospješiti i ostvariti svestrani razvoj na svom području, "koji će njenim stanovnicima otvoriti razvojnu perspektivu te materijalni i duhovni napredak".¹⁴ Realnost ovakve projekcije efekata saradnje utemeljivača Euroregije Dunav-Drava-Sava nedvosmisleno potvrđuju zaključci u ovom prilogu spram efekata saradnje na ekonomski rast i proces konvergiranja prema EU, ublažavanje posljedica koje će izazvati primjena jače kontrole granica, smanjenje siromaštva, procesa depopulacije i kriminala, što ovu euroregiju legitimira kao neku vrstu prolaza kroz koji će se kako odvijati uzajamno korisna interakcija sa proširenom Evropom tako i često nejasno definirana europeizacija.

U okviru programskih sadržaja Euroregije potencirali smo značaj sektora turizma kako zbog neposrednih ekonomskih efekata, koji se ostvaruju i pri labavoj, pravno neinstitucionaliziranoj formi saradnje, tako i zbog multiplikatornih efekata po druge sektore kao

¹⁴ Citat iz preambule Programa djelovanja Euroregionalne saradnje Dunav-Drava-Sava u razdoblju 2002. do 2006. godine.

što su trgovina, saobraćaj, građevinarstvo itd. Projicirane aktivnosti u pospješivanja euroatlantskih integracija koje ova euroregija nudi, uključujući razvijanje saradnje u području prostornog planiranja, očuvanja prirode, a nadasve valorizacije turističkih potencijala, naročito inovacijama u pravljenju regionalnog turističkog proizvoda (zajedničke turističke ponude ove euroregije), stoga, ne bi smjele biti blokirane bosanskohercegovačkim zakonodavstvom, na način kako je to predviđeno Nactrom zakona o turističkim zajednicama, koji umjesto prikazane regionalizacije turizma, s jedne strane, nudi kruti sistem centralizacije, a s druge njegovo usitnjavanje, što je u oba slučaja suprotno evropskom modelu regionalizacije.¹⁵ Prema ovom zakonu, odlučivanje u oblasti turizma se u potpunosti prenosi na federalnog ministra za okoliš i turizam, čime se znatno reduciraju dosadašnje ovlasti kantonalnih turističkih agencija, između ostalog u njihovom do sada uspješnom djelovanju u euroregiji. Uz ovo, predloženi zakon bi razvlašćivanjem kantonalnih agencija u ime općinskih doveo do usitnjavanja ne samo turističkih zajednica nego i promocije turizma. Stanje ekonomskog nazadovanja ne ostavlja bosanskohercegovačkoj strani Euroregije Dunav-Drava-Sava drugu alternativu do one koja institucionalno podupire prekograničnu regionalnu saradnju, kao važnog uvjeta ekonomskog razvoja i stabiliziranja ovog područja, s jedne strane, a s druge strane uvjeta uključivanja država zapadnog Balkana u Evropsku uniju.

¹⁵ A. Čatović, Umjesto regionalizacije kruti sistem centralizacije, Tuzlanski list, br. 236, od 29. 10. 2007.

Literatura

Adaption of Economic Decision Structures following the European Union Enlargement (<http://www.mineco.fgov.be/organization/market/expansion/EUexpansion-EU-en.htm>).

A study of TNS Infratest Wirtschaftsforschung, Commissioned by Simens AF (2004), Horizons 2020, A thought-provoking look at the future, October.

Bat, Đ., Regionalna saradnja duž nove granice, <http://www.danas.co.yu>.

Čatović, A. (2007), Umjesto regionalizacije kruti sistem centralizacije, Tuzlanski list, br. 236, od 29. oktobra.

Gligorov, V. (1996), Strepnje i strasti: perspektive bivše Jugoslavije u zborniku: „Ekonomski cena rata, Fondacija za mir i rješavanje kriza”, Pariz/Beograd.

Hadžiahmetović, A. (2005), Ekonomija Evrope, Sarajevo.

Hodžić, K, Kofrc, H. (2006) Tourism in the function of development of Southeastern region, in: «Tourism as a factor of Regional Development, proceedings, Tuzla, 2006.

Osmanković, J., Pejanović, M. (2007), Euroregije i Bosna i Hercegovina, Centar za lokalnu i regionalnu samoupravu, Sarajevo.

Program djelovanja Euroregije DDS za 2005. i 2006. godinu

Programa djelovanja Euroregionalne saradnje Dunav-Drava-Sava u razdoblju 2002. do 2006. godine.

Stojanov, Dragoljub (1998), Relevantnost evropskog modela ekonomske integracije za Balkanski region: Slučaj BiH kao balkanske zemlje, zbornik “Forum Perspektive”, PROMO International, Tuzla.

Stojanov, D. (2003), Understanding BiH Reform, in: Serbia and Montenegro on the Road to the European Union, Beograd.

<http://www.ddseuro.org>

WTO (1998), Tourism 2020, Madrid.

Dr. sci. Muharem Klapić*

PREKOGRANIČNA SARADNJA I EVROPSKE INTEGRACIJE

CROSSBORDER COOPERATION AND EUROPEAN INTEGRATION

Summary

Crossborder cooperation represents a specific type of international cooperation of two or more regions with the same state border. There are several different roles of crossborder cooperation: unified problem solving regarding the infrastructure building, economic capacity building, environment protection, access to new technologies and others. Economic dimension of crossborder cooperation is of immense importance due to the fact that it contributes to permanent development of socio-economic regions which are included in crossborder cooperation.

The article illuminates the role and importance of crossborder cooperation in the process of European integration. Specific accent is put on the priorities and measures of the programs of crossborder cooperation of specific euroregions.

Keywords: crossborder cooperation, Interreg, euroregion Dunav-Drava-Sava

Rezime

Prekogranična saradnja predstavlja specifičan oblik međunarodne saradnje dviju ili više regija sa zajedničkom državnom granicom. Različite su manifestacije uloge i značaja prekogranične saradnje: zajedničko rješavanje problema izgradnje infrastrukture, izgradnja pojedinih privrednih kapaciteta, zaštita okoliša, pristup novim tehničkim znanjima i dr. Posebno je važna ekomska dimenzija prekogranične saradnje s obzirom na to da ona doprinosi trajno društveno-ekonomskom razvoju regija koje prekogranično sarađuju.

* Vanredni profesor Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Tuzli, e-mail: muharem.klapic@untz.ba

U ovom radu osvjetljava se uloga i značaj prekogranične saradnje u procesu evropskih integracija. Poseban akcent je dat na prioritete i mјere programa prekogranične saradnje određenog broja euroregija.

Ključne riječi: prekogranična saradnja, INTERREG, Euroregija Dunav-Drava-Sava

1. Uloga i značaj prekogranične saradnje u procesu evropskih integracija

Prekogranična saradnja predstavlja oblik međunarodne saradnje, odnosno riječ je o specifičnom vidu međuregionalne saradnje dviju ili više regija sa zajedničkom državnom granicom.¹ Prekogranična saradnja u zapadnoj Evropi ima naglašenu uzlaznu putanju, i to od lokalnih ka državnim organima do nivoa evropskih tijela. Mreža pograničnih euroregija postala je veoma važna snaga u razvoju prekogranične saradnje u nizu pograničnih područja evropskog kontinenta.

Prekograničnom saradnjom obuhvata se saradnja između zemalja kandidata/potencijalnih kandidata sa zemljama članicama, te saradnja pograničnih regiona između zemalja potencijalnih kandidata i kandidata (tzv. unutrašnje granice).

Prekograničnom saradnjom smatra se i učešće kandidata/potencijalnih kandidata u transnacionalnim i internacionalnim projektima.

1.1. Značaj prekogranične saradnje

U osnovi ideje o prekograničnoj saradnji je stav da dvije ili više oblasti ili regija zajedno mogu kvalitetnije i brže rješiti svoje (razvojne i druge) probleme nego da to ponaosob čine. Svaka se prekogranična saradnja temelji na principima partnerstva i komplementarnosti.²

Iskustva, u nizu slučajeva, pokazuju da prekogranična saradnja ima više uspjeha tamo gdje je izazov ovoj vrsti saradnje proizašao od lokalnog i regionalnog interesa.

Različite su manifestacije značaja prekogranične saradnje. Naime, evidentna je mogućnost zajedničkog rješavanja problema izgradnje infrastrukture, izgradnje pojedinih privrednih kapaciteta, zaštite okoliša, pristupa novim tehničkim znanjima i dr.

Posebno treba naglasiti da je prekograničnoj saradnji data nova dimenzija generatora stabilnosti u pojedinim regionima, kao i ekonomska dimenzija s obzirom na to da ona doprinosi trajno društveno-ekonomskom razvoju regija koje prekogranično sarađuju.³

¹ Coifan, V., Prekogranična saradnja i njena uloga u procesu evropske integracije, 2003, str. 2.

² Stefanović, D., Euroregije kao faktor saradnje i tolerancije, u: Regionalni glasnik za promociju kulture manjinskih prava i međuetničke tolerancije, broj 6, 2004.

³ Coifan, V., cit. d.

1.2. Historijat

Prekogranična saradnja ima dugu tradiciju u Evropi. Evropska unija se počela otvarati prema zajedničkom tržištu radi osiguranja slobodnog kretanja ljudi, roba, usluga i kapitala. Ugovorom iz Maastrichta i formalno su ukinute administrativne granice između država članica EU, čime je konačno omogućen slobodan transport ljudi i roba.

Prekogranična saradnja u zapadnoj Evropi ima naglašenu uzlaznu putanju, i to od lokalnih ka državnim organima do nivoa evropskih tijela. Institucionaliziranje prekogranične saradnje (s pravnog aspekta) ostvareno je 1982. godine (u Madridu) potpisivanjem Konvencije o prekograničnoj saradnji.⁴

U deceniji 1970-1980. Evropska komisija, vlade država i Vijeće Evrope podržali su inicijative i politike prekogranične saradnje osnivanjem raznih asocijacija, među kojima je najznačajnija Evropsko udruženje pograničnih regija (AEBR).⁵ Mreža pograničnih euroregija postala je izuzetno važna snaga u razvoju prekogranične saradnje u nizu pograničnih područja evropskog kontinenta.

1.3. Inicijative i programi

Evropska unija posvećuje naročitu pažnju ekonomskoj podršci prekogranične saradnje putem inicijative Unije za finansijsku potporu strukturalnih fondova. Evropska komisija je 1990. godine pokrenula inicijativu INTERREG I sa ciljevima: (1) unapređenje ekonomskog razvoja i (2) podrške integraciji.

U početku programa INTERREG I (1990-1993) podsticana je samo prekogranična saradnja (finansiran 31 program u vrijednosti od 1,4 miliona ekija). Kasnije, u okviru INTERREG-a II (1994-1999), aktivnost se usmjerava kako na prekograničnu saradnju (unutrašnje i vanjske granice) tako i na transnacionalnu saradnju. Ova inicijativa obuhvata 75 programa u vrijednosti 33,6 miliona eura.⁶ Inicijativa INTERREG III odnosi se na period 2000-2006. i obuhvata programe prekogranične, transnacionalne i međuregionalne saradnje (81 program u vrijednosti od 5,8 miliona eura).

Osim programa INTERREG za ekonomsku podršku prekograničnoj saradnji korištena su i sredstva iz fondova PHARE i CBC.

1.4. Najistaknutiji primjeri prekogranične saradnje

Brojni su primjeri uzorne saradnje prekograničnih oblasti u okviru euroregije.

Među najistaknutijim, prema Džudi Bat, spadaju euroregioni koji ujedinjuju oblasti sjeveroistočne Poljske, zapadne Ukrajine i dijelove Bjelorusije

⁴ Ibid

⁵ Ibid

⁶ Uriarte, M., Iskustvo INTERREG, Ministarstvo ekonomije i finansija, Španija, 2007.

Karta 1. Karpatska euroregija

- U veliki region Transkarpatije su uključene oblasti jugoistočne Poljske, zapadne Ukrajine, istočni dijelovi Mađarske i Slovačke i sjeverozapadne Rumunije. Karpatski region je jedinstven primjer među oko 100 prekograničnih struktura saradnje i može se reći da predstavlja mikrokosmos Nove Evrope. Odlikuje ga bogatstvo jezika, religija, etničkih grupa. Geografske sličnosti i slični historijski tokovi, sličan ekonomski razvoj i težnje za ekonomskim prosperitetom i integracijom stvorili su osjećanje zajedništva i želju da se ostvari dobra saradnja lokalnih lidera, ali i stanovništva.⁷
- DKT M region ujedinjuje oblasti jugoistočne Mađarske, sjeverozapadne Rumunije i Vojvodinu. Ovaj region osnovan je novembra 1997. godine potpisivanjem protokola o njegovom osnivanju. Jedinstven je primjer specifične strukture za koordinaciju aktivnosti u okviru regiona koju čine privredne komore, univerziteti, kulturne i druge ustanove.

2. Prioriteti i mjere nekih programa prekogranične saradnje

2.1. Program CADSES – transnacionalna saradnja državnih, regionalnih i lokalnih vlasti (INTERREG III B 2000-2006)

Program transnacionalne i međunarodne saradnje INTERREG III B obuhvata područje 18 zemalja (Austrija, Češka, dio Njemačke, Grčka, Mađarska, dio Italije, Poljska, Slovačka, Slovenija, Rumunija, Bugarska – članice EU, te Albanija, Bosna i Hercegovina, Hrvatska, Srbija, Makedonija, Moldavija, dio Ukrajine) sa 200 miliona stanovnika i 15 etničkih grupa. Riječ je o zemljama centralne Evrope, Jadrana, Podunavlja i jugoistočne Evrope.

⁷ Coifan, V., Prekogranična saradnja u BiH, Dž., Nove krajine Evropske unije, 2004.

Karta 2. CADSES program saradenje

Izvor: <http://www.mvpei.hr/ei/default.asp?gl=200305150000007>

Ciljevi ovog programa su:

1. razvijanje prekogranične saradnje između pograničnih područja na unutarnjim i vanjskim granicama EU, koje su zbog svog geografskog položaja često izolirane od glavnih ekonomskih središta u zemlji;
2. pokretanje programa transnacionalne i međunarodne saradnje kao odgovor na buduće proširenje EU;
3. jačanje privredne i socijalne kohezije.

Osnovni prioriteti i mјere za realizaciju postavljenih ciljeva su sljedeći⁸:

PRIORITET 1: Unapređenje pristupa prostornog razvoja i aktivnosti vezane za socijalnu i ekonomsku koheziju

Mјere za realizaciju prioriteta su:

- Potpora zajedničkim strategijama prostornog razvoja i provedbe,
- Oblikovanje urbanog razvoja, promicanje urbanih mreža i saradnje,
- Oblikovanje ruralnog razvoja,
- Prostorni utjecaj migracija.

PRIORITET 2: Efikasan i održiv prometni sistem i pristup informacijskom društvu

⁸ <http://apv-nauka.ns.ac.yu/vece/dokumenti/download/palic/Palic-KrtinicZ.pps> (16/11/07)

Mjere za realizaciju prioriteta su:

- Razvoj efikasnog transportnog sistema vis-a-vis održivog razvoja,
- Poboljšanje pristupa znanju i informacijskom društву.

PRIORITET 3: Promicanje i upravljanje prirodnim i kulturnim naslijeđem

Mjere za realizaciju ovog prioriteta su:

- Zaštita i razvijanje kulturnog naslijeđa,
- Zaštita i razvijanje prirodnog naslijeđa.

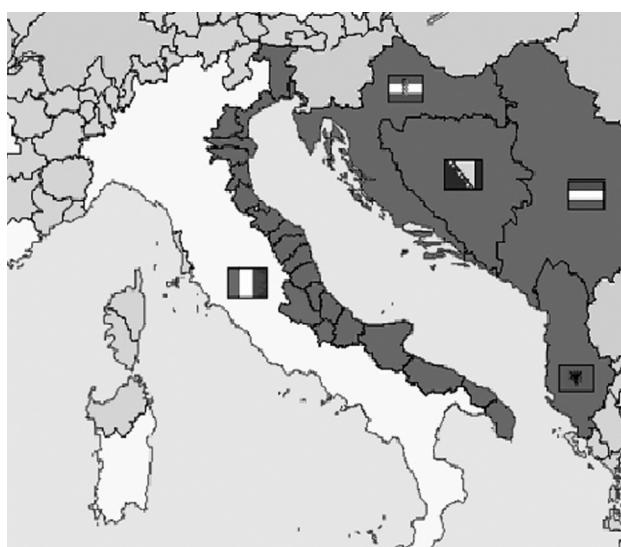
PRIORITET 4: Zaštita okoliša, upravljanje resursima i sprječavanje rizika

Mjere za realizaciju ovog prioriteta su:

- Unapređenje zaštite prirode i upravljanje prirodnim resursima,
- Unapređenje i upravljanje rizicima i sprječavanje katastrofa,
- Unapređenje integriranog upravljanja vodama i sprječavanje poplava.

2.2. Jadranska prekogranična saradnja

Karta 3. Jadranska euroregija

Izvor: Palić - Krtinić, Z., Programi prekogranične saradnje u Republici Srbiji i programi nakon 2007. - mogućnosti i perspektive, 2006.

Jadranska euroregija formirana je februara 2006. godine potpisivanjem deklaracije o njenom osnivanju (Venecija). Riječ je o regiji od 22 miliona stanovnika, koju čine područja iz šest zemalja: Italije (koja je kao zemlja članica EU pokretač i nosilac programa jadranske prekogranične saradnje) - sedam regija, Slovenije (tri primorske općine), Hrvatske (sedam jadranskih županija), Bosne i Hercegovine (Hercegovačko-neretvanski kanton), Crne Gore i Albanije.⁹

⁹ Osmanković, J., Pejanović, M., Euroregije i Bosna i Hercegovina, 2007, str. 206 i 207.

Ciljevi osnivanja ove regije su poboljšanje efikasnosti u korištenju zajedničkih prirodnih resursa i saobraćajnih veza, posebno očuvanje Jadrana kao izuzetno važnog prirodnog resursa. Poseban, politički cilj Jadranske euroregije je integracija država članica u Evropsku uniju.

Osnovni prioriteti i mjere za realizaciju postavljenih ciljeva su sljedeći¹⁰:

PRIORITET 1: Zaštita i unapređenje životne sredine, kulture i infrastrukture pograničnih oblasti

Mjere za realizaciju prioriteta su:

- Zaštita, očuvanje i unapređenje prirodnog i kulturnog naslijeđa i unapređenje energetske efikasnosti,
- Razvoj i unapređenje infrastrukture u oblasti saobraćaja, telekomunikacija i umrežavanja,
- Razvoj i jačanje turističke i kulturne infrastrukture.

PRIORITET 2: Ekonomski integracija prekograničnih sistema proizvodnje

Mjere za realizaciju prioriteta su:

- Unapređenje saradnje i povećanje konkurentnosti,
- Prekogranična saradnja i slobodna trgovina u primarnom i sekundarnom sektoru,
- Prekogranična saradnja u oblasti turizma i kulture.

PRIORITET 3: Aktivnosti jačanja saradnje

Mjere za realizaciju ovog prioriteta su:

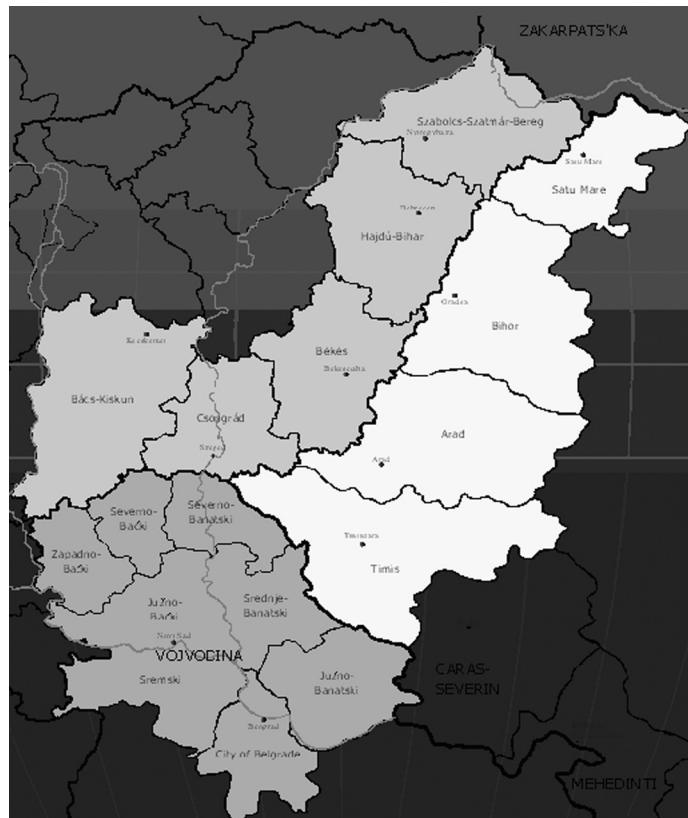
- Stručno i profesionalno usavršavanje kadrova, inovativne socijalno-ekonomske inicijative i inicijative na tržištu rada,
- Razvoj institucija i njihova saradnja u oblasti komunikacija i istraživanja u cilju promocije sistema usklađivanja,
- Unapređenje mjera sigurnosti i borba protiv kriminala.

2.3. Prekogranična saradnja Mađarska – Rumunija – Srbija INTERREG III A/PHARE CBC 2004-2006

U pograničnim područjima Mađarske, Rumunije i Srbije formirana je euroregija koju čine 15 regiona, i to: 5 iz Mađarske, 4 iz Rumunije i 6 regiona iz Srbije (Vojvodina).

¹⁰ <http://apv-nauka.ns.ac.yu/vece/dokumenti/download/palic/Palic-KrtinicZ.pps> (16/11/07)

Karta 4: Regioni uključeni u Program Mađarska-Rumunija-Srbija

Izvor: Palić - Krtinić, Z., cit.d

Osnovni prioriteti i mјere za realizaciju postavljenih ciljeva ove euroregije su sliedeći¹¹:

PRIORITET 1: Jačanje prostornog, fizičkog i infrastrukturnog integratiteta prekogranične oblasti

Miere za realizaciju prioriteta 1 su:

- Poboljšanje prekogranične infrastrukture,
 - Rješavanje zajedničkih pitanja u oblasti zaštite životne sredine i sprječavanje poplava.

PRIORITET 2: Promoviranje prekograničnih inicijativa u integraciji tržišta i povećanje koherentnosti među lokalnim zajednicama

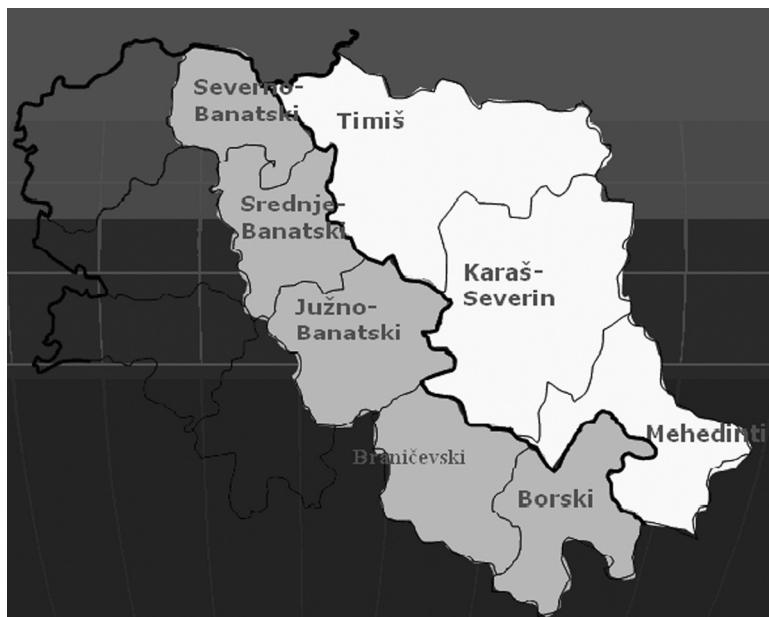
Mjere za realizaciju prioriteta 2 su:

- Razvoj infrastrukture i zajedničkih poslovnih usluga,
 - Podrška za saradnju preduzeća,
 - Podsticanje saradnje između institucija i zajednica,
 - Promoviranje saradnje u oblasti istraživanja, tehnologije i razvoja i u oblasti razvoja ljudskih resursa

¹¹ <http://apv-nauka.ns.ac.yu/vece/dokumenti/download/palic/Palic-KrtinicZ.pps> (16/11/07)

2.4. Prekogranična saradnja Rumunija – Srbija PHARE CBC/CARDS -2006

U program prekogranične saradnje Rumunije i Srbije uključena su tri regiona iz Rumunije (Timiš, Karaš-Severin, Mehedinti) i pet regiona iz Srbije (Sjevernobanatski, Srednjobanatski, Južnobanatski, Braničevski i Borski).

Karta 5: Regioni uključeni u Program Rumunija-Srbija

Izvor: Palić - Krtinić, Z., cit.d.

Osnovni prioriteti i mјere za realizaciju postavljenih ciljeva ove euroregije su sljedeći¹²:

PRIORITET 1: Lokalni ekonomski i društveni razvoj

Mјere za realizaciju prvog prioriteta su:

- Saradnja u oblasti razvoja privrede i poljoprivrede,
- Saradnja javnih službi na lokalnom nivou,
- Podrška manjim projektima u oblasti zaštite životne sredine i razvoja lokalne infrastrukture,
- Saradnja u oblasti razvoja turizma.

PRIORITET 2: „Ljudi za ljudе“

Mјера za realizaciju ovog prioriteta je:

- Podrška formiranju mreže institucija preko granice i povezivanje na lokalnom nivou.

¹² <http://apv-nauka.ns.ac.yu/vece/dokumenti/download/palic/Palic-KrtinicZ.pps> (16/11/07)

2.5. Prekogranična saradnja Bugarska – Srbija INTERREG III A/ PHARE CBC 2004-2006

U prekogranične saradnje Bugarske i Srbije uključeno je pet regionala iz Bugarske i šest okruga iz Srbije.

Karta 6: Regioni uključeni u
Program Bugarska-Srbija

Izvor: Palić - Krtinić, Z., cit.d

Osnovni prioriteti i mјere za realizaciju postavljenih ciljeva ove euroregije su sljedeći¹³:

PRIORITET 1: Promocija održivog ekonomskog razvoja

Mјere za realizaciju ovog prioriteta su:

- Poboljšanje infrastrukture koja podstiče razvoj privrede,
- Očuvanje i upravljanje životnom sredinom.

PRIORITET 2: Podrška socijalnoj, institucionalnoj i ekonomskoj koheziji

Mјera za realizaciju ovog prioriteta je:

- Regionalna i lokalna saradnja između institucija i zajednica,
- Podrška prekograničnoj ekonomskoj i socijalnoj koheziji.

PRIORITET 3: „Ljudi za ljudе“

Mјera za realizaciju ovog prioriteta je:

- „Ljudi za ljudе“

¹³ <http://apv-nauka.ns.ac.yu/vece/dokumenti/download/palic/KrtinicZ.pps> (16/11/07)

2.6. Prekogranična saradnja u okviru Euroregije Dunav-Drava-Sava¹⁴

Osnivanje: Euroregionalna saradnja Dunav-Drava-Sava međunarodna je organizacija županija i kantona, gradova te privrednih komora s područja Republike Mađarske, Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine, osnovana potpisivanjem statuta u Pečuhu 1998. godine. Time su njezini osnivači i članice postale Županija Baranja, Županijski grad Pečuh, Pečuško-baranjska trgovinska i industrijska komora iz Republike Mađarske, Osječko-baranjska županija, Grad Osijek i HGK Osijek, Gospodarska komora Osijek iz Republike Hrvatske te Tuzlanski kanton, Općina Tuzla i Privredna komora regije Tuzla iz Bosne i Hercegovine.

Karta 7: Euroregionalna saradnja
Dunav-Drava-Sava

Izvor: Projekt Organizacija
euroregionalne suradnje Dunav-
Drava-Sava, Osijek, 2001, str. 5.

Saradnji u okviru Euroregije pristupili su zatim i Grad Barcs i Županijski grad Szekszárd iz Republike Mađarske, krajem 2000. godine Virovitičko-podravska županija, Koprivničko-križevačka županija i Požeško-slavonska županija s gradovima svoga sjedišta i gospodarskim komorama iz Republike Hrvatske te Županija Somogy iz Republike Mađarske, 2001. godine Vukovarsko-srijemska županija, Grad Vukovar, Županijska komora Vukovar i Grad Koprivnica iz Hrvatske te Brčko Distrikt BiH i Posavska županija iz Bosne i Hercegovine, a 2002. godine Brodsko-posavska županija iz Republike Hrvatske.¹⁵

Euroregija Dunav-Drava-Sava površine je 28.284 km². Na tom prostoru živi oko 2,5 miliona stanovnika.

Motivi formiranja: Panonski prostor predstavlja jedno od najvrjednijih poljoprivrednih područja na evropskom kontinentu. Zaokružena je prirodno-geografska cjelina, pretežno ravničarskog karaktera. Riječ je o prostoru nekadašnjeg Panonskog mora, o čijem postojanju svjedoči Balaton (Mađarska) kao njegov ostatak. Ovim prostorom protječe jedna od najvećih evropskih rijeka Dunav u koji utječu Drava i Sava

¹⁴ Statut euroregionalne saradnje „Dunav – Drava – Sava“, 2001.

¹⁵ Projekt „Organizacija euroregionalne suradnje ‘Dunav-Drava-Sava’“, Osijek, 2001, str. 5.

te Tisa sa svojim pritokama, kao dio crnomorskog sliva. U prostoru Panonske nizine koju obuhvaća euroregionalna saradnja prostiru se velike subregije Slavonija u sjeveroistočnom dijelu Hrvatske, Baranja koja obuhvaća područja Mađarske i Hrvatske te bosanska Posavina i Tuzlanska zavala u peripanonskom dijelu sjeveroistočne Bosne.

Povezivanje ovog prostora u jedinstvenu euroregiju motivirano je: a) historijskim vezama i odnosima u ovom području, b) potrebom zajedničkog korištenja prirodnih resursa i povoljnog geoprometnog položaja u evropskoj infrastrukturnoj mreži, c) unapređenjem položaja nacionalnih manjina s obje strane granice, d) potrebom podsticanja i pospješivanja realizacije međudržavnih i regionalnih projekata, e) unapređenjem stanja međudržavnih odnosa, te f) opredijeljenošću za pospješivanje procesa srednjoevropskih i euroatlantskih integracija.

Programski sadržaji: Svoja temeljna usmjerenja članice Euroregije ostvaruju planiranjem, pripremom, organiziranjem, izvedbom i podsticanjem aktivnosti u sljedećim područjima djelovanja:

- prostorno planiranje, očuvanje prirode i zaštita okoliša
- infrastruktura (saobraćaj, komunikacije i dr.)
- privreda
- turizam i odmor (zabava)
- zdravstvo i socijalna zaštita
- znanost i obrazovanje
- kultura i sport
- informiranje

Ciljevi djelovanja: Članice Euroregije svojim zajedničkim djelovanjem nastoje podstaknuti, pospješiti i ostvariti ukupni razvitak na ovom području koji će njenim stanovnicima otvoriti razvojnu perspektivu te materijalni i duhovni napredak. Ovom nastojanju članice podređuju zajedničko djelovanje usmjereno prema sljedećim ciljevima:

- Uspostavljanje i razvoj međusobnih odnosa stanovništva i institucija ovoga područja,
- Stvaranje uvjeta za uspješniji protok iskustava i znanja i njihovu primjenu na dobrobit razvijenog područja,
- Održivi razvitak uz očuvanje vrijednosti prirodnih dobara i zaštitu okoliša,
- Utvrđivanje zajedničkih razvojnih interesa, priprema, utvrđivanje i usklađivanje zajedničke razvojne strategije u sklopu državnih sistema kojima pripadaju,
- Razvitak međusobnih privrednih odnosa u zajedničkom razvoju.

Mjere za realizaciju ciljeva

- Izrada i izvedba zajedničkih razvojnih projekata,
- Unapređenje saradnje i povećanje konkurentnosti,
- Uključivanje zajedničkih projekata u programske i finansijske mehanizme evropskih integracija,
- Prostorno planiranje i očuvanje prirode i zaštite okoliša.

2.7. Prekogranična saradnja u okviru Euroregije Drina-Sava-Majevica¹⁶

Ova euroregija osnovana je maja 2003. godine. Osnivači su općine i gradovi iz Bosne i Hercegovine (Bijeljina, Zvornik, Lopare, Ugljevik, Brčko Distrikt) i iz tadašnje državne zajednice Srbija i Crna Gora (Loznica, Bogatić, Šabac, Mali Zvornik). Sjedište Regionalnog saveza je u Bijeljini. Ova regija površine je 3.765 km² i broji oko 490.000 stanovnika.

Ciljevi djelovanja: U okviru ove regije zajednička interesiranja članica u prekograničnoj saradnji su: (1) povezivanje i unapređenje zajedničkih prirodnih resursa, (2) unapređenje zajedničkih saobraćajnih veza, (3) realizacija zajedničkih regionalnih projekata, (4) podsticanje saradnje građana, kulturnih i javnih institucija, (5) aktiviranje privrednih subjekata, (6) razvoj poljoprivredne proizvodnje, (7) zaštita čovjekove okoline, (8) međusobno informiranje i saradnja, (9) unapređenje slobodnog protoka roba i ljudi.

Prioritetni projekti: U cilju unapređenja razvoja Euroregije Drina-Sava-Majevica kao prioritetni izdvojeni su sljedeći projekti:

- Stavljanje u funkciju plovног puta rijeke Save,
- Pojednostavljenje carinskih procedura,
- Izrada mape potencijala za investiranje,
- Izrada strategije privrednog razvitka sa težишtem na razvoj turizma, poljoprivrede, korištenje geotermalnih resursa, zaštita životne sredine i medijsko povezivanje.

Mjere za realizaciju ciljeva: Realizacija projekata regije nastoji se osigurati kroz javno-privatno partnerstvo.

¹⁶ Osmanković, J., Pejanović, M., Euroregije i Bosna i Hercegovina, 2007, str. 201-206.

Literatura

Bat, Dž., Nove krajine Evropske unije, 2004.

Coifan, V., Prekogranična saradnja i njena uloga u procesu evropske integracije, 2003.

Osmanković, J., Pejanović, M., Euroregije i Bosna i Hercegovina, 2007.

Projekt „Organizacija euroregionalne suradnje ‘Dunav-Drava-Sava’“, Osijek, 2001.

Statut Euroregionalne saradnje „Dunav-Drava-Sava“, 2001.

Stefanović, D., Euroregije kao faktor saradnje i tolerancije, u: Regionalni glasnik za promociju kulture manjinskih prava i međuetničke tolerancije, broj 6, 2004.

Uriarte, M., Iskustvo INTERREG, Ministarstvo ekonomije i finansija, Španija, 2007.

Internet

http://www.ddseuro.org/include/hr/model_pdf.pdf

<http://www.gom.cg.yu/files/1176294262.ppt>

<http://www.srina.hr/download/Regional2004/Regional%20br%2006.doc>

<http://www.integracije.cg.yu/img/1095960341.pdf>

<http://www.gom.cg.yu/files/1070545732.doc>

<http://www.cbs.org.yu/pdf%206/Nuzna%20regionalna%20saradnja.pdf>

<http://www.gpkt.org/publications/Report-GPKT-BusinessSurvey-SER.pdf>

Avdagić Amra* i Jahić Hatidža**

IZUČAVANJE REGIONALNOG RAZVOJA

Ključne riječi: regionalni razvoj, izučavanje regionalnog razvoja, ANUBiH

Poznato je da se regije razvijaju neujednačeno, te da su se kao rezultat pojave ovog fenomena mnogi teoretičari bavili istraživanjem. Međutim, možemo reći da ne postoji niti jedna sveobuhvatna teorija regionalnog razvoja. Regionalni razvoj, njegove politike, strategije, programi i institucije dobili su na značaju u posljednjoj polovini dvadesetog stoljeća.

Cilj ovog rada je dati kratak historijski pregled razvoja nauke o regionalnom razvoju, kao i uočiti savremene tendencije i definirati ključne pojmove. Na kraju rada dat ćemo kratak pregled o izučavanju regionalnog razvoja u zemljama regiona, kao i osvrt na interes Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine za ovu temu.

Regionalna nauka je dio društvenih nauka, te u sebi nosi posebne analitičke pristupe problemima koji su u velikom dijelu naklonjeni urbanim ili ruralnim regijama. Nužnost adekvatne regionalne politike ogleda se u alokaciji resursa i politika (npr. u specijalizaciji pojedinih područja), zatim u raspodjeli i upotrebi resursa i politika, i na kraju u stabilnosti, kako finansijskoj tako i društveno-političkoj. Iz ovoga možemo zaključiti i to da regija u velikoj mjeri zavisi od države, i to u novčanoj politici, poreskoj i razvojnoj politici i drugim ekonomsko-političkom mjerama koje se donose na višem nivou. Krajnji cilj je kreirati politički i ekonomski samoodržive regije, koje će biti faktor daljnog ekonomskog rasta i razvoja i eliminiranja dispariteta u razvoju.

Prvobitno kreiranje većih ili manjih regionalnih dispariteta u pojedinim zemljama nastalo je prvenstveno pod utjecajem industrijalizacije. Naravno, tome se doprinijeli i drugi faktori, kao naprimjer tehničko-tehnološki razvoj. Ali je neosporno da industrijalizacija ima dominantnu snagu djelovanja. Industrijalizacija je pridonijela u mnogim zemljama varijacijama u strukturi. Na jednoj strani tu su bila «žarišta» industrijalizacije, a na drugim «depresirane» regije.¹

* sekretar, ANUBiH,
amra.avdagic@anubih.ba;

** studentica Ekonomskog
fakulteta Sarajevo, hatidža.
jahic@student.efsa.unsa.ba

** 1 Ibrelijić, dr. Izet.
Regionalizacija i regionalni
razvoj. Tuzla: Ekonomski fakultet
Univerziteta u Tuzli, 1994, str. 41.

U literaturi susrećemo i tzv. fenomen glavnih gradova, gdje imamo relativno nisku stopu zaposlenosti, visoku koncentraciju direktnih stranih investicija, veliku koncentraciju korporacija, a s druge strane imamo stare industrijske zone s neefikasnim preduzećima i prozvodnim pogonima. Brzina industrijalizacije je i dovela do neravnomjernog razvoja, što u velikoj mjeri i usporava ekonomski razvoj cjelokupne nacionalne ekonomije.

Tema regionalne nauke je u principu, ali ne i u potpunosti, okrenuta teoriji lokacije ili prostornoj ekonomici, transportu, migracijskim analizama, upotrebi prostora i urbanom razvoju, ekologiji i mnogim drugim čimbenicima. Regionalna problematika, kao predmet interesiranja, intenzivnije se razvoja nakon Drugog svjetskog rata i to je čini relativno mladom ekonomskom disciplinom. Asocijacija regionalne nauke je osnovana 1954. godine, kada je grupa američkih naučnika održala prvi nezavisni skup za regionalnu nauku. Ovaj skup održan je upravo zbog velike želje naučnika da prošire shvaćanja i da ovu asocijaciju stave na međunarodni nivo, što je i učinjeno, te je stvorena prva međunarodna asocijacija za regionalnu nauku. Na samom početku nju su činile zemlje Sjeverne Amerike, kontinentalne Evrope, Japan i Koreja, dok danas njeno članstvo raste iz dana u dan. Prekretnica za početak shvaćanja regionalne problematike i njen daljnji razvoj bila su sljedeća djela:

- Edward H. Chamberlin (1950) – Teorija monopolističke konkurenkcije,
- Francois Perroux (1950) – Ekonomski prostor – teorija i primjena,
- Gunnar Myrdal (1957) – Ekonomski teorije i nedovoljno razvijene regije,
- Walter Isard (1956) – Lokacija i prostorna ekonomija.²

Tokom 1950-ih prevladavale su teorije faza razvoja, koje razvoj posmatraju kao prolazak kroz više etapa razvoja, a bitni faktori za dostizanje više etape razvoja su štednja i investicije. U narednom desetljeću, to jest tokom 1960-ih prevladavale su teorije polariziranog razvoja, kojeg razvoj objašnjavaju kao rezultat interakcije polarizirajućih faktora koji su u međusobnoj suprostavljenosti. Treću grupu teorija čine strukturne teorije koje su prevladavale tokom 1970-ih i koje su zaostajanja u razvoju objašnjavale kao posljedicu odnosa snaga između centra i periferije i kao posljedicu prepreka i smetnji kojima je razvoj izložen.

Analizirajući ove teorije možemo reći da se pojavila paradigma u teorijama regionalnog razvoja, njegovih ciljeva, politika i mehanizama implementacije. To se ogleda u tome da smo na jednoj strani imali takvu politiku regionalnog razvoja koja je imala centralizirani pristup, s fokusom na preduzeća i infrastrukturu javnog sektora i u cilju

² Tekst dijelom preuzet i preveden sa stranice: www.answers.com/topic/regional+science?cat=technology

eliminiranja nezaposlenosti i depopulacije. Ovaj pristup vladao je do 1980-ih, kada se javljaju protivnici aktivne državne intervencije i kao rezultat toga imamo savremeni pristup regionalnom razvoju, sa decentraliziranim pristupom, kroz stimuliranje preduzetništva, eliminiranje trgovinskih barijera i kreiranje strategija za razvoj klastera i drugih vidova integracija. Ovaj pristup je uvidio značaj planiranja regionalnog razvoja i strategija kroz partnerstvo sa regionalnim i lokalnim akterima. Nakon što smo dali kratak historijski presjek, počet ćemo sa detaljnom analizom svake teorije.

U prvu grupu regionalno-ekonomskih teorija spada teorija polova (polariziranog) razvoja, koja razvoj objašnjava kao rezultat interakcije međusobno suprotstavljenih polarizirajućih faktora. Teorija je nastala u Francuskoj, a njen okvir kreirao je Francois Perroux. Suštinski značaj za razumijevanje ove teorije imaju teze o ekonomskoj dominaciji i specifičnom poimanju prostora, jer prema Perrouxu pol razvoja je uvijek odgovarajući prostor, koji može biti homogen, planski i polariziran, a na jednom prostoru može djelovati više polova razvoja. Možemo reći da bit ove teorija predstavlja shvaćanje da se razvoj ne dešava svugdje istovremeno i na isti način, te da je potrebno koncentrirati proizvodnju u one tačke gdje je moguće postići najveće, a prije svega održive komparativne prednosti. Mišljenje je da se komparativne prednosti moraju postaviti i primjenjivati u okruženju gdje vladaju tržišne zakonitosti, koje su osnova za izgradnju optimalne strategije i politike regionalnog razvoja. Kao jedan od nedostataka ove teorije mogu se navesti pogreške koje se dešavaju pri izboru pola razvoja (može biti: položaj, ekonomski snaga i sl.), nedostaci u njenoj implementaciji, nedostatku sredstava za realizaciju itd.

U drugu grupu teorija spada teorija proizvodne specijalizacije. Specifična karakteristika ove teorije je u tome što je razvijena i primjenjivana u društveno-političkom sistemu koji je karakterizirala društvena svojina. Druga specifičnost teorije je veća sektorska i regionalna mobilnost proizvodnih efekata po osnovi društvene svojine nad proizvodnim faktorima. Kao i prethodna, teorija proizvodne specijalizacije također ima svoje limitirajuće faktore, kao što su historijsko naslijeđe, zatečena privredna struktura i nivo razvijenosti (činjenica da je razvoj nerazvijenih područja tek jedna od komponenti ukupnog regionalnog razvoja).

U trećoj grupi imamo četiri zasebne teorije, i to: teorija lokacije (u okviru koje imamo Hotellingov model lokacije, Model lokacije duž jedne linije i Weberovu lokacionu teoriju), neoklasičnu teoriju i teoriju kružne kumulativne uzročnosti.

Teorija lokacije ili grupa teorija koja se bavi evolucijom i usavršavanjem teorije lokacije ima poseban značaj za objašnjavanje fenomena regionalnog razvoja. Prvi i opći karakter ove teorije je da njemački zemljoposjednik Von Thunen, koji se bavio razmještajem poljoprivredne proizvodnje s obzirom na udaljenost od tržišta, u svom istraživanju polazi od pretpostavki da postoji jedan izolirani poljoprivredni region koji proizvodi za jedan grad i prodaje samo jednom gradu, grad se ne snabdijeva sa drugih područja. Poljoprivredno područje je samo jednim dijelom povezano sa gradom i troškovi prijevoza su direktno proporcionalni rastojanju mesta proizvodnje i grada. Rezultat istraživanja je upravo šest koncentričnih krugova razmještaja poljoprivredne proizvodnje.³ Upravo ovi zaključci su predstavljali polazna gledišta i okosnicu razvoja daljnjih teorija lokacije. Mada je Thunenova teorija suviše apstraktna i neprimjenjiva u ekonomskoj praksi, ona je bila veoma bitna za daljnji razvoj teorija lokacije regionalnog razvoja Thunenovih istomišljenika.

Uslijed procesa industrijalizacije, o kojem je bilo govora na početku rada, težiste posmatranje teorija lokacije pomjereno je s poljoprivrede na industriju. Tako je došlo do podjele teorija lokacije idući od najjednostavnije ka složenijim teorijama na:

- Hotellingov model lokacije,
- Model lokacije duž jedne linije, i
- Weberova lokaciona teorija i njena proširenja.⁴

Hotellingov model lokacije predstavlja klasični slučaj objašnjavanja i analize formiranja i stabilizacije duopola na tržištu, te nam istovremeno ukazuje i na razlike između društvenog i preduzetnog optimuma.

Sociolog Alfred Weber autor je prve opće teorije lokacije, a njegova razmišljanja su bila pod velikim utjecajem Thunena, Launhardta i Roshera, koji se smatraju i nosiocima prvih ideja o teoriji lokacije. Weber je definirao pet stratuma:⁵

1. poljoprivredni stratum koji proizvodi neophodna sredstva za opstanak i predstavlja geografsku osnovu za druge,
2. primarni industrijski stratum, koji je tržište za sekundarne industrijske stratume,
3. čine ga brojni stratumi,
4. čine ga uprava i poslovni akteri sa organizacionom i menadžerskim funkcijama i drugi. Ovaj stratum je nezavisan od prva tri (iako su oni ti koji čine jezgro, srž ekonomskog sistema),
5. centralni zavisni stratum.

³ Osmanković, J., Teorija i politika regionalnog razvoja BiH. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2002, str. 29.

⁴ Prašo, M., Regionalna ekonomika. Mostar: Univerziteska knjiga Mostar, 2000, str. 38.

⁵ Osmanković, J., Teorija i politika regionalnog razvoja BiH. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2002, str. 31.

Neoklasična teorija polazi od prepostavke da postoji puna mobilnost proizvodnih faktora, perfektna konkurenčija i da regionalne razlike imaju tendencije nastajanje u privredama zasnovanim na slobodnoj igri ekonomskih snaga.⁶ Predstavnici ove teorije su Robert Solow (dobjitnik Nobelove nagrade za ekonomiju za rad na ovoj teoriji), Paul Samuelson i John E. Mead., koji su zapravo na određeni način modifisirali Harrod-Domarov model.

Sljedeća teorija je teorija kružne kumulativne uzročnosti, koju su formulirali Gunnar Myrdal i Hla Myint. Princip kružne kumulativne uzročnosti objašnjava se težnjom privrednih aktivnosti da se koncentriraju u regionima ili dijelovima regiona gdje je viši nivo ekonomske razvijenosti.

Myrdal je u svojim istraživanjima došao do sljedećih ključnih zaključaka:⁷

- Migracija radne snage iz nerazvijenih u razvijene regije vrši se selektivno u korist razvijenih regiona,
- Povoljni eksterni uvjeti osiguravaju kapitalu više i stabilnije profite u ekonomski razvijenim regionima, i
- Neekvivalentnom razmjenom vrši se dodatno izvlačenje oskudnih proizvodnih faktora iz nerazvijenih regiona.

Možemo zaključiti, na osnovu svakog od gore navedenih zaključaka, da dolazi do povećanja regionalnih dispariteta.

Mnoge zemlje su u periodu tranzicije ka tržišnom ekonomskom sistemu uvidjele značaj vođenja adekvatne politike regionalnog razvoja, što se zapravo i desilo u mnogim zemljama jugoistočne i centralne Evrope. Ravnomjeran regionalni razvoj u Bosni i Hercegovini, kao i drugim zemljama regiona, podržavala je kroz razne projekte Evropska komisija. S obzirom na to da zemlje regiona teže ka evropskim integracijama, tako se i može uvidjeti konvergencija njihovih regionalnih politika, kao i razni vidovi prekogranične saradnje i naučnog istraživanja ove materije.

U Bosni i Hercegovini, izučavanjem nauke o regionalnom razvoju, kroz cijelokupan svoj naučni rad bavi se dr. Ilijas Bošnjović, dr. Jasmina Osmanković, sa Ekonomskog fakulteta u Sarajevu, dr. Bajro Golić, Pravni fakultet Sarajevo, dr. Mirko Pejanović s Fakulteta političkih nauka kroz Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave. Regionalni razvoj se izučava na Univerzitetu u Sarajevu (Ekonomski fakultet, Fakultet političkih nauka) i Univerzitetu u Tuzli (PMF). Izučavanje regionalnog razvoja na univerzitetima zemalja jugoistočne Evrope ima pedesetogodišnju tradiciju. Regionalni razvoj se izučava kao predmet na dodiplomskom i/ili postdiplomskom studiju na ekonomskim fakultetima u Zagrebu, Splitu, Ljubljani,

⁶ Ibidem, str. 32.

⁷ Osmanković, J., Teorija i politika regionalnog razvoja. Sarajevo: Beta, 2001, str.11.

Skoplju, Podgorici, Nišu, Kragujevcu, Subotici, Beogradu i drugim centrima.

Ekonomski institut Sarajevo i Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave imaju kontinuitet u izučavanju ekonomskih i politoloških tema regionalnog razvoja. Posebno značajan doprinos pored akademika Hadžiomerovića i dr. Bošnjovića, dao je mr. Kamenica istraživanjem polarizacije, teorije polova rasta, efekata koncentracije i širenja razvoja, determiniranja gravitacionog područja, kvantificiranja efekata širenja razvoja.

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, kao i njeni članovi, dala je poseban doprinos izučavanju teorije i politike regionalnog, urbanog, prostornog i lokalnog razvoja u posljednjih pola stoljeća. Naročit doprinos dao je akademik H. Hadžiomerović, potpredsjednik i generalni sekretar ANUBiH. Hadžiomerović, ranije kao član Ekonomskog fakulteta i Ekonomskog instituta Sarajevo, vodi istraživanja i objavljuje radove: Regionalna komponenta kao faktor optimizacije privrednog razvoja zemlje, Jedan model regionalizacije primijenjen na projekciju privrednog razvoja BiH, Društveno-ekonomска problematika razvoja nedovoljno razvijenih područja Jugoslavije, Regionalni razvoj Jugoslavije, Osnove i pravci regionalnog privrednog razvoja BiH, Elementi ekonomske teorije regionalnog razvoja, Elementi za utvrđivanje područja opština na osnovama Ustava SRBiH, Ekonomске i društvene determinante prostornog razvoja. Akademija nauka i umjetnosti BiH je organizirala Projekciju dugoročnog razvoja SRBiH (1972), Grad Sarajevo – ekonomsko-urbani razvoj (1974), Savjetovanje o pitanjima prostornog razvoja BiH (1979), Sarajevo – grad i regija u vremenu i prostoru 2000. godine (1982), Koncepcija dugoročnog privrednog razvoja BiH do 2000. godine (1985). Značajan je doprinos Hadžiomerovića radu simpozija Neravnomjerni regionalni razvoj u ekonomskoj teoriji i praksi (1980), čiji organizator je bila Makedonska akademija nauka i umjetnosti. ANUBiH holistički, multidisciplinarno pristupa teoriji i politici regionalnog razvoja, s posebnim akcentiranjem uloge i značaja prostorne, urbane i lokalne ekonomije.

Suorganizacijom međunarodnenaučnekonferencijeoprekograničnim regijama i Bosni i Hercegovini, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine nastavlja kontinuirano bavljenje regionalnim razvojem u kontekstu ekonomskog, prostornog, urbanog i lokalnog razvoja, ali i sa uključivanjem novih momenata kao što je integriranje u EU.

Čobeljić, Kubović, Krešić, Mihailović, Bogunović, Šimunović, Bogoev, Miljovski, Macura, Uzunov, Kljusev, Pjanić, Vojnić, Senjur,

Stanovnik, Baletić, Bjetulahu, Rosić, Bogunović, Šimunović su autori koji su dali poseban pečat izučavanju regionalnog razvoja na području jugoistočne Evrope. Naravno, ovim lista svih autora koji su pisali i/ili koji pišu na teme regionalnog razvoja nije iscrpljena.

Bilo bi veoma korisno formirati mrežu naučnih i stručnih institucija koje proučavaju regionalni razvoj – teoriju i politiku na području jugoistočne Evrope, kako bi se osigurala potrebna znanja za prihvatanje evropske doktrine regionalnog ekonomskog razvoja.

Literatura

Ibrelijić, I. (1994): Regionalizacija i regionalni razvoj. Tuzla: Ekonomski fakultet Univerziteta u Tuzli.

Osmanković, J. (2001): Teorija i politika regionalnog razvoja. Sarajevo: Beta, Osmanković, J. (2002): Teorija i politika regionalnog razvoja BiH. Sarajevo: Ekonomski fakultet Univerziteta u Sarajevu.

Prašo, M. (2000): Regionalna ekonomika. Mostar: Univerzitetska knjiga Mostar.

Dictionary, www.answers.com/regional+science?cat=technology

Wikipedia Enciklopedija, <http://hr.wikipedia.org/wiki/Regija>

Hadžiomerović, H. (1972): Projekcija dugoročnog razvoja BiH. ANUBiH, Sarajevo.

Hadžiomerović, H. (1974): Sarajevo – ekonomsko-urbani razvoj. ANUBiH, Sarajevo.

Hadžiomerović, H. (1979): Savjetovanje o pitanjima prostornog razvoja BiH. ANUBiH, Sarajevo.

Hadžiomerović, H. (1982): Sarajevo – grad i regija u vremenu i prostoru 2000. godine. ANUBiH Sarajevo, Sarajevo.

Hadžiomerović, H. (1985): Koncepcija dugoročnog privrednog razvoja BiH do 2000. ANU BiH, Sarajevo.

Bogoev, K. (1980): Simpozium neravnomjerni regionalni razvoj u ekonomskoj teoriji i praksi. MANU, Skopje.

Kamenica, S. (1977): Razvoj nerazvijenih područja u svjetlu procesa polarizacije u BiH (magistarski rad Ekonomski fakultet Zagreb).

Kamenica, S. (1987): Prostorna koncentracija i disperzija. Ekonomski institut Sarajevo, Sarajevo.

Edo Mušikić*

KONTINUITET BAVLJENJA PREKOGRANIČNIM REGIONALNIM RAZVOJEM FRIEDRICH EBERT FONDACIJE

Key words: regional development, crossborder cooperation, Friedrich Ebert Fondation

Fondacija Friedrich Ebert osnovana je 1925. godine kao političko nasljeđe prvog demokratski izabranog njemačkog predsjednika, Friedricha Eberta.

Ebert, socijaldemokrat skromnog porijekla iz obrtničke porodice, obavljao je najvišu funkciju u svojoj zemlji.

Reagirajući na vlastito bolno iskustvo u političkoj konotaciji, predložio je uspostavu fondacije pred kojom se nalaze sljedeći ciljevi:

- unapređenje političkog i socijalnog obrazovanja ljudi iz svih segmenata života u duhu demokratije i pluralizma;
- omogućavanje akademskog istraživanja i obrazovanja nadarenih mladih ljudi putem stipendiranja njihovog školovanja;
- doprinošenje međunarodnom razumijevanju i saradnji.

Friedrich Ebert fondacija, čiji su rad nacisti zabranili 1933. i koja je oživjela 1947. godine, postoji i danas, i još uvijek ostvaruje iste ciljeve putem svojih opsežnih aktivnosti.

Kao privatna, kulturna i neprofitna institucija, Fondacija je predana idejama i osnovnim vrijednostima socijalne demokratije.

Ured Friedrich Ebert fondacije u Sarajevu je otvoren 1996. godine. Osnovni ciljevi rada u Bosni i Hercegovini su:

- Jačanje demokratskih snaga i institucija,
- Razgovor o konceptima ekonomske i socijalne reforme i transformacije,
- Promoviranje struktura i organizacija u cilju razvoja aktivnog i pluralističkog građanskog društva,
- Podrška aktivnostima na međuetničkom pomirenju,
- Doprinos stvaranju preduvjeta za pristupanje Bosne i Hercegovine evropskim integracijama,

* Fondacija Friedrich Ebert,
e-mail: m.edo@bih.net.ba

- Usavršavanje organizacionih struktura i nadležnosti sindikata,
- U kontekstu regionalne saradnje u jugoistočnoj Evropi, ured u Sarajevu pruža podršku regionalnim projektima koji su usmjereni na osiguranje stabilnosti u regionu.

Metode koje se pritom koriste su organiziranje:

- konferencija, seminara, radionica i okruglih stolova,
- pružanje savjetodavnih usluga organima odlučivanja, nevladinim organizacijama i sindikatima,
- podrška publikacijama i istraživačkom radu,
- studijske posjete i razmjena iskustava, te umrežavanje.

Među partnerima iz Bosne i Hercegovine s kojima je ostvarena saradnja nalaze se razne institucije, organizacije i relevantne društvene grupe, kao što su:

- javne institucije, ministarstva i državne agencije,
- organi lokalne uprave i gradska vijeća,
- parlament ili parlamenti, političke stranke i relevantne organizacije,
- zavodi za naučnoistraživački rad,
- obrazovne institucije, univerziteti,
- nevladine organizacije u oblasti političkog djelovanja, rješavanja konfliktata, zaštite ljudskih prava, promoviranja jednakosti gendera i medija,
- sindikati i strukovna udruženja,
- evropske i međunarodne institucije.

Friedrich Ebert fondacija, sa približno 4.000 ureda širom svijeta, djeluje na području Afrike, Azije, Srednjeg istoka i Latinske Amerike. Angažirana je na projektima za socio-politički razvoj i ekonomsko i socijalno unapređenje.

U evropskim zemljama, na prostoru bivšeg Sovjetskog saveza, zatim u Sjedinjenim Američkim Državama i Japanu, projekti su uglavnom usmjereni ka aktivnostima kojim se promovira dijalog između svih demokratskih snaga, u cilju postizanja uravnoteženih interesa, rješavanja konfliktata i utvrđivanja političkih opcija.

U zemljama istočne Evrope koje prolaze kroz proces reforme Friedrich Ebert fondacija je angažirana na pružanju pomoći procesu demokratizacije, prelaska na tržišnu ekonomiju i uspostave građanskog društva. Osim toga, Fondacija im pruža pomoć u procesu prijema u Evropsku uniju.

U jugoistočnoj Evropi, u skladu s Paktom o stabilnosti u regionu, Fondacija doprinosi stvaranju uvjeta za stabilnost i razvoj, kao i preduvjeta za trajan mir i samoodrživ ekonomski razvoj. U tom kontekstu, pristup regionalnim i prekograničnim programima je

dobio na značaju.

Osnovna pitanja u regionu su socijalna politika i politika zapošljavanja, lokalna samouprava, manjinska prava, multietnička sredina i suživot, sindikati i radni odnosi, parlamentarna saradnja, borba protiv korupcije, te dijalog između građanskog društva i vojske.

Koliko veliki značaj Fondacija Friedrich Ebert poklanja aktivnostima na regionalnoj saradnji govori i citat Williija Branta:

„Međunarodna saradnja je od prevelike važnosti da bi se prepustila samo vladama!“

PRILOZI

PRILOZI

1. Izvještaj o održanoj konferenciji
2. Akademija nauka i umjetnosti BiH
3. Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka
4. Ekonomski institut Sarajevo
5. Fondacija Friedrich Ebert
6. Urednici
 - Dr. Jasmina Osmanković
 - Dr. Mirko Pejanović
 - Dr. Boris Tihí

PRILOG 1.

IZVJEŠTAJ
MEĐUNARODNA NAUČNA KONFERENCIJA
„Prekogranične regije i jugoistočna Evropa“
ANUBiH, Sarajevo
2. 11. 2007. godine

Mjesto: Svečana sala Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Bistrik 7, Sarajevo, BiH

Organizatori:

- Akademik Boris Tihi, Odjeljenje društvenih nauka, ANUBiH
- Prof. dr. Mirko Pejanović, dekan Fakulteta političkih nauka Sarajevo
- Prof. dr. Anto Domazet, direktor Ekonomskog instituta Sarajevo

Timing:

Četvrtak, 1. 11. 2007.

Popodnevni sati – dolazak gostiju i smještaj (Hotel Saraj)

19,30 – sastanak Organizacionog odbora (Hotel Saraj)

20,00 – 1. 11. 2007. večera Organizacionog, Naučnog odbora i učesnika (Hotel Saraj)

Petak, 2. 11. 2007.

9,00 – registracija učesnika i akreditacija novinara (printani i elektronski mediji)

9,15 – početak rada

14,00 – ručak

15,00 – pozdrav sa učesnicima i njihov transfer do aerodroma (po potrebi)

15,15 – sastanak Organizacionog odbora i dogovor o radu na knjizi/zborniku radova

Subota, 3. 11. 2007.

11,00 -11,45 – sastanak sa prof. Sachterom

(rezime i dogovor o daljem radu na istraživanju fenomena regionalnog razvoja i prekogranične saradnje)

Prisutni:

učesnici Konferencije, studenti Ekonomskog fakulteta Sarajevo, profesori Pravnog fakulteta, Fakulteta političkih nauka, Ekonomskog fakulteta u Sarajevu, Ekonomskog fakulteta u Tuzli, Ekonomskog fakulteta u Subotici, Ekonomskog fakulteta u Kragujevcu, Ekonomskog fakulteta u Lilleu, istraživačkih instituta za ekonomiku i organizaciju, članovi ANUBiH, predstavnici medija, Centra za razvoj lokalne i regionalne samouprave, predstavnici Fondacije Friedrich Ebert

Finansiranje:

- Fondacija Friedrich Ebert

Odnosi s medijima:

- Fakultet političkih nauka

Uvod

• Tihi, B., Kontinuitet izučavanja regionalnog razvoja i regionalizacije u Akademiji nauka i umjetnosti BiH (radovi akademik Hadžiomerović), na Ekonomskom institutu Ekonomskog fakulteta Sarajevo (Bošnjović, Kamenica, Osmanković) 1960-2006.

• Pejanović, M. (Fakultet političkih nauka, Sarajevo, BiH), Ideja i realizacija projekta Mogućnosti i efekti prekogranične saradnje i knjige Euroregije i Bosna i Hercegovina s međunarodnom recenzijom u kontekstu napora Fonda za nauku Kantona Sarajevo, Ministarstva za nauku KS da se podrži naučnoistraživački rad na Univerzitetu i u Kantonu.

Prezentirani radovi:

- Sachster, H. (Lille, Francuska), Euroregije i trendovi evropske akcije za prekograničnu saradnju,

- Tihi, B. (ANUBiH, Sarajevo, BiH), Ekonomski cijena postojiće regionalne podjele u BiH,
- Pejanović, M. (Fakultet političkih nauka, Sarajevo, BiH), Istorijsko oblikovanje regija i mogućnost uspostavljanja regionalne strukture BiH u postdejtonskom periodu,
- Osmanković, J. (Ekonomski fakultet, Sarajevo, BiH), Prekogranična suradnja i ekonomski razvitak,
- Rosić, I. (Ekonomski fakultet, Kragujevac, Srbija), Regionalno povezivanje – izazov i imperativ Srbije u budućnosti,
- Sadiković, E. (Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave, Sarajevo, BiH), Politika regionalnog razvoja EU i mogućnost ekonomskog i socijalnog razvoja BiH,
- Adžić, S. (Ekonomski fakultet, Subotica, Vojvodina, Srbija), Modeliranje prekogranične saradnje u neuređenom institucionalnom okruženju i procena rizika u odlučivanju,
- Đorđević, M. (Ekonomski fakultet, Kragujevac, Srbija), Mesto Srbije u regionalnom razvoju zapadnog Balkana,
- Veselinović, P. (Ekonomski fakultet, Kragujevac, Srbija), Uloga CEFTA sporazuma u dinamiziranju prekogranične saradnje u jugoistočnoj Evropi,
- Hodžić, K. (Ekonomski fakultet, Tuzla, BiH), Euroregija Dunav-Drava-Sava u funkciji razvoja turizma,
- Vlaj, S. (Fakultet političkih nauka, Ljubljana, Slovenija), Čezmejno sodelovanje lokalnih skupnosti v Sloveniji,
- Mušikić, E. (Fondacija FE, Sarajevo, BiH), Podrška projektima prekogranične saradnje 1996-2006. godina,

Diskusija

- Učesnici: Dacić, S., Sachter, H., Tihi, B., Pejanović, M., Rosić, I., i drugi

Najavljeni radovi, pored prezentiranih, u toku Konferencije:

- Jahić, H. (Ekonomski fakultet), Regionalna nauka – historija i perspektiva, Kukić, S. (Ekonomski fakultet Mostar, BiH), Sociološki aspekti prekogranične suradnje

Rezultat:

- Knjiga/zbornik radova prezentirana i dostavljena za Konferenciju. Redakcija: Osmanković i Pejanović. Sekretar: Sadiković, Finansiranje: Fondacija Friedrich Ebert. Izdavač: ANUBiH i Fakultet političkih nauka,
- Uspostavljanje i/ili osnaživanje saradnje s akademskom zajednicom jugoistočne Evrope na temama regionalnog razvoja,
- Uključivanje studenata u naučnoistraživački rad.

ADDENDUM 1

REPORT
INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
„Cross-border regions and south east Europe“
ANUBiH, Sarajevo
November, 2nd, 2007

Venue: Grand Hall at the Academy of Science and Arts of Bosnia and Herzegovina, Bistrik 7, Sarajevo, BiH

Organizers:

- Academic Boris Tihi, Department of social studies, ANUBiH
- Prof. dr. Mirko Pejanović, Dean, Faculty of Political Sciences, Sarajevo
- Prof. dr. Anto Domazet, Dean, Economic Institute, Sarajevo

Timing:

Thursday, 1. 11. 2007

Afternoon hours – arrival of guests and accommodation (Hotel Saraj)

19, 30 – Organization board Meeting (Hotel Saraj)

20, 00 – 1. 11. 2007, Dinner, Organization and Scientific boards and participants (Hotel Saraj)

Friday, 2. 11. 2007

9, 00 – Registration of participants and accreditation of journalists) printed and electronic media)

9, 15 – Starting of the work

14, 00 – Lunch

15, 00 – Farewell with participants and transfer to the airport (if needed)

15, 15 – Organization board meeting and agreement on the book printing/Works summary

Saturday, 3. 11. 2007

11, 00 -11, 45 – Meeting with prof. Sachter

(Resume and issues regarding further work on the research of the phenomenon of regional development and cross border cooperation)

Present:

Participants of the Conference, Students from the Economic Faculty Sarajevo, professors from Faculty of Laws, Faculty of Political Sciences, Economic Faculty in Sarajevo, Economic Faculty in Tuzla, Economic Faculty in Subotica, Economic Faculty in Kragujevac, Economic Faculty in Lille, Research Institutes for economics and organization, members ANUBiH, media representatives, representatives from the Center for development of local and regional self governance, representatives from Foundation Friedrich Ebert

Financing:

- Foundation Friedrich Ebert

Relations to media:

- Faculty of Political Sciences

Introduction

- Tihi, B., Continuity in exploring regional development and regionalization in the Academy of Sciences and art BiH (works from academic Hadžiomerović), at the Economic Institute Economic Faculty Sarajevo (Bošnjović, Kamenica, Osmanković) 1960-2006
- Pejanović, M. (Faculty of political sciences, Sarajevo, BiH), Idea and realization of project Possibilities and effects of cross-border cooperation and the book Euroregions and Bosnia an Herzegovina with international review in the context of the efforts from Fund for Science Canton Sarajevo, Ministry for Science KS to support scientific-research work at the University and the Canton

Presented works:

- Sachter, H. (Lille, France), Euroregions and trends of European support to cross-border cooperation,

- Tihi, B. (ANUBiH, Sarajevo, BiH), Economic price of the actual regional division of BiH,
- Pejanović, M. (Faculty of political sciences, Sarajevo, BiH), Historic modeling and possibilities of establishing regional structure in BiH in the post Dayton period,
- Osmanković, J. (Economic Faculty, Sarajevo, BiH), Cross-border cooperation and economic development,
- Rosić, I. (Economic Faculty, Kragujevac, Serbia), Regional connections – challenge and imperative in the future,
- Sadiković, E. (Center for local and regional self governance development, Sarajevo, BiH), Policy of regional development EU and possibilities of economic and social development in BiH,
- Adžić, S. (Economic Faculty, Subotica, Vojvodina, Serbia), Modeling cross-border cooperation in non arranged institutional surrounding and evaluation of risks in decision making,
- Đorđević, M. (Economic Faculty, Kragujevac, Serbia), Serbia place in regional development of the west Balkans,
- Veselinović, P. (Economic Faculty, Kragujevac, Serbia), Role of CEFTA in dynamiting cross-border cooperation in south east Europe,
- Hodžić, K. (Economic Faculty, Tuzla, BiH), Euroregion Dunav-Drava-Sava in the function of tourism development),
- Vlaj, S. (Faculty of Political Sciences , Ljubljana, Slovenia), Čezmejno sodjelovanje lokalnih skupnosti v Sloveniji,
- Muškić, E. (Foundation FE, Sarajevo, BiH), Support to projects of cross-border cooperation 1996-2006,

Discussion

- Participants: Dacić, S., Sachter, H., Tihi, B., Pejanović, M., Rosić, I., others

Reported works, besides those presented during the Conference:

- Jahić, H. (Economic Faculty), Regional science – history and perspective, Kukić, S. (Economic Faculty Mostar, BiH), Sociological aspects of cross-border cooperation

Result:

- Book/Summary of works presented and delivered to the Conference. Editorial: Osmanković and Pejanović. Secretary: Sadiković, Financing: Foundation Friedrich Ebert. Publisher: ANUBiH and Faculty of Political Science,
- Establishing and/or reinforcing cooperation with academic community of south east Europe on the basis of regional development,
- Inclusion of students into scientific-research work.

PRILOG 2.**Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine**

Akademija nauka i umjetnosti BiH nastala je iz Naučnog društva koje je utemeljeno 1951. godine odlukom Skupštine Republike Bosne i Hercegovine, najvišeg organa državne vlasti u zemlji, o osnivanju Naučnog društva Bosne i Hercegovine. Naučno društvo, kao najviša ustanova za brigu o naučnom životu, funkcioniralo je sve dok Skupština Bosne i Hercegovine nije donijela Zakon o Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine. Tim zakonom, donesenim 1966. godine, ustanovljena je Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine kao najviša naučna i umjetnička institucija na prostoru države Bosne i Hercegovine. Tim zakonom je Akademiji nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine stavljeno u zadatku da vodi brigu o ukupnom razvoju nauke i umjetnosti, da organizira naučna istraživanja i umjetničke manifestacije, da objavljuje radove svojih članova i saradnika Akademije i da u cjelini brine o stanju i razvoju nauke i umjetnosti u zemlji. Akademija je u svom radu potpuno samostalna i slobodna, a rukovodi se isključivo principima i interesima nauke i slobodnog uvjerenja svojih članova. Na temelju Zakona, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine je donijela svoj Statut, u kojem je regulirala sva pitanja organizacije, upravljanja i rada u svim oblastima u kojima djeluje.

Prema odredbama statuta, ANUBiH je organizovana u šest odjeljenja, na principu okupljanja srodnih struka. Odjeljenja su nosioci osnovnih djelatnosti Akademije iz oblasti nauke odnosno umjetnosti. Rad odjeljenja organizuje sekretar ili njegov zamjenik koje biraju članovi odjeljenja iz svojih redova na period od tri godine, a izbor potvrđuje Skupština ANUBiH. Rad odjeljenja koordinira Skupština, odnosno Predsjedništvo Akademije.

Odjeljenja su ovlaštena da obrazuju radna tijela (odbore i komisije) radi naučne i stručne obrade različitih pitanja naučnog i umjetničkog rada. U sastav radnih tijela, pored članova ANUBiH, ulaze i druge istaknute ličnosti iz odgovarajućih struka. Radnim tijelima rukovode članovi ANUBiH.

Odjeljne društvenih nauka je jedno od šest odjeljenja u sastavu ANUBiH.

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Bistrik 7, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel./Phone + 387 (0)33 206 - 034; 210 - 902; 210 - 903; 210 - 904

Fax: + 387 (0)33 206 - 033

Kabinet predsjednika:

+ 387 (0)33 206 - 032

e - mail: akademija@anubih.ba

ADDENDUM 2.**The Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina**

ANUBiH arose out of the Scientific Society, founded in 1951, by the decision of the Assembly of the Republic of Bosnia and Herzegovina, the highest state authority in the country, on the formation of the Scientific Society of Bosnia and Herzegovina. The Scientific Society continued to operate as the highest-level institution concerned with science until the Assembly of Bosnia and Herzegovina passed a Law on the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina in 1966. The Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina is charged, pursuant to this Law, with responsibility for the overall development of science and the arts, with organizing scientific research and arts-related events, with publishing papers written by its members and associates, and in general with the state of science and the arts and their development in Bosnia and Herzegovina. The Academy is a wholly independent body, governed solely by the principles and interests of science and the independent convictions of its members. Pursuant to the Law, the Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina adopted its own Statute, which governs all aspects of its organization, management and operations in all the fields in which it is active.

According to the Law and Statute, the supreme ANUBiH governing body is the Assembly, consisting of all Academy members. The Presidency and The Executive Board are the executive organs chosen by the Assembly. The Executive Board is composed of The President, two Vice Presidents and The Secretary General.

The Presidency is entitled to form special working groups, based on appropriate Executive Board proposals, for various assignments of general interest for the Academy as a whole.

The ANUBiH Presidency has 16 members, besides the Executive Board members (4) and Department secretaries (6)

ANUBiH members are chosen from among the most prominent individuals actively engaged in different fields of science and art. They are elected by the ANUBiH Assembly in compliance with the provisions of the Law and Statute.

According to the provisions of the Law and Statute, ANUBiH is composed of six Departments according to the selected branches of sciences and arts. Every Department is headed by a secretary,

elected by the Department members and verified by the ANUBiH Assembly. The Departments are authorized to form working groups (Committees and Commissions) that initiate study and evaluate various aspects of scientific and artistic activities. Working groups consist of ANUBiH members as well as other prominent persons affiliated to the corresponding fields. The working groups are chaired by members of the Academy. Department of social sciences is one of the six department ANUBH.

Academy of Sciences and Arts of Bosnia and Herzegovina

Bistrik 7, 71 000 Sarajevo, Bosnia & Herzegovina

Tel. / Phone + 387 (0)33 20 60 34; 21 09 02; 21 09 03; 21 09 04

Fax: + 387 (0)33 20 60 33 President's Office: + 387 (0)33 20 60 32

e - mail: akademija@anubih.ba

PRILOG 3.

Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta
političkih nauka Sarajevo

Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave je organizaciona jedinica Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, koji je formiran 1961. godine, nastavljajući tradiciju dotadašnje Visoke škole političkih nauka Sarajevo. Uz Odsjek sociologije, koji je formiran školske 1964/1965. godine, školske 1973/1974. godine otvara se i Odsjek žurnalistike, a 1975/1976. godine i Odsjek za opštenarodnu odbranu i društvenu samozaštitu (Odsjek odbrane i sigurnosti). Akademske 2001/2002. godine ovaj odsjek je transformiran u Odsjek sigurnosti, a 2005/2006. godine u Odsjek sigurnosnih i mirovnih studija. U jesen 1984. godine dotadašnja Viša škola za socijalni rad u Sarajevu integrira se s našim fakultetom i od tada ovdje egzistira i peti odsjek – Odsjek socijalnog rada. U 45 godina rada, na svih pet naših odsjeka upisala su se ukupno 32.882 studenta. Zaključno sa 4. 10. 2006. godine, visoku stručnu spremu stekla su 7.703 diplomirana studenta. Od 1970. godine organizuju se postdiplomski studiji i odbrane doktorskih disertacija. U periodu 1970-2006 godine odbranjene su 34 specijalističke radnje, 255 magistarskih radova, 117 doktorskih disertacija. U školskoj 2006/2007. godini na Fakultet su upisana 2.082 studenta (1.001 redovni, 820 vanrednih i 261 paralelni). U stalnom radnom odnosu, u realizaciji nastavnog plana i programa u akademskoj 2006/2007. godini, učestvuje 57 nastavnika i saradnika, a u dopunskom radnom odnosu 28 nastavnika i saradnika.

Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave uspješno učestvuje u brojnim domaćim i međunarodnim naučnim projektima. U svom radu koristi ljudske resurse Fakulteta i Univerziteta. U svom dosadašnjem radu Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave Fakulteta političkih nauka u Sarajevu bio je nosilac ili suorganizator više stručnih i naučnih skupova o pojedinim aspektima razvoja lokalne samouprave i regionalnog razvoja u Bosni i Hercegovini. Posebno se izdvajaju teme i okrugli stolovi:

„Lokalna samouprava u Švicarskoj i Bosni i Hercegovini“, okrugli sto održan 1999. godine u zajedničkoj organizaciji Pravnog centra, Konferencije opština i gradova u FBiH i Centra za razvoj lokalne i regionalne samouprave;

„Pozicija gradova kao jedinica lokalne samouprave u Bosni i

Hercegovini“, okrugli sto održan 1999. godine u organizaciji Pravnog centra, časopisa „Pravna misao“ i Centra za razvoj lokalne i regionalne samouprave;

„Prekogranična saradnja opština i regija u zemljama jugoistočne Evrope“, okrugli sto održan 2000. godine u organizaciji Fondacije Konrad Adenauer i Centra za razvoj lokalne i regionalne samouprave;

Istraživački projekt „Mogućnost formiranja opštine Jelah“ - istraživanje je obavljeno 2001. godine po zahtjevu Mjesne zajednice Jelah;

“Položaj i ustrojstvo gradova u Federaciji Bosne i Hercegovine, sa posebnim osvrtom na razvoj lokalne samouprave u gradu Mostaru“, okrugli sto održan u martu 2003. godine u zajedničkoj organizaciji Centra za razvoj lokalne i regionalne samouprave, Centra za promociju civilnog društva i Konferencije gradova i opština u Federaciji BiH.

„Moj načelnik - moj izbor“, okrugli sto u organizaciji Fondacije Friedrich Ebert, održan maja 2004. godine. Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave izložio uvodnu prezentaciju;

„Problemi regionalizacije Bosne i Hercegovine“, okrugli sto održan 2004. godine u zajedničkoj pripremi sa Institutom za prostorno planiranje Arhitektonskog fakulteta u Sarajevu;

„Oblici neposrednog odlučivanja građana u lokalnoj samoupravi“, okrugli sto održan 2005. godine u organizaciji Fondacije Friedrich Ebert. Centar za razvoj lokalne i regionalne uprave izložio uvodnu prezentaciju;

Izrada Zakona o principima lokalne samouprave u Federaciji Bosne i Hercegovine. Centar za razvoj lokalne i regionalne samouprave pruža ekspertnu uslugu u pripremi zakona (juni, juli, avgust i septembar 2004. godine). Zakon je usvojen u Parlamentu FBiH 2006. godine.

Centar je u 2003. godini štampao Zbornik pod naslovom: „Položaj i ustrojstvo gradova u Federaciji Bosne i Hercegovine sa posebnim osvrtom na razvoj lokalne samouprave u Gradu Mostaru“.

Centar je realizirao dva naučnoistraživačka projekta:

1. „Opštine u Bosni i Hercegovini - socijalne, demografske, ekonomski i političke činjenice“ (2006), i
2. Primjena koncepta Euroregija u Bosni i Hercegovini (2007).

Adresa:

Skenderija 72, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

E-mail: dekanat @ fpn.unsa.ba

Tel. : + 387 33 20 35 62, 66 50 18, 20 56 09

Fax: +387 33 66 68 84, 21 64 77

ADDENDUM 3.**Center for development of local and regional self governance of
the Faculty for Political Sciences Sarajevo**

Center for development of local and regional self governance is the organizational unit of the Faculty for Political Sciences University in Sarajevo. It was formed in 1961 by maintaining tradition of that Higher School for Political Sciences Sarajevo. Along with the Department for Sociology which was formed during the school year 1964/1976, during school year 1973/1974 Department for Journalism was formed and during the years 1975/76 Department for General Defense and social self-protection formed (Department for defense and security). During the academic 2001/2002, this department was transformed into Department for Security and in 2005/2006 into Department for Safety and peace studies. Into the fall 1984, previous Higher School for social work in Sarajevo integrated with our Faculty and since then the fifth departments came into function – Department for social work. During 45 years of work, on all five departments, 32.82 students were enrolled. Concluded with October 4, 2006, higher education got 7.703 graduated students. Since 1970, muster studies and defense of doctoral dissertations have been organized. During the period 1970-2006, 34 specialist works, 255 muster works, 117 doctoral dissertations. During the school year 2006/2007, 2.082 students were enrolled (1.001 full-time, 820 part time and 261 parallel). Permanently employed in the realization of curriculum in academic year 2006/2007 are 57 teachers and assistants and on part-time basis are 28 teachers and assistants.

Center for development local and regional self governance successfully participates in numerous local and international expert projects. In its work, it uses the human resources of the Faculty and University. In its previous work Center for development of local and regional self governance of the Faculty for Political Sciences in Sarajevo was the leader or co-organizer of more expert and scientific events related to specific aspects of development of local self governance and regional development in Bosnia and Herzegovina. Special attention is put to the following topics and round tables:

„Local self governance in Switzerland and Bosnia and Herzegovina“, round table held in 1999 in cooperation of Legal Center, Conference of municipalities and cities in F BiH and Center for development of local and regional self governance;

„Position of cities as the units of local self governance in Bosnia and Herzegovina“, round table held in 1999 in the organization of Legal Center, Magazine „Legal Thought“ and Center for development of local and regional self governance;

„Cross-border cooperation of municipalities and regions in the countries of the south east Europe“, round table held in 2000, in the organization of Foundation Konrad Adenauer and Center for development of local and regional self governance;

Research project „Possibilities of forming the municipality Jelah“ – research performed in 2001, according to a demand of the Local community Jelah;

Position and composition of cities in Federation of Bosnia and Herzegovina, with special regard to development of local self governance in the city of Mostar“, round table held in March 2003, in co-organization of Center for development of local and regional self governance, Center for the promotion of civil society and Conference of cities and municipalities in Federation BiH;

„May mayor – my choice“, round table organized by Foundation Friedrich Ebert, and held in May 2004. Center for development of local and regional self governance had introductory presentation.

„Problems of regionalization of Bosnia and Herzegovina“, round table held in 2004, in common preparation with the Institute for spatial planning of the Faculty for Architecture in Sarajevo.

„Forms of direct decision making of citizens in local self governance“, round table held in 2005, in the organization of the Foundation Friedrich Ebert. Center for development of local and regional self governance had introductory presentation.

Elaboration of the Law on principles of local self governance in the Federation of Bosnia and Herzegovina. Center for development of local and regional self governance offers expert services in the preparation of the laws (June, July, August and September 2004). The law was adopted by the Parliament F BiH in 2006.

During 003, the Center printed Reports titled „Position and organization of cities in the Federation of Bosnia and Herzegovina with special regard to development of local self governance in the city of Mostar“

Center realized two scientific-research projects:

1. „Municipalities in Bosnia and Herzegovina – social, demographic, economic and political facts“ (2006)

2. Application of the concept of Euroregions in Bosnia and Herzegovina (2007)

Address:

Skenderija 72, 71000 Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

E-mail: dekanat @ fpn.unsa.ba

Tel. : + 387 33 20 35 62, 66 50 18, 20 56 09

Fax: +387 33 66 68 84, 21 64 77

PRILOG 4.

Ekonomski institut Sarajevo

Ekonomski institut Sarajevo je osnovan 1961. godine. U javnom je vlasništvu, ali djeluje kao potpuno tržišno orijentirana institucija, bez ikakvih budžetskih i drugih donacija. Vodi plitku fleksibilnu organizaciju s malim upravljačkim jezgrom i istraživačkom infrastrukturom i logistikom. Za istraživačke projekte koriste se ljudski resursi Ekonomskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu (oko 120 profesora i asistenata Ekonomskog fakulteta), po osnovu sporazuma o poslovnoj suradnji i partnerstvu. To je razlog zašto je Ekonomski institut Sarajevo rado viđen kao član ili partner brojnih konzorcija i istraživačkih instituta u Evropi na projektima koji se realiziraju u Bosni i Hercegovini, a finansiraju se iz sredstava EU, Svjetske banke ili drugih fondova za podršku tranziciji zemlje.

Djelokrug istraživanja je određen tržišnim potrebama, odnosno strukturu tražnje. U tom je pogledu dominantna uloga javnog sektora i fondova Evropske unije za čije se potrebe istraživački projekti mogu pridobiti jedino putem javnih natječaja. Tim je putem Ekonomski institut Sarajevo realizirao u novije vrijeme niz značajnih projekata. Bitna je uloga USAID-a u podršci think-tank orientacije Ekonomskog instituta putem grantova za finansiranje nekih važnih istraživačkih projekata čijom je realizacijom omogućana bolja formulacija politika u monetarnoj, industrijskoj i sferi ruralnog razvoja.

Ekonomski institut stalno razvija kapacitete za pružanje istraživačkih i konsultantskih servisa poslovnom sektoru i lokalnim zajednicama. U poslovnom sektoru Ekonomski institut je orijentiran na projekte restrukturiranja, uključujući privatizaciju, finansijsko, tržišno i tehnološko restrukturiranje i inovativne oblike upravljanja ljudskim resursima, znanjem i upravljanja utemeljenog na vrijednosti. U sektoru lokalnih zajednica težiše se stavlja na strategije razvoja, razvojne projekte i studije izvodljivosti, kao i inovativne forme finansiranja i upravljanja projektima kao što su partnerstvo javnog i privatnog sektora, koncesije i slično.

Misija: Održati poziciju vodeće domaće naučnoistraživačke institucije utemeljene na vrhunskim znanjima i sposobnostima u ekonomskim istraživanjima za potrebe unapređenja javnih politika i potrebe za poslovnim konsultantskim servisima za podizanje konkurentnosti poslovnog sektora i kompanija u BiH.

Ekonomski institut ima pedesetogodišnji kontinuitet u istraživanju regionalnog razvoja Bosne i Hercegovine. Posebno su značajni projekti: Regionalna komponenta u privrednom razvoju Bosne i Hercegovine (1963), Osnovne karakteristike i tendencije u interregionalnom razvoju Bosne i Hercegovine (1964), Centri društveno-ekonomskog razvoja Bosne i Hercegovine (1969), Prostorna koncentracija i disperzija privrede i razvoj nedovoljno razvijenih područja (1982), Razvoj regiona BiH (1982), Razvoj sistema naselja u BiH i njegova optimizacija sa funkcionalnog regionalnog aspekta i aspekta prirodnih uslova – sistem i funkcije osnovnih naselja u BiH (1985), Regionalna komponenta u dugoročnom razvoju Bosne i Hercegovine (1985), Regionalizacija BiH (1992), Regionalni razvoj BiH (1996) i drugi.

Kontakt: Ekonomski institut Sarajevo

Branilaca Grada 47, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel: 387 33 664 047

E-mail: ekonomski.institut@efsa.unsa.ba

ADDENDUM 4.

Economic Institute Sarajevo was founded in 1961. It is public owned, but is acting as fully market oriented institution, without any budgetary support or any kind of public subsidies. In internal organization we apply fleet, flexible model of organization with small core management and logistics of the research activities. We are using human capacities of School for Economics and Business of the University Sarajevo, based on mutual Agreement on business partnership in research work. By doing so we have the enormous capacities of more than 120 professors and assistants of School for Economics and Business organized within Economic Institute network which permits us high level of competitiveness in accomplishing the most complex scientific and research projects. This is why Economic institute Sarajevo is welcome as a partner to the many research consortiums and institutes in the projects being performed in Bosnia and Herzegovina, financed by European Union, World Bank or other international funds supporting transition of the country.

The field of our research has been determined by market needs and demand structure. There is dominant role of public funds and the EU funds in creating such a demand, always being based on public tenders for winning research projects. In that way many important projects have been done by the Economic Institute Sarajevo. We hope that governments in Bosnia and Herzegovina will develop policies and funds for supporting research in macroeconomic areas and industrial policies. It will stimulate specialization in our research supporting transition, European integration and improvement of competitiveness of the economy in Bosnia and Herzegovina. We want to emphasize the role of USAID in supporting think tank orientation of Economic Institute by granting some important research projects contributing better formulation of public policies in areas of monetary, trade, industry and rural development policies.

Based on growing market needs Economic Institute Sarajevo is permanently developing its capacities in research and consulting services for local communities and business sector. In local communities sector we are focused to strategies of development, projects and feasibility studies and innovative forms of public management and finance in public projects, like public-private-partnership, concessions and other forms. In business sector we are oriented to the process of companies restructuring including privatization, financial and marketing restructuring and innovative

forms of human resource management, knowledge management and value based management.

Mission: We want to sustain the position of leading local research and scientific institution based on respective knowledge and capacities in economic research for better public policies and consulting services for enhancing competitiveness of business sector and companies in B&H.

Economic Institute has five years long continuity in researching regional development in Bosnia and Herzegovina. Special importance have the following projects: Regional component in the economic development of Bosnia and Herzegovina (1963), Basic characteristics and tendencies within inter-regional development of Bosnia and Herzegovina (1964), Centers of socio-economic development of Bosnia and Herzegovina (1969), Spatial concentration and dispersion of economy and development of undeveloped regions (1982), Development of Regions BiH (1982), Development of the system of settlements in BiH and their optimization from the view of functional regional aspect and the aspect of natural conditions – system and functions of the basic settlements in BiH (1985), Regional component in long term development of Bosnia and Herzegovina (1985), Regionalization BiH (1992), Regional development BiH (1996), and other.

PRILOG 5.

Fondacija Friedrich Ebert

Fondacija je osnovana 1925. godine. Ciljevi Fondacije su :

- unapređenje političkog i socijalnog obrazovanja ljudi iz svih segmenta života u duhu demokratije i pluralizma;
- omogućavanje akademskog istraživanja i obrazovanja nadarenih mladih ljudi putem stipendiranja njihovog školovanja;
- doprinošenje međunarodnom razumijevanju i saradnji.

Ured Friedrich Ebert fondacije u Sarajevu je otvoren 1996. godine.

Osnovni ciljevi rada u Bosni i Hercegovini su:

- Jačanje demokratskih snaga i institucija,
- Razgovor o konceptima ekonomske i socijalne reforme i transformacije,
- Promoviranje struktura i organizacija u cilju razvoja aktivnog i pluralističkog građanskog društva,
- Podrška aktivnostima na međuetničkom pomirenju,
- Doprinos stvaranju preduvjeta za pristupanje Bosne i Hercegovine evropskim integracijama,
- Usavršavanje organizacionih struktura i nadležnosti sindikata,
- U kontekstu regionalne saradnje u jugoistočnoj Evropi, ured u Sarajevu pruža podršku regionalnim projektima koji su usmjereni na osiguranje stabilnosti u regionu.

Friedrich Ebert fondacija, sa približno 4000 ureda širom svijeta, djeluje na području Afrike, Azije, Srednjeg istoka i Latinske Amerike. Angažirana je na projektima za socio-politički razvoj i ekonomsko i socijalno unapređenje. U jugoistočnoj Evropi, u skladu sa Paktom o stabilnosti u regionu, Fondacija doprinosi stvaranju uvjeta za stabilnost i razvoj, kao i preduvjeta za trajan mir i samoodrživ ekonomski razvoj. U tom kontekstu, pristup regionalnim i prekograničnim programima je dobio na značaju. Osnovna pitanja u regionu su socijalna politika i politika zapošljavanja, lokalna samouprava, manjinska prava, multietnička sredina i suživot, sindikati i radni odnosi, parlamentarna saradnja, borba protiv korupcije, te dijalog između građanskog društva i vojske. Koliko veliki značaj Fondacija Friedrich Ebert poklanja aktivnostima na regionalnoj saradnji govori i citat Williija Branta: „Međunarodna saradnja je od prevelike važnosti da bi se prepustila samo vladama!“

Kontakt:

FES Sarajevo

Sumbula Avde 7, 71000 Sarajevo, Bosna i Hercegovina

Tel.: +387 33 / 264 050 ili 214 568 Fax.: +387 33 / 214 571 e-mail:
fes.bos@bih.net.ba

Edo Mušikić, e-mail: m.edo@bih.net.ba

ADDENDUM 5.**Foundation Friedrich Ebert**

Foundation established in 1925. The Foundation goals are:

- Improvement of political and social education of people from all life segments in the spirit of democracy and political pluralism;
- Provision of academic research and education of talented young people through scholarship financing;
- Contribution to international understanding and cooperation.

The Office of Friedrich Ebert Foundation in Sarajevo was open in 1996. The basic goals of the work in Bosnia and Herzegovina are:

- Reinforcing democratic forces and institutions,
- Discussion on concepts of economic and social reforms and transformation,
- Promotion of structures and organizations for the sake of developing active and pluralist civil society,
- Support to activities related to inter-entity reconciliation,
- Contribution in creating preconditions for the accession of Bosnia and Herzegovina to the European integrations,
- Improvement of the organizational structures and competencies of trade unions,
- Within the context of regional cooperation in south east Europe, the Office in Sarajevo offers the support to regional projects that are directed to provision of stability in the region.

The Friedrich Ebert Foundation, with almost 4 000 offices all round the world, acts on the territory of Africa, Asia, Middle East and Latin America. It is engaged on the projects for socio-political development and economic and social improvement. In the south east Europe, in accordance to the Stability Pact in the Region, the Foundation contributes to the creation of conditions for stability and development, so as he preconditions for permanent peace and sustainable economic development. Within this context, the approach to regional and cross-border programs got the importance. The basic issues in the region are the social policy and policy of employment, local self governance, minority rights, multi ethnic surrounding and coexistence, trade unions and working relations, parliamentary cooperation, fight against corruption, dialogue between civil society and army. Quotations from Willy Brant witness about the attention the Foundation Friedrich Ebert directs towards the activities on regional cooperation: „ International cooperation is of utmost importance to be only left to the governments“

PRILOG 6.

Urednici:

Dr. Boris Tihi

Prof. dr. Boris Tihi, dopisni član ANUBiH, sekretar Odjeljenja društvenih nauka ANUBiH. Redovni profesor Ekonomskog fakulteta u Sarajevu. Predstavnik BiH u World Bank. Savjetnik u Predsjedništvu BiH. U dva mandata je bio rektor Univerziteta u Sarajevu od 2000. do 2004. Od 1997. do 2000. bio je prorektor Univerziteta u Sarajevu. Bio je dekan Ekonomskog fakulteta u Sarajevu 1983-1985. i 1995-1997. U periodu 1990-1995. dekan Poslovne škole. Autor/koautor je sedamanest udžbenika i knjiga. Autor nekoliko stotina stručnih i naučnih radova. Učesnik brojnim domaćim i međunarodnim projektima. Učesnik međunarodnih konferencija. Profesor na brojnim domaćim i inostranim fakultetima (Italija, Slovenija, Hrvatska, SAD, UK).

Dr. Mirko Pejanović

Prof. dr. Mirko Pejanović je od jula 2007. godine dekan Fakulteta političkih nauka. Autor sedam knjiga i više od 200 naučnih i stručnih radova. Dvije knjige su objavljene na engleskom jeziku. Rukovodilac je Centra za razvoj lokalne i regionalne samouprave. Obavljao je dužnost prorektora Univerziteta u Sarajevu. Istraživač je i koordinator na domaćim i međunarodnim naučnim projektima. Veoma je angažiran u nevladinim organizacijama. Član je Asocijacije nezavisnih intelektualaca Krug 99 i aktivist Internacionalne lige humanista. Bio je član Predsjedništva BiH. Redovni profesor na Fakultetu političkih nauka u Sarajevu. Saraduje na projektima sa profesorima Fakulteta za družbene vede Univerze u Ljubljani. Bio je glavni i odgovorni urednik časopisa za društvena pitanja Univerziteta u Sarajevu Pregled, a danas je član redakcije.

Dr. Jasmina Osmanković

Doc. dr. Jasmina Osmanković autorica je triju knjiga: Regionalizacija – teorija i praksa (2001), Teorija i politika regionalnog razvoja (2002), Ekonomski razvoj – novi pristupi (2007), koautor knjige: Eurorogi i Bosna i Hercegovina (2007). Autorica dvaju priloga u knjigama, učesnik domaćih i međunarodnih naučnih projekata. Autorica

radova na međunarodnim naučnim konferencijama. Područje naučnog interesovanja: ekonomski razvoj, lokalni razvoj, regionalni razvoj, turizam i međunarodna ekonomija. Predaje na Ekonomskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu na predmetima: Ekonomski razvoj, Regionalni razvoj, Osnove turizma i Međunarodna ekonomija.

ADDENDUM 6.

Editors:

Dr. Boris Tihi

Prof. Dr. Boris Tihi, associated member of ANUBiH, Secretary of Department for social sciences ANUBiH. Full-time professor at the Economic Faculty in Sarajevo. The BiH representative to the World Bank. Adviser in the Presidency BiH. For two mandates he was a Rector of the University in Sarajevo from 2000 to 2004. From 1997 to 2000, was a pro-rector University in Sarajevo. He was a dean of Economic Faculty in Sarajevo 1983-1985. and 1995-1997. In the period 1990-1995, a dean of Business School. Author/co-author of seventeen books. Author of hundreds of scientific and research works. Participant to numerous local and international projects. A participant of international conferences. Professor at many local and international faculties (Italy, Slovenia, Croatia, USA, UK).

Dr. Mirko Pejanović

Prof. Dr. Mirko Pejanović, since 2007, is a dean of Faculty for political sciences. The Author of seven books and more than 200 scientific and expert works. Two books were published in English language. He is heading the Center for development of local and regional self governance. He was a pro-rector of the University in Sarajevo. He is a researcher and coordinator on local and international expert projects. He is very engaged in non governmental organizations. He is a member of Association of the independent intellectuals Circle 99 and activist of the International League of humanists. He was a member of Presidency BiH. Full-time professor at the Faculty of Political Sciences in Sarajevo. He cooperates on projects with professors at the Faculty držbene vede University in Ljubljana. He was editor in chief of the magazine for social issues of the University in Sarajevo Review and today is a member of redaction.

Dr. Jasmina Osmanković

Doc. Dr. Jasmina Osmanković, the author of three books: Regionalization – theory and practice (2001), Theory and policy of regional development (2002), Economic development – new approach (2007), co-author of the book: Eurorogions and Bosnia

and Herzegovina (2007). The Author of two contributions in books, participant to local and international scientific projects. The author of works at international scientific conferences. The field of scientific interest: economic development, local development, regional development, tourism and international economy. He teaches at the Economic Faculty University in Sarajevo at the subjects: Economic development, Regional development, Elementary tourism and International economy.

IN MEMORIAM

Prof.dr. Ilija Rosić

(1946-2008)

Ilija Rosić je rođen 2. augusta 1946. godine u Raškoj, gdje je sa odličnim uspjehom završio osnovnu i srednju ekonomsku školu. Ekonomski fakultet završio je septembra 1969. godine u Kragujevcu. Izabran je za asistenta pripravnika 25. maja 1970. godine na predmetu „Ekonomika Jugoslavije“. Postdiplomski studij, završio je na ekonomskom fakultetu u Beogradu sa prosječnom ocjenom 9.21, na grupi „Problemi privrednog razvoja“. Magistarski rad odbranio je 11. septembra 1973. godine. Tokom 1975. godine bio je na specijalizaciji u Francuskoj, u Parizu, na Institutu za primjenu matematike u ekonomiji, kod čuvenog ekonomiste prof. Fransoa Perua. Novembra 1976. godine, na ekonomskom fakultetu u Beogradu, odbranio je doktorsku disertaciju pod naslovom „Politika i metodi regionalnog razvoja Jugoslavije“. Od doktoriranja do najvišeg Univerzitetskog zvanja – redovnog profesora (izabran je 1989. godine) biran je i reizabiran u zvanja docenta i vanrednog profesora. Pored redovnih aktivnosti na ekonomskom fakultetu u Kragujevcu, držao je predavanja i vježbe na ekonomskom fakultetu u Beogradu i Nišu i mašinskom fakultetu u Kragujevcu. Aktivno je učestvovao na postdiplomskim studijama u okviru predavanja i izradi magistarskih i doktorskih disertacija na ekonomskim fakultetima u Kragujevcu, Beogradu, Nišu, Sarajevu, Prištini i Skoplju. Održao je više predavanja na katedri za regionalnu ekonomiju i za političku ekonomiju za redovne studente i postdiplomce na ekonomskom fakultetu u Sofiji. Održao je i nekoliko predavanja na postdiplomskim studijama i na katedri za privredni razvoj i regionalnu ekonomiju, na ekonomskoj Akademiji u Krakovu. Godine 1991., održao je i predavanje na ekonomskom fakultetu u New Haven-u, USA. Za uspješnu naučnu saradnju sa ekonomskom Akademijom Univerziteta u Krakovu, dobio je i posebno međunarodno priznanje – Medalju rektora i Senata, 1986. godine. Nositelj je Ordena rada sa srebrenim vijencem, Zlatne plakete USOFK Srbije i niza drugih društvenih nagrada i priznanja. Godine 1978. biran je za direktora opštinskog Zavoda za društveno planiranje u Kragujevcu. Bio je prvi direktor Instituta za ekonomska istraživanja na ekonomskom fakultetu u Kragujevcu. U četiri mandatna perioda, bio je dekan ekonomskog fakulteta u Kragujevcu. Godine 1986. izabran je za predsjednika Skupštine zajednice usmjerjenog obrazovanja Srbije. Bio je i predsjednik sekcije Saveza ekonomista Srbije za ekonomsku

teoriju i privredni sistem. Godine 1990. i 1991. bio je republički i savezni poslanik. Od 30. marta 1990. godine do decembra 1992. godine, bio je rektor Univerziteta u Kragujevcu. Od 1. oktobra 2005. godine sa 50% radnog vremena se nalazio zaposlen i na Univerzitetu Singidunum u Beogradu. Objavio je oko 120 naučnih i stručnih radova.

